

Doktori (PhD) értekezés

Nagy Sándor ezredes

2021

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Nagy Sándor ezredes

**Az etnikai alapú fegyveres konfliktusok dinamikái és hatása
Kelet-Kongóban**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

.....
Prof. Dr. Resperger István ezredes

Budapest, 2021

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
A témaválasztás háttere	5
A tudományos probléma megfogalmazása.....	8
Szakirodalmi áttekintés.....	9
Kutatási célok, hipotézisek, kutatás módszerek és az elméleti háttér	13
A kutatás céljai.....	13
Hipotézisek	14
Kutatási módszerek.....	15
Elméleti keret.....	17
A kutatás időbeni behatárolása	35
1. FEJEZET Kongói Demokratikus Köztársaság.....	36
1.1.A Kongói Demokratikus Köztársaság helye, szerepe az afrikai kontinensen	37
1.2. Ország történet.....	38
1.3.Államszervezet és a közigazgatás.....	42
1.4. Etnikai és vallási megoszlás	43
1.5. Gazdaság.....	45
1.6. Fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein	47
1.6.1. A gyarmatosítást megelőző és a Kongói Szabad Állam időszaka (1860-1908) ...	48
1.6.2. A gyarmatosítás alatt: a vallási és parasztmozgalmak (1908-1960).....	50
1.6.3. A jelenlegi fegyveres csoportok létrejöttének okai.....	54
1.6.4. A kongói háborúk, a fegyveres mozgalmak átalakulása (1990-2003).....	56
1.6.5. Az átmeneti időszak (2003-2006).....	58
1.6.5. A katonai integráció időszaka (2006-2012).....	61
1.6.7. Egy újabb veszélyes fordulat, az M23 (2012-től).....	65
1.7. A fegyveres csoportok proliferációjának fő okai	67
1.8. Az „Ötök” szerepe	74
1.8.1. Patrice Eméri Lumumba	75
1.8.2. Joseph Kasa-Vubu	77
1.8.3. Joseph Mobutu (Sese Seko Kuku Ngbendu Waza Banga)	79
1.8.4. Laurent-Désiré Kabila.....	82
1.8.5. Joseph Kabila Kabange.....	84
1.9. Részösszegzés.....	86
2. FEJEZET A kelet-kongói fegyveres konfliktusok főbb szereplői 2007-2009 között az aktív fegyveres csoportok és a nemzeti hadsereg.....	88

2.1. A konfliktus belső szereplői	90
2.2. A konfliktus külső szereplői	100
2.2.1. Az afrikai szereplők – szomszédos és a régiós országok.....	100
2.2.2. A nem afrikai szereplők	101
2.3. Etnikai ellentétek	103
2.4. Aktív fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaságban	107
2.5. A főbb fegyveres csoportok.....	109
2.5.1. A Március 23 mozgalom.....	110
2.5.2. Demokratikus Erők Ruanda Felszabadításáért	113
2.5.3. Raia Mutomboki	116
2.5.4. Hazafiak Szövetsége a Szabad és Független Kongóért	119
2.5.5. Nyatura.....	120
2.5.6. Szövetséges Demokratikus Erők/ Nemzeti Erők Uganda Felszabadításáért).....	121
2.5.7. Simba	123
2.5.8. Nduma Défence for Congo	124
2.5.9. Mai Mai Yakutumba	126
2.5.10. Nemzeti Felszabadító Erők	129
2.6. Egy konfliktus „lezárásának” margójára	132
2.6.1. Előzmények	133
2.6.2. A szakértői csoport kapcsolati rendszere és munkamódszere	136
2.6.3. A Március 23 mozgalom.....	137
2.6.4. Nemzetközi reakciók	141
2.7. A kongói nemzeti hadsereg fejlődésének dinamikái	141
2.8. A Kongói Fegyveres Erők	147
2.8.1. A hadseregbeli funkcionalitás és diszfunkcionalitás	149
2.8.2. A klientalista hálózatok	150
2.8.3. A hadsereg és a „jövedelemszerzés” kapcsolata.....	153
2.8.4. A katonai integráció és az azt meghatározó politika	154
2.8.5. A felelősség kérdése és az ellenőrzés fontossága	156
2.8.6. Az élet- és munka körülmények állapota, hatásuk a hadseregére	158
2.9. Részösszegzés.....	161
3. FEJEZET A globális stratégia, és a politikai elköteleződés a biztonsági helyzet megoldásában	168
3.1. Az ENSZ és a támogatásban részt vevő nemzetközi szereplők	168
3.2. A helytelen kormányzati politika és a büntetlenség kérdése	172

3.3. A konfliktusok és a helyi zavargások megszüntetésének lehetősége	173
3.4. Lefegyverzés, demobilizáció és reintegráció.....	176
3.5. A hadsereg reformjának szükségessége	180
3.6. A fegyveres mobilizáció visszaszorításának feladatai.....	185
3.7. Helyi nézeteltérések kezelésének feladatai.....	189
3.8. Haderőreform.....	192
3.9. Részösszegzés.....	199
4. FEJEZET Válságkezelés az ENSZ gyakorlata és az Európai Unió külpolitikája az afrikai demokratikus kormányzás megteremtésében.....	202
4.1. Válságkezelés	204
4.1.1. A kollektív biztonság kérdése: a Nemzetek Szövetsége, az Egyesült Nemzetek Szervezete	204
4.2. Az Európai Unió rendelkezésére álló jogi eszközrendszer és az akciótervek.....	211
4.3. Az afrikai országok belső akadályai a demokratizációs folyamatokban.....	216
4.4. Az EU–Afrika partnerség jövője	218
4.5. Az EUSEC RD Congo, az Európai Unió missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban.....	222
4.5.1. A misszió létrehozása	223
4.5.2. Megállapodás a kongói átmeneti állapotról.....	224
4.6. Az átmeneti időszak és az EU részvétele a kongói stabilizációban	226
4.7. Az EUSEC-RD Congo misszió megalakítása	227
4.7.1. A misszió mandátumainak tartalmi összetevői.....	229
4.7.2. Az első öt mandátum (2005-2010)	231
4.7.3. A változások időszaka (2010-2015)	233
4.8. A misszió 10 éves tevékenységének eredményei.....	234
4.9. Dilemmák az EUSEC RDC misszió körül	235
4.10. Részösszegzés.....	238
Összefoglalás.....	241
A kutatás összegzett eredményei:.....	245
Új tudományos eredmények	247
A kutatási eredmények felhasználhatósága, ajánlások:.....	248
További kutatást igénylő területek, javaslatok	249
Saját publikációs jegyzék	256
Irodalomjegyzék.....	257

BEVEZETÉS

„Afrika minden bizonnyal még jó ideig a Föld egyik legforrongóbb térsége marad, és aligha okoz meglepetést, hogy egyre nagyobb mértékben militarizálódik.”¹

A témaválasztás háttere

A bizonytalanság mindennapos a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein a külföldi és kongói fegyveres csoportok tevékenysége eredményeként. A csoportok száma változó, de több mint egy tucatnyi jelenti az állandóságot. Megjelenésük és eredetük rendkívül változatos képet mutat. Vannak közöttük különböző, a politikai struktúrák által létrehozott katonai mozgalmak, a politikai pártok által támogatott rebellis csoportok, kisebb falusi milíciák és „helyi önvédelmi” erők, illetve azok, amelyeket csupán fegyveres bűnöző bandáknak aposztrofálunk. Ezek között az erők között néhány jelentős katonai képességgel rendelkezik, bizonyos értelemben véve politikai támogatással is bírnak. Ezáltal pedig közvetlen fenyegetést jelenthetnek a kinshasai kormányra. Más részük viszont visszahúzódik jól behatárolható és aránylag kis területre, ahol sokkal inkább a lakosságra jelentenek fenyegetést, mint a kormányra.

Egyes kisebb fegyveres csoportok gyakran, főleg a kormány részéről csak úgy vannak tekintve, mint rablók, közönséges bűnözők, akik kifoszthatják a védtelen lakosságot. Vannak, akik valóban válogatás nélkül fosztogatnak, gyilkolnak, míg más csoportok élvezik a helyi lakosság támogatását, így azok közül az utánpótlásuk is megoldott. Más esetekben bizonyos politikai erők, helyi vagy tartományi „üzletemberek” gyakorolnak rájuk befolyást, legtöbbször a vezetőiken keresztül a lehető legváltozatosabb módon. Ezek közül kiemelt természetesen – fontossági sorrendben – a pénzügyi, politikai és logisztikai támogatás. Hiba lenne ezeket a csoportokat csupán a társadalom periferiáján kezelt fegyveres szerveződéseknek tartani, mert létezésük a valóságban mélyen a civil társadalomban gyökerezik, amely közösségek, de főként azok elit rétege támogatják őket, még ha ezt nem is nyilvánosan teszik.

¹ Dr. Frank Barnaby, atomfizikus, 1971-81 között a Stockholm International Peace Research Institute/SIPRI igazgatója forrás: www.sipri.org. (Letöltés ideje: 2021.07.12.) Idézet In: Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető Kongói Demokratikus Köztársaság, 4. o. http://www.kalasznyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_kongo.pdf (Letöltve: 2021.07.12.)

Ahhoz, hogy jól megértsük a fegyveres csoportok születésének és fennmaradásának okait, nem kerülhető meg a Kongói Nemzeti Haderő (Forces Armées de la République Démocratique du Congo, FARDC²) és a fegyveres csoportok viszonyának vizsgálata sem, mert a kapcsolat igen szoros. A hadsereg tisztjei, altisztjei közül sokan ápolnak szoros kapcsolatot az illegális fegyveres csoportokkal különböző okoknál fogva, amelyek főleg politikai és gazdasági okok, de az okok között kiemelt ok az etnikai hovatartozás. Ezek a kapcsolatok természetesen sértik a hadsereg politikai semlegességét és a hadseregen belül okoznak komoly hatalmi harcokat a vezetői beosztásokért, amelyek sokszor etnikai alapon kerülnek kiosztásra. Gyakran ez a belső hatalmi harc eredményezi azt, hogy a lakosság inkább a fegyveres csoportokat támogatja, azok védelmét veszi igénybe, mivel a nemzeti hadsereg erői sokszor nagyobb pusztítást végeznek, mint az előbbieik.

Annak érdekében, hogy a fegyveres csoportok léte a kelet-kongói területeken valamelyest is magyarázható legyen, meg kell érteni azon történelmi, katonai, politikai és gazdasági, események sorozatát, amelyek hozzájárultak az illegális fegyveres csoportok létrejöttéhez. Kelet-Kongó területén természetesen nem egyik napról a másikra alakult ki ez az áldatlan, ezidáig megnyugtatóan sohasem kezelt állapot, hanem ennek megértéséhez vissza kell menni a történelemben.

A történelmi háttérből eredeztethető továbbá a gyarmatbirodalom időszakában történt területi felosztás, ami soha nem vette figyelembe az etnikai határokat. Ennek hatásait érezhetjük, amikor Ruanda és a Kongói Demokratikus Köztársaság között fennálló érdekek ütköznek, kiemelten Ruanda részéről. Nem véletlen az a fajta támogatás a kongói területen élő tuzsik irányába, amelyet Ruanda bevallva vagy bevallatlanul is, de biztosít és biztosított is a korábbi konfliktusok idején.

A szomszédos országok érdekeinek megjelenése a politika színterén a fegyveres csoportok támogatásában és az azokon keresztül történő érdekérvényesítésben ölt formát és fenntartva a kaotikus állapotokat, lehetőséget biztosít azok kivitelezésére. Az eddigi tapasztalatok és vizsgálatok, amelyek eredményei számos tanulmányban megjelentek már, azt bizonyítják, hogy a kongói politikai erők is profitálnak ebből a rendezetlen állapotból. A belső politikai erők felhasználják a fegyveres mozgalmakat annak érdekében, hogy kellő súllyal jelenhessenek meg a politikai palettán. Ez egyaránt működik a hatalmon és az ellenzékben lévő erők részéről, erről a későbbiekben részletesen lesz szó.

² Részletes áttekintés lásd Amnesty International: „Si tu résistes, on va te tuer”, République Démocratique du Congo arguments en faveur d'un traité efficace sur le commerce des arme, 1-54. o. (Letöltés ideje: 2021. 07.12.)

A hadsereg rendellenes működése úgyszintén a múltból eredeztethető. A hadsereg szervezése is etnikai és politikai érdekek mentén történt. Joseph Mobutu³ hatalma alatt a hadsereg alapvetően a saját és a hozzá hű etnikai közösségekre épült, vezetői onnan kerültek ki. Nem volt ez másként Laurent-Désiré Kabila⁴ idején sem, bár nála már sokkal szélesebb körre terjedt ki (az országhatárokon kívülre is) a szövetségesek keresése. Az akkori szövetségesek azonban csak addig kellettek, amíg Kabila érdekei úgy kívánták.

Joseph Kabila⁵ a hadsereget és a fegyveres csoportokat illetően súlyos örökséget kapott és a megoldására elnökségének két ciklusa alatt sem talált megoldást. A fegyveres csoportok már korábban megkezdődött integrálása a hadseregbe csak fokozta a helyzet súlyosságát. Emellett egyik legnagyobb hiányosságként kell értékelni azt a tényt, hogy a korábbi rebellis csoportok integrációja mellett nem létezett a civil életbe történő visszatérés elfogadható lehetősége. Ez nem csupán a kongói vezetésnek róható fel, ugyanis az ENSZ programjai sem teremtették meg a civil életbe való visszatérés optimális feltételeit. Az ENSZ és a térségben levő segítségnyújtó szervezetek (erről később még szó esik) programjai csak tűzoltást jelentettek.

Azt a tényt mindenképpen el kell fogadni, hogy a sok-sok érdek mentén bonyolódó, rendkívül súlyos és összetett helyzetet megoldani nem egyszerű feladat és a bonyolultságánál fogva kiterjedt, hatékony együttműködést kíván. Az ország és a térség biztonsági helyzetének rendezése viszont elengedhetetlen ahhoz, hogy a közép-afrikai régióban az élet és a politikai, a gazdasági, a társadalmi fejlődés végre élhető és főleg fenntartható keretek közé legyen terelve.

Disszertációmban a korábban röviden vázoltak részletes leírására és átfogó elemzésére vállalkoztam. Alapvetően a biztonsági tanulmányokban fellelhető elméletek (a buzani szektorelmélet és a regionális biztonsági komplexum elmélete majd a Marton Péter-féle regionális biztonsági komplexum elmélet kérdésspecifikus megközelítése és Stig Jarle Hansen elmélete) adta elemzési kerettel, módszerekkel és eszközökkel.

³ Joseph Mobutu (1965-1997) hivatali ideje.

⁴ Laurent- Désire Kabila (1997-2001) hivatali ideje, a meggyilkolásával zárul. Nathan Rivet: LAURENT-Désiré/ Kabila, Laurent Kabila (1939-2001) <https://www.blackpast.org/global-african-history/kabila-laurent-desire-kabila-laurent-1939-2001/> (Letöltés ideje: 2021. 07.12.)

⁵ Joseph Kabila (1971-) folytatta apja, Laurent-Désire Kabila munkáját.

A tudományos probléma megfogalmazása

A témaválasztásomat illetően felmerülhet az a kérdés, hogy mennyiben adnak új eredményeket a hadtudomány részére azok a dolgozatomban feldolgozott kérdéskörök, amelyek bemutatják a mindezidáig megoldatlan helyzetet, amelyek a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területeit uralják. A témát érintően vannak szakértői vizsgálatok, tényfeltárások, továbbá tanulmányok is készültek (lásd szakirodalmi áttekintés) az évek folyamán. Az Európai Unió a térségben érintett, érdekeltségekkel bíró tagállamai, tudományos intézetei foglalkoznak a közép-afrikai térség szinte állandósult problémáival, szűkebben véve a fegyveres csoportok létrejöttével, létjogosultságukkal (amennyiben van ilyen), a fenntartásuk/létezésük kérdésével. Ugyancsak kiemelt jelentőséggel bír a fegyveres csoportok és a politika összefonódásának kérdése, ezért Kongó és a vele szomszédos országok viszonyát (regionális biztonsági komplexum) is vizsgálat tárgyává tettem, kiemelten Ruandával foglalkoztam.

Az előbbieken jelzett összefüggések annak kapcsán őrzik hosszú idő óta és megítélésem szerint még hosszú ideig az aktualitásukat, hogy az ide irányuló minden eddigi próbálkozás az állandósult instabil állapotot csak ideig-óráig tudta stabilizálni, kisebb-nagyobb, de inkább kisebb eredményeket volt képes elérni. A fegyveres csoportok gomba módra szaporodnak, szinte megállás nélkül, hiszen az integrációval nem sikerült átütő sikereket elérni a felszámolásukra. A megoldásokban mindig születnek nyertesek és vesztesek. Ez utóbbiak a letéteményesei annak, hogy a helyzet egyelőre megoldatlan.

A fegyveres csoportok okozta ingatag biztonsági helyzetben azonban nem elégséges ez utóbbiakkal foglalkozni, hanem elengedhetetlen az azt befolyásoló összes tényező feltárása és azok kölcsönhatásainak vizsgálata. A kialakult helyzet összetettsége arra a következtetésre juttatott, hogy a vizsgálat során is komplex megközelítésre kell törekednem. Értem ez alatt a fegyveres csoportok létrejöttét gerjesztő érdekellentéteket, valamint a politikai és gazdasági szereplők konfliktusos viszonyának vizsgálatát. Ezen túlmenően a Kongói Demokratikus Köztársaság és a szomszédos országok viszonyának vizsgálata is elengedhetetlen annak érdekében, hogy egy megbízható, lehetőleg minden érintett fél megelégedésére szolgáló megoldás születhessen.

Ezen felül fontos kérdés, hogy miként képesek a fegyveres csoportok ilyen hosszú időtartamú túlélésre, annak ellenére, hogy a nemzeti hadsereg szinte folyamatosan műveleteket folytat

ellenük. Túlélésük szoros összefüggésben van az alkalmazkodó képességükkel, amelynek következtében változtatni képesek státuszukat a működési területeiken.

Végül kiemelt kérdés az, hogy hogyan lehet a tudomány módszereivel, eszközeivel értékelni a kialakult helyzetet és tudományosan időtálló következtetéseket megfogalmazni, amelyek mintegy irányítúként szolgálhatnak majd a térség katonai szempontokra épülő megoldásaiban?

Szakirodalmi áttekintés

Az értekezés megírását megelőző kutatómunkám során a témához kapcsolódó szakirodalmak feltérképezése egyaránt kiterjedt a magyar és a külföldi szakirodalmakra. Meg szeretném jegyezni, hogy az Európai Unió kongói missziójában szakértőként töltött négy évem alatt (2008-13, EUSEC RD Congo) a munkanyelv a francia volt. Ennek megfelelően éltem azzal a lehetőséggel, hogy a kongói évek alatt minden nyíltforrású munkámmal kapcsolatos anyagot összegyűjtsek, illetve később már az itthoni tanulmányaim során szintén a francia nyelven megjelenő szakirodalom fedi le a kutatások forrásbázisát. Így elsősorban a témában megjelent francia és belga szakirodalmak képezik az értekezés szakirodalmi hátterét. Ezeket egyébiránt teljesen autentikusnak tartom, mert ez a két ország, mint korábbi gyarmattartó, rendkívül nagy adatbázissal rendelkezik a térséget illetően évszázadokra visszamenően, valamint jelenleg is folyamatos kutatásokat folytatnak a térség eseményeit értékelve.

Gondolok itt a Kongói Demokratikus Köztársaságban kialakult fegyveres konfliktusokra, és a térség biztonsági helyzetére. Mindenképpen fontosnak tartom megemlíteni azt is, hogy az EU szakértők, köztük én is, a biztonsági szektor reformján dolgoztak 2005-től kezdve több mint egy évtizedig. Ezen időszak alatt rendkívül széles kapcsolatrendszer alakult ki a kongói hadsereg és a szakértők között. Az ország egyik legforróbb keleti tartományában, Dél-Kivuban teljesített szolgálatom alatt a napi rutint is meghatározó szakmai megbeszélések, találkozók, személyes interjúk kerültek lebonyolításra a nemzeti hadsereg tisztjeivel, katonáival, de a lázadó oldal tagjaival is. Ennek a gyakorlatnak köszönhetően ezek az egyedi és a térségspecifikus, más helyen nem fellelhető információk is felhasználásra kerültek a tudományos kutatás során. Ezt csak tovább erősítette és bővítette az ENSZ munkatársaival, a nemzeti és nemzetközi segélyszervezetekkel kialakult szoros munkakapcsolat is, amelyeknek a tapasztalata szintén feldolgozásra került.

A témámhoz kapcsolódó szakirodalmak összegyűjtése során megállapítottam, hogy Afrikával kapcsolatos magyar művek ugyan jelentős számban fellelhetőek, azonban olyanokkal kevésbé találkoztam, amelyek a közép-afrikai térséggel, azon belül is a Kongói Demokratikus Köztársasággal és annak közvetlen szomszédaival, egyúttal szorosabban ezzel a régióval

foglalkoznak. Igaz, hogy a Seregszemle kiadványaként megjelent, Országismertető, Kongói Demokratikus Köztársaság – melynek szerzői csapatában témavezetőm, Prof. Dr Resperger István ezredes is részt vett – jó alapot biztosít az ország megismeréséhez, de az általam feldolgozott kérdésekkel részleteiben nem foglalkozik. Kivételt jelent Szabó Lóránd: Kongó, Válsággóc Kelet és Nyugat között, Zaire/KDK 1995-2005 című műve, amely a 10 év krónikája, a Zaire majd a Kongói Demokratikus Köztársaságban végbement folyamatok tükrében. Az Afrika témakörével foglalkozó magyar kutatók és műveik sora természetesen itt nem ér véget, mert magával az afrikai kontinens kérdéseivel foglalkozó mű, legyen az Észak-Afrika vagy a Száhel régió bőségesnek mondható. Csizmadia Sándor és Tarrósy István, Afrika ma – tradíció, átalakulás, fejlődés című írása szemléletesen képet ad arról, hogy az afrikai tradíciók mennyire meghatározóak napjaink afrikai társadalmában, közösségeiben. S nemcsak ismertek, hanem érezhető hatással vannak az itt élők teljes életére, a gazdasági, a politikai változásokra, természetesen kompromisszumokkal. A fejlődés megállíthatatlan, de jellemző módon az afrikai kontinens államainak nagy részében ez a fejlődés nem folyamatszerűen, hanem sok esetben ugrásokkal történt és történik napjainkban is. Ennek az eredménye az, hogy egyes „evolúciós” lépcsőfokokat átugranak, hagyva ezzel olyan űrt, amivel az emberek nagy része nem tud mit kezdeni.

Marsai Viktor és Nagyné Rózsa Erzsébet szerkesztésében a Dialóg Campus kiadásában megjelent Magyarország és Afrika 2018-2025 mű szerzői között Tarrósy István történeti visszatekintést ad Magyarország Afrika-politikájáról a kommunista korszakban és a posztszovjet éra időszakából. Részletes áttekintést kapunk a rendszerváltás előtti időszakban hazánk és az afrikai országok között folytatott kapcsolatokról, az akkori politikáról. Emellett képet kapunk T. Horváth Attila fejezetéből „A déli nyitás és Afrika” témakörében az elmúlt néhány évtized magyar-afrikai kapcsolatairól. Megjegyzem, hogy ez a tanulmánykötet sem foglalkozik a közép-afrikai térséggel. Szintén Marsai Viktor szerkesztésében jelent meg és ad széles spektrumú áttekintést különböző afrikai témakörökben, mint például az energiabiztonság, migrációs kérdések, identitás és nyelvpolitika, az afrikai nők helyzete, a klímaváltozás, az Afrika a globalizált világban/lehetőségek és kihívások című tanulmánykötet. A kötet első részében Búr Gábor tollából olvashatunk Afrika helyéről a 21.századi nemzetközi rendszerben. A kötetben még egy külön fejezet szól a fegyveres konfliktusok trendjeiről a kontinensen. Mindemellett olvashatunk a radikális iszlamista csoportokról is az afrikai kontinensen, Marsai Viktortól és Treszkai Ákostól. Az előbbi két témához kapcsolódóan fontosnak tartom kiemelni az előbbieket mellett a nyersanyagokért és az erőforrásokért folytatott konfliktusok fejezetet is, hiszen az értekezésben is szó van erről, mint

a fegyveres konfliktusokat generáló egyik tényezőről. A térségben kialakult etnikai ellentétek eredetének vizsgálatában nyújtott segítséget Biedermann Zsuzsanna: Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban című műve, amely egy az eddigiektől eltérő megközelítésben világosítja meg az ellentétek történelmi gyökereit. Ehhez kapcsolódóan dolgoztam fel Zsiga Nikoletta Evelin: Nyugati áltudományok, afrikai genocídium: A fajelmélet és a frenológia szerepe a ruandai népirtásban című írását, amely a témámhoz kapcsolódó forrásokhoz képest más dimenzióban elemzi és világítja meg a térség egyik legnagyobb vérontását, a ruandai genocídiumot. Ennek hatása természetesen a Kongói Demokratikus Köztársaságban is érezhető volt és érezhető a mai napig is az etnikai ellentétek vonatkozásában. Ugyancsak jelentősen támogatták a fekete kontinens és a térség problémáinak megértését és tudományos vizsgálatát Benkes Mihály művei, közülük is kiemelem a Helyzetkép Fekete Afrikáról, Politikai afrikanisztikai tanulmányok 2006, Belga-Kongó függetlenné válása, a Lumumba-kormány bel-és külpolitikája 1956-1961. A kongói válság kialakulása (Kandidátusi értekezés tézisei) Budapest 1987, Belga-Kongó függetlenné válásának története 1985, A dekolonizáció alternatívái 1999 című írásait.

Kutatásom elméleti alapjait egyrészt Barry Buzan szektorelmélete határozta meg. Az általa alkalmazott ötszektoros felosztás kiváló elemzési keretet kínált, amelyből a Kongóban kialakult helyzetre tekintettel és a dolgozat célkitűzéséből adódóan kiemelten a katonai szektorra fókuszáltam. Emellett azonban hatással voltak rám Marton Péter a Nemzet és Biztonság 2017/6.szám 61-78. oldalakon megjelent, „A biztonság empirikus elemzésének újragondolása” című írásában megfogalmazottak, amelyeket a dolgozatban használtam is. Nevezetesen a biztonsági komplexumokról alkotott kritikai megközelítés, vagyis a vizsgált problémák kérdésspecifikus megközelítése, amelynek előfeltétele a kérdések pontosabb definiálása is, nagyobb elemzési területek helyett kellően specifikus szűkebb területek meghatározása. Ezekhez a munkákhoz a fogalmak tisztázása, a biztonság fogalmát jellemzők, a biztonságot veszélyeztető tényezők, kihívások csoportosítása, a nemzetközi szervezetek tevékenysége nyomon követhető Gazdag Ferenc-Remek Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai című munkában. Ezt megelőzően a biztonságelméletek beazonosítását segítette Gazdag Ferenc (szerk.): Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika, ZMNE, Budapest, 2011-es kiadványa. A választott témám tudományos megközelítés szerinti feldolgozásában jelentős alapokat adtak továbbá azok a fejezetek is, amelyek a biztonság modern értelmezésének területét dolgozzák fel. Nevezetesen a posztbipoláris kor gazdasági és globális, de ezeken túl a katonai, politikai és társadalmi kihívások hidegháború utáni, illetve a 21. század változó értelmezései. Ezek megítélésem szerint fokozottan jelennek meg az afrikai

fejlődő országok életében. Az elméleti alapok nemzetközi kapcsolatok kérdéskör közvetett érintéssel Matus János: A jövő árnyéka/Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre című műve alapján került feldolgozásra.

Ahogy utaltam rá, a kutatómunkámban a külföldi irodalmak közül jórészt francia nyelvű anyagokat dolgoztam fel. Elsőként említem John Donnelly Fage és William Tordoff: Afrika története című művét, amely kiváló alapokat ad Afrika történetének áttekintéséhez, megértéséhez. Kutatómunkám során Bantu-Afrika államainak fejlődését nyomon követtem az írásban, mert a közép-afrikai területet túlnyomó részben a bantuk népesítették be. Az évszázadok során bekövetkezett vándorlások azonban változtattak a népesség összetételén. A mű a 9-15. fejezeteiben feldolgozza az európai gyarmatosítás időszakát, amely ezt a régiót is érintette, főleg francia és Kongót illetően belga részről, majd a 17. fejezet a függetlenség visszanyerésének időszakát öleli fel és ad róla átfogó képet.

Aymeric Chauprade: Géopolitiue/ Constantes et changements dans l’histoire című terjedelmes művében természetesen az afrikai témakörök is helyet kaptak. Ugyancsak meg kell említeni Hervé Coutau-Bégarie: Traité de stratégie című munkáját, ami főleg a háborúkkal, a fegyveres összecsapásokkal és azok minden szegmensét érintő kérdésekkel foglalkozik. Ez a munka az általam tanulmányozott fegyveres mozgalmak értelmezését segítette.

David Van Reybrouck, Congo une histoire című műve eredetileg hollandul íródott, majd Isabelle Rosselin fordításában jelent meg francia nyelven. A mű egy dokumentum- és interjúkötet, ami feldolgozza Kongó történetét az azt megélt emberek szemén keresztül, hiteles képet adva 1870-től II. Leopold itteni uralkodásának, a gyarmatosítás majd a felszabadulást megelőző, majd az azt követő időszakon keresztül, eljutva a 2006-os évig részletesen bemutatva a demokrácia születésének reménységeit és reménytelenségeit.

A két kongói háború és a ruandai népirtás összefüggéseit feltáró Gérard Prunier írása nagyban hozzájárult az okok és okozatok feltárásához, feldolgozásához.

Gauthier de Villiers Histoire du politique au Congo-Kinshasa, Les concepts á l’épreuve és a „La guerre dans les évolutions du Congo-Kinshasa” című írása ráirányította a figyelmemet a kongói politika szerepére, erősségeire és gyengeségeire, amelyek meghatározóak az állam biztonságpolitikájában.

A fentiekén túl a tudományos kutatásomban támaszkodtam az ENSZ szakértőinek hat havi átfogó jelentéseire a Kongói Demokratikus Köztársaságról. Ezek a jelentések részletesen feltárták a vizsgált fél éves periódus politikai, gazdasági, társadalmi és biztonságot befolyásoló eseményeit, természetesen kiemelt hangsúlyt fektetve a vizsgált ciklusokon áthúzódó akut problémákra is. Ezek a jelentések az ENSZ Biztonsági Tanácsának készültek.

A szakértőkkel volt szerencsém többször személyesen is találkozni és még a jelentések megtevéle előtt megtárgyalni a Dél-Kivu tartományt érintő biztonságpolitikai kérdéseket, várható tendenciákat a biztonsági helyzet alakulásában.

Az Európai Unió EUSEC RD Congo misszió a biztonsági szektor stabilizálásában végzett tevékenységéről szóló jelentések ugyancsak jó alapul szolgáltak, mert azok összeállításában magam is részt vettem.

A vizsgált területről a térségben tevékenykedő humanitárius szervezetek munkatársai is készítettek jelentéseket, kiemelten egy-egy a biztonságot veszélyeztető kérdésben.

A szakirodalom áttekintése megerősített abban, hogy a terület vizsgálata nemzetközi szinten aktív, bár az általam alkalmazott áttekintés (frankofón jellegű) francia geopolitikai,⁶ biztonságpolitikai és katonai szektort érintő fókuszot kap, amely magában hordozza a szakirodalomból adódó újszerű megközelítést (nem a közismertebb angolszász forrásanyagokra épülő megközelítés). A munkában kiemelt figyelmet kap a katonai szektor, de ez nem választható el a politikai, társadalmi és a gazdasági szektoroktól sem. Kiemelten igaz ez a vizsgált területeken és régiókban, ahogy a 2007-09 időszakot bemutató esettanulmányban körvonalazódik (lásd később Congrès national pour la défense du peuple, CNDP).

Kutatási célok, hipotézisek, kutatás módszerek és az elméleti háttér

A kutatás céljai

Az értekezés kidolgozása során az alábbi célkitűzéseket határoztam meg és tartottam szem előtt:

1. Bemutatni az afrikai kontinens, azon belül is kiemelten a szubszaharai és a közép-afrikai térséget, amelynek a Kongói Demokratikus Köztársaság egyik meghatározó országa. Itt mind etnikailag, mind pedig kulturálisan erős megosztottságot lehet igazolni a regionális biztonsági komplexum elméletével. Mindezekben belül elemzési fókuszot jelent a fegyveres mozgalmak kialakulási okainak és azok lefolyásának vizsgálata. A történelmi léptékű változások okán a katonai biztonság kérdése végig központi szerepet tölt be a disszertációmban, szorosan kapcsolódva a politikai vezetők tevékenységéhez 1960-tól, a függetlenség elnyerésétől kezdve Joseph Kabila elnökségével bezárólag (2001-2019).

⁶ Gazdag Ferenc (szerk.): Geopolitika és biztonság, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006. 5-34. o.

2. Azonosítani a fegyveres mobilizáció kapcsán felmerülő, ez idáig megoldatlan érdekellentéteket és mindazon biztonságpolitikai problémákat, amelyekkel szemben a mindenkori politikai vezetésnek meg kell találnia a helyes stratégiát.
3. Részletezni a fegyveres konfliktusok okait és a jelenséget generáló tényezőket és az abban érdekelt szereplőket. Mindezt egy tipikus időszak példájával bemutatva ráirányítani a figyelmet a helyzet rendkívüli komplexitására. Mindemellett bizonyítékot szolgáltatni Stig Jarle Hansen elméletének alkalmazhatóságára. Nevezetesen arra, hogy az egyes mozgalmak státuszának változása miként segíti a fegyveres csoportok túlélését.
4. Bizonyítani az EUSEC RD Congó európai misszió tevékenységével a dolgozatban megjelenő elméleti, elemzési tételek megvalósulását az európai politika gyakorlati törekvéseiben, azaz a biztonsági szektor stabilizálásában.

A fentiekre figyelemmel doktori értekezésemben központi kérdés a kelet-kongói fegyveres csoportok létrejöttének, illetve azok okainak, továbbá az azt generáló katonai, politikai, gazdasági és társadalmi/etnikai dimenziók jellemzőinek elemzése, a szükséges mértékig történelmi visszatekintéssel kiegészítve. Célként tűztem ki továbbá, hogy bemutatom a súlyos helyzet kezelésére tett erőfeszítéseket, elemezve a már elért eredményeket, azok hatásait és fennmaradásuk esélyeit, kiemelten az Európai Unió EUSEC RD Congo misszióját felhasználva azon ismereteimet és tapasztalataimat, amelyeket a négyéves EU szakértői tevékenységem alatt (EUSECRDC) szereztem az egyik, a fegyveres konfliktusok által kiemelten érintett tartományban, Dél-Kivuban. A feltárt okok ismeretében a lehetséges jövőbeli megoldásokra is teszek javaslatot. Mindez egyfajta hiánypótlás annak érdekében, hogy a szakmai és az érdeklődő figyelem ne csak egyes végzetes események kapcsán fókuszáljon Afrika e területére, hanem a körülmények adta lehetséges megoldás felé képes legyen az ország elmozdulni. Mindez jelentős befolyással van a politikai, a katonai, a gazdasági és a társadalmi folyamatokra egyaránt.

Hipotézisek

Doktori értekezésem a kutatási célokkal összhangban a következő hipotéziseket vizsgálja:

1. A buzani szektorelmélet és a regionális biztonsági komplexum elmélete is kiemelten kezeli az államok csoportjai alkotta katonai biztonsági komplexumok szerepét, fontosságát. Az államoknak ugyanis elsődleges szerep jut a biztonságiasításra és a

biztonsági kihívások kezelésére. Esetünkben az afrikai kontinens megosztottságát a regionális biztonsági elmélet nem foglalta, megítélésem szerint nem is foglalhatta egységes keretbe. A vizsgált régióban gyakorlatilag a biztonság minden szektorában létbizonytalanság van, nincs olyan meghatározó erő és hatalom, amely köré a többi állam szerveződhetne. A regionális biztonsági komplexumok célja a hiányzó intézményi keretek létrehozása. Meglátásom szerint csak ezeken belül beszélhetünk átfogó politikai, biztonsági szervezetekről és gazdasági társulásokról egyaránt.

2. A fegyveres konfliktusokat a megoldatlan etnikai ellentétek súlyosbítják, amelyet tovább fokoznak az országhatárokon átnyúló etnikai határok és a szomszédos országok, például Uganda és Ruanda erre alapozott vélt vagy valós érdekeinek sokszor fegyveres konfliktusok útján történő érvényesítése. Céljuk lehet a konfliktusok fenntartása a térségben.
3. A közép-afrikai régió, ezen belül is a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein a béke megteremtése nem csupán az érintett országok érdeke kell, hogy legyen, hanem regionális és globális támogató törekvés is szükséges hozzá. A nemzetközi szereplők nem tolerálják a Hansen-elméletben rögzített fegyveres szervezetek területi transzformációjának pozitív dinamikáját, azaz a fegyveres csoportok adott országon belüli, számukra kedvező területi kontroljának változásait (fél területi vagy teljes területi ellenőrzést).
4. A nemzetközi szereplők törekvései, különösen az Európai Unió térséggel kapcsolatos elkötelezettségéből adódó hatékonyságának növelése elengedhetetlen annak érdekében, hogy komplex, átfogó stratégiákkal az ország és a vizsgált régió stabilizálását meg tudják valósítani, illetve a fegyveres konfliktusok kialakulásának valószínűségét csökkentsék.

Kutatási módszerek

Kutatásom előkészítését a doktori iskola előírásainak megfelelően, azokat szem előtt tartva a tanulmányi és kutatási tervem elkészítésével kezdtem, melyet a képzés során a kutatás előrehaladtával szükség szerint aktualizáltam. Továbbá figyelembe vettem a tudományelméleti és módszertani ajánlásokat. Témám komplex jellege az alkalmazott kutatási módszerek körét is meghatározta. Munkám során alapvetésnek tekintettem a feltárt és vizsgált probléma gyökereitől induló megközelítést. Törekedtem az analízisekre épülő

következtetések kialakítására, valamint arra, hogy az azonosított okokat és összefüggéseket példákkal is alátámasszam.

Kutatásom során az alábbi módszereket használtam:

1. Tanulmányoztam és áttekintettem a témával kapcsolatban fellelhető hazai és külföldi írott és elektronikus szakirodalmat, az ENSZ és az Európai Unió nyilvánosan hozzáférhető okmányait, tanulmányait. Részt vettem a témával kapcsolatos konferenciákon, előadásokon, szakmai továbbképzéseken, valamint felkutattam a külföldi oktatási intézmények elérhető online előadási anyagait. Ennek megfelelően az értekezés jórészt primer és szekunder források elemzésén alapul. A szerzett ismereteket, ajánlásokat felhasználtam a téma kidolgozása során. Az információgyűjtés során tanulmányozott szakirodalmat – különösen a hadtudomány területén született térséget érintő menekültekkel, valamint a civil szervezetek és a fegyveres erők együttműködésével foglalkozó francia és magyar nyelvű doktori értekezéseket – rendszereztem és azok témámhoz kapcsolódó részeit feldolgoztam, beépítettem tudományos munkámba.
2. A kvalitatív módszerek közül előnyben részesítettem a félig strukturált interjúk készítését, illetve köszönhetően a térségben töltött négy évnek a szakértők és szemtanúk megkérdezését. A témában felkutatott és rendelkezésre álló korábbi tanulmányok, könyvek és jelentések vizsgálata során dokumentumelemzést végeztem. Emellett szemtanúként esettanulmányként feldolgoztam az egyik kiemelt fegyveres csoport, az M23 létrejöttét, tevékenységét, a bukásához vezető utat és azok okait is, amelyeket felhasználtam a folyamatok valóságáé bemutatása és elemzése érdekében.
3. A kitűzött kutatási célok eléréséhez szükséges ismeretanyag, illetve a négyéves kongói misszióm során végzett személyes, primer és a szekunder interjúk során szerzett ismeretek és tapasztalatokat feldolgoztam, azokat rendszereztem és beépítettem az értekezés anyagába.

Az értekezésben felhasznált szakirodalmat és az internetes információkat a disszertáció Felhasznált irodalom jegyzékében tüntettem fel.

Elméleti keret

A disszertációban a vizsgált régió, az adott ország biztonságának megteremtése, intézményi reformja elsősorban a katonai biztonság oldaláról lett vizsgálva. A biztonság definícióját illetően többféle, a megközelítéseket illetően egymástól többé-kevésbé eltérő megfogalmazások léteznek. A leggyakrabban emlegetett és közismert megfogalmazás szerint a biztonság a fenyegetettség hiányát, illetve annak megjelenése esetén az elhárítást jelenti. A biztonság maga viszont egy dinamikus tényező, hiszen a külső tényezők hatására folyamatosan változik. Ezen tényezők folyamatos mozgásban vannak, ennek megfelelően a biztonság maga különböző szintekre és kategóriákra osztható fel.

A disszertáció elméleti keretét három fontos megközelítés képezi, amelyek közül az első a Barry Buzan és kutatótársai által megalakított szektorelmélet. Barry Buzan, Ole Waever és Jaap de Wilde 1998-ban a biztonság következetes és átfogó empirikus elemzését szolgáló alapvető támpontok meghatározására tett kísérletet, *A biztonság: Új keretek az elemzéshez*⁷ című munkájában. Ez adta az elméleti háttérét az elemzési szektorok és a biztonsági komplexumok témakörének vizsgálatához.

A kutatás során vizsgált területek, fegyveres csoportok és az azok körül kialakult helyzet részletes elemzéséhez célszerűnek tartottam a nagyobb területek vizsgálatára alkalmazott buzani módszerről áttérni a Marton Péter: *A biztonság empirikus elemzésének újragondolása*⁸ című írásában megfogalmazott kérdésspecifikus megközelítés alkalmazására. Ez lehetőséget adott témát érintő kérdések precíz megfogalmazására, amelyeken keresztül eljutottam az egyes területek konkrét problémáinak feltárásán túl az elemzést követően a javaslatok megtételéhez is.

Új elméleti megközelítésként jelenik meg a disszertációban a fegyveres csoportok túlélőképességének vizsgálata és annak elemzése során alkalmazott módszer megválasztása. Ennek az elemzésnek az alapját Stig Jarle Hansen: *Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad*⁹ címet viselő műve adja, amely ugyan az afrikai dzsihadista csoportokkal foglalkozik, de ezen elmélet egy része alkalmazhatóvá vált a közép-afrikai és főként a kongói fegyveres csoportok túlélőképességének vizsgálata esetében is.

⁷ Barry Buzan, Ole Weaver, Jaap de Wilde: *Security: A new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 1998.

⁸ Marton Péter: *A biztonság empirikus elemzésének újragondolása*, *Nemzet és Biztonság* 2017/6. szám 61-78. o.

⁹ Stig Jarle Hansen: *Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad*, Hurst & Company, London 2019, 17-37. o.

Barry Buzan elmélete

Maguknak a témával foglalkozó kutatóknak is dilemmát okoz és megosztja a véleményeket az a kérdés, hogy miként lehet felosztani a biztonságot. Ennek megfelelően nincs egy általános érvényű, mindenki által elfogadott modell.¹⁰ A biztonságot ráadásul különböző szinteken lehet vizsgálni és ezek a szintek még önmagukban is számos alrendszerből épülnek fel. Ebben a sokféleségben ad eligazodást Barry Buzan és kutatói kollektívájának modellje, amit Barry Buzan-féle szektorelmélet néven ismerünk. Ebben a biztonságot öt szektorra osztották fel, mint: politikai, gazdasági, társadalmi, katonai és környezeti.¹¹ A Buzan vezette koppenhágai iskolában dolgozták ki az előbbi szektorok tartalmi elemeit, amelyek megkönnyítik az elemzéseket, de ezek a felosztás ellenére is szoros kapcsolatban állnak egymással.¹² Az értekezésem elemzési keretét, illetve a fogalmak tartalmi vonatkozásait is a Buzan-féle szektorelmélet adja. A disszertáció témáját azonban elsődlegesen négy terület (lásd később) vizsgálatára terjesztettem ki. Így a munka nem tér ki e területek tartalmi kibontására, csupán az elemzéshez szorosan kapcsolódó elméleti jegyekre utal.

Összességében a térség stabilitásának, biztonságának lehetséges gyakorlati megoldásaira, azok értékelésére, következtetések levonásával további megoldási lehetőségek feltárására fókuszál. Megjegyzendő, hogy a felgyorsult világ egy újabb és igen jelentős dimenzió vizsgálatát tette szükségessé, az információs (kiber)biztonság kérdését, amely terület szintén nem képezi az elemzés tárgyát.

A biztonság kezelésével kapcsolatos tevékenységek alapvetően az egyes államokhoz, azok mindenkori vezetéséhez kapcsolódnak, mert a terület, az önrendelkezés és az állampolgárok védelme az ő feladatukat képezi. Ahogy korábban, most is minden állam törekszik saját biztonságának, békéjének megőrzésére, illetve annak erősítésére. Ez a fajta tevékenység a gyakorlatban sokféle módon történhet. Egyes országok önállóan törekedtek saját védelmi képességeik kifejlesztésére, míg mások biztonságuk szavatolása érdekében szövetségeket kerestek, olyanokat, akikkel egymásnak kölcsönös segítséget nyújthatnak, egymás érdekeit

¹⁰ Kővári László: Az északi regionális biztonsági komplexum és az Északi-Sarkvidéki tanács. *Felderítő Szemle*, 2019, XVIII. évf. 1. sz. 15-35. o.

¹¹ Marianne Stone: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *SECURITY DISCUSSION PAPERS SERIES* 1, Spring, 9. 4-5. o. http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

¹² Rada Péter: Átalakuló biztonsági kihívások, A biztonság dimenziói. In: Rda Péter (szerk.) *Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*, Budapest, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület/Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007, 55. o.

támogathatják.¹³ A biztonság körül kialakuló változásokat a kérdéssel foglalkozó szakirodalmakban jól nyomon lehet követni. Az értekezésben nem határoztam meg célként ezek tartalmában bekövetkező változások bemutatását, sem pedig a változás irányainak elemzését. Ezekből csupán a témához szorosan kapcsolódó megállapítások egy-egy példája vagy az elméletre történő utalás került a disszertáció anyagába. Munkám során kiemelten egy államra, a Kongói Demokratikus Köztársaságra koncentráltam, amelyen belül a buzani 5 (+1) szektor közül a gazdasági, politikai, társadalmi és a katonai területekre térek ki. A Nagy-Tavak térségében azonban hosszú ideje húzódozó konfliktusban további országok is érintettek, így fontosnak tartom a regionális biztonsági komplexumok elmélete néhány, a dolgozatom szempontjából releváns jellemzőjének bemutatását.

Barry Buzan és Ole Weaver kutatók megállapították, hogy vannak olyan biztonsági kérdések, amelyekben több állam is érdekelt, de lehet ez egy-egy országcsoport vagy régió is. Ennek a leírására született meg a regionális biztonsági komplexumok elmélete.¹⁴ Álláspontjuk szerint a regionális biztonsági komplexumok olyan országok csoportosulása, amelyekben az államok biztonsági kihívásai oly mértékben kapcsolódnak és egyúttal függenek is egymástól, hogy azokat nem lehet és nem is célszerű külön kezelni egymástól. Ez a definíció, mivel a nemzetközi kapcsolatok elméletének hagyományos elemeit hordozza magában, klasszikussá vált. Eszerint a nemzetközi rendszer legfontosabb és meghatározó alapegysége az állam és a biztonság főleg katonai prioritású. A regionális biztonsági komplexumok elméletének alapját képezi az a megállapítás, hogy a nemzetközi biztonság egy szorosan összefüggő rendszer, mivel a szereplők között egyfajta függő viszony van és ezáltal befolyással is vannak egymásra. Ennek a kialakult kapcsolatnak az egyik meghatározó eleme az érintett államok közötti távolság, mivel a biztonságot veszélyeztető tényezők sokkal erősebben jelennek meg a rövidebb távolságokon. A disszertációmban ez kiemelt fontosságú tényező, mivel szomszédos országokról van szó. Egy adott regionális biztonsági komplexum saját belső struktúrával rendelkezik, amely egyaránt meghatározza a külső és a belső kapcsolatrendszert. A komplexumok zárt rendszernek tekinthetőek, egyfajta konszenzusos megegyezés van arról, mely államok azok, amelyeket nem engedhetnek be avagy hatalmi egyensúly alapján vagy hegemonia alapján irányítják őket.¹⁵

¹³ Kővári László i.m.

¹⁴ Marton Péter: Biztonsági komplexumok. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2019, 9-40. o.

¹⁵ Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány XVII. évf. 1.sz. 2007, http://mhht.eu/hadtudomány/2007/1//2007_1_5.html (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

A világ biztonsági helyzetét meghatározó – a második világháború óta tartó – hidegháború véget érte és az addig meghatározó bipoláris világrend felbomlását követően a nemzetközi rendszert Buzan elmélete szemléletesen írta le. Az első öbölháború (1991), amely a hidegháborút követő korszak első válsága volt, arra készítette Buzant és szakértőtársait, hogy újraértelmezzék a nemzetközi kapcsolatokra alkalmazott elméletet. A regionális biztonsági komplexum elméletének megalkotásával ők a multipoláris világrend mellett tették le a voksukat. Elméletük szerint az államok mind földrajzilag, mind pedig a történelmüket illetően közel állnak egymáshoz, ezért nem elsődleges céljuk egymást ideológiailag alárendelté tenni, hanem sokkal inkább az együttműködés a céljuk. Ez azonban nem érvényesül egyformán mindenhol. Míg az elmélet megkülönbözteti a stabil regionális biztonsági komplexumokat, valamint a regionális hatalmak köré szerveződő biztonsági komplexumokat, ennek ellenére maradtak úgynevezett „fehér foltok”, olyan területek, ahol az elmélet szerinti kategóriák nem voltak alkalmazhatóak. Ez utóbbiakra jó példaként szolgál az afrikai kontinens, azon belül is kiemelem a szubszaharai és a közép-afrikai térséget, ahol mind etnikailag, mind pedig kulturálisan rendkívül erős megosztottság tapasztalható. Éppen ezen megosztottság okán az elmélet nem foglalta őket egységes regionális biztonsági keretbe, megítélésem szerint nem is lehet. Az általam elemzésre került régióban gyakorlatilag a biztonság minden szektorában a létbizonytalanság az uralkodó.

A regionális biztonsági komplexumok elmélete Közép-Afrika esetében ez utóbbi faktort tekinti kiindulópontnak. Ebben a régióban valójában nincs olyan meghatározó erő és hatalom, ami köré a többi állam szerveződhetne. Ennek ellenére kialakultak ugyan protokomplexumok, amelyekről úgy fogalmazzuk, hogy ezek *„később potenciálisan kialakuló valós lokális rendszerek előképének tekinthetők.”*¹⁶ A regionális biztonsági komplexumok célja az intézményi keretek létrehozása, amelyeken belül beszélhetünk átfogó politikai, biztonsági szervezetekről, valamint gazdasági társulásokról egyaránt. Az afrikai kontinensen és ezen belül a vizsgált közép-afrikai régióban is megtalálható a buzani regionális biztonsági komplexumok szinte mindegyike, amelyek behálózzák az egész kontinenst. Afrika természetesen nem nélkülözi azokat a regionális szervezeteket, amelyek bizonyos biztonsági kötéssel is bírnak, bár azt hozzá kell tenni, hogy ezek a szervezetek az esetek szinte 100 százalékában politikai vagy gazdasági együttműködés keretein belül jöttek létre. Alyson J.K.

¹⁶ Kővári i.m. 18. o.

Bailes¹⁷ és Andrew Cottey¹⁸ foglalta össze, melyek a biztonsági kötődéssel bíró afrikai regionális szervezetek (lásd 1. táblázat).¹⁹

Szervezet	Alapításuk ideje	Tagok száma
Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (Economic Community of West African States, ECOWAS)	1975	15
Dél-afrikai Fejlesztési Közösség (Southern African Development Community, SADC)	1992	16
A Kelet-és Dél-afrikai Közös Piac (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA)	1994	21
Kormányközi Fejlesztési Hatóság (Intergovernmental Authority on Development, IGAD)	1996	8
A Száhel-szaharai Államok Közössége (Community of Sahel-Saharan States, CEN-SAD)	1998	29
Közép-afrikai Gazdasági és Monetáris Közösség (Central African Economic and Monetary Community, CEMAC)	1999	6
Kelet-afrikai Közösség (East African Community, EAC)	1999	6
Afrikai Unió (African Union, AU)	2001	55

1. számú táblázat: Afrikai szervezetek, összefoglaló (saját szerkesztés)

Az elemzés legfontosabb feltétele a vizsgálat alanyainak megléte, amely a disszertációmban érintett régióban rendelkezésre áll. A kolonizáció korában az európai gyarmatosítók szándéka modern, többé-kevésbé saját mintára történő államok kialakítása volt. A mesterségesen megrajzolt határok azonban nem követték az etnikai határokat, a gyarmatosítás megszűnése

¹⁷ Alison J.K. Bailes: A SIPRI igazgatója 2002-2007 között. Ezt megelőzően Nagy-Britannia nagykövete volt Finnországban. 2007-2015 között az Izlandi Egyetemen politika tudományok professzora. Forrás www.sipri.org (Letöltés ideje: 2021.07.03.)

¹⁸ Andrew Cottey: Az University College Cork professzora, a nemzetközi kapcsolatok szakértője. Forrás: www.ria.ie/andrew-cottey (Letöltés ideje: 2021.07.03.)

¹⁹ Kővári i.m. 15-35. o.

óta a mai napig is kezelhetetlen konfliktusokat okozva ezzel. A Kongói Demokratikus Köztársaság és a vele szomszédos országok túlnyomó része sem képes hatékonyan ellenőrzést gyakorolni sem országaik területe, sem pedig az államhatárok felett. Hadseregeik állapota nem teszi lehetővé a legitim erőszak monopóliumát így a hatékony kormányzás egyik fontos feltétele nincs a politikai vezetés kezében.²⁰ Természetesen vannak ez alól kivételek, ahol a hadsereg képes betölteni a szerepét, ilyen példaként említem meg a ruandai hadsereget, amely a térség egyik legjobban képzett és felszerelt hadserege. Az infrastrukturális feltételek hiánya miatt (vasút és úthálózat) egyes országrészek megközelítése nehézségeket okoz, és ez teret biztosít a helyi fegyveres csoportok létrejöttéhez és működésükhöz. A területi kiterjedés és a rendelkezésre álló hadsereg létszáma és kapacitásai sok esetben nincsenek arányban, kiemelten igaz ez a Kongói Demokratikus Köztársaságra. Erőit kénytelen összpontosítani a fokozottan veszélyeztetett területeken, míg más területek ellenőrzés nélkül maradnak.

A kontinens politikai és biztonsági szempontból két részre osztható, az északnyugatra és a délkeletre. Ez a felosztás tükrözi a fejlődés és az arra való képesség közötti különbséget a két terület államai között. Az államok nagy része a belső problémái megoldásával foglalkozik, sokszor eredménytelenül, ez viszont erőiket annyira lefoglalja, hogy nem képesek megfelelő figyelmet fordítani más fontos területre, például a külpolitikára. Természetesen nem általánosíthatunk és nem is terjed ki ez a megállapítás minden országra, hiszen a régióban vannak fejlettebb országok, amelyek körül kialakulhatnak a biztonsági komplexumok. Egyik ilyen lehetséges állam a Dél-afrikai Köztársaság, amely belső nehézségei ellenére is meghatározó országa az afrikai kontinensnek, kiemelten a középső és déli területeket figyelembe véve.

Korábban a buzani biztonságelmélet és a regionális biztonsági elmélet is kiemelten kezelte a katonai szektort, azonban látni kell, hogy a biztonság tartalmi elemeinek kibővítése elengedhetetlen. Egy biztonsági kihívást nem elegendő csupán egyoldalúan vizsgálni, hanem ki kell azt terjeszteni más, a társadalmi, gazdasági, környezeti területekre is, hiszen komplex megközelítésben tudjuk megbízhatóan vizsgálni az adott problémát. A nemzetközi kapcsolatokban az eddigi elméletek az államokat nevezték meg a legfontosabb szereppel bíró szereplőknek, legfontosabb biztonsági kérdésnek a katonai jellegűeket tartották, míg az elemzési szinteknél a régiós szintet tartották elsődlegesnek. Barry Buzan és kutatótársai is „az

²⁰ Hettyey András, Marsai Viktor: Afrika és a regionális biztonsági komplexumok elmélete. In: Háda Béla, Tóth Péter (szerk): Regionális biztonsági tanulmányok. Budapest Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014, 189-205. o.

államok csoportjai alkotta regionális katonai biztonsági komplexumokat igyekeztek leírni”.²¹ Ebben az általuk elképzelt világban a diplomaták és a katonák voltak vezető szerepben.

Buzan az államokat tekintette elsődleges szereplőknek, azt tartotta, hogy csak ezek képesek a sikeres biztonságiasításra, továbbá a problémákat szintén az államok oldanák meg nagy valószínűséggel regionális keretek között. Erre az elméletre azonban van cáfolat, gondolok itt a gyenge államokra. Fontos megjegyezni, hogy az államok nem csupán egymás katonai szövetségesei, vagy riválisai lehetnek, hanem ezen túlmenően egymás kereskedelmi, gazdasági partnerei, befektetői, illetve akár segélyezői is.

Marton Péter kérdésspecifikus megközelítése

Marton Péter a fentebb jelzett írásában Buzan és kutatótársai munkái alapján először bemutatja az előbbieket által a biztonsági tanulmányok számára kialakított szervezőelveket: az elemzési szektorok és a biztonsági komplexumok fogalmát. Mindezzel előkészíti a biztonsági kérdések térbeliségével kapcsolatos buzani megközelítés következetlenségei feltárását. Buzanék kritikusan kezelték a társadalom és egyes konkrét társadalmi szereplők által fenyegetésként értelmezett kérdések biztonságiasítását. Buzanék öt nagyobb területet különböztettek meg, a politikai, a katonai, a gazdasági, a környezeti és a társadalmi szektort. A szektorok vizsgálatakor rögtön felmerül a kérdés, hogy:

- a kategóriák milyen mértékben határolhatóak el;
- kölcsönösen kizárók-e (lehet-e átfedés közöttük);
- a meghatározott kategóriák készlete átfogó-e, vagyis milyen mértékben fedik le az osztályozni kívánt jelenség teljes körét.²²

Megállapítható, hogy a tökéletes kategorizálás az előbbi szempontok figyelembevételével nagyon ritkán lehetséges. Tudni kell azonban, hogy Buzanék ezt a felosztást kiindulópontnak szánták és ebből a megközelítésből kiindulva használható a kutartásokban. Ez az ötös felosztás lehetővé teszi az elemzési területek és szintek közötti összefüggések megvilágítását, jó kiindulási alapként szolgál a biztonsággal kapcsolatos kérdések térbeliségéről való gondolkodásnak. A szerzők a tág értelemben vett problémák tanulmányozásához vezetnek be a biztonsági komplexum fogalmát, ami a legfontosabb fogalmi újítása részükről. Az 1998-as könyvükben arról írnak, hogy „Napjainkban az államok alkotta rendszer tagjait a globális

²¹ Marton Péter: Biztonsági komplexumok. Budapest Corvinus Egyetem, Budapest, 2019, 9-40. o.

²² Marton Péter i.m. 63.o.

biztonság interdependencia hálója fonja körül.”²³ Kijelentik, hogy minden kérdésnek vannak globális összefüggései és minden egyénnek, kistérségnek, államnak, régióknak, földrésznek és államok alkotta szövetségi csoportosulásnak a helyzete függ valamennyire másokétól. Más szóval az, ami egy új fejlemény megjelenésekor eleinte csak egy adott szereplőt érint, az a szoros kapcsolódások következtében, közvetve vagy közvetlenül mindenkit érinthet a jelenkor sajátos közegében.

Megállapítható, hogy az interdependens rendszer leggyengébb eleme a hálózat minden más elemére veszéllyel lehet, amire sok példával lehet szolgálni. Egyik ilyen lehet a számítógépes hálózatok esete. Kritika érheti és éri is az interdependencia teljességének feltételezését. James N. Rosenau alkotta meg a váratlanul és váratlan irányokból megjelenő eseményláncolatok kapcsán az „eseményzuhatag” (cascade) fogalmat.²⁴ Ez a fogalom a hatások kiterjedésének kiszámíthatatlanságára utal (pl. az arab tavasz). Ennek kapcsán jelenik meg az a hatások kérdése, hogy miként lehet megrajzolni a hatások terjedésének következtében kialakuló hálózatot. Ezen hálózatok kialakulása kapcsán meg kell jegyezni, hogy biztonsági természetű kölcsönhatások rendszerei olyan szereplők között is kialakulhatnak, akik között nincsenek jelen állami szereplők, tehát egy-egy hálózatnak nem feltétlenül egy adott állam a gazdája vagy főszereplője.

Buzanék szerint sok-sok olyan biztonsági problémaként azonosítható kérdés van, amely nem érinti a világ összes államát vagy nem azonos mértékben érinti azokat. Ezért tehát számos probléma inkább egy-egy országcsoportot vagy régiót érint. Kijelentik, hogy „*a biztonsági interdependencia mintázatát normális körülmények között a regionális tagolódás jellemzi – az így azonosítható regionális klasztereket mi biztonsági komplexumoknak nevezzük.*”²⁵ Buzanék azonban annak ellenére, hogy a biztonsági komplexum tágabb vizsgálatokat is lehetővé tett volna, mégis a katonai szektorra koncentrálnak gondolkodtak, az államok csoportjai által alkotott regionális katonai biztonsági komplexumok leírására törekedtek. Ehhez kapcsolódóan alkották meg a tipológiát a regionális viszonyrendszerek értelmezéséhez (a sztendert, illetve a centralizálódót). A centralizált esetében beszélhetünk a dominált, hegemónikus, illetve az integrálódott biztonsági komplexumokról.²⁶ Ezekon túl még beszéltek egy olyan jelenségről is, amit ők strukturálatlan biztonsági komplexumnak neveztek. Ez a kategória valósul meg

²³ Buzan – Weaver – De Wilde: i.m.

²⁴ James N. Rosenau: *Turbulence in World politics: A theory of change and Continuity*, Princeton University Press, Princeton, 1991.

²⁵ Marton Péter: i.m. 67.o.

²⁶ Buzan – Weaver – De Wilde: i.m. 54-61.o.

jellemzően a közép-afrikai térségben, ahol is az államok többsége gyenge, erejük kivetítésére a határaikon túlra nem képesek, de sokszor még a saját határaikon belül sem képesek erre. Ennek következtében nem alakul ki közöttük biztonsági értelemben vett kölcsönhatás.

Buzánék téziseit kritizálta Christopher Freeman is, amikor katonai szektor működéséről alkotott kép elavultságáról beszél: „*A koppenhágai iskola ragaszkodása a térbeli közelséghez a biztonságilag jelentős összekapcsolódás alapjaként idejétmúlt az Új Világrendben, amelyben élünk.*”²⁷ A vizsgálatot illetően a katonai szektor nem csupán az egyetlen, azon túlra is kell tekinteni. A globalizáció következtében az államok nem csupán katonai szövetségesek vagy ellenfelek, hanem kereskedelmi parterek, humanitárius beavatkozások részesei, exportpiacot kereső cégek támogatói vagy ellenlábasai, terroristák segítői, vagy éppen a most aktuális járványos betegségek forrásaként jelennek meg. Ezekén túl még sokféle formában jelenhetnek meg egymás számára biztonsági szempontból jelentős kihívások, amihez nem szükséges egyazon térséghez tartozniuk. Mindezek ismeretében nehezen tartható a regionális elemzési szint elsődlegessége, ahogy a globális elemzési szinté sem. Buzánék szándéka az volt, hogy kisebb komplexumokat azonosítsanak és elemezzenek a globális biztonsági komplexum helyett. A valódi kérdés az, hogy milyen mértékben akarjuk együtt kezelni ezeket az önmagukban is külön elemzést igénylő összetett kihívásokat, amelyek még ráadásul más földrajzi területeken alakulnak ki, de a hatásuk nem ismer határokat. A régiósítás nem tenné lehetővé a problémák gyökereinek vizsgálatát, tehát az egyes kérdések szétválasztása szükséges az eredményes és mélyreható vizsgálathoz. Ezen keresztül jutunk el a biztonsági komplexumok kérdésspecifikus megközelítéséhez, azaz munkámban bevezetésre került az új fogalom, a kérdésspecifikus biztonsági komplexum fogalma. Kérdésként ugyanis gyakorlatilag bármi megjelenhet a vizsgálat fókuszában, minden olyan, ami meghatározó válaszokhoz vezetheti el az egyes szereplőket.²⁸ A konkrét és jó kérdés megfogalmazása sem egyszerű, de maga a fenyegetés meghatározása még problematikusabb, és több biztonsági területre is kiterjedhet. Kérdésként merül fel úgyszintén, hogy a fenyegetettséghez lehetséges-e földrajzi – térbeli forrást hozzárendelni. Ennek keresése két okból lehet fontos, nevezetesen azonosítható vagy nem azonosítható forrásként. A fenyegetés megléte gyakran a megrajzolható csatornák hálózatán keresztül terjed, de ezeket különböző hatások érhetik, és azok kölcsönhatásai befolyásolhatják.

²⁷ Freeman, Christopher: „The European Security Complex – A Fait Accompli? A Critique of the Copenhagen School.” *Peacekeeping and International Relations/Maintien de la paix et Relations Internationales*, October–December, 2001, 7–9. o. In: Marton Péter: *Biztonsági komplexumok, A biztonság empirikus elemzésének alapjai*, 2. A biztonság empirikus elemzésének újragondolása, Budapest, Corvinus 2019, 26.o.

²⁸ Marton Péter: i.m. 74.o.

Stig Jarle HANSEN elmélete

Stig Jarle Hansen a Horn (továbbiakban a szerző), Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad című könyvében elemzi az afrikai dzsihadista szervezetek túlélőképességének lehetséges okait, körülményeit. Úgy vlem, hogy e gondolatmenet mentén érdemes az itt megfogalmazott elveket és a megalkotott elméletet vonatkoztatni (megfeleltetni) a közép-afrikai, ezen belül a kongói fegyveres csoportokra. Érdemes ezt annak ellenére megtenni, hogy ezekkel a fegyveres csoportokkal szemben nem alkalmazhatjuk a klasszikus terrorista jelzőt. A szerző megállapítja, hogy az általa vizsgált dzsihadista szervezetek nem tűntek és nem tűnnek el az állam folyamatos nyomása ellenére sem, és ez a territorriális jelenlétükkel hozható összefüggésbe. A szervezeteknek széles eszköztár áll rendelkezésükre ahhoz, hogy bizonyos transzformáción menjenek keresztül fennmaradásuk érdekében.

Hansen elmélete szerint a vizsgált szervezetek két fő csoportra oszthatóak, nevezetesen a titkos, rejtőzködő és valamiféle területi ellenőrzést gyakorlóakra. A territorriális jelenlét egy adott konkrét terület feletti részleges vagy teljes ellenőrzést feltételezi. Az elemzések eredményeként megállapítja azt is, hogy egyes szervezetek létezése szinte változatlanak tűnik, míg mások folyamatos változáson mennek keresztül. Ezen folyamatok értékelése és nyomon követése előrevetítheti a csoportok jövőbeli fejlődési ívét, a szervezeti változások dinamikáját. A velük szemben megjelenő kormányzati magatartás függvényében az alábbi eseteket különbözteti meg:

- Egy jól működő állami struktúra erői által üldözöttek, menekülők;
- Az adott ország barátságos környezetében létezők;
- Jelentős erővel szemben állók;
- Tőlük erősebb ellenféllel szemben állók, amelyek a nyílt összecsapás után eltűnnek, nincs permanens jelenlétük (gyors győzelem majd eltűnés)²⁹

A szervezetek tipológiáját illetően alapvetően három kategóriát különböztet meg a szerző, a rejtetten működő szervezetek (clandestin), a félterületi (semi-territorial) és a teljes területi (territorial) ellenőrzést gyakorlók.

²⁹ Stig Jarle Hansen: Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad, 18. o.

Rejtetten működő szervezetek³⁰

A rejtetten működő, más néven titkos szervezetek jellemzően egy jól vagy viszonylag jól működő állami struktúrában léteznek (például korábban a terrorista szervezetek közül a Vörös Hadsereg Frakció/RAF Németországban). Megjelennek nem csupán az európai országokban, hanem egyes afrikai országokban is, ahol az állam relatíve erős és rendelkezésre állnak az erőszak monopóliumának eszközei is, mint a hadsereg és a rendőrség, amelyekkel hatást tud gyakorolni a területén lévő szervezetre, hálózatokra. Ezekkel az eszközökkel az állam jelentős befolyást és főként kontrollt képes gyakorolni a területén működő csoportokra. A csoportok oldaláról ezzel szemben az a törekvés, hogy elkerüljék az állam figyelmét. Az afrikai országokat tekintve a szerző vizsgálta azokat, ahol az állam erős és működése szilárd, ezáltal hosszabb ideje sikeresen tevékenykednek a dzsihadista csoportokkal szemben. Mégis ennek ellenére is vannak olyan társadalmi dinamikák, amelyek kedveznek újabb csoportok létrejöttének, így a rejtett hálózatok tovább működhetnek. Ezek a csoportok kisebb titkos sejtekből, alhálózatokból állnak és fejlődésük során nem jutnak el egy magasabb, például gerilla szintre. Ezek a sejtek csak ritkán csapnak össze a rendőri, vagy katonai erőkkel, sokkal inkább alkalmazzák a terror eszköztárát. Működésük dinamikájára jellemző egyfajta körforgás: terrorista akció – üldöztetés – a csoportok gyengülése – rejtett megerősödés – újabb akció ...

Mindeközben az állam alapvető törekvése az, hogy rombolja ezeket a terrorista szervezeteket, aminek hatékony elemei lehetnek:

- a csoportok pénzügyi bevételeinek korlátozása,
- a csoport bomlasztása, tagjainak letartóztatása.

A hálózatok túlélésének alapvető feltétele ebben a folyamatos kontrollt gyakorolni próbáló környezetben az, hogy rejtetten, ezáltal nehezebben felderíthetően épüljenek fel. Ennek eléréséhez nyújt kedvező feltételt a sejtek szerinti felépülés, amelyben a tagok úgy szerveződnek, hogy a számukra veszélyes környezetben is biztosított legyen a túlélésük. Egy-egy ilyen szervezet több olyan vonást mutat, amelyek erősen befolyásolják tevékenységüket és a belső szervezeti dinamikájukat. Ezek a jellemző vonások az alábbiak lehetnek:

- Előnyös a csoportok szempontjából, ha mind a vezető, mind a tagok korlátozott kapcsolatban vannak egymással, kevés információval rendelkeznek egymásról. Az

³⁰ Stig Jarle Hansen: Horn, Sahel and Rift, Fault-lines of the African Jihad, 19-23.o.

alcsoporthoz elszigetelten működnek, ezáltal a sérülékenységük kisebb. Abban az esetben, ha a sejtek közül egy felderítésre kerül, a többi sértetlenül működhet tovább. A szervezeti bürokrácia kevésbé fontos szerepet tölt be a szervezeti kohézióban, azonban éppen ebből kifolyólag a belső konfliktusok könnyen vezethetnek a felszámolódáshoz. Ennek oka, hogy a szervezet túl gyenge a kialakult konfliktus kezeléséhez. Az alkalmazott szankciók is korlátozottak, mivel a vezetők tartanak a szervezeten kívüli kiválástól, ami viszont jelentős veszélyt rejt magában. A szervezeti doktrína hiánya az ideológiai egység hiányához vezet, ennek következtében azonban az egyes vezetők szerepe felerősödik az ideológiai vezetők rovására. Ennek a következménye lehet a sejten belüli ideológiai ellentét kialakulása, ami akár összecsapásokhoz is vezethet. Mégis, ennek ellenére a szerző kijelenti, hogy az ezekben a kis szervezetekben a kohézió és a lojalitás erős. Hátrányként értékelhető az úgynevezett „generációs rés”, ami azt jelenti, hogy az idősebb, tapasztaltabb tagok nem vagy nem kellő szinten adják át tudásukat. A csoportoknak korlátozottak a lehetőségeik az új tagok kiképzéséhez.

- A rejtőzködő csoportokhoz való csatlakozás nem egyszerű, csak szintén rejtett csatornákon keresztül lehetséges, magas a rizikófaktor. A lehetséges tagokon keresztül, azokat követve el lehet jutni a csoportokig, ami által a csoport is és a csatlakozni kívánó is veszélybe kerül. A csatlakozáshoz elhivatottság, egyfajta megszállottság szükséges. A szervezet oldaláról nehézséget okoz a toborzás és a rejtőzködés közötti ellentmondás. Jelen viszonyok között azonban az internet, annak ellenére is, hogy a felderítéssel foglalkozó szervek állandó figyelmet fordítanak rá, megkönnyíti a toborzást.
- Mindenképpen fontos momentumként emeli ki a szerző, hogy a rejtetten működő hálózatok egyik nehézsége a finanszírozás, hiszen a 2001.09.11-ei merényleteket követően új pénzügyi ellenőrző mechanizmusok jöttek létre a nyugati országokban, amelyek jelentősen csökkentik a csoportok pénzügyi támogatását. Ennek hatására került előtérbe a bűnözői hálózatok szerepe, amelyek a saját csatornáikon keresztül belefolyhatnak a terrorista hálózatok támogatásába. Ugyancsak bevételi forrást jelent a működési területükön élő lakosság illegális adóztatása, amit viszont már nehéz az állami szervezetek ellenőrizniük. Az afrikai országokban megjelenő korrupció előnyt jelent a szervezetek számára, egészen addig, amíg a nemzetközi közösség oldaláról megjelenő nyomásgyakorlás az adott ország vezetőire azokat ellenük nem fordítja. A

szerző megállapítja, hogy a korrupció eszköz lehet a terrorista sejtek, hálózatok létrejöttére, a szankciók elkerülésére, de ennek ellenére nem okozza közvetlenül a sejtek milíciákká válásának folyamatát.

- A jól vagy viszonylag jól működő államokban lévő csoportok számára az őket érő hátrányok ellenére is előnyt jelent, hogy a lehetséges célpontjaik közelében vannak, mint az üdülőhelyek, üzleti vállalkozások, nemzetközi szervezetek stb. A csoportoknak kisebb eszköztár áll rendelkezésre az egységes ideológia kialakítására, ezáltal gyakori a szervezeten belüli ideológia zavar, ami a megszűnéshez is vezethet.

A titkos szervezetekkel kapcsolatosan a szerző kitér arra a változatra is, amikor a jelenlétük elfogadott egy-egy országon belül.³¹ Ekkor beszélhetünk az elfogadott jelenlét kapcsán a dzsihadistákról, mint a kormányzás egyfajta sajátos eszközeiről. Ez a támogatás történhet titkosan, de az állam nyíltan is helyet adhat bizonyos dzsihadista szervezetnek a saját területén, majd manipulálhatja azokat saját céljainak megfelelően. Felmerült fogalomként a „*kormányzati ellenőrzés alatt nem álló területek*” kifejezés használata a csoportok tevékenységi területével kapcsolatosan, de ebben az esetben a csoportok az állam egész területén élvezhetik a kormányzati támogatást. Afrikában, de a Közel-Keleten egyaránt hagyománya van annak, hogy egy-egy kormány ezeket a csoportokat az uralkodás, vezetés nem állami eszközöként kezelje. Ebben az esetben a dzsihadisták engedéllyel használhatnak saját céljaikra állami objektumokat, területeket. Ez azonban azt a veszélyt rejt magában, hogy megindul részükről az államról való levállás, az önállósodás, aminek következtében nem osztják meg feltétlenül az őket támogató ország ideológiáját (pl. az Al-Khaida esete Szudánban). Az államnak azonban mégis megvan az eszköze az általa egyébként elfogadott szervezet korlátozására, amennyiben azt érzékeli, hogy a szervezet túlzottan megerősödött és riválisává válhat. Az állam tehát jól érezhetően fenn akarja tartani a szuverenitását, akkor is, ha otthont ad egy ilyen szervezetnek. Lényeges eleme ennek a kategóriának, hogy az állam által elfogadott szervezetnek nem kell titkosan működnie (az adott országban), kialakíthatja saját erős hierarchiáját, toborzó és kiképző kapacitását, képes lesz ez által kezelni a szervezeten belül kialakuló problémákat is. Ezeket túl ellenőrzése alatt tudja tartani a tagjait és az információcsatornákat, beleértve azok ideológiai tartalmát is. Ehhez a tevékenységéhez kellő pénzügyi forrásokkal is rendelkezik. Mindezek ellenére a befogadó állam által megszabott határok között maradás feszültségekhez vezethet és eljuttathatja őket egy más

³¹ Hansen: i.m. 23-25.o.

szervezeti és megjelenési formába való átalakulásához. Kiemelten igaz ez, amikor a nemzetközi közösség nyomása nehezedik a befogadó országra, aki szankciókat kénytelen bevezetni az addig tolerált csoporttal szemben (az Al-Khaida esete 1996-ban Szudánban).

Hansen megállapítja, hogy az állam és az elfogadott csoportok kapcsolata hosszabb ideig is fennmaradhat, amennyiben a csoport az állam köztponi területein kívül tevékenykedik, amennyiben a csoport nem túl nagyméretű, valamint, ha a befogadó állam nem veszi figyelembe a nemzetközi álláspontot. Ez utóbbi esetében az adott államnak számolnia kell a nemzetközi közösség szankcióival.

Félterületi jelenlét³²

A dzsihadista (fegyveres) csoportok területi jelenlétének e formája hasonlít leginkább a hagyományos értelemben vett „felkelésre”, ahol az állam erői nagyobb szabású győzelmeket aratnak a csoportok felett, de a műveleteket követően a területeket ellenőrzés nélkül hátrahagyják, gyakorlatilag a terület feletti ellenőrzés továbbra is a csoportoké marad. Északnyugat-Szomália elnöke, Sarif Hassan Sheikh Aden ezt „*területi átrepülésnek*”³³ nevezte, hisz a győzelem ellenére félig visszahagyott területekről beszélhetünk. Jellemzően a támodásoktól sújtott vidéki területek biztonsága elhanyagolt, mivel távol esnek a városi frekventált területektől. A lakosság védelem nélkül hagyása súlyos ellentmondást eredményez, hiszen a terrorista szervezetek anyagi bázisának jelentős részét az itt élő falusi lakosság biztosítja, főként igaz ez a szubszaharai régióra. A szerző 2016-ban lefolytatott interjújában egy szomáliai klán vezetője is hasonlóan nyilatkozott: „*Ezek a távoli területeken senki sem járőrözik, ezért ők (ISIS) úgy jönnek-mennek, ahogy nekik tetszik. Az állam csak akkor tesz ellenük, amikor hollétük nyilvánvaló és a csoportok deklarálják a terület feletti ellenőrzésüket.*”³⁴

Bizonyos esetekben az állam nem rendelkezik a szükséges erőforrásokkal a területek ellenőrzéséhez, máskor az akarat hiányáról beszélhetünk, még olyan esetben is, amikor a szükséges erő egyébként rendelkezésre áll. Az államnak két feltételt kell biztosítani ahhoz, hogy bizonyos területet megbízhatóan ellenőrizni tudjon. Egyrészt az ahhoz szükséges erőket, rendőrség vagy a hadsereg erőit megfelelő szinten kell tartani, ami természetesen költségekkel jár, másrészt pedig a lakosság védelmét is biztosítani szükséges.

³² Hansen: i.m. 25-30. o.

³³ Hansen: i.m. Fly-over territory 25. o.

³⁴ Hansen: i.m. 26. o.

A szerző megállapítja, hogy a félterületiség megengedése egyfajta költséghatékony stratégia is lehet az állam részéről olyankor, amikor a periférikus területek ellenőrzését bizonyos, az ellenőrzése alatt lévő vagy baráti fegyveres csoportokra hagyja, így a megtakarított pénzeket másra fordíthatja. A területek ellenőrzésének gyakorlását a földrajzi adottságok is nehezíthetik, hiszen a sivatagos vagy erősen átszegdelt, erdős területek ellenőrzése jelentős energiával jár. Azonban a félterületiség bizonyos katonai taktika következményeként is kialakulhat, amikor arra törekednek, hogy az emberáldozat kisebb legyen, amivel elkerülhető a média figyelme.³⁵ A hangsúly tehát az erők védelmére helyeződött, amit a páncélvédettség fokozásával és a helyi erők alkalmazásával lehetett elérni. A fegyveres csoportok rendelkeznek olyan mérvű mobilitással, aminek köszönhetően képesek erők gyors kivonására az ellenőrzött területekről, főként a szomszédos országokkal határos területeken, például az ADF az ugandai és kongói határnál. A félterületiség esetében a pénzügyi források elérése is könnyebb, hiszen a falvak lakossága a szervezet uralma alatt áll, illetve amennyiben a területen a határokon áthúzódó kereskedelmi útvonalak találhatóak, ekkor már a határforgalom ellenőrzésével is bevételre tehetnek szert. A peremterületek kiesnek az állam és hadserege ellenőrzése alól, ezért a fegyveres csoportok számára a menekülési utak szintén rendelkezésre állnak a biztonságos területek felé (igaz ez a kongói határvidéken Uganda, Ruanda és Burundi irányában). Ez a mozgás viszont azzal jár, hogy a csoportok megjelenése egyre másabb területeken okozza a biztonsági helyzet romlását. Ezt a folyamatos mozgást nevezi a szerző „*ballon-squerring phenomenon*”³⁶ -nak egyfajta lufi effektusnak.

A félterületi helyzetből néhány következtetést vonhatunk le:

- A fegyveres csoportok jelenléte az állam támogatói számára veszélyt jelenthet, azok erőszak áldozatává válhatnak. Részükről az ellenállás kockázata magas, hiszen nincs olyan állami erő jelen, ami védelmet biztosíthatna számukra.
- A fegyveres csoport az általa ellenőrzött területeken a mindennapi élet részévé válik, hiszen a helyi lakossággal szimbiózisban élnek. Jellemző a vegyes házasságok létrejötte. A helyiek a védelem fejében csatlakoznak a fegyveresekhez, de ha ilyenre nem is kerül sor, akkor is kialakul bizonyos elfogadás a biztonság érdekében, vagy védelmi pénz megfizetésével azt megvásárolják.

³⁵ Hansen: i.m. Az USA Irakban alkalmazott stratégiája ehhez hasonló volt, George Casey tábornok parancsnoksága idején. A tábornok hangsúlyozta, hogy az amerikaiak sérülékenységét és láthatóságát kell csökkenteni, amit a járőrök számának redukálásával lehet elérni. A járőrözésbe a helyi erőket kell bevonni. 26. o.

³⁶ Hansen: i.m. 27.o.

- A félterületiség növeli a bevételi lehetőségeket, hiszen a lakosságra adókat vehetnek ki, védelmi pénzt szedhetnek, illetve a kereskedelmi útvonalakon útvámokat vehetnek ki. Amennyiben ilyen kereskedelmi útvonalat is ellenőrzésük alatt tartanak, főleg, ha ez az államhatáron is áthúzódik, akkor már az export-import kezdetleges formája is kialakulhat. Ebben az esetben azonban már a kormány (korrupt) erői is bekerülhetnek az illegális kereskedelembe (gyémánt, arany, ritka ásványok, elefántcsont, egzotikus állatok...). A csoportok ugyan felfüggesztik ezt a tevékenységet az állam erői offenzívái alatt, de annak elmúltával képesek azt újra indítani a korábbi jó kiépítésnek köszönhetően.
- A parancsnoki hierarchia ebben az esetben jelentősen megerősödhet, így a vezetés stabilabbá válik, a fegyelem megerősödik. Könnyebb a tagok ellenőrzés alatt tartása, aminek következtében a szervezetből való dezertálás esélye kisebb lesz. A lakosság felett is szorosabb ellenőrzés alakítható ki, hiszen a családokkal szemben alkalmazott megtorlás visszatartó erőként hat a tagokra.

Megállapítható, hogy a félterületi jelenlét esetében a szervezet eszköztára kiszélesedik, magában foglalja már a gazdasági újraelosztást is, a parancsnoki hierarchia megerősödik, a csoportok működése stabilabbá, kontrolálhatóbbá válik. A szervezeteknek nem kell titokban működniük, hiszen nem állnak az állam ellenőrzése alatt. Mindezek ellenére az ellenük indított klasszikus katonai műveletek során a felderíthetőségük csökkentése miatt rejtőzködésként kényszerülnek, de ez nem azonos a titkos szervezetekével. A félterületiség jelenti az egyik kiemelt okát a szervezetek átalakulásainak, maga a felkelés fogalma a félterületiség tükrében válik értelmezhetővé.

Teljes területi ellenőrzés³⁷

Hansen a teljes területi ellenőrzést, mint kategóriát néhány példával vezeti be, nevezetesen 2014-15 között az ISIS, 2010-11 között az Al-Khaida, a tálibok és a Shabab példájával. Mindegyik példán keresztül azt próbálta szemléltetni, hogy a szervezetek egy bizonyos ideig nagy területeket ellenőriztek és kísérleteket tettek arra, hogy kiépítsék a szükséges intézményrendszert hatalmuk megszilárdításához. A legtöbb esetben viszont ezek az erőfeszítések hosszú távon nem hoztak pozitív eredményt és csupán a terület ellenőrzésére szűkültek. Az ISIS felemelkedésekor viszont sokan kezdtek abban hinni, hogy a radikális dzsihadisták képesek lesznek olyan struktúrák kiépítésére, amelyek már hasonlítanak az

³⁷ Hansen: i.m. 31-36.o.

államiakhoz, ezáltal képesek lesznek tartós jelenlétre a régióban. Az állam szó viszont nem helyes az ő esetükben, hiszen a végcél a határokon átívelő Globális Kalifátus megalakítása volt. Ennek ellenére voltak olyan szakértők, akik ezt az állapotot már egyfajta „*dzsihadista előállamnak*” tekintették. Az ISIS azonban megvetette a konvencionális államot, annak határait és egy szélesebb értelemben vett iszlám közösség, mint politikai entitás feltámadásában hittek. Az intézményrendszer létrehozása azonban nem jelenti automatikusan az államiság szintjének elérését.

A kiterjedt területi kontrolra három időszak példáját hozza fel Afrikában: Mali, Szomália és Nigéria esetét említve.³⁸ Nigériában erre a területi ellenőrzési formára a polgárháború adott lehetőséget, de meglehetősen rövid ideig. A Száhel-régióban jellemző, (a közép-afrikai régióban is), hogy az állam nem képes teljes ellenőrzése alatt tartani a távoleső, nehezen megközelíthető területeket, mintegy „felkínálva” azokat a fegyveres szervezeteknek. Azokban az országokban (Tanzánia, Kenya), ahol az állam erős erre a területfoglalásra és ellenőrzésre nem adódik lehetőség, itt sokkal inkább a rejtett, kisebb hálózatoknak juthat szerep. Robert W. Mc Coll szerint a területi ellenőrzés egyrészt biztonságos menedéket biztosít a szervezetek vezetőinek, de emellett biztos háttérrel is a további fejlődéshez, ideértve a szervezeti fejlődést is.³⁹ A területeken kiképzési célokat és az ideológiai képzést szolgáló bázisokat, iskolákat tudnak létrehozni a fiatalok oktatására. A hasonló ideológiai gondolkodásúak toborzása sokkal könnyebb, gyakorlatilag egy stabil biztonságérzetet ad az ott tartózkodóknak. Ez viszont azzal a kockázattal jár, hogy a kiképzés után a saját hazájukba való visszatérést követően, a nyugodt környezet hiányából fakadóan ezek a harcosok a radikális szervezetek irányába sodródhatnak, vagy ilyen szervezeteket alakíthatnak.

A teljes területi ellenőrzés több megkülönböztető jegyet hordoz magában a titkos és a félterületi ellenőrzést gyakorló szervezetekkel szemben.

- Állandó bázist és biztonságos búvóhelyet nyújt a csoport vezetőinek. Biztosítja a szervezeti fejlődés feltételeit. Rendelkezésre állnak és szabadon használhatók a kiképzési objektumok, valamint az ideológiai képzést folytató iskolák.
- A teljes területi ellenőrzésre való képesség egyfajta kiemelt státuszt ad a szervezetek számára és emeli presztízsüket. Megvan a képességük az állam erőivel való hatékony szembenállásnak.

³⁸ Hansen: i.m. 31.o.

³⁹ Hansen: i.m. 32.o.

- Ez az állapot stabil bevételi forrásokat biztosít a szervezeteknek, amelyek az ellenőrzésük alatt tartott területeken már, mint munkáltatók jelennek meg. Státuszuk ösztönzi a hosszú távú befektetéseket is. Képesek egyszerre működtetni a harcosok alkotta első és az adminisztrációs második vonalat. Ebben az esetben már megjelennek a szervezet soraiban azok az oportunisták is, akik hasznot remélnak a csatlakozásuktól. Ezen túlmenően fennáll más társadalmi csoportok beépülésének lehetősége is a szervezetbe (pl. különböző klánok, törzsek és bűnszervezetek jöhetnek szóba)
- A területellenőrzés ilyen formája szoros összefüggésben áll a terület adottságaival, hiszen az állam erőinek megjelenése ezeken a nehezen járható területeken igen csekély. Az ebből eredő stabil állapot lehetővé teszi számukra egy erős, szilárd struktúra és parancsnoki hierarchia kiépítését.
- Az általuk ellenőrzött területeken a bevételeik a lakosság által elfogadott módon, például adók kivetése útján folyhatnak be, amivel el tudják kerülni a „ragadozó üzemmódot”, ami a lakosság ellenszenvét váltaná ki irántuk. Ennek a bevezetett adóztatásnak viszont a lakosság is érzi előnyeit, hiszen a befolyó pénzekből befektetések valósulhatnak meg. Egy komoly probléma megoldására kell, hogy a szervezetek választ találjanak, mivel az ideológiai szembenállás és az ellenfelekkel való kapcsolatok között kell a megoldást megtalálniuk.⁴⁰

Hansen megállapítja, hogy hátrányként jelentkezik, amennyiben egy nagyobb, erősebb állami beavatkozás történik, hogy annak következményeként nehéz megtartani a korábban megszerzett előnyöket. A szervezet elveszítheti bevételi lehetőségeit, valamint a megszerzett státuszát és egy transzformáción átesve félterületív vagy rejtett szervezetté válhat. Ezen túl az eredeti állapot megőrzése esetén egy állami vagy ahhoz közelítő struktúra fenntartása igen költséges, és ebben az esetben a pénzügyi források egy részét a katonai képesség fenntartása helyett az adminisztrációra kell költeni.

Hansen elméletének végkövetkeztetése, hogy a különböző fegyveres (dzsihadista) szervezetek arculata, jellege, működésük során folyamatosan változó képet mutat.

⁴⁰ Hansen: i.m. A szerző példaként hozza fel, hogy amikor 2013-ban Gaza-ban járt a Hamas korábbi minisztere arra emlékeztette, hogy nehéz az ideológiához elkötelezettek maradni akkor, amikor a szomszédokkal, nevezetesen Izraellel kapcsolatban vannak. A Hamas esetében a saját sebesültjeik ellátásában az izraeli kórházakra szorulnak, miközben ellenük harcolnak. 33-34.o.

Megállapításai szerint:

- A területi és félterületi ellenőrzést gyakorolni képes szervezetek rugalmasabbak és eszközrendszerük szélesebb a titkos szervezetekhez viszonyítva. A titkos, de a befogadó ország által respektált szervezetet az állam képes ellenőrizni és tevékenységét korlátozni.
- Egy-egy szervezet a kialakult helyzet függvényében változtathatja státuszát. Lehetséges, hogy bizonyos szervezeteknek a területi kontroll gyakorlása mellett lehetnek titkos hálózatai, egyéb mellékvonalai is.
- A stabil státuszú szervezetek bázisai más egyéb titkos szervezet, hálózat felkészítését és kiképezését is szolgálhatják.
- A szervezetek átalakulása során valószínűsíthető, hogy titkos vagy elfogadott állapotból félterületi vagy teljes területi ellenőrzést gyakorolni képessé alakuljanak át, de ez a folyamat ellenkező irányú is lehet.

Korábban ezek a változások, főként a „negatív irányúak” sikertelenségnek, bukásként kerültek aposztrofálásra, azonban ezekre a dinamikákra a transzformáció sokkal helytállóbb kifejezés. Az átalakulás időszakában a szervezetek bizonyos értelemben sérülékennyé válhatnak, de ezen a fázison túljutva egy stabil helyzetbe kerülhetnek. A korábbi megállapításoknak megfelelően tehát képesek vagyunk a fegyveres csoportokat, szervezeteket kategóriába sorolni. Ez az állapot viszont csak az adott időszakra igaz, hiszen ahogy azt a szerző korábban megállapította, ez a mozgás folyamatos, viszont a szervezetek elemzése során a státuszváltás jelei előre láthatóak lehetnek.

A disszertáció törzsrészében a fenti elméletek biztosítják az elemzési keretet, nevezetesen ezekre figyelemmel kerülnek leírásra, elemzésre és összehasonlításra a tartalomjegyzékben feltüntetett kérdéskörök.

A kutatás időbeni behatárolása

A kutatás visszatekint az ország történelmi múltjába, kiemelten az 1960-as gyarmati felszabadítástól eltelt időszakra, amely meghatározó volt a jelenlegi állapotok kialakulásában.

Kiemelt figyelmet fordítottam az egyes meghatározó történelmi időszakok tanulmányozására, egészen a Joseph Kabila elnök időszakáig. Az egyes folyamatok vizsgálata azonban megkívánta az előzmények időnként távolabbra való visszatekintését is. A dolgozat

részleteiben 2015-ig dolgozza fel a régió, illetve az állam témához kötődő eseményeit, hangsúlyozva, hogy az azóta eltelt időszak alatt sem született megnyugtató megoldás. A Kabila elnökségét lezáró és az azutáni, napjainkig tartó időszakot a disszertáció a teljesség igénye nélkül csupán a témához kapcsolódó főbb katonai, politikai és társadalmi események említésével foglalja össze. Kéziratomat 2021. július 31-én zártam le.

1. FEJEZET

KONGÓI DEMOKRATIKUS KÖZTÁRSASÁG

A bevezetőben felvázolt rendkívül ingatag biztonsági helyzet megértéséhez úgy gondolom, szükség van tisztán látni azt, hogy hol is helyezkedik el a Kongói Demokratikus Köztársaság, melyek a szomszédos országok, milyen természeti adottságokkal rendelkeznek, az országban milyen gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok játszódnak és játszódtak le a vizsgált időszakig elérkezve. Látni fogjuk, hogy a fegyveres csoportok létrejötte összefüggésbe hozható és szorosan össze is függ ezekkel az adottságokkal, folyamatokkal. A természeti adottságok jelentős szerepet játszanak mind a szomszédos országok Kongóhoz való viszonyában, mind pedig a kívülről érkező és támogatott fegyveres csoportok tevékenységében, hisz azok tevékenységében a gazdasági érdekek is meghatározó szerepet játszanak.

1. számú ábra: A Kongói Demokratikus Köztársaság és a szomszédos országok⁴¹

⁴¹ République Démocratique du Congo/Protection civile et Oeprations d'Aide Humanitaire Européennes, www.ec.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.15.)

1.1.A Kongói Demokratikus Köztársaság helye, szerepe az afrikai kontinensen

A Kongói Demokratikus Köztársaság az afrikai kontinens középső területén, Közép-Afrikában helyezkedik el (lásd 1. ábra). A földrajzi régiós felosztás szerint a Közép-Afrika, mint a kontinens központi régiója a Szaharától délre, Nyugat-Afrikától keletre, a Nagyhasadékvölgytől nyugatra terül el.⁴² E felosztás szerint a régiót kilenc ország alkotja, Angola, Kamerun, Közép-afrikai Köztársaság, Csád, a Kongói Demokratikus Köztársaság, a Kongói-Köztársaság, Egyenlítői-Guinea, Gabon és Sao Tomé és Príncipe. Ez a kilenc ország további hárommal együtt alkotja a Közép-afrikai Országok Gazdasági Közösségét.⁴³

A Kongói Demokratikus Köztársaság területe 2.345.000 km², négyszer nagyobb, mint Franciaország és nyolcvanszor nagyobb, mint Belgium. Területét illetően a harmadik legnagyobb afrikai ország. Óriási területi kiterjedéséből eredően egyedülálló módon kilenc országgal határos, északon a Közép-afrikai Köztársasággal és Dél-Szudánnal, keleten Ugandával, Ruandával, Burundival és Tanzániával. Déli szomszédja Zambia és Angola, míg nyugaton a Kongói-Köztársasággal határos. Ennek a hatalmas országnak viszont csak egy meglehetősen szűk tengeri kijárata van, ami csupán 40 km.⁴⁴

Népessége a 2019-es népszámlálás szerint 86 790 567 fő,⁴⁵ azonban ismerve a kongói adminisztráció pontosságát, ez a szám eltérő is lehet, a becslt adatok alapján ettől kevesebb. Mindenesetre a lakosság számát tekintve világviszonylatban a 16. legnépesebb ország. Azonban az ország területe és a népesség arányai tekintve a népsűrűség csupán 29 fő/km², ami még az ország egyes területei között is nagy eltéréseket mutat.

Az ország lehetőségei szinte korlátlanok a vízienergia területén (100.000 MW), ez egy harmada a kontinensben rejlő potenciálnak. Területének mintegy 60%-a erdővel borított. Szokás a „geológiai skandallum” kifejezést használni Kongóval kapcsolatosan, ami az ásványkincs készleteit illeti. Első helyen van a réztartalék tekintetében Afrikában, világelső a

⁴² Dhi Mbita Mulenghe Mashini, Jean-Claude Mashini: Géographie et territorialité en RD Congo: réflexions sur une discipline en mutation, Academia - L'Harmattan, 2017 www.books.google.hu (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

⁴³ Közép-afrikai Országok Gazdasági Közössége: A szervezetet a Közép-afrikai regionális gazdasági együttműködés segítésére hozták létre 1981 decemberében. Céljai az alapító-okirat értelmében „a kollektív autonómia elérése, az életszínvonal emelése és a gazdasági stabilitás fenntartása a harmonikus együttműködés jegyében.” ECCAS-Integrációk. Afrika-tanulmányok: <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/eccas.html> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

⁴⁴ Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető Kongói Demokratikus Köztársaság, Seregszemle kiadvány, 2010

⁴⁵ World Population Prospect-United Nations 2019, <https://population.un.org> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17)

kobaltkészleteit illetően, de rendkívül gazdag coltan ércben, aranyban és gyémántban.⁴⁶ Ez a gazdagság azonban nem tükröződik vissza az ország életszínvonalában.

Az országot korábban Kongói Szabad Állam, majd Belga Kongó néven ismerhettük, ami az 1960-as függetlenné válását követően a Kongó-Leopoldville, majd Kongó-Kinshasa nevet vette fel. Ezt az elnevezést a köznyelvben ma is használják, megkülönböztetve ezzel az országot a szomszédos Kongói Köztársaságtól, amit előszeretettel hívnak Kongó-Brazzaville-nek. Még Mobutu hatalma alatt, 1971-ben az ország a Zaire nevet vette fel, végül 1997-től kezdve viseli a mai hivatalos nevét.

1.2. Ország történet

Az időszámítást megelőző III. és II. évezred fordulóján, a közép-afrikai területeken egyfajta növekvő benépesülés volt megfigyelhető. Az itt élők főleg növénytermesztéssel foglalkoztak, az állattartás ebben az időszakban nem volt igazán említésre méltó, de természetesen előfordultak már haszonállatok.

A területet a pigmeus⁴⁷ népesség lakta, akiket egyre inkább kiszorítottak a már kezdetleges közösségekbe, falvakba élő, a vasat már ismerő bantuk. A szinte folyamatos népvándorlások következtében több etnikum is érkezett a területre, például az északkeletről, Szudán tartományaiából induló déli irányú betelepülés.

A Kongó-medence területét a középkor idején a Kongó Királyság⁴⁸ uralta. A gyarmatosítás megindulásától a terület nem csupán az értékes ásványkincsek, természeti kincsek kirablásától, hanem sokkal inkább a rabszolgakereskedelemtől szenvedett. Ez utóbbi óriási embervesztésekkel járt. A portugálok, hollandok és az angolok után a XIX. század második felétől számítva a zanzibári kereskedők (inkább emberkereskedők) jelentek meg, hurcolva el Zanzibárba majd onnan a Közel-Keletre a benszülöttek tömegeit.⁴⁹

A korábban is sokat szenvedett népek és a terület sorsa szorosan összefüggött II. Lipót belga királlyal (lásd 2. ábra) és Belgiummal. Lipót bátyja halálát követően került a trónra és meggyőződése szerint a királyságot csak akkor lehet a nagy vezető országok közé felemelni, ha tengerentúli gyarmatokat tudhat magáénak. Ennek a törekvésének köszönhetően számtalan

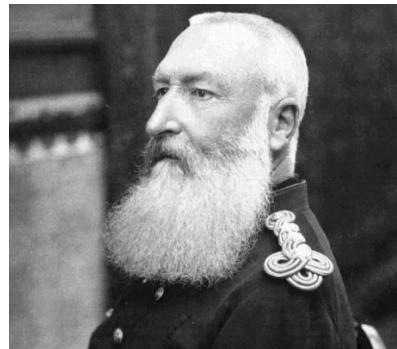
⁴⁶Palkovics Dóra: Az akkumulátorok hazája – a kongói kobaltbányászat kihívásai, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/az-akkumulatorok-hazaja-a-kongoi-kobaltbanyaszat-kihivasai> (Letöltés ideje: 2021. 06.20.)

⁴⁷Pigmeus: tipikusan a közép-afrikai térségben volt őskalokosok, akik mára nagyon kis számban maradtak meg. Jellemzően nagyon kistermetűek. Ma is használatos nevük bitwa, twa.

⁴⁸Kongó Királyság: <https://mek.oszk.hu/02200/02257/02257.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

⁴⁹John Donnelly Fage, William Tordoff: Afrika története, OSIRIS KIADÓ Budapest 2004. 255.o.

vállalkozásba kezdett gyarmatszerzés címén, kezdetben azonban ezek nem hozták meg a várt eredményt.

2. számú ábra: II. Lipót belga király⁵⁰

Az akkori belga kormány nem mutatott nagy érdeklődést a király tervei iránt, minek eredményeként Lipót arra a következtetésre jutott, hogy a kiszemelt területeket kizárólag saját befolyása alá vonja. A kormány viszont ezeket a törekvéseit mind politikailag, mind pénzügyileg támogatta. 1876-ban létrehozta a Nemzetközi Afrika-szövetséget, ami a tudományos tevékenység látszatával, annak álcája alatt, megbízta Henry Morton Stanley-t, a híres felfedezőt a Kongó folyásvidék felderítésére. Stanley eredményes munkát folytatott, egész mélyen bejutott a kiszemelt területekre és a helyi törzsi vezetőkkel megegyezve, azok tudatlanságát kihasználva olyan szerződéseket íratott azokkal alá, amelyben Lipót királynak adományozták a törzsek földjeit. A földszerzéseket követően már csak azt kellett diplomáciai úton elérni, hogy a főbb európai nagyhatalmak ezt el is ismerjék. A diplomáciai erőfeszítések eredményeként ez az 1884-85-ös berlini Kongó Konferencián meg is történt. Nem csak 14 európai hatalom, hanem az Amerikai Egyesült Államok is elismerte Kongó önálló létét, és ezzel egyidejűleg Lipót király személyes felügyelete alá helyezték. Ezzel 1885. február 05-én megalakult a Kongói Szabadállam, aminek egy része szabadkereskedelmi terület lett ez az akkor Belgiumnál 76-szor nagyobb ország, de több mint háromnegyede a király kizárólagos magántulajdonává vált, így a Szabadállam épp ellenkezője lett a szabadságnak.⁵¹

Ez a negyedszázad egyet jelentett a mértéktelen kizsákmányolással, a rabszolgamunkával és a kegyetlenkedéssel. Rabszolgák milliói dolgoztak a gumiültvényeken, megsokszorozva az innen befolyó bevételekkel a király vagyonát. A szinte népiirtásnak⁵² nevezhető időszak oda

⁵⁰ Mihályi Balázs, Milliók élete árán harárcsolt vagyon – A belga király kongói rémuralma, Történelemportál 2014/2.szám, <https://tortenelemportal.hu/2015/02/belga-kiraly-kongoi-remuralma/> (Letöltés ideje: 2021.04.16.)

⁵¹ Bede Rita: Afrika In: Diószegi István, Harsányi Iván, Krausz Tamás, Németh István: 20 századi egyetemes történet I. kötet 1890-1945 Korona Kiadó, Budapest, 1995, 180. o.

⁵²Mihályi Balázs, Milliók élete árán harárcsolt vagyon – A belga király kongói rémuralma, Történelemportál 2014/2.szám, <https://tortenelemportal.hu/2015/02/belga-kiraly-kongoi-remuralma/> (Letöltés ideje: 2021.04.16.)

vezetett, hogy az ország lakossága a becsült adatok szerint 15 millió fővel csökkent, de ide sorolhatók azok is, akiket büntetésképpen megcsónkítottak Lipót zsoldosai.

Lipót király és zsoldosai kegyetlenkedése ellen egy idő után már nemzetközi szinten is szót emeltek, ennek eredményeként a belga kormány 1908-ban átvette a hatalmat az ország közigazgatása felett. Ekkor kapta az ország a Belga Kongó nevet. Igaz, hogy a Lipót-féle kegyetlen időszaknak vége lett, de szervezeten megkezdődött az újabbnál újabb ültetvények telepítése, a bányaművelés beindítása. Az egyre szaporodó bányáknak egyetlen célja volt, a már akkor is értékesnek számító ásványkincsek bányászata és piacra juttatása, ami jelentős bevételt hozott Belgiumnak, hiszen a bányászat költsége gyakorlatilag elhanyagolható volt.

A gyarmatbirodalmak megszűnésével az akkori Belga Kongó is elnyerte függetlenségét, 1960. június 30-án kikiáltva a Kongói Köztársaság megalakulását.⁵³ A köztársaság megalakulása nem hozta meg a békét, sokkal inkább zűrzavaros évek következtek. Az elnök Joseph Kasavubu és a miniszterelnök Patrice Emeri Lumumba között elmérgesedő ellentét, az új politikai vezetéssel szembeni Katanga tartományban Moise Tchombe vezette szakadár mozgalmak csak egyre bonyolultabbá tették a helyzetet. Kasavubu elnök 1960. szeptember 05-én megfosztotta hivatalától Lumumbát, amit ez utóbbi természetesen alkotmányellenesnek minősített és az ellentét egyre feszültebbé vált. Lumumbát 1961. január 17-én a katangai erők a belga ejtőernyősök támogatásával elrabolták, majd ki is végezték. Lumumba politikai elköteleződése korábban baloldali irányultságot vett, ami miatt az tisztán látszott, hogy meggyilkolása mögött külföldi érdekek is álltak, olyan országok érdekei, akik a réz- és gyémántbányászatban voltak érdekeltek. Tudni kell, hogy Katanga és Dél-Kassai tartomány rendkívül gazdag ezekben az ásványkincsekben.⁵⁴

Lumumba még kormányfőként nevezte ki Mobutut az újonnan megalakított Kongói Nemzeti Hadsereg vezérkari főnökének. A kinevezés háttérében sokkal inkább politikai döntés állt, mintsem szakmai, hiszem Mobutu korábban altisztként szolgált. Az elnök és a miniszterelnök ellentéte kiéleződésével egyidejűleg Mobutu maga mögött érezve a hadsereg támogatását, amelyet az amerikai és a belga pénzeket vett meg, elérkezettnek látta az időt a radikális változtatásra. Az Amerikai Egyesült Államok és a Belgium biztosította pénzügyi támogatás annak volt köszönhető, hogy annak ellenére, hogy korábban a baloldali érzelmű Lumumbát támogatta, gyorsan váltott politikai köntöst és vált személye a nyugati hatalmak számára rokonszenvenné. Benne vélték felfedezni a fiatal állam rendfenntartóját.

⁵³ A függetlenség elnyerését követő belső problémákról a részleteket lásd Sulyok Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004, 233-237. o.

⁵⁴ Gyuris Ferenc-Szabó Pál: Afrika: Fiatalos népesség, régi problémák, Nagy terület, közepes népességszám, szerény gazdaság, <http://www.geopolitika.hu/hu/hatter/afrika/> (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

Az akkorra már altábornagyi rendfokozatban lévő Mobutu 1965-ben katonai hatalomátvétellel eltávolította a hatalomból Kasavubu elnököt és önmagát államfőnek nyilvánította. Ezzel megszűnt az amúgy sem erős többpárti rendszer. 1966-ban az ország neve Kongói Demokratikus Köztársaság lett, ami 1971-be Zairei Köztársaságra változott, az elnök döntésének köszönhetően. Megkezdődött egy viszonylagos béke és stabilitás az ország életében, de ennek ára volt. A színjáték részeként rendszeresen megtartott választásokon csak egyetlen jelöltre, Mobutura lehetett szavazni, így győzelme előre biztosítva volt. A tervei között egy autentikus afrikai rendszer kiépítése szerepelt, ahol is nem viselhetnek csak afrikai neveket, visszatérnek az autentikus ruházódáshoz, szokásokhoz. Ekkor vette fel a korábbi Joseph Mobutu a rendkívül hosszú, de ugyancsak „dicsőséges” nevét: Mobutu Sese Seko Nkuku Ngbendu wa Za Banga⁵⁵ nevet.

Mobutu hatalmát a korrupció, az ellenzék politikai elnyomása, az emberi jogok sorozatos megsértése és a személyi kultusz jellemezte. Nem véletlenül nevezték gyakran a korrupciót „zairei betegségnek”, ami gyakorlatilag állami méreteket öltött. A svájci bankokban pihenő becsült magánvagyonra több milliárd dollárra rúgott.⁵⁶ (Ennek teljes majd részbeni visszatérítését fia követelte is később az államtól) Az ország az enyészet lejtőjére lépett, mind az infrastruktúrák (úthálózat, középületek ...) mind az állami adminisztráció területén.

Ahogy az eddigi rövid történelmi összefoglalóból látszik Kongó gyakran állt a figyelem középpontjában, legtöbbször nem a pozitív történések kapcsán. Természeti kincsekben való kimagasló gazdagsága ellenére is a Föld egyik legszegényebb országaként ismerjük, olyan országgént, amely állandó harcok helyszíne. Az 1990-es évek vége óta folyamatosan zajlottak itt politikai, gazdasági és etnikai küzdelmek, amelyek a lakosságot szegénységben tartják, állandó bizonytalanságot okozva a mindennapokban. Jelentősen növelte a biztonsági helyzet romlását a ruandai népirtást követően, kiemelten az ország keleti tartományaiiba érkezett menekültáradat. A menekültekkel együtt természetesen a népirtásban részt vevő hutuk is kongói területen kerestek menedéket a tuszi megtorlás elől, és gyakorlatilag a fegyveres tevékenységüket kongói területen is folytatták. Később bemutatom a főbb hutu csoportot és tevékenységét.

1997 májusában Laurent-Désiré Kabila vezette felkelés megdöntötte Mobutu ekkorra erősen meggyengült hatalmát, majd a hatalomátvétel után az ország a Kongói Demokratikus

⁵⁵ Joseph-Désiré Mobutu (1930-1997), Sese Seko Nkuku Ngbendu wa Za Banga: Mobutu elnök eredeti és felvett neve „Mindenható harcos, aki kitartása és rendíthetetlen akarása révén győzelmet győzelemre halmos és nyomában tűz gyullad.” Mobutu Sese Seko: President of Zaire by The Editors of Encyclopaedia Britannica, www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.02.11.)

⁵⁶ Pásztor Szabolcs: Hogyan lett Mobutu a világ egyik leggazdagabb embere? 2016.november 18. www.afrikablog.hu (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

Köztársaság nevet kapta. A rezsim és annak vezetői változtak, de a biztonságpolitikai helyzet nem.

Az első, majd a második kongói háborúk úgy kerültek a köztudatba, mint a legvéresebb fegyveres konfliktusok a második világháború óta. Ebben a két háborúban gyakorlatilag a térség minden állama érintve volt, ki az akkori hatalom mellett, ki a hatalom ellen. A korábbi szövetségeseik, Uganda és Ruanda, miután az elnök már nemkívánatosnak találta jelenlétüket és az ország elhagyására szólította fel őket, Kabila ellen fordultak és egy újabb lázadó mozgalmat, a Kongói Demokráciáért Mozgalmat (RCD)⁵⁷ támogatták. Ezzel szemben másik három ország, Zimbabwe, Namíbia és Angola viszont Kabilát támogatta, melynek eredményeként az elnök stabilizálni tudta a hatalmát a déli és dél-nyugati területeken. Az örökös katlan, vagyis a keleti határterületek, a Kivu tartományok nem ismerték meg a békét annak ellenére sem, hogy 1999 júliusában békekötésre került sor, melynek eredményeként a külföldi katonák nagy része elhagyta az országot.

2001. január 16-án saját fiatal testőre, Rashidi Kasereka⁵⁸ gyilkolta meg az elnököt.⁵⁹ Az ezután következő, 2001 és 2006 közötti időszakot nevezzük az átmeneti időszaknak. Igaz ugyan, hogy Joseph Kabila személyében volt elnöke, vagyis kijelölt elnöke az országnak, de az első demokratikus választás csak 2006. október 29-én zajlott. Ennek győztese ugyancsak Joseph Kabila lett, megszerezve a szavazatok 58,05%-át Jean-Pierre Bemba-val szemben, aki 41.95%-ot ért el.⁶⁰

1.3. Államszervezet és a közigazgatás

Kongó államformája a 2006-ban elfogadott Alkotmány szerint köztársaság. Mint a legtöbb országban, a lakosság 18 éven felüli állampolgárai rendelkeznek választójoggal. Ez ugyan elvi lehetőség, de személyi azonosításra alkalmas okmány nélkül ez a jog nem érvényesíthető, márpedig az állampolgárok nagy többsége ilyennel nem rendelkezik. A végrehajtó hatalmat az elnök és a miniszterelnök testesíti meg együttesen, míg a kormány tagjait a mindenkori

⁵⁷ RCD: Le Rassemblement Congolais pour la Démocratie (RCD)

www.hrw.org/legacy/french/reports/drc2001/rdcred-02.htm (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

⁵⁸ Rashidi Kasereka: www.africa-confidential.com/article-preview/id/529/Who_killed_Laurent (Letöltés ideje: 2021. 03. 21.)

⁵⁹ Francis Kpatindé: Assasinais de Laurent Désiré Kabila: le jour où un simple „kadogo” a tué le président, www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.01.20.) Az erősen cenzúrázott információk szerint a gyilkosság napján az elnök az Elnöki palotában levő fogadószobájában dolgozott Emile Motával, személyes tanácsadójával, aki egyébként barátja is volt, mit sem sejtve a készülődő merényletről. A már több éve a szolgálatában álló testőr, akit ő személyesen választott ki a közvetlen testőrségébe, a szobába lépve háromszor rálőtt. Rashidit a testőrség többi tagja azonnal lelőtte. A merényletet követően 135 gyanúsított került a bíróság elé, akik közül 26-ot ítélték halárra 2003. januárban.

⁶⁰ RDC: les défis de Joseph Kabila, www.afrik.com (Letöltés ideje: 2021.04.22.)

államfő nevezi ki. Az államfőt 5 éves ciklusra választják, a mindenkori elnök két ciklust tölthet ebben a funkcióban. Kabila elnök többször tett alkotmánymódosító javaslatot a hatalomban maradás meghosszabbítása érdekében, de ez nem került elfogadásra. Mégis sikerült a két ciklus leteltével is az elnöki székben maradnia, mivel a választások kiírását egy előzetes népszámláláshoz kötötte. Ennek a kivitelezése kongói viszonyok között meglehetősen hosszú időt vett igénybe.

Az ország biztonsági szektorának egy érdekessége, hogy az Alkotmánybíróság és az állam Bíróságai mellett még mindig léteznek és funkcionálnak a hagyományokon alapuló törzsi bíróságok⁶¹ is. Ugyanígy működik az állami adminisztráció mellett a „Mwami” rendszer is.⁶²

A 2005-ben kihirdetett alkotmány deklarálja, hogy a hatalom decentralizált, fél-elnöki kormányzású köztársaság. Rögzíti a hatalmi ágak, törvényhozó, végrehajtó és az igazságszolgáltató, szétválását. A decentralizálás szerint a jogok megoszlanak a központi kormányzat és a tartományi kormányzatok között. A 2005-ös alkotmány rögzíti, hogy az ország 11 kerületre, azon belül 26 meglehetősen nagy önállósággal rendelkező tartományra került felosztásra. Ez az adminisztrációs rend 2009. februárban lépett hatályba, azonban a megvalósítás hosszú éveket váratott magára, egészen 2015-ig. (lásd 1. számú függelék)

2015-ben a korábban már megalkotott adminisztratív felosztás lépett életbe, e szerint az ország 26 tartományra került felosztásra, tartományokon belül területekre és városokra. A korábbi „districtek” kerületek, ebben az új adminisztrációs rendszerben már nem szerepelnek, de a köznyelvben még ma is használják. A gyakorlatban ez úgy valósul meg, hogy 25 tartomány és a 26. tartományi jogosultságokkal rendelkező főváros, Kinshasa alkotja az ország felosztását. (lásd 2. számú függelék)

1.4. Etnikai és vallási megoszlás

Az ország lakossága etnikailag rendkívül színes összetételű, mintegy 12 népcsoport alkotja, azonban még ezeken belül is kb. 250 kisebb csoportot lehet megkülönböztetni.

A legnagyobb népcsoportok a következők:

⁶¹ Törzsi bíróságok: Gacaca rendszer, jelentése „füvön ülve bíraskodni”. Az eljárás keretében a falu, törzs köztisztviselőiben álló öregjei hoznak döntést egyes ügyekben. Ezek főként egyfajta jóvátételt, kárpótlást jelentenek a károsultaknak. A rendszer más afrikai országokban is elterjedt.

Stephanie Wolters: The Gacaca Process

<https://www.knowonderwijsprijs.nl/bestandenafbeeldingen/2020/yugoslavia-and-rwanda> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

⁶² Les pouvoirs coutumiers en RDC Institutionnalisation, politisation et résilience, www.ifri.org (Letöltés ideje: 2020.03.17.) A szó királyt jelent a szuahéli nyelvben, de mára már nem ez a pontos jelentése, sokkal inkább egyfajta hagyományokon alapuló elismert törzsi vezetőt (chef coutumier) értünk alatta.

- a bantu⁶³ törzsekhez tartozó bakongo, lunda, mongo és baluba. Ezek alkotják a lakosság mintegy 80%-át.

- a szudáni népcsoport a lakosság 18%-a

- a fennmaradó 2%-ot a nilóták⁶⁴ alkotják.

A bantuk inkább alacsony, robosztus testalkatúak, bőrük színe világosbarna. A szudániak magasabb termetűek, bőrük színe sötétebb árnyalatú. A nilóták a legsötétebb bőrűek. Az eredeti őslakos népségből meglehetősen kevés számban maradtak, ők a pigmeusok.⁶⁵ Őket alacsony termetük, erősen göndör hajuk és a sárgásbarna bőrük jellemzik.

A több mint 300 nyelvet beszélő különböző etnikum közül a legnagyobb számú a luba vagy lunda-k kb 18%-ban. Utánuk a következők a mongo 16%-ban, a kongók, akik az ország nevét is adták érdekes módon csak 13%-ot képviselnek. A lakosság egytizede ruhanda. Ettől kisebb arányban vannak a rundik és ngalék. A kisebb csoportok közé tartoznak a kubák (busongók) és a hembák.

Az ország hivatalos nyelve a francia. Franciaország után itt beszélik a legtöbben a francia nyelvet. Az ország azonban maga a megtestesült „Bábel-torony”, hiszen körülbelül még 200 különböző nyelvet beszélnek szerte az országban. Ezek között a lingala mintegy 50%-ot jelent, főként Kinshasában, az Egyenlítői tartományban, de ugyancsak lingala a katonák nyelve. A kikongo kb 30% a szuahéli 10%, de jelentős még a chokwe és a kituba nyelv aránya is. Jellemzően Bukavu (itt voltam az EU EUSEC RD Congo misszió tanácsadója 4 évig) a Dél-kivu tartomány fővárosa környékén is mintegy 8-10 különböző törzsi nyelvet beszéltek.

Az ország lakosságának várható élettartama rendkívül alacsony, mindössze 48,7 év. Az iskolázottság 55%-os.

⁶³ Bantu: A bantuk vagy bantu népek számos afrikai népcsoportjának összessége. A bantu népek közé több mint 400 népcsoport tartozik. Elterjedtek a Szubszaharai Afrikában, Kameruntól Közép-Afrikán és Kelet-Afrikán keresztül Dél-Afrikáig.

A bantu nép mindegyike valamely bantu nyelvet beszél, és kulturális hagyományaik is hasonlóak <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termesztudomanyok/foldrajz/regionalis-foldrajz/afrika-foldrajza/afrika-politikai-foldrajza-es-gazdasaga> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

⁶⁴ Nilóták: A nilóták vagy másképp nilusi népek egy nyelvi közösség. A nilóták a szudáni nyelvcsalád keleti családjához tartozó nyelvet beszélnek. A nilóták olyan negridek, akik kisebb-nagyobb mértékben etióp (hamita) jellegeket vettek fel. Annak megfelelően, hogy mennyire negridek, vagy mennyire hamiták, sokféle csoportjuk van. Jelentős részük állattartással foglalkozik, a földművelés csak másodlagos jelentőségű. Testalkatuk karcsú, termetük magas, igen sötét bőrűek. Egyik ilyen népcsoport a Kenyában élő maszajok és a kimburuk. Kiszely István: A föld népei, 3. kötet Gondolat könyvkiadó Budapest 2005.

⁶⁵ Pigmeus: törpe termetű, kezdetleges kultúrájú közép-afrikai törzs; ennek tagja

ARCANUM/Magyar Etimológiai szótár

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/p-F3534/pigmeus-F371C/> (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

Az ország lakosságának túlnyomó része vallásos és gyakorolja is a vallását, amelyen belül is differenciáltságot tapasztalhatunk. A hivatalos statisztikák eltérőek a vallást illető számok tekintetében, de a lakosság kb. 80-90 %-a a keresztény vallást gyakorolja. A fennmaradó kisebb százalékot a muzulmán és egyéb törzsi vallások teszik ki.

A római katolikusok aránya kb 50%, míg a lakosság 20%-a valamelyik protestáns felekezethez tartozik. A kereszténység és a hagyományos törzsi vallások kölcsönösen hatottak egymásra. Ennek megfelelően a kongói keresztény vallás, a keresztény egyházak a keresztény vallási elemek és a törzsi hiedelmek szinkretizmusából⁶⁶ jöttek létre. Egyik ilyen és mondhatni a legtöbb hívőt magának tudó népi-vallási mozgalom a kimbangizmus. Ezt a több millió hívőt tömörítő egyházat Simon Kimbangu,⁶⁷ sokszor nevezik prófétának, hozta létre. Az egyház székhelye Nkamba-ban van. Tanításai a kereszténység alaptéziseiből indul ki. Híveit arra tanítja, hogy maradjanak távol a politikától, az erőszaktól, ami nagyon időszerű tanítás Kongóban. Tartózkodást hirdet az alkoholfogyasztástól, a dohányzástól és furcsa módon a táncától, ami elég természetellenes, ott, ahol a tánc szorosan hozzátartozik a rítusokhoz.

Ezek mellett még mindig nagy jelentősége van a különféle törzsi vallásoknak, amelyeken még ma is mágikus szertartásokat végeznek, áldoznak az ősöknek.

1.5. Gazdaság

A Kongói Demokratikus Köztársaság minden a föld mélyén rejlő gazdagsága ellenére a világ nyolcadik legszegényebb országa. A 2018-as adatok szerint a GDP 48,46 milliárd USD, ami egy főre számítva 496 dollár. A szegénységi mutatókat tekintve ugyan van némi javulás, az adatok szerint 71,4% 2005-ben, ami 63,4%-ra változott 2012-re. A fejlődés mértéke elmarad a szubszaharai országokétól is.⁶⁸

Az ország gazdasága nagyon speciális és rendkívül sérülékeny. Az export több mint 90%-át a nyersanyagok adják, elsősorban a ritka ásványkincsek és az olaj, ami mintegy 40%-ban Kína felé irányul. A gazdaság nagyban függ a nyersanyagok világpiaci árától, valamint a kínai

⁶⁶ Szinkretizmus: A vallástudományban, vagy a politikában az eltérő vagy ellentmondó nézetek összeegyeztetésére irányuló törekvés neve.

ARCANUM/Keresztény bibliai lexikon

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/s-sz-CA54E/szinkretizmus-CA69E/> (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

⁶⁷ Simon Kimbangu: a próféta néven ismert egyházalapító (1887-1951) hozta létre a keresztény és a törzsi vallások bázisán a Kinbanguista egyházat. Népszerű a lakosság és a katonák körében egyaránt.

Simon Kimbangu african religious leader, <https://www.britannica.com/biography/Simon-Kimbangu> (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

⁶⁸ Ministère de l'économie, des finances et de la relance, (France) Direction générale du trésor: L'économie de la RDC, <https://www.tresor.economie.gouv.fr> (Letöltés ideje: 2021. 03.22.)

igényektől. A bányászati szektorban erős kínai jelenlét érezhető, de ugyanez érvényes az olajszektorra is.

A bányászatot illetően egy nagyfokú koncentrátság figyelhető meg. Mindössze 12 vállalat érintett a rézbányászatban, aminek nagyrésze ugyancsak kínai kézben van, de csupán 6 cég birtokolja a kobalt bányászatot és adja az össztermelés 80%-át. A 2018-ban kiadott bányászati törvény szabályozása már nem túl előnyös a külföldi cégek számára. A kormány úgy számol, hogy az állam részesedése az elkövetkezendő 10 évben dinamikusan növekedni fog. Ennek érdekében számos intézkedést tett és tesz folyamatosan. Ez megnyilvánul a tevékenység adóztatásában, az árak megállapításánál pedig figyelemmel vannak a világpiac működésére. Az intézkedések érzékenyen érintik a korábban óriási profittal dolgozó nagyvállalatokat, akik sok esetben opponálják a kormány által hozott intézkedéseket. (lásd 3. számú függelék) Az úgymond kisipari kitermelésnek a bányászatban hosszúra nyúló hagyományai vannak és jelenleg is az összkitermelés 15-20%-át teszi ki, ez megközelítőleg 1 milliárd dollárt jelent.

Az ország mezőgazdasági termelése az export vonatkozásában nem foglal el jelentős szerepet. Főbb termékek a gyapot, a kávé, a kakaó, a nádcukor, a tea és a kaucsuk. A kávé jelentette a nyolcvanas években a mezőgazdasági kivitel nagy százalékát, de mára ez jelentősen visszaesett. Az olyan alap élelmiszerek tekintetében, mint a kukorica, a manióka, a földimogyoró és a rizs, a termelés alig fedezi a szükségletet. A gabonatermelés elhanyagolható, ezért mind búzából, mind pedig kukoricából jelentős behozatalra szorulnak. A mezőgazdaság a nemzeti össztermék 20,6%-át tette ki 2015-ben.

Az ország villamosáram termelése nem fedezi a szükségletet, ez kb. 2500MW-ra tehető. A két legjelentősebb vízierőmű, az Inga –I és az Inga-II ⁶⁹még az 1970-es években épült. A korszerűsítésekkel a kapacitást 1000MW-ról 1800MW-ra sikerült emelni. Ez azonban koránt sem elegendő, hiszen csupán a lakosság 9%-a jut elektromos áramhoz. A nagyszabású tervek között szerepel az Inga-III ⁷⁰megépítése 4800MW-os termeléssel, ami egyenlő három harmadik generációs atomerőmű kapacitásával. A 11 turbinás erőmű és a hozzá tartozó völgyzáró gát építési költsége elérné a 12 milliárd USD-t, és az erőművet Dél-Afrikával egy nagyfeszültségű vezeték kötné össze.

Az ipar részesedése a nemzeti össztermékből mindössze 19% a 2015-ös adatok szerint, ami még így is több, kint számos hasonló helyzetben lévő afrikai országé. Ez a terület felöleli az

⁶⁹ Inga vízierőművek – Google Arts&culture, <https://artsandculture.google.com>, (Letöltés ideje: 2021.01.12.)

⁷⁰ Kongó építi a világ legnagyobb vízierőművét – Afrikherpi Fondation, <https://afrikherpi.org>, (Letöltés ideje: 2021.01.12)

élelmiszeripart, a cementgyártást, egy finomító termelését, valamint egyéb más kisebb iparágat.

A szolgáltatások tekintetében mintegy 20 nagyobb bank van jelen,⁷¹ ebből 5 a fővárosban. A biztosítási szektor csupán néhány éve jelent meg. A telekommunikáció területén öt cég van jelen a piacon, köztük legjelentősebb az Orange. Az egészségügy területén a sok kis rendelővel, kórházzal szemben már több magánklinika is jelen van. A szállodák tekintetében a kínálat meglehetősen nagy, a színvonalat illetően azonban nagyon vegyes a kép, a nagy szállodaláncok még nem jelentek meg az országban. A légitársaságok nem túl fejlett, jobbára kisebb vállalkozások üzemeltetnek belföldi járatokat. A kongói nemzeti légitársasági vállalat gépei az EU tiltólistáján vannak. Az autókerekedelmet jobbára a kiskereskedők uralják, akik a közelkeletről szerzik be közvetlenül az ott már használaton kívüli járműveket. Ebből ered az a paradox helyzet, hogy ugyan jobboldali közlekedés van érvényben, de rengeteg jobbkormányos gépkocsi van forgalomban.⁷²

1.6. Fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein

A jelenleg aktív fegyveres csoportok legnagyobb számban az ország keleti tartományaiban, kiemelten Észak- és Dél-Kivu tartományokba tevékenykednek. Létezésük egyenes következménye az Első (1996-97) és a Második Kongói Háborúnak (1998-2003) és az azt követő átmeneti időszaknak (2003-2006), amely a 2006-os választásokkal zárult le. Ha azonban mélyebbre ásunk, akkor a legtöbb csoport eredete még korábbi eredeztethető, vagyis visszanyúlik a gyarmatosítás idejére.

Több, jól azonosítható időszakot tudunk megkülönböztetni a fegyveres mozgalmak kapcsán. Első a gyarmatosítás előtti és alatti időre tehető, amikor is a gyarmatosítók kegyetlen bánásmódja egyfajta szervezett, de nem túl erős ellenállást gerjesztett az őslakosok körében. A második periódust a „Simba” felkelés⁷³ példázza az 1960-as években, mikor is az ország felszabadult a gyarmatosítás alól, de ez egy zűrzavaros állapotba torkollott, mivel a belga gyarmatosítás idején gondosan ügyeltek arra, hogy ne nevelődjön ki egy olyan nemzedék, aki szinte zökkenőmentesen át tudja venni az ország vezetését. A harmadik időszak pedig az

⁷¹ Guillain Ilanga: Le système bancaire congolais, www.memoireonline.com (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

⁷² Saját missziós tapasztalat

⁷³ Simba felkelés: Felkelés 1961 -64 között, ami a kongói kormány túlkapásaival szemben szerveződött, vezetője Antoine Gizenga és Pierre Mulele volt. Gyakran emlegetik mulelista felkelésként. Megalakították a Stanleyville-ben (ma Kisangani) a Kongói népi köztársaság kormányát: A hivatalos kormány belga ejtőernyősök, angol csapatok és az USA légitámogatásával 1964. november 24-26 között leverte a lázongást. www.persee.fr/doc/cea_0008-0055_1967_num_7_26_3100 (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

1990-es évek elejére tehető, mikor is az ország „demokratizálására” tett próbálkozás etnikai zavargásokhoz, háborús konfliktushoz és az azt követő népiirtáshoz vezetett. Majd végezetül az úgynevezett átmeneti időszak az, amely újabb lökést adott a fegyveres csoportok szerveződésének.

1.6.1. A gyarmatosítást megelőző és a Kongói Szabad Állam⁷⁴ időszaka (1860-1908)

A Kongó keleti területein ma működő fegyveres csoportok elődjei külső támadások eredményeinek tudhatók be, amelyek egy része még a gyarmatosítást megelőző időre tehető, de átnyúlik abba is. A gyarmati időszakot megelőzően jellemzően az 1860-as évek környékén a zanzibári rabszolgakereskedők tartották rettegésben a környék lakosságát. Ez az erőszakos emberkereskedelem vezetett oda, hogy önvédelmi csoportocskák alakultak meg, a lakosság riasztására⁷⁵ a zanzibáriak érkezésekor. Ez a kezdeti időszakban jellemzően a Tanganyika-tó partvidékére korlátozódott, majd kiterjedt a mai Maniema tartomány, majd a későbbiekben az Észak-Kivu tartományban (lásd 3. ábra) lévő Walikale és Masisi területére is.

3. számú ábra: Észak- és Dél-Kivu tartományok⁷⁶

Ezt az időszakot megelőzően azonban néhány kisebb konfliktustól és migrációtól eltekintve a terület aránylag nyugodt képet mutatott, igaz a törzsek között időnként történtek összetűzések. Gyakorlatilag a szuahéli (swahili) kereskedők érkezése előtt a fegyveres csoportok nem is léteztek, csupán a törzsek férfúi, harcosai a törzsi konfliktusok és gyakran előforduló összetűzések kezelésére. A keleten lévő Ruandai királyság, illetve a délen lévő Lunda királyság hadseregei kivételével a térségben, amit ma Kivunak hívunk, nem volt állandó hadsereg. A harcosok csak bizonyos feladatokra szerveződtek össze, akik a fegyveres

⁷⁴ Szabó Loránd: II. Lipót belga uralkodó és Kongó Szabad Állam (1885-1908) histográfiai áttekintés, www.afrikatanulmanyok.hu (Letöltés ideje: 2021.06.13.)

⁷⁵ Végtelen történet-KatPol Blog: www.katpol.blog.hu (Letöltés ideje: 2021.07.30.)

⁷⁶ Map of the DRC with North et South Kivu provinces in red: www.researchgate.net (Letöltés ideje: 2021.07.23.)

cselekmények után visszatértek eredeti mesterségükhöz, elfoglaltságukhoz. Az összecsapásokra jellemzőek voltak a törzsi rituálék, amelyek összefoglalták mindazon szigorú szabályokat, amelyek megelőzték a mértéktelen rombolást, behatárolták az összecsapások idejét, valamint az áldozatok számát is limitálták. A keleti parti zanzibári kereskedők érkezése azonban teljesen felborította ezt az állapotot. Beindult a rabszolga és az elefántcsontkereskedelem a kelet-kongói medencében. A kereskedői csoportok tevékenysége és a tűzfegyverek megjelenése generálta a főként banditának aposztrofált csoportok kialakulását, Ezek többnyire szökött rabszolgákból, illetve a szuahéli karavánok erőszakkal toborzott helyi kísérőiből tevődött ki. Ez utóbbiakat nevezték „waungwana” -nak vagy „arabosítottak”-nak. Nemsokkal a szuahéli kereskedők érkezését követően megjelentek az európai „felfedezők” is. II. Leopold belga király 1886-ban azzal a céllal, hogy megszilárdítsa a terület feletti ellenőrzést és ezzel legitimálja a területre kapott európai mandátumot, létrehozta a helyi fegyveres erőket. A toborzás szigorúan etnikai alapon történt, alapozva főként a jó harcosoknak tartott Ngala és Tetela törzsekre. Az arab- szuahéli megegyezés⁷⁷ résztvevői a keleti országrész nagy részét az ellenőrzésük alatt tartották a XIX. század második feléig, amely bázisául szolgált az akkor még javában folyó rabszolgakereskedelemlnek.

A XIX. század vége felé a ruandai király, Rwagubiri királysága (lásd 4. ábra) területét megkísérelte kiterjeszteni a Kivu hegyei irányába. Egyes ruandai történészek szerint el is foglalta a mai Rutshuru, Masisi és Walikale területeit. Ezek az információk azonban meglehetősen ellentmondásosak, mivel a helyiek emlékezete szerint a ruandai király soha nem foglalta el ezeket a területeket, csupán néhány kisebb határmenti falu került a fennhatósága alá.

4. számú ábra: Mwami Kigeri IV. Rwagubiri⁷⁸

⁷⁷ Arab- Szuahéli megegyezés: ez egy az arab és a swahili kereskedők között létrejött megegyezés a kongói területek kizsákmányolására, főként a rabszolgakereskedelmet megcélózva
Encyclopedie Universalis www.universalis.fr (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

⁷⁸ Laurent Gakuba: Histoire du Rwanda - 19ème siècle: Règne sanglant de Kigeri IV Rwagubiri (1853-1895)
www.amazon.fr (Letöltés ideje: 2021. 06. 23.)

A ruandai terjeszkedési törekvéssel szemben szerveződött fegyveres ellenállás jellemző volt Kivu-szerte, de ezek egymástól elszigetelve működtek. Egyik ilyen csoport a Ngyko a Hunde közösségből jött létre a XX. század elején. Ezek a csoportok élvezték némely helyi vezető támogatását, akik kezében korábban is volt, ha nem is nagyszámú fegyveres. A közös érdek a kívülről jövő fenyegetés elleni harcban nyilvánult meg. Hasonló, a helyi vezetők által vezetett felkelések zajlottak a gyarmatosító állammal szemben. Ezek jellemezték a Kongói Szabad Állam időszakát, melyek alapvetően kiterjedtek az összes területre. Ezek közül a három legvéresebbet emelem ki: a XX. század elején a Kalehei Bashikat, a Babuákat (1903,1904, 1910-ben) és a Bunjákat 1903 és 1905-ben.

Ezt az időszakot egy folyamatos felfordult, bizonytalan állapot jellemezte több okból kifolyólag. Ezek a voltak a rabszolgakereskedők folyamatos rajtaütései, a Kongói Szabad Állam terjeszkedése, a gyarmatosító erők és a Zanzibári kereskedők⁷⁹ közötti harc. Ez a rendkívül bizonytalan helyzet végül kedvező politikai helyzetet teremtett a fegyveres mozgósításhoz, de ez nem pacifista mozgalmakat eredményezett, hanem erőszakba torkollott. A rabszolgatámadásoknak és a külső támogatásoknak köszönhetően a biztosági fenyegetettség érzése elősegítette fegyveres csoportok megszületését. A kornak megfelelő modern fegyverek elterjedése és az akkor már kialakult jövedelmező kereskedelmi utak hálózata szintén kedvező feltételeket teremtett a félig-meddig már autonómmá vált és egyre nagyobb számban megjelenő fegyveres csoportoknak. Ugyancsak elősegítette a fegyveres csoportok létrejöttét a hagyományokon alapuló, mondhatjuk törzsi vezetés megléte, a korábban toborzott fegyveres erőkből megszököttek nagy száma, a rabszolgakaravánok hosszú sora. Igaz, hogy ezek a szerveződések előszeretettel nevezték önmagukat önvédelmi csoportoknak.

1.6.2. A gyarmatosítás alatt: a vallási és parasztmozgalmak (1908-1960)

1908-ban a belga kormány átadta a Kongó feletti ellenőrzést egy magán érdekcsoportnak, amely időszak a Kongói Szabad Állam néven ismeretes. Ez az új ambiciózus vezetés szigorította ellenőrzést és adminisztrációt a helyi lakosok körében, ideértve az ország keleti területein élőkét is. Az őslakosok helyzete sokban nem változott ettől a hatalomváltástól, sőt, ha lehet még rosszabbá vált, bár Leopold király kegyetlenkedéseit nehéz volt felülírni. Az újabb szigor csupán újabb és új típusú ellenállást eredményezett. Már nem csupán a helyi

⁷⁹ John Donnelly Fage és William Tordoff: Afrika története, OSIRIS 2004 223-227.o.

törzsi vezetők és a körjük csoportosulókról van szó, hanem az ellenállók sorai gyarapodtak a földjüket elvesztő vagy földet sosem birtokló paraszttal és a migránsokkal, akik úgyszintén nagy számban voltak jelen. Az akkori mozgalmakra egyfajta spiritualitás is jellemző volt.

Felszínre tört egy hosszú ideje lappangó ellenállás a gyarmatosító állammal, a mértéket nem ismerő kizsákmányolással és az óriási tömegeket érintő kényszermunkával szemben. Ilyen fegyveres megmozdulás volt a Binji-Binji felkelés⁸⁰ Dél-Kivu tartományban 1931-ben, Észak-Kivuban pedig az elhözódó rutshurui Nyabingi lázadás⁸¹ 1910 és 30 között.

Az újabb típusú ellenállásra legjobb példa a Kitawala felkelés⁸² 1944-ben a Kumu-k között Walikale régió nyugati területén. A mozgalom létrejöttét a Jehova Tanúi ösztönözték. A Jehova Tanúi az 1930-as években nyertek teret a kontinensen, kiemelten Afrika déli területein. Eszméik főként a migráns munkások körében terjedtek, elégedetlenséget gerjesztve a gyarmatosító hatalmakkal szemben. A mozgalom kiváltó oka volt ugyancsak a brutális mértékű adó és a kényszermunka. A mozgalom tanítása táptalajra talált az embertelen körülmények között tartott bányászok és a paraszttal körében is. A Kitawala mozgalom jeles személyisége volt az írástudatlan kétkezi munkás, Bushiri Lungundu, aki visszautasította a gyarmatosító állam követeléseit, az adófizetést, a kaucsuk begyűjtését, ami nagy jövedelmet jelentett akkor a gyarmatosító államnak, valamint a kényszermunkát. Az állam a közvetlen konfrontálódást elkerülve gyakran átruházta a hatalmát a helyi vezetőkre, akik így ugyancsak ellenséggéváltak a mozgalmaknak. Megállapítható tehát, hogy az 1960-as felszabadulás előtt is voltak már többé-kevésbé szervezett fegyveres mozgalmak, felkelések. Az azonban biztos, hogy a felszabadulás okozta egyfajta sokk, még akkor is, ha a belgák valamelyest bábáskodtak is a helyzet felett, ugyancsak bizonytalan helyzetet teremtett az országban. A szabad Kongó életére nagy hatással volt a különböző ideológiákat képviselők közötti és az ország decentralizálása körül folyó harc.

Két politikai irányzat állt egymással szemben. Az erős centralizált államot elképzelők az akkori miniszterelnök Patrice Emeri Lumumba köré csoportosultak, míg a föderalistákat a

⁸⁰ Binji-Binji felkelés: 1931-ben Ngawasi Nyagaza robbantotta ki a felkelést Dél-Kivuban, melynek oka egyáltalánosságban elégedetlenség volt a kényszermunka, a kisajátítások és a magas adók ellen. (Vlassenroot, Doom, 2001; Canda-Ciri, 1976). www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2018-1-page-11.htm (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

⁸¹ Nyabingi (Nyhabingi): Titkos közép-afrikai bálványimádó közösség, aktív Kongóban is, Ritusait a jamaikai raszta ritusok szerint végzik, https://books.google.hu/books?id=Z2N5DwAAQBAJ&pg=PA214&lpg=PA214&dq=Nyhabingi+group&source=bl&ots=VYyNdsHkCl&sig=ACfU3U3YsUCRx4bE8R4H9JI0Ot_d5ZEgSg&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewiCjP7ItsfyAhW8hf0HHVuhA_EQ6AF6BAgrEAM#v=onepage&q=Nyhabingi%20group&f=false (Letöltés ideje: 2020. 08. 15.)

⁸² Kitawala felkelés: A Jehova Tanúi által inspirált ellenálló mozgalom, kiswahili nyelven „société Watch Tower” nyugat Walikalében. <https://www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2018-1-page-11.htm> (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

függetlenné válást követő első elnök Joseph Kasavubu képviselte. Ez a kiélezett szembenállás rendkívül feszült helyzethez vezetett, hisz nem más, mint a miniszterelnök és az államelnök állt szemben egymással. Lumumba csoportja egyre inkább anti-imperialista eszméket vallott, ezért a föderalisták Kasabuvuval az élen a nyugati hatalmak számára váltak egyre inkább elfogadottá.⁸³

A felsővezetés szintjén folyó hatalmi harc jellemezte a politikát az 1960-as függetlenné válást követően. Még inkább súlyosbította az egyébként is feszült helyzetet, hogy a politika színpadán több mint 10 különböző párt volt jelen. Ezek a kis pártok legtöbbször nagyon szűk, lokális programoknak akartak érvényt szerezni, ezáltal az adott etnikum szoros támogatását élvezték. A Kivu tartományokban sem volt más a helyzet. 1960-65 között súlyos kaotikus helyzet alakult ki a két tartományban, amit az etnikai hovatartozás szerinti megosztottság jellemezett a politika szintjén. Ez a nagyfokú megosztottság manifesztálódott ugyancsak a függetlenné válás utáni időszakban kirobbant fegyveres konfliktusok során is.

Dél-Kivuban, Uvirához tartozó területeken Musa Marandura, radikális politikus indított mozgalmat, aminek célja a kormányzat elleni fellépés volt. Emellett ugyancsak tiltakoztak az úgynevezett törzsfőnöki (chef coutumier) rendszer és egyben a helyi törzsfőnökök ellen, mondván, hogy azok az előző gyarmatosító rendszer maradványai. Marandura legfőbb támogatói a Fulero-k voltak, hagyományosan kongói etnikum a Ruzizi alföldön, így természetesen kampányt indítottak a szomszédos Rundi etnikum ellen. Az ellenségeskedést az okozta, hogy a Rundi a szomszédos Burundiból származtak, onnan migráltak Kongóba, így a Fulero-k szerint nem tarthatnak jogot a különleges hatalommal felruházott főnöki posztokra.

Hasonló helyzet alakult ki az Uvira feletti Magas-fennsík területén, ahol a Bembe törzsekhez tartozó rebellek álltak harcban a kormány erőikkel szoros kapcsolatot ápoló Banyamulenge⁸⁴ milíciákkal. A szembenállás alapja az volt, hogy a Banyamulengék Ruanda területéről érkeztek a térségbe, igaz már évekkel azelőtt, de a Bembe-k szerint ők bevándorlóként nem gyakorolhatják a hagyományos vezetői szerepet. Úgy tűnt, hogy a nemzeti és a helyi politikai projektek hasonló irányt vettek ebben a kérdésben és egyre inkább egymást támogatták.

Észak-Kivuban hasonló helyzet alakult ki. Itt a Hutu és Tuszi⁸⁵ kiengesztelhetetlen ellentétből kirobbant, 1962-65 között zajló „Kanyarwanda” háborúban⁸⁶ kicsúcsosodott a két egymással

⁸³ Joseph Kasavubu/President of Congo: www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.05. 05.)

⁸⁴ Banyamulenge: Tuszi etnikai kisebbség a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területén, Ruandából érkeztek az Uvira feletti hegység Magas fennsík „Haut Plateau” területére (fordítása Mulengei lakos) <https://www.refworld.org/docid/53424cb94.html> (Letöltés ideje: 2021. 05. 05.)

⁸⁵ Hutu-Tuszi: Afrikai népcsoportok. Nevüket az egész világ megismerte a ruandai mészárlás során

⁸⁶ Kanyarwanda háború: A felszabadulást közező időszak első fegyveres konfliktusa Észak-Kivuban robbant ki 1963 júliusában a gomai és masisi tuszi és hutuk, valamint egyéb, Nande Hunge Nyanga népcsoportok között a

szemben álló etnikai csoport közötti ellentét. A tuszik még a gyarmatosítás alatt, illetve annak vége felé érkeztek Észak-Kivu területére Ruandából, ahol ezidőtájt a Hunde, Tembo és Nyanga népek éltek. Azonban ezek a Tuszik a kinyarwanda népességgel (ők még a kolonizáció alatt települtek be a területre) már többségbe kerültek a Hutu-kkal szemben, főként Masisi és Rutshuru régió egyes területein. Érdekes módon a választások lehetővé tették számukra, ha nem is szánt szándékkal, hogy demográfiai többségüket igazi politikai erővé alakítsák. Ez azonban az 1965-ös választást megelőzően a velük szemben állókkal súlyos fegyveres összetűzésekhez vezetett.

Ez alatt az időszak alatt, köszönhetően a politikai paletta kiszélesedésének és a pártok szembenállásának, komoly mozgósítás kezdődött. Ennek háttérében a politikusok manipulációja állt, melynek során a korábban csak lokális (önvédelmi) erőket fejlesztették tovább, biztosítva ehhez a pénzügyi háttérrel. Mindez oda vezetett, hogy kiéleződtek a fegyveres összetűzések a különböző politikai érdekcsoportok között. Ehhez még hozzátették a maguk befolyását, ideológiáját a nemzeti és nemzetközi szereplők, mint például Che Guevara,⁸⁷ aki ugyancsak megfordult az országban, de sok sikert nem ért el. Ennek köszönhetően egyes lokális összetűzések fegyveres lázongássá nőttek ki magukat.

Ezek a felkelések közvetlenül a felszabadulást követően jellemzően nagy intenzitásúak, de rövid időtartamúak voltak. Mobutunak,⁸⁸ miután megbuktatta az 1965-ben megválasztott kormányt, sikerült ugyan levérni a Kivu tartományokban folyó felkelést, de mindkét tartományban kitartottak a hatalommal szemben állók, Dél-Kivuban Fizi, Észak-Kivuban Ruwenzori területén (3. számú ábra). Tehát nem sikerült a fegyveresek teljes felszámolása, ami magában hordozta a veszélyét a fegyveres lázongások újra éledésének.

Mobutu egyeduralma megszilárdításán dolgozott, ezért a kialakult helyzet kezelésére külföldi zsoldosokat és bizonyos katonai anyagi támogatást várt annak érdekében, hogy az akkor erőtlén Kongói Nemzeti Hadsereget megerősítse, ezen belül bizonyos amerikai légi támogatást is. Mobutu törekvése nem volt más, mint létrehozni és megszilárdítani egy

tartományi autonómiát szorgalmazó mozgalmakat követve. Étienne Rusamira: La dynamique des conflits ethniques au Nord-Kivu: une réflexion prospective, www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2003-3-page-147.htm (Letöltés ideje: 2021. 07. 05.)

⁸⁷ Fekete István: Nem volt totális kudarc Che Guevara kongói kalandja https://multkor.hu/20100607_nem_volt_totalis_kudarc_che_guevara_kongoi_kalandja (Letöltés ideje: 2021. 07.31.)

⁸⁸Mobutu: Afrika történetének egyik legvitatottabb megítélésű államfője Mobutu Sese Seko volt, aki több mint harminc évig uralta Kongó, illetve később Zaire elnöki posztját. Nevéhez fűződik a „kleptokráciaként” emlegetett állami korrupciós rendszer kialakulása, a társadalom politikai és gazdasági jogfosztása, ugyanakkor a súlyos konfliktusokkal sújtott Kongó konszolidálása, a belső etnikai és hatalmi villongások elfojtása. Mobutu a hidegháború forgatagában kényes, de stabil szövetségese volt a nyugati világnak, a bipoláris rendszer megszűnte után azonban diktatúrájának további fenntartása erkölcsi terheket rótt a korábbi „barátok” vállára. Ahogyan Mobutu mondta: „Én voltam a hidegháború utolsó áldozata.” www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/mobutu_sese_seko.html (Letöltés ideje: 2021. 07.15.)

egypárti rendszert, kifejlesszen egy szorosan az elnök irányítása alatt lévő korrump rendszert, amely ellenőrzése alatt tartja az adminisztrációt és a biztonsági gépezetet (rendőrség, hadsereg, titkosszolgálatok...). Ennek kialakulása és megerősödésének hozománya lett, hogy a fegyveres csoportok aktív tevékenységét az elkövetkezendő közel 30 évben erősen korlátozni tudta. Ez természetesen nem azt jelentette, hogy a problémát gyökerestől megoldotta volna.

1.6.3. A jelenlegi fegyveres csoportok létrejöttének okai

A hidegháború végéhez közeledve Mobutu szemben találta magát mind politikai, nacionalista és gazdasági tartalékai kimerülésével és az egyre erősödő nemzetközi nyomással a közel 30 évig tartó és egyre inkább „szalonképtelenné” váló diktatúrájával kapcsolatosan. Ezek hatására jutott el a döntéshozó, mikor is 1990 áprilisában bejelentette egy többpárti demokrácia felé irányuló átmenetet. Ez látszott a felszínen, de titokban a demokratizációs folyamat lassításán, elbuktatásán és az ellenzék meggyengítésén dolgozott. Ennek egyik remek eszköze volt a mindig is létező etnikai ellentétek felélesztése, hisz azok sosem szűntek meg, csupán politikai manipulációval és erőszakkal kerültek szőnyeg alá söprésre. Az etnikai megosztottságot csak növelték a közlő választások kilátásai, ugyanis felvetődött az állampolgárság megadásának kérdése a ruandai migránsok leszármazottjainak.

Mobutu uralma időszakában a közszolgáltatások eróziója és a különböző pártok működésének tiltása eredményezte azt, hogy Kivu tartományokban a közösségeken belül, azok önvédelmére szerveződött csoportok rendkívül elterjedtek. A fontosságukat kiemelte, hogy a kilencvenes évek elején ezek az önvédelmi csoportok voltak azok, akik mozgósították a választásokra, és amelyek bázisain gyakran megalakultak a különböző új pártok. Előszóval használták a csoportokra a „mutuell” (kölcsonös, együttműködő) kifejezést, mivel ezek alapvetően egymás támogatására, segítségére jöttek létre. Számosan e csoportok közül ebben az időszakban létrehozták saját milíciáikat. Ilyen volt például a „*Mutuelle des agricultures du Virunga*”⁸⁹ a hutukból álló virungai földművesek együttműködése.

Hasonló szerveződések jöttek még létre ugyanebben az időszakban. Szintén az 1990-es évek elején alakult a Kasindiens nevű fegyveres csoport a Ruwenzori régióban élő Nande népesség bázisán. Ők egyúttal a vitatott törzsi vezetői szerepet is magukhoz ragadták. Ez a folyamat áterjedt a szomszédos régiókra, Beni és Lubero területére is, ahol a Ngilima milícia volt

⁸⁹Projet agriculture et développement économique en périphérie du parc national des Virunga <https://cofed.cd/project/projet-agriculture-et-developpement-economique-en-peripherie-du-parc-national-des-virunga/> (Letöltés ideje: 2021.07.23.)

aktív, biztosítva a helyiek védelmét majd kicsivel később már Mobutu hatalmával szemben is felléptek. Ez a fegyveres csoport jelentős hatással volt más hasonló csoportok megalakulására, mint a Batiri és Katuku milíciák. A Batiri csoport nagy többségét a Masisi területén élő Hunde népesség adta. Működési területük kiterjedt Walikale déli részére a Nyangákkal együttműködve, majd Bunyakiri területére is a Tembo-val. Ez volt az az időszak, amikor számos akkor megalakuló és működő fegyveres csoport vezetője megalapozta későbbi „karrierjét”, mint például a későbbiekben a nemzeti hadseregben magas rendfokozatot viselő Padiri Bulenda, Bigembe Turinkino, Akilimali Shemongo és Robert Seninga.⁹⁰

Az általuk vezetett milíciák akarva-akaratlanul, de eszközei voltak a mindenkori hatalomnak, egyúttal a helyi politikai szereplőknek is, főként a hosszú ideje elnyúló területi vitákban és a hagyományokon alapuló és különleges hatalommal felruházott helyi vezetői funkciókért. Az akkori, egyébként sem egyszerű állapot, amire jellemző volt egy rendkívül ingatag társadalmi és gazdasági állapot, a demográfiai nyomás, az egyre mélyülő szegénység, a gazdasági és társadalmi infrastruktúrák erős pusztulása és az állam vezető szerepének gyengülése, hatással volt ezekre a fegyveres csoportokra. Ezt súlyosbította, hogy mind a nemzeti, mind a tartományi politikusok a közösségek előtt tett megnyilvánulásai semmi másra nem szolgáltak, csak provokációra és csak olajat öntöttek a tűzre. Jó példa erre a tartományi kormányzóhelyettes az észak-kivui Ntoto-ban (Walikale területe) 1993 márciusában mondott beszéde, amely nem szolgált mást csupán azt, hogy fokozza az egyébként is feszült helyzetet. A beszéd után két nappal kirobbant az Észak-Kivut súlytó fegyveres események első erőszakhulláma. Az első hat hónap végére ezek eredménye rendkívül súlyos képet mutatott, több ezer halott és menekült.

Mobutu kényszerhelyzetben volt, mivel már csak az elnöki gárda maradt a kezében a konfliktus megfékezésére, a hadsereg más elemei már nagyrészt nem engedelmeskedtek neki. Attól tartott, hogy ha ezt most nem fékezi meg, akkor ez a fegyveres konfliktus kiterjed a Kivu tartományok egészére és azokat a burundi és ruandai polgárháborús események felerősítik és az erőszak futótűzként elterjed át az ország más területeire is. 1993-ban több tízezer burundi menekült érkezett Dél-Kivuba az után, hogy a demokratikusan megválasztott

⁹⁰ Padiri a legnagyobb Mai-Mai fegyveres csoport vezetője volt Bunyakiriben, majd ő lett a vezetője a Dél-Kivu tartomány Mai-Mai koordinációs szervezetnek, tábormok a hadseregben. Bigembe a Dél-Masisi területén működő Hutu fegyveres csoportot vezette, ő volt a Katoyi szektor parancsnoka. Akilimali egy Nyanga Mai-Mai főnök volt, majd követve Padirit és ezredes lett a nemzeti hadseregben. Robert Seninga volt az egyik legfontosabb Hutu vezető 1993-ban, majd később tartományi képviselő és tevékenyen részt vett a milíciákat érintő politikai kérdésekben. Forrás: személyes interjúk a 10. Katonai Körzet tisztjeivel.

Melchior Ndadaye elnök⁹¹ (1953.03.28-1993.10.21.) meggyilkolását követően Burundiban polgárháború robbant ki.

1994-ben a ruandai mészárlást követően a milliónyi civil menekülttel együtt körülbelül 30.000-40.000 Hutu milicista és a Ruandai fegyveres erők⁹² (FAR) tagja is kongói területre, a két Kivu tartományba menekült.⁹³ A milicisták és volt katonák többsége érintett volt a ruandai népiirtásban, hozták magukkal fegyvereiket, a radikalista felfogásukat és azt a gondolatvilágot, ami az etnikai polarizációra tette a hangsúlyt. A menekültek hatalmas táborokban összpontosultak, amelyek kiinduló bázisai lettek a Ruanda ellen irányuló támadásaiknak. Ez a biztonsági instabilitás oda vezetett, hogy a Kigaliban újonnan megalakult ruandai kormány Uganda, Angola és más a régióban lévő országgal együttműködésben egy regionális koalíciót hozott létre. Ennek a célja nem volt más, mint a Ruanda felé irányuló fegyveres támadások fészkének számító nmenekülttáborok felszámolása, illetve, hogy Mobutut megbuktassák, eltávolítsák a hatalomból.

1.6.4. A kongói háborúk, a fegyveres mozgalmak átalakulása (1990-2003)

Az Első Kongói Háborút 1996-ban a Ruanda által támogatott Demokratikus erők szövetsége Kongó-Zaire felszabadításáért (AFDL)⁹⁴ politikai és katonai szervezet felkelése robbantotta ki. Ennek eredményeként az egész keleti országrész megmozdult. Egyes fegyveres csoportok a megszállás ellen mozgósítottak, míg más csoportok az AFDL felkelését támogatták. Mindkét kategóriába eső csoportokra jellemző volt, hogy tevékenységük csak fokozta a vidéket uraló bizonytalanságot, táplálta azt az állandósuló nyomást, ami a faluközösségeket tartotta rettegésben. A csoportok továbbra is széttagoltak maradtak, szervezetük és képességeik gyengesége nem tudta érdemben befolyásolni a kialakulóban lévő helyzetet, maximum helyi szinten volt érezhető a hatásuk.

A Második Kongói Háború kiinduló oka az volt, hogy az elnök L.D. Kabila és korábbi szövetségesei között a kapcsolat megromlott. Ez alatt az időszak alatt a fegyveres csoportok

⁹¹ Benjamin Babunga: Le 21 octobre 1993, assassinat du Président burundais Melchior Ndadaye, www.babungi.alobi.cd (Letöltés ideje: 2021.07.02.) 1993-ban Burundiban demokratikus elnökválasztást tartottak, ahol a hutuk által dominált Burundi Demokrácia Frontja (FROBEDU) győzött. A FROBEDU vezetője, Melchior Ndadaye lett Burundi első hutu elnöke, de néhány hónappal később tuszi katonatisztek meggyilkolták. Ekkor hutu szélsőségesek tuszi civilek ezreit mészárolták le. Több százezren menekültek külföldre, sokan közülük Kongóba.

⁹² Forces armées rwandaise (FAR) Ruandai fegyveres erők, ennek többnyire hutu etnikumú tagja menekültek Kongóba.

⁹³ Népiirtás Ruandában 1994, az eseményről lásd Biedermann Zsuzsánna: Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban – Ajánlások a megelőzésre, 112-147. o. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/704/1/Biedermann_Zsuzsanna.pdf (Letöltés ideje: 2021. 07.11.)

⁹⁴ Demokratikus erők szövetsége Kongó-Zaire felszabadításáért: Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo-Zaire (AFDL)

tevékenysége, Kinshasa és a külföldi támogatás eredményeként felerősödött. Korábban a Ruanda által támogatott Kongóiak egyesülése a demokráciáért (RCD)⁹⁵ rendkívül gyorsan elfoglalta a keleti területek nagy részét azonban a frontvonal zsákutcába került. Ugyanis Kinshasa pénzügyi támogatást nyújtott és fegyvereket küldött az RCD ellenőrzése alatt álló területeken működő más fegyveres csoportoknak. Sőt ezen a támogatáson kívül számos Mai-Mai vezetőt nevezett ki főtisztnek a nemzeti hadseregbe, ami bizonyos legitimációt adott az általuk folytatott harctevékenységeknek. A kinshasai vezetés ezen kívül szövetségre lépett a volt Ruandai Fegyveres Erők⁹⁶ és az Interahamwe,⁹⁷ a ruandai hutukból álló paramilitáris szervezettel. Ez utóbbiak az 1994-es ruandai mészárlás után érkeztek kongói területre. Ez az utóbbi szervezet később az FDLR⁹⁸ néven vált ismertté. Ugyancsak szövetségre léptek egy a Burundiban szerveződött, majd kongói területen működő Burundi nemzeti tanács a demokrácia védelméért⁹⁹ nevet viselő fegyveres csoporttal is. Ez a bonyolult helyzet vezetett oda, hogy a helyi fegyveres csoportok jellege megváltozott és az eddig a lakóhelyükhöz és annak környékéhez kötődő csoportok egyre inkább a régiós politikai és gazdasági elit által működtetett hálózatokkal keveredtek, azok befolyása alá kerültek. Ezt a rendellenes és a háborús helyzetet kihasználó keveredés, átalakulás vezetett oda, hogy a tevékenységüket már egyfajta „háborús gazdaság” jellemezte, ugyanis kezdtek egyre inkább a rablásból, útzárakból befolyó illegális vámokból és más törvénytelen tevékenységből befolyó jövedelemből finanszírozni tevékenységüket. Ez a „háborús gazdaság” kétirányú hatást gyakorolt a társadalomra. Egyes tagjainak a rendkívül gyors gazdagodása sokmilliónyi embert tett függőségbe olyannyira, hogy ezeknek nem volt más választása a sok rossz közül, mint az, hogy támogatták a fegyveres csoportokat. Tették persze mind ezt kényszer hatására vagy félelmükben „önként”.¹⁰⁰

Ahogy a katonai vezetők hatalma növekedett, egyre inkább bekapcsolódtak a helyi vezetésbe, a helyi adminisztrációba, folyamatosan gyengítve ezzel a lokális hatalmi struktúrákat és a közösségek kohézióját. Az 1990-es években a milíciák élvezték a törzsi vezetők és a helyi közösségek támogatását, de amikor a katonai vezetők elkezdtek egyre inkább önállóvá válni, ez a támogatás folyamatosan csökkenni kezdett.

⁹⁵ *Rassemblement Congolaise pour la Démocratie (RCD)*

⁹⁶ *Forces Armées Rwandaise*

⁹⁷ *Interahamwe: ruandai hutukból álló paramilitáris szervezet (Ceux qui attaque ensemble= Akik együtt támadnak)*

⁹⁸ *FDLR: Forces Démocratiques de libération du Rwanda, Demokratikus erők Ruanda felszabadításáért. Tagjai alapvetően a hutuk.*

⁹⁹ *Burundi nemzeti tanács a demokrácia védelméért: Conseil national burundais pour la défense de la démocratie (CNDD)*

¹⁰⁰ *Forrás: A 10. Katonai Körzet tisztjeivel folytatott munkamegbeszélések 2008 és 2013 között*

Mi volt az oka? Nos, a milíciák elkezdték a közösségek betarkarított természetét megdézsmálni, szinte kötelező részt követeltek maguknak. Szükségük volt valamilyen pénzügyi forrásra azért, hogy a kinshasai kapcsolataikat pénzügyileg is meg tudják támogatni, de ugyanezt tették a szomszédos országok fegyveres csoportjaival is, valamint szoros kapcsolatot áptak a regionális kereskedelmi hálózatokkal. Ugyanakkor még egy folyamat is megfigyelhető volt, mégpedig a fiatalok toborzása a soraikba. A gyerekkatonák mindig is jelen voltak a fegyveres csoportoknál, de ez a folyamat felerősödött. Azzal, hogy a milíciák egyre inkább megerősödtek sajnálatos módon velejárt az is, hogy az addig bizonyos fékként működő helyi vezetők, a korábban tiszteletben tartott idők tanácsa hatása csökkent. A fegyveres csoportok viselkedése a civil lakosság irányába egyre csak romlott, a fizikai erőszak, a kényszermunka és az illegális adóztatás mindennapivá vált.

1.6.5. Az átmeneti időszak (2003-2006)

A 2003 és 2006 közé eső átmeneti időszakot két nagyon fontos momentum jellemzi: a demilitarizáció kihívása; a fegyveres csoportok integrációja a hadseregbe.¹⁰¹

2002 decemberében a Második Kongói Háborúban szemben álló felek aláírták az „*Accord global et inclusif*”¹⁰² néven ismert megállapodást, amelyben lefektették a helyzet rendezésének alaplépéseit, ami már szétválasztotta a politikai és a katonai hatalmat. A megállapodás utáni három évig tartó békefolyamat 2003-ban be is indult, mély nyomokat hagyva a kongói társadalomban, hosszú idő óta inkább pozitívakat. Melyek voltak ezek? Negyven év óta először demokratikus választásokra került sor 2006-ban, az ország területe egyesítésre került, illetve az újonnan megszüvegezett és elfogadott alkotmány rögzítette az emberi jogokat, ami ezt megelőzően soha nem történt meg.

Az átmeneti kormány- és a parlamenti pozíciók elosztásra kerültek a megállapodást aláíró pártok és más meghatározó szervezetek között. Ugyanez a folyamat ment végbe a különböző állami intézményekben, valamint a politikai irányvonalak mögött lévő katonai szárnyak tagjainak integrálása az új nemzeti hadsereg soraiba ugyancsak megkezdődött. Ez utóbbi volt a generálója az újabb és mégújabb ellentéteknek. A korábbi szembenálló felek a békedokumentum aláírásával nem váltak barátokká, a korábbi ellentétek az integrációt

¹⁰¹ Amnesty International: Le processus de désarmement, démobilisation et réinsertion (DDR) et la réforme de l'armée, janvier 2007 www.amnesty.org (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

¹⁰² A békemegállapodás a dél-afrikai Pretóriában került aláírásra 2002. december 16-án. A Ruanda és a Kongói Demokratikus Köztársaság részéről aláírt megállapodás célja volt, hogy lezárja a két ország között folyt Második Kongói Háborút. A megállapodást megelőzte a Lusakában aláírt fegyverszüneti egyezmény. *Accord global et inclusif*, www.accord.org.za (Letöltve: 2021.04.25.)

követően is megmaradtak és ez vezetett oda, hogy a fegyveres mozgalmak szerveződése újból felerősödött. A hatalommegosztás kérdése sok vitát szült. Sajnálatos módon bizonyos tolerancia is érzékelhető volt a politika részéről az olyan jellegű fegyveres atrocitásokat illetően, ami a saját politikai hatalmukat, érdekeiket erősítette. Egy második tényező, amely elsősre ugyan nem tűnik veszélyesnek, azonban mégis azt hordozta magában. Igaz, hogy a fejlett demokráciákban is jelen van a politikai rivalizáció, azonban itt ezt kellő támogatással is igyekeztek alátámasztani. Mi volt ekkor jellemző az országra?

Csupa olyan körülmény és tényező volt jelen, ami rengeteg veszélyt hordozott magában. A békefolyamat beindulásakor egy rendkívüli módon militarizált országról beszélünk, ahol jelen van a feloldhatatlannak látszó etnikai ellentét számtalan népcsoport között. Ezt a rendkívül instabil állapotot használta ki számos politikus és párt annak érdekében, hogy saját befolyását erősítse. Ez a kettősséget tükröző helyzet figyelhető meg az akkor rendkívül népszerű RCD-vel kapcsolatosan is. Annak ellenére, hogy az RCD fennhatósága gyakorlatilag kiterjedt az ország egyharmadára, mégis csupán 15 hellyel rendelkeztek az 500 parlamenti szék közül a Nemzetgyűlésben (gyakorlatilag ez a parlament) a 2006-os választásokat követően. Ez a fajta negatív tendencia legfőként a tuzsi közösségek körében negatív érzelmeket ébresztett.

Ez a helyzet és az erősen érezhető hatalomvesztés generálta ennek az időszaknak a legkiemelkedőbb fegyveres mozgalmát. Korábban a hadsereg tábornoka, Laurent Nkunda elhagyva a hadsereg kötelékét 2003-ban, erős ruandai támogatás mellett, az RCD-ből kivált tuzsi tisztekkel és a hozzájuk hű három dandárral alakította meg Nemzeti Kongresszus a Nép védelmére¹⁰³ nevet viselő milíciát 2006-ban. Tekintettel arra, hogy az FDLR és a Mai-Mai csoportok tevékenysége folyamatos volt a térségben,¹⁰⁴ így az itt élő tuzsik védelme volt a deklarált okok közül az első a létrejöttükre. A politikai ráhatás megnyilvánult számos gombai befolyásos politikus és pénzember támogatásában. Ők a CNDP-ben vélték felfedezni azt az erőt, ami saját érdekeiket is védelmezni fogja. A ruandai tuzsi vezetés támogatása már-már természetes volt, hiszen veszélyeztetve látták saját politikai és gazdasági érdekeiket a két Kivu területén. A CNDP ekkorra már a katonai szárny mellé megszervezte a politikai szárnyát is.

¹⁰³ Nemzeti Kongresszus a Nép védelmére: Congr  National pour la Défense du Peuple (CNDP)

¹⁰⁴ Európai Parlament: az Európai Parlament állásfoglalása a Kongói Demokratikus Köztársaságban el vetett erőszakos cselekményekről, pl. „mivel 2009 első nyolc hónapja során – a kongói hadsereg MONUC által támogatott, 2009 januárjában a lázadó csoportok ellen  szak-Kivuban indított offenzíváját  vet en – több mint 1000 polgári személy vesztette életét, 7000 n t és l nyt erőszakoltak meg, több mint 6000 otthon gy jtottak fel, és becslések szerint  szak-  s Dél-Kivu tartományban 775 000, Orientale tartományban pedig 165 000 újabb személy kényszerült elhagyni otthonát, ezzel az ország keleti részében az otthonukat elhagyó személyek s ma 2 113 000-re emelkedett...” 1 pont, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-7-2009-0200_HU.html?redirect (Letöltés ideje: 2021.07.21.)

A Mai-Mai csoportokkal szembeni kihívások szintén összetettek voltak az átmeneti időszak alatt. Az idősakra jellemző a klientalizmus, hiszen mind a kormányban, mind pedig a hadseregben a legfőbb vezetőhöz hűek kerültek előnyös, jól jövedelmező pozíciókban. Annak érdekében, hogy valaki előrehaladhasson, elengedhetetlen volt a jó ismeretség a politikai vagy a katonai felsővezetés köreiben. Ebből eredt az, hogy az integrációt ellenzők között javarészt olyanok voltak nagy számban, akik nem rendelkeztek ilyen kapcsolatokkal. Az ő előrehaladásuknak azért volt más akadálya is, hiszen nagy többségük nem rendelkezett sem alap, sem pedig magasabb katonai képzettséggel, supán a saját kis szedett-vedett csoportjuk irányításában volt némi jártasságuk. Ez a tény természetesen az óhajtott előmenetelüket komolyan befolyásolta, bár láthatunk ettől eltérő példákat is. Többben közülük elbizonytalanodtak az integrációt illetően elhagyni korábbi működési szektorukat, utalva itt az ingatag biztonsági helyzetre és a veszélyre amiatt, hogy számos fegyveres csoport megtagadta csoportjuk felszámolását és az integrációt.¹⁰⁵ Példaként lehet említeni, főként a klientalizmusra olyan Mai-Mai parancsnokokat – például Padiri Bulenga tábornok –, akik magas pozícióban kerülve azt arra használták fel, hogy a korábbi harcosaikat és családjuk tagjait helyezték biztos pozíciókba. A Mai-Mai csoportok értékvesztését hűen tükrözi az is, hogy a Dél-Afrikai béketaárgyalásokon közülük csupán kettő, a legfajsúlyosabb csoport kapott képviseletet. Ez volt a Padiri csoportja és a Dunia csoport. Ugyanez a csekély képviselet látszik az átmeneti időszak politikai porondján is, hiszen a Mai-Mai képviselet csupán 13 fős volt az akkora már 630 fős parlamenti helyek közül, a 63 miniszteri posztból csupán 4-et kaptak és a csupán egyet a 11 tartományi kormányzói pozíciókból. Szemtanúk nyilatkoztak úgy, hogy számos Mai-Mai mandátumot „kiárusítottak” és olyanok foglalták azt el, akiknek semmi közük sem volt a Mai-Mai mozgalomhoz. Ezek a tényezők vezettek oda, hogy számos parancsnok tért vissza korábbi működési szektorába 2007-2009 között és folytatta ott, ahol a tárgyalások előtt abbahagyta.¹⁰⁶

A folyamatosan rendkívül törékeny biztonsági helyzet, a szinte állandósult helyi konfliktusok, a külföldi fegyveres csoportok tevékenysége csak súlyosbította a már-már konszolidálódni látszó helyzetet. Azonban súlyos hiányossága volt a biztonsági helyzet pozitív irányba való

¹⁰⁵ Maria Eriksson és Judith Verweijen, *Between Integration and Disintegration: The Erratic Trajectory of the Congolese Army* (New York: Social Science research Council, 2013) <https://www.ssrc.org/publications/view/between-integration-and-disintegration-the-erratic-trajectory/> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

¹⁰⁶ Prosper Nzékani Zena: *Leçons et limites du DDR en Afrique*, Centre d'Études Stratégiques de l'Afrique, Bulletin de la sécurité africaine N24 <https://africacenter.org/fr/publication/lecons-et-limites-du-ddr-en-afrique/> (Letöltés ideje: 2021.03.21.)

elmozdulásának a megbízható, pártatlan hadsereg megléte. Ennek hiányában viszont az úgymond önvédelmi célokat szolgáló fegyveres csoportok léte továbbra is igazoltnak látszott.

1.6.5. A katonai integráció időszaka (2006-2012)

A 2006-ban, negyven év után először lezajlott szabad és demokratikus választás nem hozott automatikusan békét, de még csak nem is csökkentette jelentős mértékben a bizonytalanságot a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti tartományaiban. A várakozással éppen ellentétes folyamat indult meg. Közel egy tucatnyi új fegyveres csoport alakult meg és ezek nagy része azoknak a tiszteknek, illetve politikai szereplőknek a befolyása alá esett, akik nem tudtak a remélt beosztásokba, pozíciókba kerülni a választások során. Az újonnan megalakult kormány nem tett komolyabb lépéseket a helyzet kezelésére. Azoknak, akik az illegális utat választották a boldoguláshoz semmitől sem kellett félniük. A hadseregből dezertálóknak valójában nem kellett súlyos büntetéstől tartaniuk, legtöbb esetben büntetlenek maradtak, az illegális tevékenységet folytató fegyveres csoportok rendkívül ritkán kerültek a hadsereg nyomása alá. A hadsereg egész egyszerűen nem volt olyan helyzetben, hogy hatékony lépéseket tegyenek ellenük. A hadsereg ekkor még az újjászerveződés elején tartott, hiányzott a katonai egységek kohéziója és reagáló képessége. Egy erőtlen és rendkívül szervezetlen hadseregnek kellett volna megteremteni a helyzet normalizálását, de erre nem volt képes sem akkor sem pedig később, úgy ahogyan a határok védelmét sem volt képes megvalósítani.¹⁰⁷ A kinshasai kormánynak nem volt más választása, mint stratégiai megállapodásokat kötni, főként azokkal a fegyveres csoportokkal, akik nem jelentettek jelentős fenyegetést a hatalomra. Ezzel csupán szemet hunytak néhány viszonylag erőtlen csoportoska tevékenysége felett. Joggal következtethetünk arra, hogy az előbbi megállapodások eredményeként nagyobb figyelmet és több erőt tudtak fordítani a veszélyesebb csoportokra, de ez nem teljesen így valósult meg.

Laurent Nkunda vezette CNDP volt az akkori fegyveres mobilizáció középpontjában. A hadsereg 2006-tól kezdve több műveletet is indított ellenük, de ezzel azt érték el, hogy a CNDP-vel szimpatizálva egyre több fegyveres csoport alakult a hadsereggel szemben. Egyik ilyen jelentősebb csoport volt a Kongói ellenálló hazafiak koalíciója.¹⁰⁸ Ennek a folyamatnak két jelentős oka volt.

¹⁰⁷ DR Congo: Goma peace conference begins 7 Jan 2008, by MONUC www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.02.14.)

¹⁰⁸ Kongói ellenálló hazafiak koalíciója: Coalition des patriotes résistants congolais (PARECO)

Először is a kongói hadsereg nem bízhatott a tisztjeinek képességeiben és lojalitásukban a kormány irányába, gyakran támogatták a saját etnikumukhoz tartozó milíciákat akár fegyverrel, akár pénzzel, természetesen illegálisan a hadsereg készleteinek rovására.

Másodsorban a harcok kiterjedtek a tartományok egész területére és az ott okozott fenyegetettség szintje egyre csak nőtt, gerjesztve ezzel egyre inkább az önvédelemre szerveződő csoportok számát. Ezekben a csoportokban gyakran megjelentek a már korábban demobilizáltak is. Ennek eredményeként és hatására jött létre 2008 januárjában a Gomai konferencia¹⁰⁹, nem más céllal, mint a helyzet rendezése és az egyre súlyosabb fenyegetettség csökkentése. A tanácskozás végül egy paradox helyzetet teremtett, mert nem, hogy csökkent volna, de még inkább nőtt a fegyveres csoportok proliferációja. Egy a konferencián résztvevő a katonai hírszerzésben magas beosztásban lévő szerint ennek egy oka volt: „*a kormány logikája az volt a tárgyalások során, hogy a legnagyobb fenyegetést jelentő CNDP erejét, befolyását csökkentse...*”.¹¹⁰ Azonban más politikusok és rebellis vezetők is azt nyilatkozták, hogy Kinshasa saját érdekei támogatására csillogtatott meg előttük bizonyos reményeket, esélyeket a jövőre nézve. Történt ez azért, hogy újabb fegyveres csoportokat hozzanak létre a kormány oldalán, vagy élesszenek újra a régiiek közül, illetve gyorsítsák fel a toborzást. Jó példa ez utóbbira a Mai-Mai Shikito, amelyet egy mwengai¹¹¹ helyi politikus hívott életre. Bizonyítja a kormány tevőleges szerepét ebben az is, hogy a csoport a fegyvereit a hadseregtől (FARDC) kapta helyi közvetítőkön keresztül. Az újraélesztett, korábban már önmagát elméletileg felszámolt csoportok sorába tartozik a Mai-Mai Mahoro, Mudundu-40 és a Mai-Mai Rwenzori is. Összefoglalva, a Gomai konferencia a kormány részéről csak arra volt jó, hogy vele együttműködő csoportokat „integráljon” az állami gépezetbe, megnyerve azokat, akik mindebből hasznot reméltek, illetve akik csalódottak voltak a remélt, de be nem teljesült eredményekkel.

A Gomai Békekonferencia idejére a tárgyaló felek természetesen fegyverszüneti megállapodást is kötöttek, de mint a későbbi helyzet hűen tükrözte, ez csak az újabb összecsapásokra való felkészülést szolgálta. Kabila elnök a sorra sikertlenül végződő próbálkozásai miatt, 2008 végén megpróbált közvetlenül megegyezni a ruandai kormánnyal, remélve, hogy csökkenteni tudja ezzel a CNDP jelentős ruandai támogatását. A tárgyalások végül eredménnyel zárultak, amit 2009. januárban be is jelentettek. A tuszi hadurat, a CNDP vezetőjét, Laurent Nkundát a ruandai hadsereg letartóztatta, de nem adta át a kongói

¹⁰⁹ DR Congo: Goma peace conference begins 7 Jan 2008, by MONUC www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.02.14.)

¹¹⁰ Projet Usalama interjú, Bukavu 2013. június

¹¹¹ Mwenga: település Dél-Kivu tartomány közép-keleti részén

hatóságoknak, hanem Ruandába ismeretlen helyre szállították.¹¹² Azonban a megállapodásnak ára is volt, ugyanis eszerint a Ruanda fegyveres csapatokat küldhetett Kongó területére annak érdekében, hogy a rájuk fenyegetést jelentő kongói területen működő ösellenség, a hutu FDLR erőit a FARDC-vel együttműködésben felszámolja. Ez a döntés és a ruandai csapatok megjelenése a múlt rossz emlékei kapcsán erős félelmet generált a lakosság körében.

Néhány hónappal ezt követően, március 23-án aláírásra került egy újabb megállapodás, miszerint a CNDP politikai párttá alakul át, fegyvereseit pedig integrálják a kongói nemzeti hadseregbe. A március 23-nak később még nagy jelentősége lesz. Ez az utóbbi része a megállapodásnak számtalan súlyos problémát vetett fel az ezt követő időszak során. Az FARDC kötelékébe integrált volt CNDP fegyveresek ugyanis megtagadták, hogy szétosztva őket, külön-külön katonai egységekhez kerüljenek beosztásra, valamint az ország más tartományaiba kerüljenek áthelyezésre. A kormány szerint ezt a megállapodás lehetővé tette, míg a CNDP szerint nem. Az eredmény borítékolható volt. Az integráción átesettek gyakorlatilag szinte homogén katonai alakulatokban együtt maradtak, holott szétosztásuk célja épp a volt CNDP katonák és ezzel együtt az erőik megosztása lett volna. Azokban a katonai alakulatokban, ahol ők alkották a többséget, erős kasztyosodás volt megfigyelhető. A parancsok végrehajtása sok esetben csorbát szenvedett, csak a volt parancsnokaiknak voltak hajlandóak engedelmessé válni, mégha a hivatalos hierarchia nem is ezt diktálta.

Esetünkben tehát megmaradt egy volt CNDP befolyásolt hálózat és a továbbiakban egyfajta vezető szerepet játszottak a tuzsik ellenségének számító FDLR elleni műveletekben. A kormány tehetetlennek bizonyult a kérdés megoldásában, éppen ezért számos új probléma vetődött fel következményként. A legnagyobb nehézség a megállapodás két, egymással ellentétes módon történő értelmezéséből adódott. A CNDP úgy értelmezte, hogy a megállapodás őket egy kivételezett kategóriában kezelte, előjogokat feltételeztek saját maguknak, az integráción átesett más fegyveres csoporttal szemben. A hivatalos parancsnoki hierarchia mellett továbbra is működtették korábbi parancsnoklási rendjüket, a saját felderítő rendszert és logisztikát. Tették mindezt a kormány szemhunyása mellett a felháborodások ellenére. Ezeken kívül Észak- és Dél-Kivuban az újonnan létrehozott műveleti struktúrák élén javarészt az ex-CNDP-s tisztek vitték a főszerepet. Azok a dandárok (ekkor még a dandár szervezet létezett az FARDC-n belül) ahol a volt CNDP katonák képezték a többséget, szinte mind a gazdagabb területeken állomásoztak, létrehozva ezzel nem csupán a katonai befolyást,

¹¹² John Kanyunu and Joe Bavier: Congo rebel leader Nkunda arrested in Rwanda. www.reuters.com. (Letöltés ideje: 2021.03.20.)

hanem a gazdaságot is kellően „kiaknázták”. Ez a fajta befolyás tehát nem csupán a hagyományosan saját területüknek számító Masisi területére korlátozódott, hanem a két tartomány számos, főleg ritka ásványokban gazdag területére is. Megalapozott volt tehát az FARDC sok-sok tisztjének és vezetőjének a meggyőződése, miszerint a tuzsik és egyes hutuk megkülönböztetett helyet kaptak az ő rovásukra a hadseregben.¹¹³

2009 és 2011 között egymást követően több hadművelet zajlott az örök ellenség az FDLR ellen, úgymint az Umoja Wetu (Egység), Kimia I és II (Csend) és az Amani Leo (Béke ma). A műveleteket ugyan sikeresnek ítélték, az eredményeket mégis fenntartásokkal kell fogadni, mert sorra más és más statisztikák kerültek napvilágra. A hivatalos információk szerint az FDLR erői olyan veszteségeket szenvedtek a műveletek során, ami már alkalmatlanná tette őket a korábbi tevékenységük folytatására. A tapasztalat viszont mást mutatott, nem is beszélve arról a következményről, hogy a hadműveletek hatása a műveleti területek lakosságára talán súlyosabb volt, mint maga az FDLR korábban. A biztonságpolitikai helyzet instabilitása állandósult és milliók országon belüli migrációját okozta. A fennálló biztonsági vákuum melegágya volt újabb fegyveres csoportok létrejöttének, úgymint a PARECO Sikuli Lafontaine vezette frakciója, a Janvier Karairi Bwingo vezette Hazafiak egyesülése a szabad és független Kongóért csoport Észak-Kivuban és a Dél-Kivu tartomány déli területein tevékenykedő Mai-Mai Yakutumba. A lista természetesen koránt sem teljes, hiszen ezek csak a jelentősebb fegyveres csoportok.

A CNDP integrációja okozta óriási feszültség elengedhetlenné tette és 2011-ben a gyakorlatban is megkezdődött a hadsereg átszervezése.¹¹⁴ Történt ez annak érdekében, hogy a kettős hierarchia végre megszüntetésre kerüljön és a volt CNDP-sek befolyása csökkenjen. Sajnos itt is elkövetett a kormány és a katonai vezetés egy szinte végzetes hibát. Az átszervezés ugyanis oly módon került végrehajtásra, hogy az akkori dandároknak gyülekezési pontokat jelöltek ki, ahová a korábbi felelősségi területüket elhagyva begyülekeztek. Volt ugyan ebben is logika, hiszen a dandárok fizetési létszáma koránt sem egyezett meg a valós létszámaikkal, lehetőséget adva vezetőiknek a pénzek elsikkasztására. A sokszor nagyon csekély valós létszámú dandárok ezredekké kerültek átszervezésre, új etnikai elosztással a szervezetükben. A kivont alakulatok helyét viszont semmilyen más katonai szervezet nem foglalta el, vagy a kijelölt szervezet ezt a feladatot nem tudta végrehajtani. Ennek lett egyenes

¹¹³ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2010/596, „Rapport final du Groupe d’expert sur la République Démocratique du Congo”. 29 novembre 2010 42-46.o.

¹¹³ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738, „Rapport final du Groupe d’expert sur la République Démocratique du Congo”, 2 décembre 2011, 89-90. o.

¹¹⁴ 11 août 2011.- LOI ORGANIQUE portant organisation et fonctionnement des Forces armées www.droitcongolais.info (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

következménye, hogy a katonai ellenőrzés alatt nem lévő területeken más erők vették át a hatalmat. Ezek nem voltak mások, mint a korábbi újraéledt – például a Raia Mutomboki - illetve az újonnan alakult fegyveres csoportok. Az átszervezés egy újabb elégedetlenségi hullámmal járt, hiszen a dandárok ezredekké történő átszervezése a rendfokozatok és a beosztások újbóli elosztásával is járt. Végeredményben ez a folyamat szinte törvényszerűen együtt járt az elégedetlenség következményeként megjelenő nagyszámú dezertálással, valamint a dezertőrök által létrehozott újabb fegyveres csoportok megalakulásával.¹¹⁵

Az átszervezés ideje talán nem került a legjobban megválasztásra, hiszen 2011 volt az általános választások éve is, ami felgyorsította ezt az előbb felvázolt dinamizmust. Ahogy korábban már utaltam rá, a fegyveres csoportok a politikusok kezében, illetve a befolyásuk alatt egy jó aduként szolgáltak arra, hogy kellő súllyal jelentkezzenek a politikai harcokban, így a választások során is. Kiváltképp jelentkezett ez a politikai oldalról kezdeményezett összefonódás azoknál a jelölteknel, akik sikertelenül zárták a szavazást. Erre jó példa a dél-kivui Fizi sikertelen parlamenti jelöltje, aki a Yakutumba vezette csoporttal állt szövetségben, de hasonló esetként szolgál az ugyancsak ebben a tartományban lévő Uvira térségében a Fulero-k vezetője, aki a kellő nyomaték megszerzésére a saját milíciáját használta.

1.6.7. Egy újabb veszélyes fordulat, az M23 (2012-től)

A Gomai Egyezmény,¹¹⁶ ami a fegyveres csoportok integárcióját célozta meg, 2009. március 23-án került aláírásra a szembeálló felek által. Ez az újabb, főként a volt CNDP-hez tartozókból álló fegyveres csoport innen vette a nevét (március 23=M23)¹¹⁷. A 2009-es egyezményben foglaltak gyakorlati kivitelezése rengeteg megoldatlan problémát hozott felszínre. Korábban már tettem említést arról, hogy az egyezményben foglaltak értelmezésében gyökeres ellentét volt Kinshasa és az ex-CNDP-ek között. A nemzeti hadsereg (FARDC) vezetése 2009-től kezdődően megpróbálta ugyan az ex-CNDP-s katonákat úgy elosztani a két Kivu tartományban állomásozó katonai szervezetek között, hogy a befolyásukat minimalizálják, de a kísérletek sorra kudarcba fulladtak.

A 2011-es választások utáni egyre inkább feszültté váló helyzet annak megoldására sarkallta Kabila elnököt. A nemzetközi nyomás egyre súlyosabban nehezedett rá annak tekintetében,

¹¹⁵ Prosper Nzekani Zena: Lecons et limites du DDR en Afrique, Centre d'Études Stratégiques de l'Afrique, Bulletin de la sécurité africaine N24 <https://africacenter.org/fr/publication/lecons-et-limites-du-ddr-en-afrique/> (Letöltés ideje: 2021.03.21.)

¹¹⁶ Accord de paix entre le gouvernement et le Congrès national pour la défense du peuple (CNDP), www.peacemaker.un.org (Letöltés ideje: 2021.06.15.)

¹¹⁷ Ez a fejezet rész Nagy Sándor: Egy konfliktus lezárásának margójára, Mi vezetett az M23 mozgalom bukásához, Szakmai Szemle (KNBSZ kiadvány) 2014/2. szám 111-122o. tanulmány felhasználásával készült

hogy a CNDP egyik elhíresült és régóta a körözési listában szereplő vezetőjét, akkor már a FARDC-ben tábornoki rendfokozatot viselő Bosco Ntagandát kiszolgáltassa a hágai Nemzetközi Bíróságnak. Ez okozta a legnagyobb nehézséget Kabilának, hiszen tudta, hogy a hosszú idő óta nemzetközi körözés alatt álló Bosco kiadásával olajat önt a tűzre. Más választása azonban nem nagyon volt, hiszen azt akarta elérni, hogy a választási eredmények, vagyis a győzelme nemzetközi szinten elismerésre kerüljön. A kiadatási hír hallatán számos ex-CNDP-s dezertált. Ennek a dezertálási hullámnak az eredményeként alakult meg az M23, alapvetően a CNDP szellemét felélesztve. Mégis érdekes módon a volt CNDP-s tisztek jó része kívül maradt az új fegyveres mozgalmon, a ruandai kormányzat nyomása és támogatása ellenére, aki fokozottan érdekelt volt a helyzet rendezésében, természetesen saját maga javára.¹¹⁸

Az M23 okozta válság kiterjedt az egész régióra, elindítva két fő irányvonalat. Egyrészt a már létező, de egymással korábban szemben álló csoportok közötti viszony normalizálódását, másrészt újak létrejöttét. A Rutsuru területén (Észak-Kivu) lévő ellenséges csoportok kibékítése és szövetségesként az M23 oldalára állítása egyaránt az M23 és Ruanda érdeke is volt. Ezekhez tartozott az FDLR-Soki, a Mai-Mai Shetani, az Önvédelmi népi mozgalom¹¹⁹(MPA) és a Kongói Nép Érdekeit Védő Erők¹²⁰(FDIPC), de ezek mellett számtalan kisebb, volt FARDC dezertőrök által szervezett és vezetett csoport is létrejött, mind Észa-, mind pedig Dél-Kivu területén.

A hadseregből dezertáltak mellett természetesen, ahogyan korábban már láttuk, számos a választásokon vereséget szenvedett politikus is ott állt a szerveződés háttérében. Éppen a rendkívül megszorodó, de nem egységes fegyveres csoport okozhatta azt, hogy az M23-nak nem sikerült a teljes régiót destabilizálni, mivel a többi milíciával nem tudtak szoros egységet létrehozni. Az M23 megpróbált összehangoltan működni Észak- és Dél-Kivuban de a megosztottság miatt mégsem sikerült ezt maradéktalanul végrehajtani. Dél-Kivuban a hadsereg gyors beavatkozása eredményeként az ottani erők tevékenysége erősen lekorlátozódott, számos vezetőt még időben letartóztattak.

Eközben a kinshasai kormányzat is megpróbált a területen lévő fegyveres csoportokkal szövetségre lépni. A kormány nem volt híján az ígéreteknek, ami a vele szövetkezők támogatását illeti, de ugyancsak voltak csábító ígéreteik a magas katonai beosztásokat és rendfokozatokat illetően is a csoportok vezetői irányába. Tárgyalásban állt több Mai-Mai

¹¹⁸ Conseil de sécurité ds Nations Unies, S/2012/348/Add.1, „Additif au rapport d'étape du Group d'experts sur la République démocratique du Congo” 27 juin 2012, www.un.org (Letöltés ideje: 2021.05.02.)

¹¹⁹ Önvédelmi népi mozgalom: Mouvement populaire d'autodéfense (MPA)

¹²⁰ Kongói nép érdekeit védő erők: Forces pour la défense des ntérets du peuple congolais (FDIPC)

csoporttal, mint például Yakutumba, Mayele, Nyakiliba, Kifuafua, több Nyatura csoporttal, valamint a Dél-Kivu tartomány déli részén, Uvira térségében működő más kisebb fegyveres csoportokkal.¹²¹ A szövetségi és az integrációs próbálkozások többsége azonban sikertelen maradt. 2012 végére csupán a Nyatura csoport egy részét sikerült integrálnia a hadseregbe. A tartomány déli területein ekkor is az összetűzések voltak jellemzőek, főleg Uvira és Fizi környékén, míg Észak-Kivuban hasonlóak Ituri területén.

2013 augusztusától kezdődtek meg azok a műveletek, ahol is a FARDC és az ENSZ keretében létrehozott Intervenciós Dandár¹²² együttműködésének köszönhetően számos győzelmet arattak. Azt mindenképpen tudni kell, hogy az ENSZ erők kizárólag a műveletek logisztikai biztosítását adták és közvetlenül a harcokban nem vettek részt. Ebben a tevékenységben már volt gyakorlat, hiszen a korábbi műveletek támogatásában szintén jelentős szerepet játszottak. A közreműködő erők Észak-Kivuban az indiai dandár erőiből, míg Dél-Kivuban a pakisztáni dandár erőiből kerültek ki. Azonban aközben, hogy az M23 ellen sikereket értek el, addig a területeken működő más fegyveres csoportok, csoportocskák tovább működhettek. Ennek fő oka az volt, hogy az M23 elleni harc csupán egy „felületi kezelése” volt a helyzetnek, a fő kiváltó okokat sem ezzel, sem pedig a korábbi műveletekkel nem oldották meg. A politikai porondon nem született megoldás.

1.7. A fegyveres csoportok proliferációjának fő okai

Ahhoz, hogy a fegyveres csoportok proliferációját megértsük, kiemelten a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein, három a kiemelt területet kell megvizsgálni.

Elsősorban politikai és a katonai elit közötti rivalizálást régiós, nemzeti és tartományi szinteken. A kinshasai politikai központ mindhárom szinten meglehetősen gyengeséget mutatott. Másodsorban azokat a politikai és gazdasági tényezőket, amelyek hozzájárultak a militarizálódáshoz a keleti országrészben. Harmadjára pedig azon jelenségek vizsgálata is elengedhetetlen, mint a helyi konfliktusok, amelyek generálják e fegyveres csoportok létrejöttét és működését, a területek birtoklásáért folyó harcokat, a helyi vezetők tevékenységét és az állandósult fenyegetettséget.

E három fontos területen kívül természetesen van számos egyéb tényező is, úgymint a rendelkezésre álló és a lakosság által birtokolt fegyver, az általános és állandósult szegénység, a rendkívül nehezen járható átszegdelt terep, ami a hadsereg gépesített erőkkel való mozgását

¹²¹ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2012/843 www.un.org (Letöltés ideje: 2021.05.02.)

¹²²Lanana Gberie: La brigade d'intervention: Fin de la guerre en RDC? <https://www.un.org/africarenewal/fr/magazine/ao%C3%BBt-2013/la-brigade-d%E2%80%99intervention-fin-de-la-guerre-en-rdc> (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

megnehezíti, míg a területet jól ismerő fegyveres csoportokét rendkívül segíti. Jóllehet ezek az utóbbi tényezők számos szomszédos országra is igazak, ott mégsem tapasztalható olyan fajta fegyveres tevékenység, mint Kongó keleti területein. Ezen tényezők vizsgálata lehetővé teszi, hogy jobban megértsük miért is olyan könnyű létrehozni a fegyveres csoportokat, mi adja azok túlélőképességét és mi is a jelentőségük Kelet-Kongóban.

Mint már korábban vázoltam az átmeneti időszak, amely a 2006-os választásokkal zárult le, elvezetett az ország újraegyesítéséhez, de ugyanakkor újabb konfliktusokat is eredményezett. A 2002-es „*Accord global et inclusif*”¹²³ annyiban elérte a célját, hogy egyesítette az addig szembenállókat egy koalíciós kormány megalakításában, elvezetett a hatalom megosztásához, de mint minden megállapodásnak, ennek is voltak természetesen vesztesei. Egyik nagy hiba az volt, hogy olyan fegyveres csoportok is kívül kerültek a hatalmon, akik ereje és befolyása nem volt elhanyagolható. Mondhatjuk tehát, hogy sem a valós erőviszonyok, sem pedig azoknak a befolyása nem voltak túl jól felmérve. Az ország területét illetően főleg a keleti területeken bizonyos erők megpróbálták konzerválni a korábbi politikai és gazdasági befolyási területeiket, amelyeket már a korábbi két háború alatt magukénak tudhattak. Ezen kívül erőfeszítéseket tettek az ellen, hogy a kormány saját fennhatóságát kiterjessze ezekre a területekre. Tették ezt azért, mert a helyi hatalmak veszélyeztetve látták érdekeiket. Ez a hatalmi harc a központi politikai hatalom és a keleti elit között hosszú időre nyúlik vissza, egészen a független állam létrejöttéig.

Mégis ez az ellentét Mobutu idején valahogy másként jelentkezett és másként is volt kezelve. Mobutu egyaránt alkalmazta a kényszerítés és az együttműködés eszközrendszerét. Sikerének titka az volt, hogy egy olyan hatékony klientalista rendszert épített ki, amely képes volt ellenőrizni a gazdasági területeket. Vele ellentétben L. D. Kabila már nem fordított kiemelt figyelmet arra, hogy ehhez hasonló rendszert építsen ki. Sőt, a Kongói Háborúk egyre inkább függetlenebbé tették a helyi elitet a kinsahasi gazdasági kapcsolatoktól és a korábban hatékonyan működő klientalista hálózattól. Jó példa erre Észak-Kivu, ahol is kiválóan prosperáló határokon átnyúló kereskedelmi hálózat jött létre, amelynek egyaránt szereplői voltak a kongói tartományi adminisztráció vezetői, a kereskedők, a katonai elit tagjai, valamint a szomszédos Ruanda és Uganda e területeinek vezetői. Az átmeneti időszak alatt,

¹²³ Accord global et inclusif: The peace process in the DRC-ACCORD www.accord.org.za (Letöltés ideje: 2021.04.25.)

2003-2006 között ez a jól kiépült hálózat szépen lassan bekebelezte az újonnan kinevezett vezetőket is, ezzel bebiztosítva saját autonómiájukat Kinshasával szemben.¹²⁴

Ez a határmenti kereskedelmi hálózat hozzájárult és meg is könnyítette a fegyveres mozgalmak, csoportok tevékenységét. Példa erre a kongói háborúk időszakában a burundi rebellis csoportok (CNDD-FDL és a Nemzeti Felszabadító Erők FNL¹²⁵) együttműködése a Fizi és Uvira térségében működő Mai-Mai csoportokkal. Ezek az egészen Tanzániáig terjedő hálózatok továbbra is sértetlenek maradtak. Ez lehet az egyik magyarázata, hogy a Mai Mai csoportok nagy része miért maradt távol a hadseregbe történő integrációtól. Természetesen a bizonytalan kimenetelű integrációért nem adták fel a jól jövedelmező kereskedelmi hálózataikat, és az azokban játszott szerepüket. A szomszédos országokban lévő menekülttáborok úgyszintén melegágyai voltak a fegyveres csoportok utánpótlásának.

Ennek a kapcsolatnak egy eklatáns példája az a regionális hálózat, amely a kongói tuszi elit és a ruandai kormány között alakult ki. Ezáltal vált Kigali a CNDP legfontosabb pénzügyi és gazdasági partnerének, természetesen nem viszonzás nélkül, hisz Ruandának hosszú ideje voltak kongói részről el nem ismert érdekeltségei a keleti területeken. Minden ruandai támogatás ellenére Kigali sosem tudott mindenre kiterjedő felügyeletet gyakorolni a CNDP felett, de ennek ellenére ez utóbbi mégis élvezte a támogatást, a pénzügyi és gazdasági támogatáson túl a katonait is a Ruandai védelmi erőkön keresztül¹²⁶. Ebbe a kapcsolatba a helyi eliten keresztül bizonyos kinshasai politikai szereplők is bekapcsolódtak, akik kiemelt szerepet játszottak a tuszi ellenes vitákban.

A második kongói háborút követő kinshasai politikai központ tehát meglehetősen gyenge volt ezekben és más egyéb kérdésekben is. Kabila elnök ugyan ellenőrzése alatt tudhatta a kulcsterületeket, de sosem tudott eredményes kapcsolatot kiépíteni a keleti politikai, gazdasági és katonai vezetőkkel. Tehát a hatalom körül folyó rivalizálás és harc állandósult. Nem csupán a helyi szereplők között folyt ez a harc, hanem bekapcsolódtak a szomszédos országok érdekelt szereplői is.

A második kiemelt tényezője a fegyveres csoportok proliferációjának a regionális, nemzeti és a tartományi elit között folyó konkurenciaharc elfajulása. A politika militarizációjának oka a 2002-es egyezményben keresendő, amely szabályozta a volt szembenálló felek integrációját az állami és a katonai struktúrákba. Tudni kell azonban, hogy a fegyveres csoportok nagy

¹²⁴ Koen Vlassenroot et Timothy Raeymaekers, „New Political Order in the DR Congo? The transformation of Regulation” Afrika Focus 21 39-52.o. https://www.researchgate.net/publication/26569618_New_Political_Order_in_DRC (Letöltés ideje: 2021.05.12.)

¹²⁵ Nemzeti felszabadító erők: Forces nationales de libération (FNL)

¹²⁶ Ruandai védelmi erők: Forces rwandaises de défense (FDR)

többsége nem rendelkezett politikai szárnyal, sem pedig saját politikai programmal. A kinshasai stratégia ezt használta ki. Igyekezett vezetőiket megnyerni, ezáltal profitálni az átmeneti kormányban számukra biztosított kvótát, ezzel befolyásolva a választásokat a saját javukra. Ezzel a törekvéssel azonban nem mást értek el, mint az újabb szembenállást, törést az amúgy is törékeny békefolyamatban. A Kabila oldalára állt vezetők nem riadtak vissza a volt saját csoportjuk más vezetőit sem kizárni a hatalomból. Éppen ez okozta, hogy a reményvesztettek álltak az újabb mozgalmak élére az átmeneti időszak végére.

A kormány reakciója ezekkel az új rebellis csoportokkal és vezetőikkel szemben meglehetősen kontraproduktív volt. Annak reményében, hogy eredményes megállapodás születhet, a kormány feljánlotta számukra a hadseregbe való integráció lehetőségét, a vezetők számára előnyös feltételekkel. Ez mit is jelentett? Jelentette a büntetlenséget korábbi cselekedeteikért, valamint annak a lehetőségét, hogy az integrációt követően saját korábbi területeiken maradhattak. Természetesen emellé megfelelő pozíciókat és az ehhez tartozó magas rendfokozatokat (a korábbi rebellis vezetők számára a minimum elfogadható rendfokozat az ezredesi volt), valamint a hajlandóság elismerését díjazva, komoly pénzüsségeket is. Néhányuk számára a kormány a politikai karrier lehetőségét ajánlotta fel, ami szintén nem elhanyagolható a lehetőségek tekintetében.¹²⁷

A kormányzati gyengeséget bizonyítja, hogy az integrációt visszautasítókra nem várt komoly szankció, a dezertálás legtöbbször büntetlenül maradt, a visszatérés lehetősége szinte mindig adott volt, a legtöbb fegyveres csoport sosem volt komoly katonai nyomás alá helyezve. Gyakorlatilag egymást követték a dezertálások, majd bizonyos idő után a hadseregbe való önkéntes visszatérések, mindezek legtöbbször büntetlenül.

Ahogy már korábban utaltam rá, nem csupán az elégedetlen tisztek voltak a fegyveres mozgalmak kirobbantói, hanem a politika is szemet vetett erre a lehetőségre, annak érdekében, hogy az érdekeik mögött bizonyos erő is álljon. Ki lehet jelenteni, hogy a súlypont erre az oldalra tevődött át. Az is kijelenthető, hogy ezek az „erős emberek” kihasználták az etniai megosztottságot, a szembenállást egy valódi politikai váltást remélve. Ahogy egy pénzember eszközeinél fogva támogatni tud egy sportolót vagy csapatot, vagy pénzt befektetni valamiféle vállalkozásba, úgy vált a fegyveres csoportok menedzselése is egyre népszerűbbé. Szinte nyílt titok volt az a tény, hogy szinte minden fegyveres csoport mögött áll valamilyen politikai erő vagy személy szerint egy-egy politikus, legyen az országos vagy helyi szintű.

¹²⁷ Baudoin Wikha Tshibinda: Les Forces Armées de la République Démocratique du Congo organisation, stucture et base juridique www.hamann-legal.de (Letöltés ideje: 2021.05.27.)

Fegyveres csoporttal a háta mögött egy adott politikus nagyobb súllyal jelenhetett meg a politikai porondon, hatékonyabban tudta képviselni érdekeit, befolyást gyakorolva a döntéshozatalra. Ez az összefonódás azonban kétoldalú. A politikai oldal ennek köszönhetően nagyobb befolyással élhetett, míg a fegyveres csoport szinte kereste velük a kapcsolatot annak reményében, hogy a kormánnyal való tárgyalások során ez előnyt jelentsen számukra. Végeredményben eljuthatunk odáig, hogy egy erősebb fegyveres csoport hatással tud lenni még a választások eredményeire is, ahogy ez megtörtént a 2011-es választások során Masisi és Walikale területén. Ugyanakkor egy újabb területen is jelentkezett ez a befolyás, nevezetesen a gazdaságban, szűkítve a kört a bányászatban. A Mai-Mai Sheka vezére, aki korábban egy bányafelügyelő volt, megalakította 2009-ben saját fegyveres csoportját, a saját és mások, főként a barátok érdekeltségei védelmére. A mások közé tartozott a 8. Katonai körzet parancsnokhelyettese, Étienne Bindu ezredes, aki még bábáskodott is a csoport létrejöttében.¹²⁸

A bányászati szektoron túl más területekből is profitáltak a fegyveres csoportok. Ilyenek a fa és faszén kereskedelem, a halászat és a vadállatok vadászata vagy exportja. Szinte valamennyi fegyveres csoportra jellemző a forgalmas utakon felállított útzár alkalmazása, mint bevételi forrás, vagy a falvak mezőgazdasági termékeinek illegális begyűjtése, gyakorlatilag elrablása, ami fegyverrel a kézben nem is olyan bonyolult feladat. Vannak azonban más, talán jobb példák is a bevételforrásokra. Az FDLR és az Egyesült Demokratikus Erők,¹²⁹ ez utóbbi egy a Ruwenzori határterületen működő ugandai fegyveres csoport, akik sajátmaguk is foglalkoztak mezőgazdasági termeléssel, azzal kereskedtek, és gyakorlatilag, mint befektetők jelentek meg a gazdaságban. Több kiskereskedéssel, gyógyszertárral rendelkeztek, valamint a nehéz terepen gyors szállítást végző motoros futáraik, taxisaik is voltak. Ez a tevékenység feltételezi, hogy ezek a csoportok mindenképpen rendelkeznek kapcsolatokkal az állami szereplők irányába, de egyaránt vannak kapcsolataik hazai kereskedőkkel, vagy akár külföldi kereskedő cégekkel. Ezek a megállapítások hűen tükrözik azt a tagadhatalan tényt, hogy a tevékenységüknek köszönhetően széles szociális bázissal rendelkeztek és ez által a támogatásuk is jelentős.¹³⁰

¹²⁸ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738 www.un.org (Letöltés ideje: 2021.06.30)

¹²⁹ Linnet Bahati and Driss El-Bay: Allied Democratic Forces: The Ugandan rebels working with IS in DR Congo, (2021) www.bbc.com. news (Letöltés ideje: 2021.06.30)

¹³⁰ Nellemann, C.; Henriksen, R., Pravettoni, R., Stewart, D., Kotsovou, M., Schlingemann, Shaw, M. et Reitano, T. (Eds). 2018. *Atlas Mondial des Flux Illicites*. Une étude menée par RHIPTO-INTERPOL-GI. RHIPTO – Centre norvégien d’analyses mondiales, INTERPOL et l’Initiative mondiale contre le crime organisé transnational. (www.rhipto.org . www.interpol.int) <https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FR-WEB.pdf> (Letöltés ideje: 2021.03.14.)

Az előzőekben három igen fontos összetevőjét jegyeztem meg a fegyveres csoportok létrejöttének, ilyenek a földterületek birtoklásáért folyó küzdelem, a lokális hatalom megszerzése és megtartása, illetve az etnikai hovatartozás. Beszéltem az elit szerepéről a fegyveres mobilizáció generálásban országos és régiós szinten, de talán legerősebb hatásuk a kisebb területeken, településeken jelentkezik. Amikor a támogatás kerül szóba, annak rendkívül széles tárházáról beszélhetünk, de mégis leszűkíthető ez két alvető kategóriára, a szimpatizánsokra és az együttműködőkre. Sok esetben a lakosság döntése igen egyszerű okokra vezethető vissza egy-egy csoport támogatásakor. Egyrészt a hadsereg (FARDC) nem megbízható és sok esetben ő maga az elkövetője a lakosság fosztogatásának, fenyegetésének. Másrészt, talán kevésbé fájdalmas egy „hazai” fegyveres csoportot elviselni, mint kiszolgáltatottnak lenni a szomszédos országokból érkező fegyveres csoportok kegyetlenkedéseinek. Sok esetben a rendkívül szegény falusiak az egyedüli lehetőséget ezekben a fegyveres csoportokban látják annak érdekében, hogy felsőbb szinteken meghallják a hangjukat, meghallgassák az őket ért sérelmeket. Ezen sérelmek gyakran fakadnak a földterületek birtoklása kapcsán vagy a hagyományos, gyakran öröklődő törzsi vezetés körül kirobbanó vitákból. Az ezek körül kialakuló viták kiterjednek és érintik a különböző közösségeket, olyanokat, ahol még az etnikai szembenállás is fellelhető. Meg kell jegyezni azt is, hogy a klánok és a családok közötti ellentét is gyakran jelen van és okoz ellentéteket.¹³¹

Erősen érezhető egy demográfiai nyomás is, ami együttesen jelentkezik a termőföld területek csökkenésével, köszönhetően az erdőirtások következtében megnövekedett erózióknak. Ez a két tényező szorosan összefügg egymással. Az 1973-as földtörvény úgy rendelkezett, hogy az összes földterület az állam tulajdonát képezi, ezzel egyidejűleg megszüntette a korábbi, hagyományokon alapuló birtoklási formákat. Egy elnöki rendelet ugyancsak foglalkozott a tulajdonviszonyokkal, de ez a rendelet sohasem került kihirdetésre, aminek köszönhetően a helyi vezetők – álatában szorosan kötődve egy bizonyos etnikumhoz – továbbra is ellenőrzést gyakorolhattak a falusi területek nagy része felett. Gyakorlatilag ők dönthették el ki használhatja az adott területeket. Ez lehetőséget ad a területek jó vagy rossz kezelésére, az ön, illetve a saját etnikum érdekeinek előnyökhöz juttatásra, ezzel hátrányba hozva a kistermelőket.

A hagyományos törzsi vezetés (le régime coutumier) más módon is oka volt a konfliktusoknak. Jó néhány *Chefferie* – szabad fordításban főnökség/törzsfőnökség – hitelessége vitatott volt már a gyarmatosítás óta. Egy-egy terület irányítása a törzsi ellentétek

¹³¹ Vlassenroot, Sud-Kivu 33-37. o. <https://riftvalley.net/publication/south-kivu> (Letöltés ideje: 2021.03.14.)

miatt vitákra ad lehetőséget, mint például a Fulero Rundi ellentét. Az Uvirához közeli Ruzizi alföldön hosszú ideje áll a viták és sokszor a fegyveres összecsapások központjában a Folerok azon döntése, hogy nem fogadják el egy Rundi-t mint vezetőt. A Fulerok szerint a terület mindig is általuk volt lakott, mígnem a szomszédos Burundiból, igaz már sok-sok évvel ezelőtt átkerült Rundi is betelepültek. Azt tudni kell, hogy a határok nem mindig követik az etnikumok határait, azonban ebben az esetben azonban ez egy rossz kormányzati döntés eredménye. Az uvirai fennsíkon élő Banyamulengék már a belga gyarmati hatalomnál is felszólaltak az ellen, hogy az általuk birtokolt terület vezetését sohasem delegálta számukra a hatalom. Ezen túl, mivel a hagyományos törzsi vezetés párhuzamosan létezik a kormányzati adminisztrációval, ez szintén lehetőséget ad a kialakult helyzet elmérgesedésére. Ez a fajta nyomás a hatalmi szereplők között táptalaja a fegyveres csoportok létrejöttének, teret adva számukra. Hiba lenne azonban azt hinni, hogy a szinte spontán létrejövő önvédelmi csoportok önmaguktól válnak fegyveres csoportokká. Ebben sokkal inkább van szerepük a korábban említett politikai erőknek és a katonai vezetőknek. Ugyanakkor az sem jelenthető ki, hogy nincs összefüggés a helyi konfliktusok és a fegyverescsoportok létrejötte között, ez a probléma sokkal komplexebb ennél. Egyfajta logika szerint az történik, hogy az először önvédelmi, majd fegyveres csoportok kihasználják a helyi konfliktusokat annak érdekében, hogy megnyerjék a lakosság támogatását, megkönnyítsék a körükből való toborzást, utánpótlást. Nem utolsósorban a konfliktusok igazolják az általuk kivetett, természetesen illegális adókat, hiszen ők a lakosság védelméért vannak.

Ugyancsak területi vitára ad okot az a tény is, hogy ki lakta először az adott területet, hiszen az ott elsőbbséget élvező, vagy feltételező tartja fenn magának a jogot a terület vezetésére. A Banyamulengék például mindig is maguknak akarták a területük vezetését, indokolva azt azzal, hogy ők még az úgymond első gyarmatosítás idején települtek be.¹³²

Gyakran a konfliktusok és a helyi zavargások nem csupán eszközei, de sokkal inkább az elit manipulációinak eredményei, annak érdekében, hogy a hatalmi bázisukat megőrizzék vagy meg is erősítsék. Erre lehet egy jó példa Amuri Yakutumba az ő nevét viselő Fizi területén működő Mai-Mai csoport a bembe etnikumhoz tartozó vezető kijelentése. Szerinte azért folytatta amúgy a hivatalos megítélés szerint illegális tevékenységét, mert a Federalista Köztársasági Erők¹³³ felkelése, amit a Banyamulengék robbantottak ki, erre rákényszerítette. Amúgy a Bembék a Banyamulengéket mindig is betolakodóknak tartották. Ez Yakutumba

¹³² Jason Stearns, *Les Banyamulenge: Insurrection et exclusion dans les montagnes du Sud-Kivu* (Londres: Institut de la Vallée du Rift, 2013. <https://www.refworld.org/docid/5253c2e34.html> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

¹³³ Federalista köztársasági erők: Forces républicaines fédéralistes (FRF)

részéről üres magyarázkodás, hiszen miután 2011 januárjában az FRF integrálásra került a hadsereg kötelékébe, Yakutumba ugyanezt megtagadta. Kijelenthető, hogy sokszor egy fegyverescsoport jelenléte és annak erőszakossága okozza a legnagyobb gondot egy adott térség lakóinak erőszakosságukkal, valójában ők a konfliktus korbantóik és nem a konfliktusok megoldására jönnek létre.

Részösszegzésként megállapítható, hogy a kapcsolat a fegyveres csoportok és a helyi konfliktusok, összeütközések között igen szerteágazó és főleg sokrétű. A kialakult ellentétekben a politika meghatározó szerepet játszott korábban is és játszik folyamatosan. A fenyegetettség újra és újra előtérbe kerül, amelyek nagyban elősegítik a fegyveres csoportok proliferációját. A hadseregbe történő integráció folyamata és maga a hadsereg működése szintén hozzájárult ehhez.

1.8. Az „Ötök” szerepe

Már több mint fél évszázad múlt el 1960. június 30-a, a szabad Kongó megszületése óta. Az 50 év mindig jó ok lehet a számvetésre, hiszen az elmúlt évtizedek nem kevés változást hoztak az ország életébe.

Néhány statisztikai adaton keresztül érzékeltetem mindazon ellentmondásokat, amelyek felmerülnek a bemutatásra kerülő öt politikai környezetek szempontjából. Egy olyan országról, környezetről van szó, amit, ha e számadatokkal próbálunk bemutatni, akkor meglehetősen ellentmondásos és nemegyszer megdöbbentő adatokkal találkozunk.

Az ötvenéves évforduló évében, 2010-ben, Kongó éves költségvetése 6 milliárd dollár körül mozgott,¹³⁴ ami példaképpen alig több mint Párizs remek évi költségvetése. Sőt mi több, ennek egy része csak nemzetközi támogatási ígéretekre alapozódott. Igaz, hogy emellett rengeteg olyan pénz is áramlik az országba, a kétoldalú szerződések keretei közötti programfinanszírozások vagy a segélyszervezetek által itt felhasznált pénzeszközök révén, amelyek szükségszerűen illeszkednek a költségvetéshez és a kormány programjával sincsenek szoros összhangban. A helyzet tragikuma, hogy mindez egy olyan ország költségvetése, amely 2.344.860 km²-en fekszik. Ahol a lakosság létszáma már meghaladta a 66 milliót, de a várható életkor a hivatalos statisztika szerint mindössze 48,4 év.¹³⁵ Egy olyan országé, ahol a lakosságnak mindössze 9%-a jut elektromos áramhoz, az ivóvíz ellátásról nem is beszélve, ahol a lakosság 67%-a jut el az alapvető iskolázottsáig, vagyis tanul meg legalább írni és

¹³⁴ RDC: Loi de finances pour 2010 www.droit-afrique.com (Letöltés ideje: 2021.02.21.)

¹³⁵ États au crible Jeune Afrique, HEBDOMADAIRE INTERNATIONAL INDÉPENDANT 52e année, HORS-SÉRIE N30 (2012) adatai szerint.

olvasni. Ez utóbbi is differenciált, hiszen azok, akik csak az alapfokú (1-4 éves elemi) képzésen esnek át, a francia nyelvet csak rendkívül alacsony szinten vagy egyáltalán nem ismerik.

Kongóról szokás a végletek országaként beszélni, mind pozitív, mind pedig negatív értelemben. „Geológiai skandalum”, hisz Kongó természeti adottságai világviszonylatban is páratlanok. Az ország keleti területei (Észak- és Dél-Kivu, Katanga tartományok) rendkívül gazdagok ritka, ennek megfelelően a nemzetközi piacon igen keresett ásványokban.

A „nyelvek Bábel tornya” hiszen a mai napig is több száz törzsi nyelvet beszélnek a hivatalos nyelveken kívül. Az ország egyszerre a „paradicsom és a pokol”. Paradicsom, hisz minden feltétel megtalálható itt, ami szükséges a fejlődéshez. Pokol, mert az ország gyakorlatilag a felszabadulás óta fegyveres konfliktusok, polgárháborúk, népirtások áldozata.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban katonai szakértőként négy évig teljesítettem szolgálatot az Európai Unió EUSEC RD Congo missziójában. Igaz, hogy fő feladatunk a hadsereg reformja megvalósításának támogatása, segítése volt, de a hadsereg hű tükre a társadalomnak. Az öt kiemelt államférfi „értékelésénél” segítettek az idősebb generációhoz tartozó katonák visszaemlékezései. A vizsgált kor „tanúival” kialakult személyes jó kapcsolatomban nagyban segített a remélhetőleg objektív megítélés kialakításában.

Az ötven év történelmét, kis túlzással, öt olyan államférfi határozta meg, akik jól vagy rosszul, de megpróbálták az országukat, először is megteremteni a gyarmati sorból való felszabadulást követően, majd elvezetni egy olyan jövő felé, ami gyakran csak személyes ambíciótól vezérelt vízióként jelent meg.

Céлом, hogy az öt kiemelkedő fontossággal bíró vezető politikus bemutatásával, tevékenységük főbb motívumainak rövid értékelésével, összehasonlításukkal képet adjak az elmúlt félszázados történelemben elfoglalt helyüket, szerepüket és munkásságukat illetően.

¹³⁶ Továbbá rámutassak azon, e személyeket érintő összefüggésekre, amelyekre a hosszú ideje húzóóó konfliktusokkal teli történelemben elfoglalt helyüket és szerepüket hivatott igazolni.

1.8.1. Patrice Emeri Lumumba¹³⁷

1925-ben született Sankuruban (Kasai tartomány) és fiatalon, 35 évesen lett a független Kongó első miniszterelnöke (lásd 5. ábra). Az erősen nacionalista érzelmű Lumumba 1958

¹³⁶ Ez a fejezet rész Nagy Sándor: Az „Ötök” akik meghatározták a Kongói Demokratikus Köztársaság elmúlt ötveb évét, Honvédségi Szemle 142. évfolyam 2014/3. szám 92-101. oldalszámon megjelent tanulmány felhasználásával készült. Mind az öt személy tevékenysége és a kongói katonai biztonságban betöltött szerepe alapjait a tanulmányban pontosan megjelölt francia nyelvű szakirodalom képezi, a szerző saját fordításában.

¹³⁷ P.E. Lumumba, Kongó felszabadulása utáni első miniszterelnöke 1960-61.

vége felé tűnt fel a politikai porondon a Kongói Nemzeti Mozgalom¹³⁸ (MNC) élén. Mint annyi más politikai vezető a felszabadulást követően, valójában nem volt eléggé felkészülve egy ország vezetésére, hiszen a korábbi postás, egy „sörgyár” kereskedelmi vezetője, csupán rövidke tanulmányokat végzett az akkori Leopoldville-i¹³⁹ posta iskolában. Mindezek ellenére természetes intelligenciája sokszor segítette az előtte álló problémák megoldásában. A szavait szomjazó tömegek előtt egy valódi példaképet személyesített meg, főleg a fiatalság számára, hiszen egy magas, mindig jól fésült és kifogástalanul öltözött úriemberként jelent meg, olyanként, mint amihez a korábbiakban szoktak a kongóiak, de Lumumba már közülük való volt nem a korábbi gyarmatosítók közé.

5. számú ábra: Patrice Emery Lumumba¹⁴⁰

Az 1960. májusi választások eredményeként az általa vezetett párt, az MNC és szövetségesei kerültek hatalomra és kaptak felhatalmazást a szabad Kongó első kormányának megalakítására. Rövid kormányzása idején, a fiatalságából, politikai éretlenségéből eredően sokszor rendkívüli türelmetlenséggel kezelte a kialakult helyzetet, ami azonban éppen ennek az ellenkezőjét, sok-sok türelmet és megfontoltságot kívánt volna meg. Az évszázados lemaradásban levő országot nem lehetett viharos gyorsasággal megváltoztatni, főleg akkor nem, amikor is a korábban volt gyarmatosítók marginális kérdésnek tekintették az ország leendő politikai vezetőinek képzését.¹⁴¹ A belga elképzelés szerint az átmenet több évtizedig

¹³⁸ Kongói Nemzeti Mozgalom: Mouvement National Congolais (MNC)

¹³⁹ Leopoldville: a jelenlegi főváros, Kinshasa neve a gyarmatosítás idején.

¹⁴⁰ Patrice Lumumba | Biography, Facts, & Death | Britannica www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

¹⁴¹ A Belga királyság Kongó felszabadítását rendkívüli gyorsasággal és főleg váratlanul döntötte el. Az átmeneti folyamat elmaradása, a hatalmat átvevő elit hiánya meg is látszott az 1960-at követő években.

(30 év a Van Bilsen tanulmány¹⁴² szerint) tartott volna a függetlenség eljöveteleig, de nem így történt.

Diplomáciai bukfienc volt részéről, mikor a belga király jelenlétében tett beszéde még nemzetközi szinten is erősen támadónak lett megítélve az uralkodóval szemben, akinek a befolyása rögtön a felszabadulás után még rendkívül erős volt az afrikai, de még inkább kongói viszonylatban. Többek között a diplomáciai tévedései is vezethettek oda, hogy a belga király szövetséget kötve az USA-val, Lumumba hatalomból való eltávolítása mellett döntött. A hidegháború kellős közepén az amerikai elnök, Eisenhower nem akarta megkockáztatni azt, hogy a baloldali érzelmű Lumumba esetleg a Szovjetunió irányába mozduljon el. A lehetséges moszkvai szövetséget egy radikális megoldás akadályozta meg, ugyanis Lumumbát akkor és talán még ma is egy kissé tisztázatlannak tűnő körülmények között Katanga tartomány akkori fővárosában Élisabethville-ben, ma Lumumbashi, belga kommandósok közreműködésével meggyilkolták. Meggyilkolása után öt évvel, 1966-ban az a Mobutu nyilvánította nemzeti hősné, akinek ugyancsak szerepe lehetett Lumumba letartóztatásában és Katangába hurcolásában.

Munkássága rendkívül rövid ideje ugyan nem adna okot a legmeghatározóbb politikusok közé sorolására, mégis úgy gondolom, hogy ő egy olyan személy a kongói történelemben, akinek a szellemi hagyatéka máig is érezteti hatását. Nem csupán a felszabadulás utáni időszakra adott példát a tenni akarásból, az ahhoz szükséges energikusságból, hanem egy a mai viszonyok között is aktualitását nem veszített örökséget adott a mai felnövekvő nemzedéknek. Ez manifesztálódik abban az egyre erősödő Lumumba kultuszban, ami a fiatalság körében felerősödni látszik.

1.8.2. Joseph Kasa-Vubu¹⁴³

Az 1960. június 30-án függetlenségét Belgiummal szemben kivívó Kongó-Kinshasa – későbbi nevén Zaire, majd Kongói Demokratikus Köztársaság – első államfője Joseph Kasavubu volt, aki 1910-ben látta meg a napvilágot Tschelában. Életének korai szakaszáról meglehetősen kevés információ áll rendelkezésre, egyes források még a születési évét is vitatják. 1928 és 1936 között Kasavubu egy katolikus misszionárius iskolában tanult, majd

¹⁴² Van Bilsen tanulmány: Jef Van Bilsen flamand közgazdász készítette a Belga Afrika politikai emancipációjának 30 éves terve címmel, amelyben kifejtette, hogyan lehetne fokozatosan felkészíteni a kongóiakat a kormányzás felelősségének vállalására. A végrehajtás időtartamát 30 évre tervezte. A tervet Belgiumban vita és értetlenség fogadta

Belga Afrika politikai emancipációjának 30 éves terve www.persee.fr (Letöltés ideje:2021.06.23.)

¹⁴³ .Kasa-Vubu president of Congo, BY The Editors of Encyclopaedia Britannica www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.02.13.)

három évig teológiát és filozófiát hallgatott a kabwei szemináriumon, melyet elvégezve tanár lett. Vallási és irodalmi műveltségét kihasználva rövidesen politikai babérokra tört. Az 1956-os Van Bilsen¹⁴⁴ tervvel ellentétben, ami egy 30 éves felszabadítási folyamatot vizionált, ő az azonnali felszabadítást követelte. Az ország egyik legnépesebb és legbefolyásosabb törzsének tagjaként gyorsan népszerűvé vált, majd az önálló állam kikiáltásakor, mint az ABAKO (Bakongóiak Szövetsége)¹⁴⁵ vezetőjét megválasztották köztársasági elnökké.

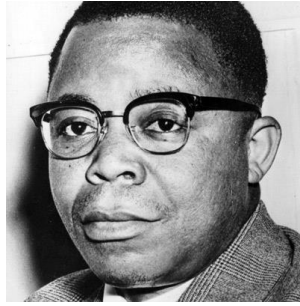
A függetlenség kivívása után Kongó súlyos belső válságokkal került szembe, az ásványokban gazdag keleti régiók – Katanga és Kivu –, a sorozatos belga, francia és amerikai beavatkozások nyomán, kinyilvánították elszakadási szándékukat. Az országon belül hidegháborús konfliktus alakult ki, mivel a miniszterelnök, Patrice Lumumba és követői inkább a szocialista világgal szimpatizáltak, míg a leszakadni vágyó tartományokat vezető Moise Tshombe¹⁴⁶ jelentős nyugati támogatást tudhatott maga mögött. Lumumba és Kasavubu számtalan esetben különböztek össze a kialakult állapotok miatt, a miniszterelnök tehetetlenséggel vádolta, a sorskérdést jelentő körülmények – elkötelezni az országot egyik, vagy másik tömb mellett – hatására egyébként ténylegesen passzív államfőt.

A két főméltóság ellenségeskedésének a hadsereg parancsnoka, az ország későbbi teljhatalmú diktátora, Mobutu vetett véget, lemondatra tisztségéről a miniszterelnököt. Kasa-Vubu hatalma és befolyása a számára elviekben kedvező változások ellenére mérséklődött, egyre inkább kiszolgáltatottá vált. 1964 júliusában, derekát beadva, ugyan kormányfővé nevezte ki Tshombét, ám ekkorra a tényleges hatalom már Mobutunak, a hadsereg vezetőjének kezében összpontosult, aki 1965. november 25-én egy újabb államcsíny során immáron Kasa-Vubut is lemondásra kényszerítette. Kongó első köztársasági elnöke visszavonultan élt utolsó éveiben. 1969. március 24-én hunyt el a bomai rezidenciáján. Az akkor kiadott hivatalos közlemény szerint agyi embólia volt a halál oka, de több szemtanú szerint is halálát mérgezés okozta, amely Mobutu parancsára történt.

¹⁴⁴Michel Marc, Vingtième Siècle. Revue d'histoire, Année 1996, Numéro 49: Van Bilsen: 1956. februárban jelent meg a „Un plan de trente ans pour l'émancipation de l'Afrique belge” című írása francia verzióban.

¹⁴⁵ ABAKO (Bakongóiak Szövetsége) KASA-VUBU vezette felszabadítási mozgalom.

¹⁴⁶ Moise Tshombe: (1919.11.10-1969.06.29) kongói politikus, a Kongótól való elszakadásáért küzdő Katanga állam elnöke. Lumumba halálát követően 1964-ben miniszterelnök, de egy évvel később KASA-VUBU Mobutu közreműködésével eltávolítja a hatalomból, Spanyolországba menekül, majd 1967-ben hunyt el Algériában.

6. számú ábra: Joseph Kasa-Vubu¹⁴⁷

Összegezve, Kasa-Vubu egyik meghatározó alakja volt a szabad Kongóért küzdőknek, majd az azt megalakítóknak is. El kell ismerni azonban, hogy az elnöki székbe kerülését követően hiányoztak részéről a gyors, határozott, vitathatatlan döntések, amelyek annyira kellettek volna ebben a zűrzavaros időszakban. A lassú, de megfontolt útkeresés volt inkább rá jellemző. A határvonal viszont meglehetősen elmosódhat, főként a politikai ellenfelek magyarázatában a megfontoltság vagy a döntésképtelenség között.

1.8.3. Joseph Mobutu (Sese Seko Kuku Ngbendu Waza Banga)¹⁴⁸

Joseph Mobutu (lásd 7. ábra) volt a Kongói Demokratikus Köztársaság majd Zaire ez idáig leghosszabb ideig hatalmon levő vezetője.

1930-ban született Lisalaban (Egyenlítői tartomány) egy meglehetősen szerény családban. A gyarmati hadseregben szolgált, amelyet 1957-ben hagyott el őrmesterként, majd pályája innen kezdett felfelé ívelni. Ezt követően dolgozott az újságírásban, volt aktivistája a Lumumba pártjának. A kormányfő a korábbi őrmestert alig egy hónappal a felszabadulást követően, 1960. július elején kirobbant fegyveres lázadás után ezredesként a hadsereg vezérkari főnökének nevezik ki.

Pozíciójában egyre megerősödve, 1960 szeptemberében, a hadsereg jelentős erőinek támogatását élvezve, az elnök és miniszterelnök közötti folyamatos ellentétet megoldva, „semlegesíti” a miniszterelnököt, Lumumbát, és aktív szerepet játszik a hatalomból való eltávolításában, majd közvetetten szerepe volt a meggyilkolásában is.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Photograph of President Joseph Kasa-Vubu (1910-1969) of the Democratic Republic of the Congo. Dated 20th Century www.alamy.com (Letöltés ideje: 2021.02.21.)

¹⁴⁸ Mobutu, 1965-től kezdve 32 éven keresztül állt Kongó, majd az ország nevének megváltoztatása után Zaire élén.

¹⁴⁹ UN News: CHARACTER SKETCHES: MOBUTU AND TSHOMBE – Two Congolese Rogues by Brian Urquhart <https://news.un.org/en/spotlight/character-sketches-joseph-mobutu-moise-tshombe-brian-urquhart> (Letöltés ideje: 2021. 07.13.)

1965-ben már altábornagy és egyben a hadsereg parancsnoka. A hozzá hű erőkre támaszkodva novemberben katonai puccsal eltávolítja a hatalomból Kasa-Vubut. Ettől az időponttól kezdődik az a 32 évig tartó uralkodás, ami az elmúlt 53 év nagy részét fémjelezte.

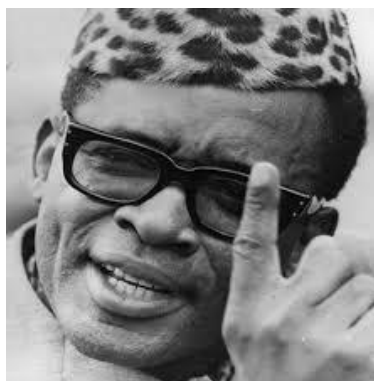
A tábornok, majd későbbi marsall, politikai vezető, minden hatalom ura, megjelenésével is megtestesítette a tipikus vezetőt a nép előtt, magas természetével és hatalmat sugárzó tekintetével, hangjával mindig a figyelem középpontjában volt. Azt azért nem kell elfelejteni, hogy ebben az időszakban, közvetlenül a hirtelen jött felszabadulást követően a kongói nép továbbra is egy olyan helyzetben élt, ahol szükségük volt erős, karizmatikus vezetőre, szükségük volt arra, hogy valaki megmondja, mit kell tenni, hogyan is kell viselkedni. Ezt testesítette meg a kongói nép számára Mobutu.

Egy olyan politikai felfogást és légkört teremtett meg, ami megőrizte számára, gyakorlatilag teljes uralkodása alatt, a róla tudatosan megalkotott képet, egy nélkülözhetetlen vezető képét. Igaz ez a kép uralkodása utolsó fázisában erősen megváltozott, egyre radikalizálódó diktatúrája nem tett jót a korábbi imidzsének.

Különleges szónoki képességének köszönhetően kiválóan tudta a tömegeket kezelni, mozgósítani, gyakorlatilag a saját céljaira használni, manipulálni. Ezt a kapcsolatot a saját szavaival a „Mobutu és a nép dialógusának” nevezte. Természetesen, mint más afrikai diktátorok, ő sem riadt vissza az erőszakosságtól, a kegyetlenkedéstől hatalma fenntartása érdekében. 1966 húsvétján négy politikai ellenfelét akasztatta fel nyilvánosan, majd 1968 októberében a rebellis Pierre MULELE-t¹⁵⁰ kínozták meg és végezték ki a parancsára.

1967-ben indította útjára az „eredeti kongói hazafiság”, vagyis a vissza a gyökerekhez gondolatot, ami a volt gyarmatosítás emlékei eltörlését tűzte ki célul. Tilos volt például az európai keresztnevek (legfőként a francia és belga) használata, öltözetükben is a hagyományokhoz nyúltak vissza. Saját maga adott ebből példát, amikor is megváltoztatta nevét. Ekkor jelent meg a párducbőrös öltözete, amely sokak emlékében máig is él.

¹⁵⁰ Pierre MULELE: Lumumba kormányának oktatási minisztere, 1963-68 között szakadár fegyveres mozgalmat vezet Mobutu hatalma ellen. Egy különleges hadbíróság ugyan hivatalosan halálra ítéli, de más hírek szerint már napokkal ezt megelőzően gyilkosság áldozata lesz a kinshasai Kokolo katonai táborba szállítása közben. Holttestét a Kongó folyóba dobták. Ekkor Mobutu ugyan külföldön tartózkodott, de politikai ellenfele eltávolítása az ő parancsára történt. Que voulait Pierre Mulele: www.congoforum.be (Letöltés ideje: 2021.03.22.)

7. számú ábra: Joseph Mobutu¹⁵¹

Az ország nevét 1971-ben Kongóról Zaire-re változtatta. Az azt követően bevezetett változásokat Mobutu szabad fordításban úgy foglalta össze, hogy legyünk önmagunk és ne olyanok amilyenek akarják, hogy legyünk.

Nagyhatalmi törekvései tisztán kinyilvánítottak azon víziójában is, miszerint Zaire-t akarta látni a kontinens országai vezetőjeként, aki magának tudhatja az egész világ elismerését. Az afrikai kontinensen, de Európában és Amerikában tett utazásait is arra használta fel, hogy e nagyszabású elképzelését kivitelezze.

Az általa vezetett rezsim egyre inkább torzult, radikalizálódott az idő haladtával. Mobutu meg volt győződve arról, hogy az ellenzékre semmi szükség, a több párti politikai berendezkedés hasztalan. Az országot megfertőzte, és teljesen behálózta a „korrupció” és ez úgy tűnik a mai napig is egy „gyógyíthatatlan betegség”. Hatalma utolsó éveiben az ország már kaotikus állapotban volt, a szomszédos országokkal is megromlott a viszony.

A hatalma utolsó éveire meggyöngült Mobututól 1997-ben Laurent Désiré KABILA vette át a hatalmat. Mobutu Marokkóba emigrált, ahol is magányosan halt meg 1997 szeptemberében, Rabatban.

Összegezve a hatalom csúcsán töltött több mint 30 évét, annak minden torzulása ellenére a mai napig is vannak olyan vélemények, hogy az adott korban egy Mobutu típusú vezetőre volt szüksége az identitását és a jövő felé vezető utat kereső országnak. Az az erősödő deviancia, ami a politikáját jellemezte, főként uralma második felében, végül is a bukásához vezetett. Az általa fémjelzett időszak mégis hozott bizonyos eredményeket, hisz meglehetősen hosszú ideig, az államapparátus működött. A hadsereg nagy része szervezett, az afrikai viszonyokhoz mérten jól felszerelt és főként kiképzett volt. Ebben az időszakban a kongói hadsereg még az afrikai ENSZ műveletekben is részt vett.

¹⁵¹ Keeping up with our leaders: Mobutu Sese Seko, www.tadibavazil.wordpress.com (Letöltés ideje: 2021.03.21.)

A 30 éves hatalma alatt azonban pozitív megújulásra nem volt képes. Az egyre nagyobb méreteket öltő belső zűrzavart és a térség államaitól való egyre erősebb elszigetelődést nem tudta kezelni. Ezt a helyzetet használta ki Laurent-Désiré Kabila, aki ugyan saját erejéből talán nem került volna hatalomra, de Mobutu ellenségei (főként Ruanda) támogatásával átvette az ország irányítását. Bukásának volt azonban még egy nagyon fontos eleme, mégpedig az, hogy korábbi szövetségese, az USA számára is nemkívánatossá vált Mobutu, főként egy ilyen meghatározó, vagy inkább azzá válható közép-afrikai ország élén.

1.8.4. Laurent-Désiré Kabila¹⁵²

1939. november 27-én született a Katanga tartománybeli Likasiban, akkori nevén Jadotville-ben. Származása révén az egyik meghatározó törzshöz, a lundához tartozott. Tanulmányait a Saint-Boniface intézetben (Lubumbashi) majd Párizsban, Taskentben és Belgrádban végezte. Az egyetemi tanulmányok helyszíneinek ilyen változatossága (kelet/nyugat) a hidegháború időszakára tevődött és számára különös fontossággal bírt.

A fiatal Kabila erősen „lumumbista” érzelmű volt. Valószínű, hogy 1959-ben találkozott először a felszabadítási mozgalom vezetőjével az akkor 20 éves L-D. Kabila (lásd 8. ábra), akire nagy hatást tett Lumumba személye. Az Észak-Katangai luba¹⁵³ főnök fia alig végezte el a Saint –Boniface intézetet, de már elkötelezett híve a felszabadítási mozgalomnak.

1965-ben találkozik Dél-Kivu tartományban Che Guevara-val, akit Kabila visszaemlékezésében csak „öngyilkos gerillának” nevez. A világforradalmár eszméit ugyan elraktározta, de világnézetét jelentősen nem befolyásolta

Az 1967-es év meghatározó a Kabila klán életében. A korábbi harcostársat, Che Guevara-t elfogják, majd az USA utasítására Bolíviában kivégzik. Kabila úgy dönt, inkább ő is eltűnik egy időre a szemek elől. Fizi-Baraka¹⁵⁴ térségében, Dél-Kivu tartományban talál menedéket, és itt is marad 1985-ig, tervezgetve a jövőt, a hatalomra kerülés lehetőségét.

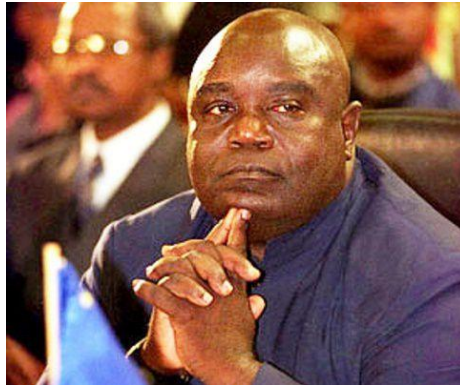
Mi a titka Kabilának? Képes jól keverni a kártyáit mind az üzleti mind a politikai életben. A berlini fal 1989-es ledöntésekor egyike azoknak ritka „marxista gerilláknak”, akik túléltek a hidegháborút. Mégis, mint Mandela Dél-Afrikában, ő is az USA egyik partnerévé lesz, ami lehetővé teszi számára, hogy ruandai közvetítéssel eltávolítsa a hatalomból az amerikaiak korábbi szövetségeseit, az ekkorra egyre inkább nemkívánatossá vált Mobutut.

¹⁵² Laurent-Désiré KABILA: 1997. 05. 16 és 2001.0.16 között a Kongói Demokratikus Köztársaság vezetője

¹⁵³ Luba: törzs Észak-Katanga területén, a törzs korábbi főnöke Kabila apja volt

¹⁵⁴ Fizi, Baraka, kisebb városok Dél-Kivu tartomány déli területén. Az itt levő áthatolhatatlan erdőségek remek lehetőséget adnak az elrejtőzésre. Ma is ezt használják ki az illegális fegyveres csoportok.

A sok-sok éves menetelés végén „dicsőségesen” lépi át a főváros kapuját, kísérvé azon gyerekkatonák százai által, akiket korábban az ő tudtával toboroztak, sokszor erőszakkal, és Ruanda segítségével képeztek ki.

8. számú ábra: Laurent-Désiré Kabila¹⁵⁵

Az őt övező „hazafi” kép egyre csak erősödik az ezt követő években, főként, amikor sikerrel ellenáll a korábbi ruandai barátai Kongó elleni offenzívájának, de az ezért fizetett ár drága volt. Ennek estek áldozatul röviddel később a Kinshasában legyilkolt tuszik.

Hasonlóan elődjéhez, hatalma utolsó éveiben ő is egyre inkább azon afrikai vezetők sorába áll, akik előbb vagy utóbb, de diktátorokká váltak. Meg sem próbálja palástolni a cinizmusát, amellyel kezeli az eseményeket, csak „*kis problémának*” nyugtázta az 1996-97-es, 180 ezer ruandai hutu lemészárlását.

Az ekkor folyó háború folytatásához Kabilának pénzre volt szüksége és ehhez olyan intézkedéseket hozott, amelyek a korábbi támogatói érdekeit sértette. Egyik ezek közül a gyémánt bányászat állami privilégiummá tétele, csupán egyetlen izraeli céggel együttműködve. Kabila egyre inkább, mint korábban már elődje Mobutu is, szembe került a támogatóival, köztük az USA-val.

2001. január 16-án őt is utolérte a végzete¹⁵⁶, a saját testőrségének egyik tagja, korábbi gyerekkatona végzett vele. A médiák a gyilkossággal összefüggésbe hozták többek között Ruandát, Angolát, a CIA-t, de még saját fiát is. Ezeket a híreket azonban megdönthetetlen bizonyítékok nem támasztották alá, így maradt a „*kadogo*”, a kis fiatal testőr az elkövető. Igaz, hogy az USA védelmi attaséja elismerte, hogy személyes kapcsolatban állt Kabila személyes testőrségének tagjaival, a merénylet elkövetőjével is, de a közvetlen érintettség nem bizonyított. Azt tudni kell, hogy az ekkori Kabila olyan sok ellenséget tudhatott már

¹⁵⁵ Culte en mémoire de L.D.Kabila: www.cheikfitanews.net (Letöltés ideje: 2021. 06.23.)

¹⁵⁶ Assassinat de Laurent-Désiré Kabila: les vérités de Nono Lutula, ancien conseiller sécurité de „Mzee”. www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.07.23.)

magáénak, hogy egyes források szerint hosszú sorban álltak azok, akik vállalkoztak volna a meggyilkolására.

Személyében egy a hatalma érdekében ugyancsak az eszközeiben nem válogató vezetőt ismerhettünk meg. Mobutu idején tudott elvonulni, igaz, ha élni akart, akkor ezt kellett tennie. Azonban ezt az időszakot nem töltötte semmittevéssel. Eljövendő hatalmát tervezte, építgette fel, keresve a szövetségeseket. A szövetségesei kiválasztása tekintetében meglehetősen gátlástalan volt. Nem válogatott, amikor is Ruandához fordult, akivel későbbi hatalma idején konfliktusba keveredett. Hatalomra kerülése erőszakkal párosult és ezzel folytatódott gyakorlatilag teljes uralkodása során.

1.8.5. Joseph Kabila Kabange¹⁵⁷

A Kongói Demokratikus Köztársaság katangai születésű és ahhoz ma is erősen kötődő elnöke, már második mandátumát töltötte az elnöki székben a 2011-es újraválasztását követően (lásd 9. ábra). Pártjával, ami erős parlamenti többséggel rendelkezett, azon dolgozott, hogy egy alkotmánymódosítással harmadik, esetleg még egy negyedik mandátumot is megélhessen. Ehhez természetesen erős támogatásra talált azok soraiban, akik haszonélvezői a rendszernek. Igaz még csak 42 éves volt, amikor apja 2000. január 16-i meggyilkolását követően az ország élére került. Először csak, mint a „hatalom örököseként” az akkor hatalmon levő politikai elit támogatása mellett, de 2006-tól már az ország demokratikus úton megválasztott elnöke.

Fiatalkorát apja árnyékában, de ugyanakkor annak védőszárnya alatt töltötte. Ebből eredeztethető az a rendkívül gyorsan felfelé ívelő katonai karrier, amit a főleg Ugandában és Tanzániában nevelkedett fiatal Kabila megtett. 1997-ben részt vesz a Mobutu elleni katonai offenzívában, és három évvel később már tábornok és vezérkari főnöke a kongói hadsereg szárazföldi erőinek. Az ekkori háborús konfliktusok során katonai sikerei elenyészőek, inkább beszélhetünk a sikertelenségekről. Gyakorlatilag ebből a helyzetből került meglehetősen ismeretlenül és főleg a politika területén tapasztalatlanul, egyik napról a másikra az ország élére.

Sokan gondolták, Jean-Pierre Bembától¹⁵⁸ kezdve, Vital Kamerén,¹⁵⁹ Étienne Tshisekedin,¹⁶⁰ Laurent Nkundán és a szomszédos országok vezetőin keresztül, hogy ezt a fiatalembert

¹⁵⁷ Joseph Kabila Kabange: Apja halálát követően 2001-ben került hatalomra. 2006-ban választották az ország elnökévé, majd a 2011-es választásokat is ő nyerte.

¹⁵⁸ Jean-Pierre Bemba: között az átmeneti kormány tagja. Korábban elkövetett emberiség elleni bűncselekmények miatt 2008-ban letartóztatták és a Nemzetközi Bíróság elé állították, ami 2012-ben bűnösnek nyilvánította. Profile: Jean-Pierre Bemba, DR Congo's ex-rebel and vice. president 2003-2006 www.bbc.com (Letöltés ideje: 2021.02.20.)

¹⁵⁹ Vital Kamere: A Nemzetgyűlés korábbi elnöke, a 2011-es választásokon Kabila ellenfele.

könnyen tudják majd ellenőrzésük alá vonni, ha kell destabilizálni a kezdetekben valóban ingatag hatalmát, és ha szükséges a hatalomból való eltávolítása sem lesz nehéz. Az elmúlt 13 év nem ezt támasztja alá. Túlélte már több belső és külső politikai és fegyveres támadást, puccskísérletet. Ugyan nem győztesen, de kompromisszumot találva és felvállalva jött ki abból a súlyos helyzetből is, amit, a Laurent Nkunda¹⁶¹ vezetett, Ruanda által támogatott háború okozott Észak-és Dél-Kivuban. Lassan ugyan, de az M23¹⁶² által 2012 márciusában újra fellobbantott fegyveres rebellió is egy bizonyos szinten rendeződni látszott. Igaz a tárgyalások már 2012 decembere óta folytak Kampalában, ugandai közvetítéssel és meglehetősen elhúzódnak bizonyosodtak. A folyamatokat mindig afrikai mércével kell mérni, mert a tőrés küszöb nem azonos az európaival.

Ugyanakkor minden neki betudható eredmény ellenére, annak az „ambíciónak” a megvalósítása, ami egy jogállam megteremtését illeti még váratott magára. Az elmúlt évek alatt megerősödött Kabila mára egy olyan vezető képében jelenik meg, aki tisztában van országa gazdasági potenciáljával, de politikai, katonai ereje még messze meg sem közelíti ezt a potenciált. Határozottnak tűnő megjelenése még mindig kialakulóban van, mindig is gondot okozott neki a verbális kommunikáció.

A hatalom birtokosaként igyekezett olyan tanácsadókkal körülvenni magát, akikben megbízik, és ezek javarészt katangaiak. A Katanga tartományban felnőtt, oda máig is erősen kötődő elnök bekövetkező bukásáról beszéltek Augustin Katumba Mwanke a „láthatatlan ember” hirtelen bekövetkezett halálakor. Az összes szálát kézben tartó, korlátlan döntési hatalommal felruházott elnöki tanácsadót tartották sokan az ország irányítójának. Katumba 2011-ben a Dél-Kivu tartomány fővárosa, Bukavu repülőterén történt repülőgép katasztrófában elhunyt, bizonytalanságot hagyva maga után a nemzetközi (jórészt titkos) szerződéseket, banki ügyleteket, politikai döntés előkészítéseket illetően.¹⁶³

Minden negatív prognózis ellenére a hatalom és vele együtt Kabila ezt is túlélte, tehát nincs nélkülözhetetlen ember még a kongói politikai és gazdasági életben sem.

¹⁶⁰ Étienne Tshisekedi: 1997-ben csupán néhány napig Zaire miniszterelnöke. Radikális politikát képvisel főként Ruandával szemben. A 2011-es elnökválasztáson Kabila ellenfele. A választás eredményét el nem ismerve, önkényesen az ország elnökének kiáltotta ki magát.

¹⁶¹ Laurent Nkunda: kongói tuszi, korábban a kongói hadsereg tábornoka. A kongói hatalom ellen fegyveres harcot folytató CNDP vezetője az észak- és dél-kivui konfliktusban. 2009-óta Ruandában van házi őrizetben.

¹⁶² M23: 2012. március 23-án politikai-katonai kormányellenes fegyveres csoport. Bosco Ntaganda, a korábbi tuszi többségű rebellis mozgalom második embere, hívta életre. Helyét nem sokkal később Sultani Makenga vette át, aki ruandai segítséggel elfoglalta Észak-Kivu tartomány nagy részét, majd Gomát a tartomány fővárosát is. Az ENSZ és a nemzetközi közvélemény hatására, ugandai közvetítéssel 2012 decembere óta tárgyalás folyik a kongói kormány és az M23 vezetői között a helyzet rendezésére

¹⁶³ Közvetlen és minden hatalommal felruházott elnöki tanácsadó. Személyesen intézte az „érzékeny” gazdasági és pénzügyeket, gyakran írásos nyom nélkül. Ez okozta a pánikhangulatot a halálát követően. Augustin Katumba Mwanke Profil Africa Confidential www.africa-confidential.com (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

9. számú ábra: Joseph Kabila Kabange¹⁶⁴

Joseph Kabila a 2001-es hatalomra kerülése óta számtalan ellenfelét meggyőzte arról, hogy számolni kell vele, hogy ő a „nagy túlélő”. Egyre nagyobb magabiztossággal kezelte még a kényes kérdéseket is. A 2001-től 2006-ig terjedő rendkívül sok konfliktussal terhelt időszak jó iskola volt számára. Az utóbbi időszak kiújult fegyveres konfliktusainak megoldásában már képes volt bonyolult politikai sakkjátszmát folytatni ellenfeleivel. Sokan ezt másként értelmezik, sokkal inkább tartva a taktikáját határozatlanságnak, elképzelés nélkülinek, gyengének. Az elhúzódó bizonytalanság, ami a számtalan ma is prosperáló fegyveres csoportnak köszönhető, rendkívüli mértékben fékezi a demokratikus átalakulást. Emellett a legnagyobb „betegség” a korrupció, ami még mindig a legjelentősebb rákfenéje a kongói társadalomnak.

1.9. Részösszegzés

Összességében a Kongói Demokratikus Köztársaság elmúlt 50 éve, a kerek évforduló adott okot a számvetésre. Ennek egyik elengedhetetlen eleme, más fontos területek mellett, az ezt az időszakot meghatározó vezetők értékelése, az általuk meghatározott hosszabb vagy rövidebb időszakokra való hatásuk, befolyásuk elemzése. Az ország konfliktusoktól terhelt történelme azt bizonyítja, hogy a gyarmatosítás megszűntével a gyors hatalomváltás nem ment zökkenőmentesen, de ez nem meglepő, ha összehasonlítást végzünk az ebben az időszakban felszabadult más szomszédos országot illetően. A vezető, legyen az törzsi, politikai vagy állami vezető, meghatározó szereppel bír a hagyományokhoz rendkívül ragaszkodó Kongóban. A demokratikus szó az ország nevében és berendezkedésében némileg

¹⁶⁴ Joseph Kabila Kabange: www.globalsecurity.com (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

más értelmezéssel bír, mint a klasszikus lexikális megfogalmazás. Ez az értelmezés mindenkor nagyban függ az adott vezetőtől, annak karizmájától, képességeitől, ambícióitól. Az is egyértelművé vált számomra, hogy a bemutatott öt politikai vezető mind hagyott hátra olyan máig is élő örökséget, amelynek követői vannak a mai kongói politikában és a szélesebben vett társadalomban.

Az ötven éves periódust megítélésem szerint három nagy részre oszthatjuk fel. Az első periódus Kasa-Vubu és Lumumba nevével fémjelvezve, a hirtelen bekövetkezett felszabadulás okozta bizonytalanság időszaka volt. A hatalom csúcsán álló két vezető stílusa, politikai elkötelezettsége, irányultsága merőben eltérő volt. A köztük kialakult és állandósuló konfliktusok közepette nem figyeltek kellőképpen az ebből a feszült helyzetből profitáló és egyre inkább pozíciójában megerősödő Mobutura. A második nagy időszakot Mobutu és L.D. Kabila hatalmára tehetjük, amikor is az országot, kevés nyugalmas időszaktól eltekintve, szinte folyamatosan fegyveres konfliktusok, háborúk sújtották. A diktatórikus vezetők sok megegyező jegyet mutattak egymással. Ez az időszak az, ami a jelenleg kialakult súlyos gazdasági és társadalmi helyzet kialakulásához vezetett.

A harmadik periódust Joseph Kabila időszakára teszem, ami már egy demokratikus útkeresés, egy békére törekvés, amihez a szükséges eszközök tárháza vagy nincs teljes egészében az elnök kezében vagy azok hatékony alkalmazásával van probléma. A nehézségek ellenére, természetesen erős és kiemelt nemzetközi támogatással, pozitív elmozdulás érzékelhető a Kongói Demokratikus Köztársaságban.

Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy az „ÖTÖK” tevékenységét, tetteiket nem lehet szigorú európai mércével mérni, mert más a tágabb értelemben vett afrikai és szűkebben a kongói politikai, társadalmi, kulturális örökség és környezet.

2. FEJEZET

A KELET-KONGÓI FEGYVERES KONFLIKTUSOK FŐBB

SZEREPLŐI 2007-2009 KÖZÖTT

AZ AKTÍV FEGYVERES CSOPORTOK ÉS A NEMZETI HADSEREG

A Kongói Demokratikus Köztársaság, annak is kiemelten a keleti régiói gyakorlatilag a gyarmatbirodalom megszűnésétől kezdve, ahogyan erről eddig szó esett, sosem ismerhették meg hosszú ideig a békét. A folytonos fegyveres villongások és a két kongói háború súlyos nyomokat hagytak maguk után. Nem csupán az érzelmi kihatásait értem ez alatt, ami az emberek életére örökre rányomja a bélyegét, de szemmel látható és megtapasztalható megnyilvánulási formái is ott vannak a mindennapokban. A konfliktusok által érintett területekről menekülők oszlopai, a fosztogatások, a súlyos erőszakos cselekedetek, olyanok, amiket a békében élők fel sem tudnak fogni. Ott van az is, amit a háborúk és fegyveres konfliktusok során már szinte eszközt használnak, a szexuális erőszak. Az elkövetett borzalmak nem írhatóak csupán egyik vagy másik fél számlájára. Az elkövetők gyakorlatilag az összes résztvevő soraiban ott vannak.

A 2004-es ruandai háború befejezése óta, amely a Paul Kagame¹⁶⁵ által vezetett tuszi Ruandai Hazafias Front¹⁶⁶ győzelmével végződött a hutu Ruandai fegyveres erők felett, megtörte a függetlenné válás óta tartó hutu uralmat és a korábbi konfliktusok epicentrumát jórészt áthelyezte a két Kivu területére. Ismerve mindazt, ami Ruandában zajlott és annak hatásait a szomszédos Kongó területeire, feltehetjük a kérdést: Mi okozhatta, hogy ez áttérjedjen a Gomától keletre lévő Masisi hegyvidéki területeire is? Főként úgy jogos ez a kérdés, hogy az 1980-as évek vége felé a területre egyfajta fejlődés volt jellemző, míg a háborúskodás ennek az ellentétes eredményét hozta.

Ennek tudatában elengedhetetlen, hogy megismerjük, és tisztán lássuk kik is valójában a fegyveres konfliktusok szereplői, mert azt már az elején le kell szögezni, hogy sokszereplős „játék” folyik. A Nagy-tavak térsége, szűkítve a kört a Kongó keleti területeire, Észak- és Dél-Kivura, a szinte szisztematikusan ismétlődő konfliktusok területe. Az itt folyó fegyveres

¹⁶⁵ Paul Kagame, Ruanda elnöke 2000 óta az ország elnöke. Korábban, a ruandai hutu népiirtás idején a Ruandai Hazafias Front (Rwandan Patriot Front) vezetője

[Paul Kagame | Biography, Education, & Facts | Britannica](https://www.britannica.com/biography/Paul-Kagame) www.britannica.com. (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

¹⁶⁶ Rwandan Patriot Front, www.britannica.com. (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

összecsapások, háborúk nem csupán a Kongói Demokratikus Köztársaság fejlődésének gátjai, de egyaránt veszélyt jelentenek az egész régióra. Az első és második kongói háború óta, de gyakorlatilag már korábban is, a két Kivu tartomány Közép-Afrika puszkaporos hordója. Annyi érdek feszül itt egymásnak, legyen az etnikai, politikai vagy gazdasági, amelyek a tartós békét szinte lehetetlenné teszik.

A kialakult helyzet megoldására tett politikai kísérletek kudarcba fulladtak. Az illegális fegyveres csoportok lefegyverzését érintő elhatározás szinte soha nem lett több, egy egyszerű jelzésnél az érintettek felé, de érdemben nem történt változás. A Kongó és Ruanda által Nairobiban 2007. november 9-én aláírt és kiadott közös nyilatkozat a milíciák lefegyverzésére, csak egy értéktelen papír maradt, változást nem hozott.

2008. január 6 és 23 között az észak-kivui Gomában lezajlott „Konferencia a békéért, a biztonságért és a fejlődésért” konferencia¹⁶⁷ adott keretet a 22 fegyveres csoportot egyesítő tárgyalássorozatnak, amely az „Amani” (szuahéli nyelven jelentése Béke) nevet kapta. A konferencia olyan, már régen óhajtott célt tűzött ki, mint a béke megteremtése és az összes fegyveres csoport lefegyverzése. A tárgyalások mögött azonban most is egy diplomáciai póker zajlott. A közös nyilatkozat nem volt más, mint egy véres és hosszan elhúzódó háború álca mögé rejtése. Ahogy az előre megjósolható volt, az „Amani” (a béke) gyorsan elfelejtődött, ugyanis a harcok 2008 augusztusában kiújultak és októberre jelentősen felerősödtek. A CNDP erői miután elfoglalták Rutsurut, szabad út nyílt előttük Goma megközelítésére. Kialakult egy patthelyzet a szemben álló erők között, aminek hatására a CNDP 10-15 kilométeres mélységbe visszavonta az erőit Gomától. Az ENSZ a kialakult helyzetet arra használta fel, hogy újabb próbálkozást tegyen a szemben álló felek közötti közvetítésre. Erre a feladatra két elismert politikust, a korábbi nigériai elnököt, Olusegun Obasandjo-t és a volt tanzániai elnököt, Benjamin Mpaka-t kérte fel.

A helyzet kapcsán egy kérdés rögtön felvetődött. Ez az újabb próbálkozás mennyiben lesz sikeresebb, mint az előzőek voltak? Ez már az első pillanatban is csekély sikerrel kecsegtetett, hiszen a megoldandó helyzet rendkívül összetett volt, sok-sok érintettel, még több egymással ellentétes érdekléssel a háttérben, de gyakran nyíltan is megnyilvánuló gyűlölet csak tovább gerjesztette az indulatokat. Látva a tárgyalások eredménytelenségét az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2008. december 22-én elfogadott határozatában döntött a békefenntartó erők (MONUC) mandátumának kiterjesztéséről és erőinek, eszközeinek megerősítéséről.

¹⁶⁷ DR Congo: Goma peace conference begins, Forrás MONUC 2008.01.07. www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

A kialakult helyzetet alapvetően a Laurent Nkunda tábornok vezette rebellis csoportok és a velük szövetséges kisebb helyi erők uralták. A műveletek ekkor jellemzően Észak-Kivuban zajlottak, főként a Ruandával és Ugandával határos Rutshuru és Masisi területén. A konfliktusban résztvevőket alapvetően két csoportba, belső és külső szereplők csoportjába sorolhatjuk.

2.1. A konfliktus belső szereplői

Ebben a fejezetben bemutatásra kerül a korábban ismertetett konfliktus öt belső szereplője, részletesen, egyenként. A 2007-2009 közé eső időszak legtöbb résztvevője a későbbiek folyamán részletesen elemzésre kerül, de mindenképpen szükségesnek tartom, hogy ezt megelőzően a helyzet komplexitását szemlélítve, azt egy rövid elemzésben foglaljam össze. A fejezet végén összefoglaló táblázat rögzíti, illetve kiemelve szemlélteti azokat a jellemzőket, amelyek érthetővé teszik a belső szereplők közötti kapcsolatrendszerét. (Lásd 2. számú táblázat)

Mielőtt a jelezett időszak részletes elemzésére sor kerülne, visszautalnék a hanseni elmélet azon tételére, miszerint a területi jelenlét típusa meghatározza a csoport túlélőképességét.

Az első ilyen szereplő a Nemzeti Kongresszus a Nép Védelméért.¹⁶⁸ Ez a politikai és katonai mozgalom első időszakban alapvetően a kongói tuszikra támaszkodott. Előszeretettel használták rájuk a Banyarwanda vagy Banyamulenge kifejezést. Vezetőjük, Laurent Nkunda tábornok a rebellis mozgalom létjogosultságát a kongói tuszik védelmének szükségességével indokolta, ugyanis szerinte a tuszik biztonsága és gazdasági érdekeik veszélyben vannak. Ezt a veszélyt azzal indokolta, hogy a Dél-Afrikában megkötött Pretóriai Egyezmény¹⁶⁹ számukra hátrányosan modifikálta az új Kongói Demokratikus Köztársaság geopolitikai¹⁷⁰ helyzetét. Ezen előbbi okok és a Burundi Gatumbában¹⁷¹ lévő menekülttáborban történtek, a Banyamulenge menekültek elleni mészárlást követően alakították meg az „Anti-Genocide Team” szervezetet, ami később a Katonai Bizottság a nép védelméért¹⁷² nevet vette fel. A 2005 augusztusában a CMDP és a SNPC¹⁷³ egyesült és ezek fúziójából alakult meg a CNDP

¹⁶⁸ CNDP: Congrès National pour la Défense du Peuple/ Nemzeti kongresszus a nép védelméért. Laurent Nkunda tábornok vezette tuszi politikai és katonai rebellis csoport

¹⁶⁹ RDC: Un accord de paix signé à Pretoria, <https://savoirs.rfi.fr/fr/comprendre-enrichir/histoire/rdc-un-accord-de-paix-signé-a-pretoria> (Letöltés ideje: 2021 05.12.)

¹⁷⁰ Szilágyi István: A geopolitika elmélete, Pallas Athéné Books, Budapest, 2018, 42-43.o. és 90-93. o.

¹⁷¹ Gatumba: Határátkelőhely Burundi és a Kongói Demokratikus Köztársaság között

¹⁷² Katonai bizottság a nép védelméért: Comité militaire pour la défense du peuple/CMDP

¹⁷³ SNPC: Synergie Nationale pour la Paix et la Concorde

2006. júliusban. Ettől datálódik a CNDP léte, amelynek politikai központja Masisi területén volt. A szervezet katonai szárnyát, a Kongói nemzeti hadsereget,¹⁷⁴ Bosco Ntaganda tábornok vezette, aki később az integrációt követően a FARDC tábornoka lett, de mint háborús bűnöst a hágai Nemzetközi Bíróság körözte és a nemzetközi nyomás hatására Kabila elnök ki is adta annak.

A kongói tuszik és Ruanda között mindig is szoros kapcsolat létezett, így az Nkunda vezette CNDP is élvezte Ruanda támogatását. Korábban a CNDP számos tagja, köztük Nkunda is a Ruandai Hazafias Front oldalán harcoltak, egészen a ruandai főváros, Kigali 1994. júliusi elfoglalásáig. Nkunda később is szoros személyes kapcsolatban maradt a ruandai hadsereggel.¹⁷⁵ Később aktívan részt vett Laurent Désiré Kabila vezette mozgalom műveleteiben, melynek eredménye Mobutu rezsimének megdöntése lett 1997-ben. Az 1998-as Kinshasa elleni tuszi fegyveres felkelést ugyancsak Ruanda támogatta, majd ez a tuszikból szerveződő csoport alkotta az RCD egyik szárnyát RCD-Goma néven és tartotta ellenőrzése alatt a két Kivu tartományt a polgárháború idején. 2004 tavaszán, kevéssel az után, hogy a ruandai és ugandai csapatok Kongó területéről kivonásra kerültek, a kongói tuszik egy jó része Nkunda vezetése alatt elhagyták a hadsereget. A kinshasai kormány részéről több, többnyire eredménytelen kísérlet történt arra, hogy őket is integrálja az újonnan megalakított nemzeti hadseregbe. Az sikertelen próbálkozások eredménye végül az lett, hogy 2007 végére a harcok kiújultak.

Az előbbiekből láthatjuk, hogy honnan is eredt a CNDP fegyveresinek hatékonysága. Az első időszakban jórészt csak tuszikból álló CNDP a harcokban edződött, jól strukturált és kiképzett katonai szervezetet alkotott, ami az idő haladtával egyre nyitottabb lett más etnikumhoz tartozók toborzásában is. A velük szemben álló hadsereg ezzel szemben számtalan hiányossággal rendelkezett, mind szerveztében, felszerelésében és kiképzettségében is. Természetesen Ruanda hathatós logisztikai és a felszerelésbeni támogatása hatékonyan hozzájárult, hogy a CNDP vált a kormánnyal szemben álló erők közül a legjobban szervezetté, legnagyobb súlyt képező fegyveres milíciává. Az állomány létszáma a becslések szerint 4000 és 7000 fő körül mozoghatott, pontos adatok nem álltak rendelkezésre.¹⁷⁶ A FARDC felett aratott első győzelmeit követően a CNDP fegyvereseinek ereje egyre erősödött. Köszönhették ezt többek között annak is, hogy 2008 tavaszán a Gomától északra lévő Rumengabóban lévő katonai tábor elfoglalásával jelentős mennyiségű lőszerhez és

¹⁷⁴ ANC: Armée nationale congolaise

¹⁷⁵ Rwanda Défense Forces/ RDF

¹⁷⁶ Személyes interjú Pacifique Masunzu dandártábornokkal, a 10. Katonai Körzet parancsnokával, Bukavu 2011.

fegyverekhez jutottak a hadsereg ott lévő raktárainak készleteiből. A CNDP ellenőrzése alatt lévő területeken, ami kitette Rutshuru és Masisi területének nagy részét, Nkunda megállomán ambíciói okán egy önálló állam szervezését kezdték meg. Olyan, egyébként az állam privilégiumához tartozó intézkedéseket hozott, mint például adók kivetése. Ezek sorába tartozott: a mezőgazdasági termékek utáni kötelező beszolgáltatás, a faszéntermelés és kereskedelem adója, útdíjak, kereskedelmi adók. Ezeken túl ellenőrzésük alatt tartották a Ruandával szomszédos bunaganai határátkelőhelyet is. Itt a határon kivetett vámok egy része is a pénztárjukat gazdagította. Bevételeik sora ezzel nem ért véget, hiszen a tuszi diaszpróra is hozzájárult a saját eszközeivel a CNDP fenntartásához. Hatékonyan felhasználták a rendelkezésükre álló informatikai csatornákat is az információk terjesztéséhez és a tevékenységük, politikai nézeteik propagálásához. Ehhez még két weboldallal is rendelkeztek.¹⁷⁷

2007-től Nkunda politikai és katonai céljai egyaránt egy magasabb szintre léptek, ambíciószintje szárnyalni kezdett. Ez azt jelentette, hogy a kongói tuszik védelme érdekében és az 1994-es népiirtásban betöltött szerepe miatt a hutu FDLR elleni harc lokális szintjéről feljebb, nemzeti szintre akarta emelni a CNDP szerepét.

Az előző magasabb ambíciószint támogatása érdekében bővítette azoknak a körét, akikből az utánpótlást kívánták megoldani. A toborzás már nem korlátozódott csupán a tuszikra, hanem kiterjedt a velük rokonszenvezőkre is. Nkunda tagadhatatlanul meghatározó személyisége volt ennek a nem túl hosszú időszaknak. Meglehetősen ellentmondásos és nyugtalanságra okot adó személyiségi jegyeket hordozott magában. Sokszor hangoztatta, hogy egyik kezében a Biblia a másikban a Kalasnyikov van.¹⁷⁸ Ez igaz is, hiszen előszeretettel hirdetett ígét nem csupán katonái, hanem a civil lakosság körében is, mint evangélikus lelkipásztor. Másrésről egy erős jellemű és jól felkészült katonai és politikai vezető volt. Ezt a két köntöst előszeretettel váltogatta vagy tetszelgett gyakran mindkettőben egyszerre. Joggal lehetett feltételezni, hogy a fegyveres harc kiterjesztésének szándékával, főként ruandai támogatással a kinshasai kormány megdöntését is célul tűzte ki.

A háttérben azonban valójában nem ez volt. Nkundára a ruandai politikai vezetés csak az egyszerű „Trójai faló” szerepét osztotta, a Kongó irányába történő nyugati terjeszkedési terveik okán. Ő volt az eszköz Ruanda kezében ahhoz, hogy rátegyék a kezüket a keleti tartományokra. A ruandai expanziós törekvés alapját az képezte, hogy visszaszerezzék az

¹⁷⁷ A két akkoriban működtetett weboldal elérhetőségi helye: www.kivupeace.org és az etwww.cndp.org volt a CNDP által működtetett weboldal (Letöltés ideje: 2021.01.31.)

¹⁷⁸ Stewart Andrew Scott: Laurent Nkunda et la rébellion du Kivu-Au coeur de la guerre congolaise, KARTHALA 98-101.o.

1910-es német-belga megegyezés kapcsán elvesztett területeket. Ez a korábbi sérelem mindig is a ruandai politika középpontjában volt Kongó irányában. Tudni kell azonban, hogy ez a fajta törekvés a ruandai kormány részéről hivatalosan sohasem került kinyilatkoztatásra. A kongói területeken történt ruandai beavatkozások minden esetben azzal kerültek megmagyarázásra és igazolásra, hogy azok a tuszi népirtást elkövető hutuk ellen irányulnak, akik kongói területen találtak menedéket és továbbra is folyamatos veszélyt jelentenek Ruandára.

A címbeli témához köthető következő szereplő a Demokratikus Front Ruanda Felszabadításáért¹⁷⁹ Az FDLR-ről a következő fejezetben bővebben is fogok szólni, ezért az itteni összefoglaló inkább a bonyolult politikai és biztonsági helyzet szereplőinek sokszínűségére utal. Miről, illetve kikről is beszélünk az FDLR név alatt? Az 1994-es ruandai népirtást elkövető hutuk, javarészt a Ruandai Fegyveres Erők és az Interahamwe volt fegyveresei miután fordult a kocka, kongói területre menekültek. Ez a két üldözött erő, mert még mindig azt képviselték szervezettségüknél fogva, minden korábbi tettek ellenére a politikai elfogadottságáért harcolt, igaz nem sok eredménnyel. A ruandai eseményeket követően az észak-kivui tartományban lévő menekülttáborokban ez a két erő olyan szinten szerveződött újjá, hogy gyakorlatilag a tábor az ő irányításuk alatt állt. A menekülttáborok 1996-ban történt megsemmisítését követően az a több tízezer ott lévő menekült a két Kivu tartomány erdeiben talált menedéket. A szétszóródásuk után gyakorlatilag Kinshasa félig-meddig titkolt támogatása mellett tartós maradásra rendezkedtek be.

Míg a kongói kormányzat, ha nyíltan nem is támogatta, hanem inkább elnézte a hutuk letelepedését, addig a Kigali kormány ezt a két ország közötti párbeszéd akadályának tartotta. A hutu jelenlét Ruanda közvetlen szomszédságában fenntartotta azt a szembenállást, ami rányomta bélyegét a két ország egyébként is rendezetlen viszonyára. Ezentúl azonban Ruanda számára ez az állapot jó okot is adott és mintegy legitimizálta a fegyveres beavatkozásait a Kivu tartományokban vagy azon fegyveres csoportok támogatását, amelyek Kigali céljait támogatták, jó példa erre a CNDP. Ez az állapot csak súlyosbodott, amikor is Laurent Nkunda vezette CNDP és a FARDC közötti harcok kiobbantak és felerősödtek. Ezt a helyzetet fokozta az, hogy az FDLR a kongói hadsereggel valamiféle együttműködésben lépett fel Nkunda ellen, a hadsereg pedig ezért fegyverrel és lőszerrel támogatta őket. Ezen a

¹⁷⁹ FDLR: Front Démocratique de Libération du Rwanda/ Demokratikus front Ruanda felszabadításáért, hutu szervezet. Democratic Front for the Liberation of Rwanda (FDLR) Narrative, www.start.umd.edu (Letöltés ideje: 2021.03.02.)

félhivatalos támogatáson túl az FDLR-nek megvoltak a saját pénzszerzési forrásai. Ilyenek voltak az illegális bányászatok azokon a területeken, amelyeket a két Kivu területén fennhatóságuk és ellenőrzésük alatt tartottak. Az itt kibányászott és a világpiacon keresett ásványkincsekkel való kereskedelem, jelentős bevételi forrásuk volt.¹⁸⁰

A szövetség azonban nem tartott sokáig, hiszen a kongói kormányzat látva, hogy fegyveres erőivel nem képes a CNDP ellen hatékonyan harcolni, Ruandával megegyezett. 2007. november 09-én a két ország közösen kinyilatkoztatta, hogy mindkét fél számára prioritást élvez az FDLR erői elleni harc, azok lefegyverzése és visszatelepítése Ruandába. A megegyezés természetesen mindkét ország érdeke volt, hiszen a ruandai hutuk kongói területen való tevékenysége rendkívül sok nehézséget jelentett a kongói kormányzatnak, hiszen, mint állam az államban működtek. Ezentúl az FDLR örök probléma marad a két ország kapcsolatában, pedig az enélkül is sok mással terhelt. Ruandai oldalról a megoldatlan helyzet lehetőséget teremt arra, hogy az említett jogosnak tartott fegyveres beavatkozásokat megtegye, mondván saját biztonsága követeli ezt meg.

2008. december másodikán megszületett 1856-os ENSZ BT határozat újra kiemeli, hogy a rendezés elképzelhetetlen anélkül, hogy az FDLR kérdését meg ne oldják. Azonban azt is tudni kell, hogy már hosszú idő óta nem született hathatós megoldás erre a sarkallatos pontjára az állítólagos békének. Később a kongói és a ruandai hadsereg közös műveletekben remélte az FDLR kérdést megoldani, de a ruandai csapatok kongói területre érkezése csak újabb félelmet és nyugtalanságot okozott Kivu tartomány népeiben. Hivatalosan ugyan a műveletek eredményesek voltak és számos FDLR vezető és támogató a nemzetközi bíróság elé került, de ez csak részmegoldás volt ebben az érzékeny kérdésben.

A harmadik ilyen csoport a Mai Mai milíciák. A Mai Mai¹⁸¹ elnevezés egy összefoglaló kategóriát jelent, amikor ezekről a fegyveres csoportokról beszélünk, mert rendkívül hasonló tulajdonságokkal jellemezhetjük őket. Ezen csoportok megszületése az ország felszabadulását követő 60-as évekre tehető. Az ultra nacionalista első miniszterelnök, Patrice LUMUMBA máig is homályba burkolózó meggyilkolását követően, az addig többnyire nemzeti érdekeket szolgáló csoportok politikai céljaikat elhagyva, egyre inkább a törzsi érdekeket helyezték előtérbe. Egyre többször kerültek emiatt konfliktusba a törzsek fegyveresei, vettek revánsot a támadásokért az ellenséges törzsek „civiljein”, az időseken, nőkön és gyermekeken. A

¹⁸⁰ SÉNAT Question écrite 4-6377, www.senate.beetöltés (Letöltés ideje: 2021.06.25.)

¹⁸¹ Frank van Acker, Koen Vlassenrot: Les Mai Mai et les fonctions de la violence milicienne dans l'est du Congo: www.cairn.info (Letöltés ideje: 2021.06.20)

törvényen kívüliségükben bízva követték el erőszakos cselekményeiket, loptak, raboltak, gyújtogattak, erőszakoltak meg nők ezreit az évek folyamán.

Philippe Biyoya Makutu,¹⁸² a Kinshasai Egyetem professzora megfogalmazása szerint kihasználta a stagnáló gazdaság okozta körülményt, a régió, főleg a keleti ország rész „szomalizációját” és az állami adminisztráció hiányát.

A Mai Mai milíciák tevékenysége gyakorlatilag az ország keleti területeinek szinte minden szegletét érintik. Kiemelten fertőzött terület Észak- és Dél-Kivu tartomány, de Katangát is meg kell említeni. Ezek a kisebb-nagyobb létszámú csoportok főként a vezérük nevén válnak ismertté. Ilyenek a teljesség igénye nélkül az Aoci, Bwasakala, Yakutumba, Obedi, Fujo, Mulumba, Baleke, Kirikicho, Mbanga, Kapopo, Nyakiriba és az NRC. Számukat a Comité International de Croix rouge (CICR) által készített dokumentum egy tucatnyira teszi a két tartományban, de úgy gondolom a valós számuk ettől több és gyakran változó.

Az egyes csoportok létszáma a tucatnyitól a 100 esetleg 200 föig terjedhet, de pontos számadatok nem ismertek, javarészt csak a becslésekre hagyatkozhatunk. Az általuk bevallott létszámok minden esetben erősen túlzóak. Tevékenységi területük, illetve bázisaik a nehezen megközelíthető erdős hegyes területeken vannak, de az ellenük folytatandó harcot mégis lehetővé teszi a csoportok viszonylagos helyhez kötöttsége, területi behatárolhatóságuk.

Az elmúlt években indult hadműveletek során, (Umoja wetu¹⁸³ 2009-ben Észak-Kivu területén, Kimia-2¹⁸⁴ 2009-ben, és az Amani Leo¹⁸⁵ 2010-ben Észak- és Dél-Kivuban) a Mai Mai csoportok csupán a fő ellenség, mint a CNDP, M23 és az FDLR felszámolása melletti járulékos feladatot jelentették.

A Mai Mai csoportok tehát továbbra is léteznek, továbbra is a vezetőik, jobb esetben a törzsek érdekeit képviselik, de állandó forrásai az instabil biztonsági helyzetnek. A kormány őket, mint törvényen kívüli banditákat kezeli.

¹⁸² Philippe Biyoya Makutu: A politika tudományok professzora a Kinshasai és Lubumbashi egyetemen. www.jeuneafrique.com/139657/politique/rdc-philippe-biyoya-makutu-nos-partis-sont-constitu-s-pour-replacer-les-colonisateurs/ (Letöltés ideje: 2021.05.25.)

¹⁸³ Umoja wetu: Swahili nyelven „egyesülés” <https://www.radiookapi.net/sans-categorie> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

¹⁸⁴ Kimia hadműveletek (1-2): A kongói kormány által 2009 májusában az ENSZ MONUC misszió támogatásával indított hadművelet a hutu rebellis FDLR ellen Észak-és Dél-Kivu tartományokban. A KIMIA szó jelentése Swahili nyelven BÉKE.

Daniel H. Levine: Protection of civilians from Non-Enemies, A Case Study of Monuc Support to KIMIA II in the DRC

<https://edinburgh.universitypressscholarship.com/view/10.3366/edinburgh/9780748675890.001.0001/upso-9780748675890-chapter-8> (Letöltés: 2021. 05.25.)

¹⁸⁵ Amani Leo: Swahili nyelven a jelentése „Béke ma”.2010. január 01-jén indult kongói-ENSZ közös közös hadművelet a hutu FDLR ellen. Időtartama 3 hónapra volt tervezve, de éveikig tartott. DR Congo: Peacekeepers plan Operation Amani Leo with FARDC in North Kivu www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

A negyedik érintett csoport a Kongói Demokratikus Köztársaság Fegyveres Erői. A bemutatott időszakban a kongói hadsereg minden volt csak épp nem szervezett, egységes és fegyelmezett. A hadsereg egységesítése rossz irányt vett és a sikertelen integráció következtében kudarcba fulladt.¹⁸⁶ A hadsereg, a biztonsági és a politikai helyzet állapota azonban nem csupán a keleti tartományokban mutatott ilyen nyugtalanító képet, hanem az ország szívében Kinshasában is. 2007 márciusában, a fővárosban is harcok robbantak ki a Joseph Kabila elnökkel szemben fellépő Jean-Pierre Bemba vezette fegyveresek és a kormányerők között.

A hadsereg ebben az állapotában kísértetiesen hasonlított a Mobutu hatalma alatti hadseregre. A katonák rosszul fizetettek voltak, olyannyira, ami elégtelen a létfenntartáshoz, hiányzott a fegyelem és a kiképzettség is alacsony színvonalon volt. Hatalmas szakadék tátongott a Kinshasában lévő vezérkar és a művelési területeken lévők között, ami a vezetést érinti. A korrupció, mint a „kongói betegség” továbbra is mérgezte a morált, a legfontosabb vezetői beosztásokban lévők és a kisebb beosztásokban lévő helyi parancsnokok szintjén egyaránt.¹⁸⁷ Minden a CNDP által vezetett művelet a hadseregben állandó pánikot okozott, hiszen a katonák nem bíztak sem önmagukban, sem a kiképzettségükben, sem pedig a saját csapataik erejében. Ezzel ellentétben a hadsereg nyomán folyamatosan ott volt a saját lakosság körében általuk elkövetett sok-sok rablás, fosztogatás, erőszak, ami minden etikus magatartást nélkülözött a hadsereg részéről, azok részéről, akiknek épp a lakosságot kellett volna védelmeznie. Ezekből kiindulva, a hadsereg megítélése szinte ugyanolyan szinten mozgott a civil lakosság körében, mint a rajtuk élősködő és őket rettegésben tartó fegyveres csoportoké. Kitől várhattak hát a civil közösségek védelmet? Sajnos ebben az állapotában a hadsereg erre képtelen volt megfelelő választ adni.

A hadsereg állapotának és a fejlődés gátjait jelentő tényezők bemutatására a következő fejezetekben sor kerül. Ezeken túl ki fogok térni a lehetséges cselekvési változatokra is annak érdekében, hogy a hadsereg betöltse azt a szerepet, amit az alkotmány tisztán meghatároz és a politika célul fogalmazott meg.

S végül az utolsó, az ötödik ilyen csoport az ENSZ kongói missziója,¹⁸⁸ ami egyébiránt az ENSZ legnagyobb létszámú és legköltésesebb missziója egyben, 1999 novemberében került létrehozásra. A bemutatott időszakban mintegy 17.000 békefenntartó katona szolgált az

¹⁸⁶ Országismertető: www.books.google.hu (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

¹⁸⁷ Az ENSZ szakértői csoport 2008. december 12-i jelentése részletesen beszámol a FARDC tisztek illegális fegyvereladásairól, ami szinte egyenes következménye a morális állapotoknak.

¹⁸⁸ Mission des Nations Unies au Congo/MONUC) <https://peacekeeping.un.org> (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

országban, ebből 5000 fő csak Észak- Kivuban, míg Dél-Kivuban 3-3500 fő. Az éves költségvetése 2007-ben meghaladta az 1 milliárd amerikai dollárt, ami összevetve a kongói 2 milliárdosra tervezett költségvetéssel önmagáért beszél. Kis túlzással állítható, hogy ennek az óriási pénzüsszegnek nagy része nem a kitűzött célokat támogatta, hanem az ENSZ erőkben dolgozó tisztségviselők és a katonák jólétét szolgálta. Azt is megjegyzem, hogy a misszióban szolgálók többsége a Kongóhoz hasonló cipőben járó fejlődő országokból került ki, tehát az itteni munkájukkal, kis túlzással a világszervezet inkább hozzájárult ezen országok fejlődéséhez.¹⁸⁹

A Kivu tartományok lakosságából is, igaz csekély létszámban ugyan, de alkalmazásra kerültek, de csupán, mint gépkocsivezető, takarító vagy éppen tolmács jöhettek szóba. Gyakorlatilag az előbbi „foglalkoztatási politika” rájuk nem vonatkozott. Ugyanez vonatkozott az ellátásra is, hiszen azok túlnyomó része külföldről érkezett, így tehát a helyi gazdaság ebből nem sokat profitált. Ezeket látva a lakosság még azt is megtapasztalhatta, hogy a biztonságukat sem szavatolják a megfelelő színvonalon az ENSZ erők, úgy ahogy azt tőlük várták.

Csak becsültek az adatok, mert pontosan felmérni lehetetlen vállalkozás, de a „*Rescue Commitee*” vizsgálata alapján a polgárháború kezdetétől számítva több, mint 4 millióra tehető az áldozatok száma. Annak ellenére, hogy ezek a számok leginkább becslésre alapulnak, mégis érzékelhető a lakosság szenvedése és ez által az elvárás nagysága is a békefenntartók irányába. Egyik oldalon a több tízmillió elköltött dollár, másik oldalon a milliós számú áldozat nincs arányban egymással, és emellett a háború újra és újra fellángol a keleti területeken. Azt nem tudni milyen megfontolásból, de valószínű a csekély eredmények kapcsán született döntés a MONUC létszámának emeléséről. Itt mintegy 3000 fős növekményről beszélhetünk.¹⁹⁰

A jelentős létszámemelés ellenére hiányzott az ENSZ részéről az a politikai akarat, amely lehetővé tette volna a kéksapkások katonai alkalmazását a saját önvédelmünkön kívül. Az ENSZ törekvése, mely szerint ne legyen áldozat a soraikban felveti a kérdést: Hogyan tudnának ennek tudatában hatékonyan részt venni az FDLR, a Mai-Mai csoportok vagy a CNDP lefegyverzésében, ha a veszteség nem elfogadható az esetleges összecsapásokban? A

¹⁸⁹ 2008. 10.07-én az ENSZ tájékoztatása szerint az alábbi megoszlásban voltak jelen a nemzetek: India 4372 fő, Pakisztán 3551 fő, Banglades 1330 fő, Urugvay 1324 fő, Dél-Afrikai Köztársaság 1056 fő, Nepal 1030 fő.

¹⁹⁰ A BT 1856-os határozata (2008.12.22) alapján a misszió létszáma 2009-től eléri a 19.815 fő katonát, 760 fő megfigyelőt, 391 fő rendőri erőt és 1050 főt a rendfenntartó erők állományában.

MONUC meglehetősen gyenge hatékonyságú DDRRR¹⁹¹programja, az ugyancsak gyenge lábakon álló nemzeti DDR program mellett, csekély eredményekkel szolgált. Az ENSZ gyenge hatékonyságában a rendkívül nehézkes bürokratikus felépítése és működése mellett más tényezők is közre játszhattak. Az is feltételezhető, hogy hiányzott a teljes egytértés az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagjai között, mint például az USA és az Egyesült Királyság vagy Franciaország és mások között az alkalmazás feltételei meghatározásában.¹⁹²

A konfliktus eszkalálódása, ami veszélyt jelent a nemzetközi békére és biztonságra, végül meggyőzte a Biztonsági Tanácsot abban, hogy megerősítse a kongói misszióját és kiemelt figyelmet fordítson ebből a szempontból a keleti országrészre. Ezzel együtt, a korábbi feladatokon túl (a lakosság védelme, a lefegyverzés és a fegyveres csoportok felszámolásában való részvétel) a MONUC mandátuma is jelentősen változott. Eszerint, a rendelkezésére álló eszközeikkel meg kell figyelni és megakadályozni, hogy a fegyveres csoportok profitálhassák és működésük támogatására használják a természeti kincsek illegális kereskedelméből származó bevételeket.

A BT 1856-os határozata felkér minden államot, kiemelten a régió országait, hogy minden eszközükkel törekedjenek a természeti kincsek illegális kereskedelmének megállítására. Eközben az 1857-es BT határozat kiszélesíti a szankciók tárházát is és kiterjeszti azokat az érintett tevékenységekben résztvevő egyes személyekre vagy társaságokra is. Ezzel a két határozattal már konkrét felismerés került kifejezésre abban az értelemben, hogy az illegális bányászat és a természeti értékekkel való kereskedelem kiapadhatatlan forrásokat biztosít a konfliktus fennmaradásához.

Látszik, hogy az ENSZ misszió hatékonysága és a rendelkezésre álló eszközrendszere nem szolgálta kellő eredményességgel a kialakult helyzet megoldását. A BT határozatai viszont abba az irányba terelték a változásokat, hogy azok minél eredményesebben szolgálják a béke és a biztonság megteremtését.

¹⁹¹ DDRRR: Désarmement, Démobilisation, Rapatriement, Réinstallation, Réinsertion
<https://monuc.unmissions.org> (Letöltés ideje: 2021.03.20.)

¹⁹² Bokodi Ágnes: Az ENSZ-misszió tíz éve Kongóban, 24-25.o.

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/bokodi_agnes-az_ensz_misszio_tiz_eve_kongoban.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06 20.)

2007-2009-es konfliktus főbb belső szereplői				
Szervezet	Vezető	Tevékenységi terület és idő	Létszám	Megjegyzés
1.CNDP	Laurent Nkunda (Bosco Ntaganda)	Észak-Kivu, főként Masisi és Rutshuru területe. Dél-Kivu északi területet 2007-2009	8000-8500 fő főleg tuszik	Céljuk az FDLR elleni harc és a kongói tuszik érdekeinek védelme Politikai szárnya is létezett
2.FDLR	Ignace Murwanashika Callixte Mbarushimana Sylvestre Mudacumura	Észak- és Dél-Kivu területe 2000-tól	6000-7000 fő (2007) kb. 5000 fő (2015) ruandai hutuk	
3.Mai-Mai csoportok	Főként törzsi alapon választott vezetők	Főként a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti tartományai Az 1960-as évektől	kis létszámú 100-200 fős csoportok	A csoportok vezetőik nevét viselik <i>Yakutumba, Obedi, Fujo, Mulumba, Baleke, Kirikicho,, Kapopo,</i>
4.FARDC	Didier Etumba altábornagy	Kongói Demokratikus Köztársaság 2003, a második kongói háború után	145.000 fő a 2007-2008-ban végrehajtott FARDC- EUSEC RD Congó összeírását követően	a hadsereg erőinek nagy része a keleti tartományokban tartózkodik
5.MONUC	William Swing <i>Az ENSZ főtitkár kongói különleges megbízottja, a misszió vezetője</i>	Kongói Demokratikus Köztársaság HQ: Kinshasa 1990.11.30-2010.06.01 2010.06.01-től MONUSCO	462 fő megfigyelő 19460 fő katona 1090 fő rendőr 472 fő nemzetközi önkéntes 2725 fő civil (helyi alkalmazottak is)	Az ENSZ misszió mintegy 50 nemzetből tevődik össze 2010.06.01-től MONUSCO

2.számú táblázat: A 2007-2009-es konfliktus főbb belső szereplői (forrás: a szerző saját szerkesztése)

2.2. A konfliktus külső szereplői

Az előző pontokban bemutattem azokat a résztvevőket, akiket gyakorlatilag a konfliktus belső résztvevőiként tekinthetünk, legyen az a kongói hadsereg, a Mai-Mai csoportok, az aktuális konfliktus legfőbb eleme a CNDP vagy az ENSZ békefenntartó erői. Ezeken túl azonban látni kell, hogy számos külső résztvevője is van a keleti területeken hosszú ideje folyó, szinte állandósult fegyveres összecsapásoknak.

2.2.1. Az afrikai szereplők – szomszédos és a régiós országok

A szomszéd országok közül Ruanda az első számú és kiemelt szereplő, aki közvetlenül is érintett a kialakult helyzetben. Egyrészt a Kongó keleti területeinek destabilizációja egyrészt a ruandai belpolitikai problémák következménye, aminek egyik formája a ruandai etnikai ellentétek exportja Kongó irányába. Másrészt Ruanda erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy befolyását és ellenőrzését kiterjessze Észak-és Dél-Kivu területére két ok miatt. Egyik a saját biztonsága a már korábban tárgyalt FDLR kapcsán, másik oka pedig nem más, mint a kongói ásványkincsek birtoklása. Tudni kell, hogy Ruanda az „Ezer domb országa”¹⁹³ nem túl gazdag ritka ásványkincsekben, ezért igyekszik ezt a területi követeléseit kapcsán a szomszédos országból mindenáron megszerezni.

A másik érdekelt szomszédos ország Uganda¹⁹⁴, aki gazdasági szempontjain keresztül szintén érdekelt a konfliktusban, kiemelten az északi tartomány Ituri részén. Látni fogjuk később, hogy milyen ugandai eredetű fegyveres csoportok célpontja vagy működési területe az ország keleti régiója.

Visszatérve Ruandára, az ország érintettsége azért is bonyolult, mert bizonyos értelemben túlmegy az állami keretek határain. Az országhatárokon átnyúló etnikai határok mindig is érzékeny pontjai voltak a nemzetközi kapcsolatoknak. A határon túl élő saját etnikumhoz tartozók problémája állt egyrészt a kérdés középpontjában, valamint azok státusza a másik ország területén. Jelen esetben Nkunda saját hovatartozása kapcsán is igaz, hogy tuzsi etnikuma ellenére, kongóinak tartotta magát, mégis minden kétséget kizáróan a ruandai elnök, Kagame zsoldjában állt.

Honnan ered ez? A 1990-es évek elején a kongói tuzsik nagy létszámban szoros kapcsolatban álltak a Ruanda és az RCD-Goma között fennálló szövetségben. 1998 és 2003 között aktív szolidáris kapcsolat alakult ki a közös ellenséggel szemben. Egészen addig jól működött ez a

¹⁹³ Rwanda: www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.07.22.)

¹⁹⁴ Uganda: www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.07.22.)

kapcsolat, amíg eljött a nehéz választás, hogy ki a kongói, és ki a ruandai. Ez az ambivalencia a táptalaja a más etnikai csoportok közötti ellentéteknek a Kivu tartományokban.

Mindezek után kijelenthetjük, hogy Ruanda a kongói tuszik határokon átívelő támogatásával, amely kiterjed a családi és kulturális kapcsolatokon át az üzleti kapcsolatokra is, szinte minden területen jelen lévő szereplővé vált a kialakult konfliktusban. Jelen van benne politikai, gazdasági és a katonai területen egyaránt. A CNDP-nek nyújtott támogatás ugyan nem volt minden feltételtől mentes, az magán hordozta Kagame elnök politikai stratégiáját. A támogatás kétségkívül a konkrét katonai támogatásban nyilvánult meg a legkisebb mértékben, de emellett hathatós támogatást nyújtottak a telekommunikáció területén, a bankügyletekben és a kereskedelmi tevékenység megkönnyítésében a határok porózusságával. A CNDP átvéve az RCD-Goma korábbi helyét egyre inkább vált Ruanda privilegizált támogatottjává.

A régiós országok, köztük Angola hatalmi ambíciói és a kelet-kongói konfliktusok átrajzolták a polgárháború (amit joggal neveznek az „első kontinentális afrikai háborúnak”) alatt kialakult kapcsolati/szövetségi rendszert. Kinshasa két legfontosabb szövetségese közül Zimbabwe ettől az időszaktól már távol maradt az országban kialakult politikai krízis miatt, ami a gazdaságuk összeomlásához vezetett.

Ezzel ellentétben Angola törekedett meghatározó régiós szerep elérésére, egyre növekvő gazdasági súlya és befolyása okán, amit az olajnak köszönhet. Angola támogatása a Kongói Demokratikus Köztársaságnak, ami kiemelten a gazdasági téren mutatkozott meg, komoly ütőkártyát jelentett Ruandával, a ruandai ambíciókkal szemben. Több forrás is megerősítette az angolai jelenlétet a két Kivu területén, ami már nem korlátozódott csupán gazdasági területre. A Kinshasában megjelenő Le Potentiel nevű kongói lap adott hírt arról, hogy Angola kiképzőkkel és felderítő, de inkább hírszerző tisztekkel nyújtott segítséget.¹⁹⁵

Arról azonban nem jelentek meg pontos információk, hogy Angola tervez-e katonai intervencióval beavatkozni Joseph Kabila elnök oldalán. Ez a csupán feltételezés, egy beavatkozás azonban magában hordozza annak veszélyét, hogy a konfliktus régiós méreteket öltsön.

2.2.2. A nem afrikai szereplők

A Kongó Kivu tartományaiban folyó afrikai háborúban afrikai mészárosja le az afrikait. Ebben a háborúban is a legtöbb áldozat a civil lakosság körében születik, hiszen ezeknek a

¹⁹⁵ Courrier International 941 száma, 2008. november 13-19.

„bátor” katonáknak ők jelentik a kisebb ellenállást „hőstetteikhez”, ahol is a Kalasnyikovokon kívül egyre- másra komolyabb fegyverek is feltűnnek. Rég tovatűntek az 1960-as évek zsoldosai, akik a pénz és a kaland reményében jöttek a kongói földre. Mégis, ha nem is ebben a közvetlen formában, de jelen vannak külföldi „erők” vagy nevezhetjük őket partnereknek, akiket szintén a pénz vezérel. Tudni kell, hogy a konfliktusban érintett országok egyikének sincs hadiipara, következésképpen a fegyvereket, lőszeret és még a ruházati és egyéb felszerelést is a fegyverpiac nemzetközi szereplői szállítják számukra. A műveletekben szinte egyetlen kommunikációs eszközként használt mobiltelefonokat külföldön gyártják és a telekommunikációs hálózatokat is külföldi cégek működtetik és ellenőrzik. Ruanda pedig, mint korábban már vázoltam hathatós logisztikai támogatást nyújt a rebellis tusziknak és ehhez remek nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezik.

Szoros összefonódás figyelhető meg az észak-amerikai, európai és egyre inkább az ázsiai nagyhatalmak és a térség között. Ez a kapcsolat megvalósul egyrészt a fegyver és lőszerszállítással, utánpótlással, vagy más indirekt módon. Szoros kapcsolat van az illegálisan kibányászott és kereskedelmi forgalomba hozott ritka fémek kereskedelme és a fegyveres csoportok finanszírozása között. Ezeket a ritka, de rendkívül keresett fémeket, valamint az aranyat és a gyémántot egyaránt külföldi érdekeltséget vásárolják fel, ezáltal indirekt módon éltetik tovább a fegyveres csoportokat, akik ellenőrzése alatt történik a kibányászás nagy része. Gyakorlatilag ezen keresztül a fegyveres konfliktusokat is támogatják. Ez az ördögi kör már évek óta működik minden különösebb következmény nélkül. Vannak azonban kivételek. A Global Witness¹⁹⁶ nyomására több európai vállalat is bejelentette, hogy véget vet a ritka ércekkel való kereskedelemnek Kongóval. Ebben van a csapda, hiszen az itt kibányászott ásványkincsek túlnyomó többsége illegális úton átkerül a szomszédos országokba és az már nem jelenti a Kongóval való kereskedést. Ez az út az esetek legnagyobb többségében szinte felderíthetetlen. Ezt erősítette meg az ENSZ szakértői csoportjának ezzel foglalkozó amerikai munkatársa is a személyes találkozásaink során.

A helyzet normalizálására született több elgondolás is. A Kimberley¹⁹⁷ folyamat a gyémántkereskedelem kapcsán, valamint a „Kezdeményezés a kitermelőipar

¹⁹⁶ A Global Witness gyanúsította meg az angol Afrimex vállalatot, hogy olyan ásványokkal kereskedett, amelyek eredete a kongói háborús területekig volt visszavezethető. www.globalwitness.org (Letöltés ideje: 2021.01.12.)

¹⁹⁷ Kimberley folyamat (Processus de Kimberley): Egyeztető fórum, ami az érdekelt államok képviselői és a gyémánt bányászati érdekeltségek és a civil közösségek között jött létre 2000-ben. A platform keretei között indult meg 2003-ban az a nemzetközi szabályozás, ami előírta a gyémántok eredetigazolását, megakadályozva, hogy a konfliktus körzetekből jusson a piacra illegálisan kibányászott drágakő (diamant de guerre). Processus www.caprice-co.hu (Letöltés ideje: 2021.07.12)

átláthatóságára”,¹⁹⁸ ami a bányászati területek biztonságára vonatkozik és a bányászati tevékenység szabályzását hivatott rendezni. A kialakult helyzet megoldása azonban koránt sem ilyen egyszerű és közeli, hiszen a külföldi nagyvállalatok kevés érdeklődést tanúsítanak mi is folyik valójában Észak-és Dél-Kivu távoli erdőinek mélyén.

2.3. Etnikai ellentétek

Egy 2008-ban született, a kongói háborúk elemzésével foglalkozó írás azt a megállapítást tette, hogy ez a tragédia, ami kongóban már évtizedek óta folyik nem egy etnikai háború, annak ellenére, hogy a szembenállók között ott vannak a hutuk és a tuszik, hanem sokkal inkább az etnikai sokszínűség felhasználása a szembenállások igazolására. Ettől a megállapítástól az itt folyó háborúk és fegyveres villongások értelmezése sokkal összetettebbé válik. A háborúk okainak vizsgálatakor nem szabad megfeledkezni egy olyan elemről, mint a geodemográfiai dimenzió. E dimenzió elemzése során három nagy antagonisztikus szembenállás azonosítható.

Az első ilyen a „benszülöttek” és bevándorlók szembenállók csoportja.¹⁹⁹ A két Kivu tartomány hosszú idők óta befogadó területe volt a ruandai migránsok számára. A terület sokkal gyéribben lakott volt korábban, így szolgálhatott egy megoldásként a túlnépesedett területek tehermentesítésére. Ez a fajta migráció létrejöhetett akár szervezetlenül is, de a belga gyarmati adminisztráció 1937-ben előre eltervezetten hajtotta végre a „Mission d’Immigration des Banyarwandas” (MIB) program keretében, mikor is körülbelül 200.000 migráns érkezett még a gyarmati időben, majd a felszabadulást követő első évtizedben még 100.000 főre tehető ez a szám. A számok csak becslések, mert 1984-óta nincs etnikai hovatartozás szerinti összeírás az országban, és ez a fajta számlálás mindig lehetőséget adott a számok manipulálására. Elismert tény, hogy Rutshuru és Masisi területének nagy része a tuszik által lakott. Rutshurutól északra lévő Bwiso pedig korábban a ruandai királyság része volt, tehát a gyökereik régre húzódnak vissza. Viszont a Masisi területe csak a belga időszak alatt vált a migráció célpontjává. A már a ruandai migránsok érkezése előtt is itt élő lakosság egyre inkább érezte azt, hogy a korábban sajátjuknak tartott földek egyre másra kerülnek a

¹⁹⁸ Initiative pour la Transparence des Industries Extractives (ITIE), Extractive Industries Transparency Initiative: <https://eiti.org> (Letöltés ideje: 2021.02.23.)

¹⁹⁹ Qui vient d’Oú-Refworld, Problématique de l’appartenance: Le conflit, les déplacements, la terre et l’identité au Nord-Kivu, République Démocratique du Congo, opendocpdf.pdf, www.refworld.org (Letöltés ideje: 2021.02.15.)

bevándorlók kezébe és a földek elvesztésével a korábbi jogaik vagy inkább előjogaik is csorbát szenvednek.

Az 1981-ben lebonyolított felülvizsgálat szigorú feltételek mellett lehetőséget teremtett arra, hogy több tízezer „Banyarwanda” (tuszi és hutu egyaránt) felvehesse a kongói állampolgárságot.²⁰⁰ 1990-től megnyílt a lehetőség a demokratikus választásokhoz való visszatérésre és ez félelmet okozott, főleg azokon a területeken, ahol ekkorra az eredendően kongói eredetű lakosság már kisebbségben volt. Félelmüket az generálta, hogy a választásokat követően olyanok vezetése alá kerülhetnek, akiket bevándorlónak tartanak. A Kisnhasában megtartott Nemzeti Konferencia (Conférence Nationale) azonban a „ruandofon” lakosság előtt ezt a lehetőséget bezárta, hivatkozva arra, hogy nemzeti hovatartozásuk nem azonosítható. Az etnikumok közötti egyre fokozódó szembenállás volt kiobbantója 1993-ban a fegyveres összecsapásoknak Masisiban a bennszülött Hundék és a Banyarwanda tuszi és hutuk bevándorlók között. Az összecsapásoknak több ezer áldozata volt.²⁰¹ A 2000-es évek elejére ez a szembenállás ismét új fordulatot vett. A háború bipolarizálta az antagonisztikus ellentétet a tuszik és a helyi eredeti etnikumok között. Ez utóbbiak Észak-Kivuban már szövetségbe tömörülve „G7” néven²⁰² néztek szembe a tuszikkal.

A következő szembenállók csoportja a hutuk és a tuszik képviselőiből áll. Korábban már többször is felmerült a hutu és tuszi ellentét a ruandai mérsárlás kapcsán, de ebben a rövid fejezetben a Kongót érintő és kongói területen tovább élő ellentétet szeretném bemutatni. A globális közvélemény a hutu-tuszi szembenállás kapcsán a leggyakrabban etnikai konfliktusról beszélt. A két csoport közötti választóvonalakazonban olyan fogalmak és narratívák mentén mélyültek el és váltak etnikai, faji színezetűvé, amelyek a gyarmati időszakhoz kötődő idegen behatások következtében terjedtek el az országban. A ruandai népiirtáshoz vezető etnikai szembenállás eredői között a nyugati világban kialakult fajelméletet, ahhoz kapcsolódóan pedig a frenológia fogalmát kell megvizsgálni, ami a magasabbrendűség igazolására született meg.²⁰³ Ez az egész világot megdöbbentő, de nemzetközi viszonylatban rosszul kezelt borzalom nem csupán Ruanda területén folyt. 1994 elején a Masisi területén folyó mérsárlásoknak a törzsi vezetők beavatkozása vetett véget. A

²⁰⁰ Pabanel J. P.: La question de la nationalité au Kivu, Politique africaine 41 szám, 1991. március, 32-40. oldal

²⁰¹ Ennek az ellentétnek már volt előzménye, ugyanis 1965-ben a a ruandofon lakosság fellázadt a Hundé törzsi vezetés ellen.

²⁰² G7: Hét etnikai közösség szövetsége, úgymint Nande, Hunde, Kuymu, Nyanga, Tembo, Kano és Mbuti.

RD Congo: qui sont les fondateurs du „G7” qui s’opposent á Joseph kabila? www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.06.03.)

²⁰³ Zsiga Nikoletta Evelin: Nyugati áttudományok, afrikai genocidium: A fajelmélet és a frenológia szerepe a ruandai népiirtásban, www.ujor.hu (Letöltés ideje: 2021. 06. 23.)

Masisi eseményeket követően néhány hónappal újabb humán katasztrófa érte Kivut, ugyanis Ruanda irányából egy erőteljes, a tuszik elől menekülő hutu áradat érte el a területet. Az 1994-ben történt ruandai események, amelyek a már régóta forrongó hutu-tuszi ellentét kicsúcsosodásaként népiirtásba torkollottak, elkerülhetetlenül átterjedtek a Kivu tartományok területére is. Ez volt ugyanis szinte az egyetlen menekülési irány a tuszik bosszúja elől menekülő hutuk számára.

A ruandai határhoz közel, de már kongói területen felállított menekülttáborokba több mint egymillió hutu rendezkedett be tartós maradásra, destabilizálva ezzel az egyébként is törékeny békéjű tartományokat.²⁰⁴ Ez a masszív menekülthullám a „benszülött” lakosság körében felfokozta a szunnyadó, de soha meg nem szűnő ellenszenvet a Banyarwanda-kal, azok közül is kiemelten a kongói tuszikkal szemben. Ez a kiélezett ellentét már régóta létezett a kongói területen élő tuszik és a helyi lakosság között. Ebben a helyzetben azért is fokozódott fel, mivel a kongói tuszik nem titkoltan az új ruandai Paul Kagame elnök vezette rezsím pártján álltak, velük szimpatizáltak. Ismert tény, hogy a kongói tuszik közül sokan beléptek a Ruandai Hazafiak Hadseregébe²⁰⁵, az új rezsím haderejébe, majd részt vettek a kongói területen lévő hutu menekülttáborok felszámolására indított ruandai műveletekben. Ez nem növelte a népszerűségüket sem a hutuk sem pedig a kongóiak körében. A gyűlölet nem ért véget, hiszen 1996 tavaszán a L.D.Kabila vezette AFDL²⁰⁶ által indított hadműveletek támogatása álcája alatt tovább folytatták a hutuk ellen irányuló műveleteiket. Ekkora már kialakult Kabila és a tuszi vezetésű Ruanda közötti szövetség Mobutu hatalmának megdöntésére. Ez azonban Kigali számára továbbra is csupán egy jó lehetőség volt az ide menekült hutuk lemeszárlására. Ennek nem csupán a hutuk estek áldozatul, hanem a Kivu tartományok kongói civiljei is. Erről a meszárlásról tanúskodik számtalan máig is fennmaradt emlékmű, amelyek a tömegsírok helyein vagy azokhoz közel kerültek felállításra.

A kongói területre menekült hutuk adják a magját a máig is létező FDLR-nek, igaz az ellenük folytatott kongói és kongói-ruandai közös hadműveletek eredményeként őket felszámoltnak deklarálták, de ettől eltérően továbbra is maradtak sejtjeik a két Kivu területén. A hutuk és a belőlük létrejött FDLR élvezte számos helyi politikus és a körük csoportosuló politikai erők támogatását, amit a tuszikkal szemben érzett ellenszenvük diktált. Ennek a szembenállásnak természetesen nem csak hazafiasságból eredő okai voltak. Az ellenséges szembenállás a piaci

²⁰⁴ Pourtier Roland: Les camps du Kivu ou la question de l'éphémère, in Déplcés et réfugiés: la mobilité sous contrainte. Sous la direction V.Lassailly-Jacob, J.Y.Marchal, A. Quesnel, IRD édition, 1999, 451-477 o.

²⁰⁵ Armée Patriotique Rwandaise (ARP)

²⁰⁶ AFDL: Alliance des Forces Démocratiques pour la Libération de Congo-Zaïre. L.D.Kabila vezette mozgalom Mobutu hatalmának megdöntésére. A demokratikus kifejezéshez kevés közük volt.

rivalizálásból eredt, mint például Butembo és Beni nande nagykereskedői és a tuszik között fenálló konkurencia. Ez a helyzet vezetett oda, hogy a korábbi etnikai antagoniztika átformálódott, a helyi népesség a Banyarwanda hutukkal kezdett szövetséget kialakítani a tuszikkal szemben.

A harmadik csoportba sorolhatjuk a kivuiak és a kongóiak szembenállását. Ez a fajta kivui-kongói szembenállás furcsán hangozhat, de realitása van, mert az identitás kialakulásában, megváltozásában a földrajzi hovatartozásnak is szerepe van. Az óriási, 1500 kilométeres távolság, ami elválasztja a keleti és a nyugati országrészt, meghatározó erőt képvisel az identitás kialakulásában. A hatalmas távolság és a közlekedési infrastruktúrák állapota miatt Észak- és Dél-Kivu meglehetősen elhanyagolható gazdasági kapcsolatban áll az ország nyugati területeivel. A keleti tartományok kereskedelme sokkal inkább Kelet-Afrika és az Indiai-Óceán felé irányul. A hosszú ideig húzódó polgárháború, de a mobutui időszak is hozzájárul ahhoz az elszigetelődéséhez, ami kialakult a kelet és nyugat között. A leromlott úthálózat és a kommunikációs infrastruktúrák helyreállítása rendkívül lassan haladt és halad ma is, melynek következtében elmaradt a két Kivu újra bekapcsolása a kongói gazdasági vérkeringésbe. A keleti területek az RCD-Goma időszak kormányzása alatt kialakították azt az autonómiát, ami elősegítette a „kivui” érzés, „kivui” identitás kialakulását.

A 2003-tól megkezdődő, Kinshasából irányított centralizált adminisztráció kialakítása egyre inkább erősítette azt az érzést a keleti területeken, hogy a távoli kinshasai bürokrácia inkább nehezíti, mintsem megkönnyíti a helyi gazdasági életet. Az átmeneti kormányzás valószínűleg felismerte, hogy az ország akkori állapotában ezt a fajta központosított hatalmat nem képes működtetni. A 2006-ban kihirdetett alkotmányban²⁰⁷ már megjelent a decentralizáció, elméletileg széles előjogokkal felruházva a tartományokat, melyek azonban a gyakorlatban nem így valósultak meg, valamint a költségvetés elosztása sem felelt meg a tartományi érdekeknek. Ennek a megkülönböztettségnek köszönhetően csak tovább erősödött a „kivui” identitás az itteniekben. A területhez kötődés és a regionális közösségek gazdasági érdekei felülemelkedtek az etnikai ellentéteken, szolidarizálta a kivui népességet, aminek eredményeképpen követelték a kinshasai vezetéstől az országon belüli megkülönböztettségük elismerését. Mindezt természetesen békés körülmények között, fegyverek nélkül. Ez viszont meglehetősen nehéz egy olyan országban, ahol a lakosság ilyen nagy mennyiségű fegyvert birtokol.

²⁰⁷ Constitution de la République Démocratique du Congo: www.unesco.org (Letöltés ideje: 2021.03.22.)

A kivui érzés kapcsán nem szabad megfeledkezni egy nagyon fontos tényről, mégpedig arról, hogy a két kivu képezi a határvonalat a francia nyelvterület és a Nagy-tavak térségében egyre egyre inkább terjedő angol nyelvterület között, ami szintén egyfajta feszültséget gerjeszt. A szomszédos Ruanda jó péda erre a gyors angol terjeszkedésre, az ország lakosságának nagyrésze a francia nyelvet beszéli ma is, de az országot irányító tuszi kisebbség az angol nyelvet preferálja. Ez talán annak a következménye, hogy a hutu üldöztetés elől menekülő tuszik hosszú időt töltöttek az ugandai menekülttáborokban. Uganda hivatalos nyelve az angol. A rendkívül erős diktatórikus ruandai tuszi vezetés megváltoztatta az ország hivatalos nyelvét franciáról angolra, ezzel is megkülönböztette magát a hutuktól. A ruandai elnök, Paul Kagame, aki egyébként kiválóan beszél franciául, nem szólal meg csakis kizárólag angolul. A tuszi felsőbbrendűség fitogtatására egy másik jó példa, amikor Laurent Nkunda tábornok a CNDP vezére, aki 2008-ban a francia RFI²⁰⁸-nek interjút adott, de azt angolul tette, holott ő is kiválóan beszél franciául. Mi más ez, ha nem a Ruandát vezető tuszik erőfitogtatása?

2.4. Aktív fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaságban²⁰⁹

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti tartományaiban uralkodó ingtag biztonsági helyzet kulcselemét, az ebben a térségben működő illegális fegyveres csoportok jelentik. Ezek a rendkívül összetett és szinte napról napra változó képet mutató fegyveres csoportok a felelősek azokért, szinte a teljes listát kimerítő változatosságban elkövetett bűncselekményekért, amelyek az itt élők mindennapi életét helyezik folyamatos bizonytalanságba, teszik szinte teljesen lehetetlenné a gazdasági és szociális fejlődést. Furcsamódon ez az állapot nem általános a teljes kongói területen, hanem jórészt csak az ország keleti területeire korlátozódik, azok közül is főként Észak-és Dél-Kivu, valamint kisebb százalékban Maniema tartományokra.

Természetesen az erőszak proliferációja, vagyis a fegyveres csoportok, de inkább csak azok egyes elemeinek tevékenysége áterjedhet a szomszédos tartományok peremterületeire is, mint például délen Katanga és északon Pronvice-Oriental tartományok.

A nagy koncentráció okán a „Nagy-Kivu,”²¹⁰ vagyis Észak- és Dél-Kivu valamint Maniema tartomány területén működő fegyveres csoportok bemutatására fektetem a fő hangsúlyt.

²⁰⁸ RFI: Radio France International

²⁰⁹ Ez a fejezet rész Nagy Sándor: Aktív fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Afrikai terrosita és szakadár szervezetek, A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, a Magyar Honvédség Öszhaderőnemi Parancsnokság és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa 2015, ISBN 978-963-89948-4-4 kiadvány 412-438. oldalán megjelent tanulmány felhasználásával készült. Az itt megjelent fegyveres csoportok tevékenységének alapjait a tanulmányban pontosan megejelölt francia nyelvű szakirodalom képezi a szerző saját fordításában.

Már több mint tíz éve folyamatosak a törekvések, mind a kormány, mind az ENSZ erők részéről, amelyek a „harcosok” visszaintegrálására irányulnak egyrészt a civil életbe, másrészt a hadsereg kötelékébe. Ez utóbbi a tapasztalataim szerint korántsem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, mert a korábbi ellenségekből nem válnak egyik napról a másikra bajtársak. Harmadik megoldási változat, a volt harcosok hazatelepítésére irányul (DDRRR), akik eredetileg a szomszédos országok állampolgárai.

Ezek a nem kevés energiát és anyagi ráfordítást igénylő programok azonban nem váltották be teljesen a hozzájuk fűzött reményeket, hanem sokkal inkább újabbnál újabb fegyveres csoportok alakulását, illetve a hadsereg soraiból való dezertálások sorozatát generálták.

Tudni kell azt is, hogy a sorozatos térségbeli háborúk és fegyveres konfliktusok okán rengeteg fegyver van illegális forgalomban, ami ugyancsak kedvez a nem ugyanebbe a kategóriába sorolt bűnözői bandák tevékenységének.

Kizárva az utóbbiakat és leszűkítve a vizsgálati kört, azok a fegyveres csoportok kerülnek bemutatásra, amelyek politikai, egyes törzsi vagy etnikai csoportok biztonsági fenyegetettsége terén követeléseket fogalmaznak meg. A paletta rendkívül gazdag és komplex a kelet-kongói fegyveres csoportokat illetően. Ezek a szervezetek egyik napról a másikra jönnek létre, tűnnek el, alakulnak át (sokszor csak a nevükben), kötnek szorosabb vagy lazább szövetséget más csoportokkal. A szövetség, legyen az a hadsereggel, vagy korábban az M23-mal vagy a hutu FDLR erőkkel, sokszor tisztán opportunisták mentén jönnek létre. Mindig az a favorizált, aki katonai vagy csupán populáris sikereket tudhat magáénak, ők a követendőek mások számára, velük próbálnak kapcsolatot kiépíteni.

Parancsnokságaik csak ritkán épülnek fel egy-egy katonai hierarchiára emlékeztető szervezetben, rendkívül ritkán egyesültek. Sokkal inkább jellemzi őket a frakciókra bomlás, amely nagyfokú autonómiát eredményeznek, de jelentik ugyanakkor az összehangolt tevékenység hiányát.

A következőkben a tíz legjelentősebb csoportra összpontosítva kerül sor azok bemutatására, tevékenységük elemzésére. Közöttük három kerül az „idegen” kategóriába, míg hét kongói kategóriába. Ez természetesen relatív, mert a szomszédos országokból érkező és a helyi csoportok sokszor keverednek egymással.

²¹⁰ Grand Kivu: www.reefworld.org (Letöltés ideje: 2021. 02.13.)

2.5. A főbb fegyveres csoportok

A szigorú sorrendiség felállítását nélkülözve a bemutatandó fegyveres csoportok²¹¹ között, mégis a tevékenységük súlyát, a lakosságra és a biztonsági helyzetre gyakorolt hatásukat tekintve az M23, a hutu FDLR, és létszámát tekintve talán a legnagyobb Rai Mutomboki vezeti a tízes listát. A csoportok elemzése kitejed arra is, hogy miként valósul meg a hanseni elmélet szerinti területi jelenlét a fennmaradásuk érdekében. Az elmélet megvalósulására a kongói viszonyok között visszatérek majd a részértékelésnél és ott kifejtem miként valósul ez meg a gyakorlatban.

Az M23 ereje és súlya, a 2013-ban megszületett „Kampalai megállapodást” követően és a ruandai támogatás megszűntével jelentősen csökkent, de toborzó tevékenységét tovább folytatta, és nem tekintette lezártnak a 2012-2013-ban folyt harcokat a kongói kormány ellen, mondván a kongói tuszik védelmében.

A ruandai hutuk alkotta FDLR felszámolása az ellenük több éven keresztül folytatott hadműveletek ellenére sem valósult meg, ezért a biztonsági helyzetre gyakorolt befolyásával továbbra is számolni kell. A Raia Mutomboki pedig a nem régi múlttal rendelkező, de rendkívüli gyorsasággal óriási méretűre duzzadt fegyveres, önmaguk szerint önvédelmi csoport, ami ugyancsak meghatározó a kelet kongóban állandósult konfliktusokban.

A kelet-kongói fegyveres csoportokról beszélve sokszor a Mai Mai kifejezést használják. A *Mai* (*kiejtve mazsi*) szó a szuahéli nyelvbe vizet jelent, ami ebben az esetben arra utal, hogy ezek az eredetileg egy-egy falu önvédelmére szervezett fegyveres csoportok egyfajta „mágikus vízben” mosakodtak meg a harcba indulás előtt, azt tartva, hogy ez által sérthetetlenek lesznek, a lő- és szúró-vágó fegyverekkel szemben. Ez a Mai Mai megnevezés az idők folyamán olyan fogalommá vált, ami egyet jelentett az önvédelemmel, tehát bizonyos pozitív értelmezést kapott. Természetesen az eredeti céltől ezek a csoportok gyorsan eltávolodtak és lesüllyedtek a bűnöző bandák szintjére.

Ugyancsak ehhez a hiedelemhez hasonló a Raia Mutomboki által használt „*grigri*”, ami nem más, mint egy ugyancsak a mágikus főzettel átitatott szövet darab, amit a felkarra vagy a nyakba kötve használnak, szintén védelmet remélve tőle. Az ilyesfajta hiedelmek a kongói emberek körében nagyon elterjedtek és sajnálatos módon az „*ideológiagyártók*” az emberi tudatlanságot jól ki is használják.

²¹¹ Jason Stearns: Repenser la crise au Kivu: Mobilisation armée et logique du gouvernement de transition. Politique Africaine 2013/1 (N 129) 23-49.o

2.5.1. A Március 23 mozgalom

Az M23 mozgalom elsőként való bemutatását aktív működési időszakának rövidege ugyan nem indokolja, de jelentősége sokkal nagyobb. Tanúságot tett arról, hogy a mélyben szunnyadó felhalmozódott erők miképpen tudnak, igaz kívülről kapott jelentős ruandai és ugandai támogatástól bátorítva, a felszínre törni és miként tudta hosszú ideig sakkban tartani egy akkora méretű ország, mint a Kongói Demokratikus Köztársaság kormányát. Hivatalosan ugyan a mozgalom megszűnt, de mint oly sok esetben vélhetően ez is csak tetszhalott állapot. Az M23²¹² néven ismertté vált mozgalom 2012-ben alakult meg néhány száz, a hadseregből dezertált, korábbi CNDP²¹³ katona bázisán. A 2009-ben született Gomai egyezmény után a hadseregbe integrált CNDP tagok többsége viszont nem vett részt ebben a dezertálási hullámban, sem az utána következő fegyveres konfliktusban az M23 oldalán. Az M23 hivatalosan egy politikai mozgalom, megalakulásakor élén Bertrand Bisimwa²¹⁴-val, míg a mozgalom katonai szárnyát a korábbi CNDP tag és a kongói hadsereg ezredese, Sultani Makenga²¹⁵ (később önmagát tábornokká léptette elő) vezette.

A mozgalom névválasztása a 2009. március 23-án, a kongói kormány és a CNDP között megszületett „Gomai egyezmény” aláírásának dátumára utal. Az egyezmény kötelezettségeket ró egyaránt a kongói kormányra és a másik fél tagjaira, a CNDP-ra.

A mozgalom kezdetétől széles körű követelésekkel álltak elő, amelyek között szerepelt a kinshasai kormány távozása, a kongói tuszik ellen irányuló diszkrimináció megszüntetése mellett sok más elfogadhatatlan is. 2013. október végére, közvetlenül a mozgalom bukása előtt, ezek a követelések már csak néhányra redukálódtak, mint a menekültek visszatérése az országba, a tuszik örök ellenségének tekintett ruandai hutu FDLR megsemmisítése, és az örök követelés, a volt és újabb integráción átesők leendő beosztása a kormányhadseregben.

A mozgalom rövid létezése alatt két fázist lehet megkülönböztetni: az első, a felkelés kirobbanásától Goma bevételéig (2012. november 20.), a második, az előző időponttól a mozgalom bukásáig terjed.

A mozgalom elején az M23 gyors ütemben növelte állományát, toborozva a hadsereg (FARDC) dezertőrjeit, a ruandai hadsereg leszerelt tagjait, az FDLR vele szimpatizáló repatriált tagjait, de soraiba gyülekeztetett nagyszámban gyerekkatonákat is ruandai és kongói

²¹² M23: 2012-13-ban lezajlott kormányellenes felkelés, javarészt kongói tuszikból szerveződött rebellis mozgalom. Nevét a Gomai békeszerződés dátumáról, 2009. március 23-ról kapta

²¹³ CNDP: Laurent Nkunda tábornok vezette kongói tuszikból szerveződött rebellis csoport, 2007-2009 között. 2009. március 23-án aláírt Gomai egyezmény után megszűnt, tagjait a hadseregbe integrálták.

²¹⁴ Bertrand Bisimwa: Az M23 politikai mozgalom vezetője.

²¹⁵ Sultani Makenga: Az M23 mozgalom katonai szárnyának vezetője, korábban a CNDP egyik vezetője, az integrációt követően ezredes a kongói hadseregben. A kirobbantott felkelés előtt a hutu FDLR elleni műveletek dél-kivui parancsnokhelyettese volt.

területről egyaránt, akiket legtöbbször erőszakkal vettek rá a soraikba lépésre. Ebben a fázisban a mozgalom elnöke a Bosco Ntagandához²¹⁶ közel álló Jean-Marie Runinga²¹⁷ volt. Bosco ekkor még úgy tűnt fel, mint az M23 valódi vezetője. A ruandai születésű Bosco Ntaganda korábban a Ruandai Néphadseregben (Armée populaire Rwandaise) tisztként szolgált. A 2002-2003-ba a Kongói Hazafiak Uniója (Union des Patriotes congolaise, UPC) nevet viselő ugyancsak illegális fegyveres csoport vezetőjeként Ituri területén elkövetett háborús bűnök miatt a Nemzetközi büntető bíróság körözési listáján szerepelt hosszú ideig. Tartva Kabila elnök kiadatási szándékától inkább „önként” feladta magát a ruandai Amerikai Nagykövetségen. Kegyetlensége miatt Terminátor néven vált ismertté. A CNDP második embereként, kijátszva korábbi főnökét Laurent Nkunda²¹⁸ tábornokot a ruandai hatóságoknak, kulcsszerepet játszott a 2009. márciusban megkötött Gomai egyezmény megkötésében. Ez az egyezmény zárta le a CNDP és a kongói kormány 2007-2009 közötti fegyveres konfliktust. Az egyezményben foglaltak végrehajtása folyamatosan viták tárgyát képezte mindkét fél részéről.

Bosco tábornoki rendfokozatot kapott a kongói hadseregben és egyúttal kinevezték az FDLR ellen indított hadműveletek koordinátora helyettesének Észak- és Dél-Kivuban. Fenntartva a korábbi kapcsolatait Ruandával és számos egyéb fegyveres csoporttal, meghatározó szerepet játszott az M23 megalakításában és szervezésében. A tuszi klánok között fellángolt ellentét miatt robbant ki ugyancsak személyes ellentét Bosco és a szintén ex-CNDP-s Sultani Makenga között Goma elfoglalását követően, főként a városból való kivonuláskor 2012. december elején.

A jelentős kezdeti ruandai és ugandai támogatás erre az időszakra a nemzetközi nyomás hatására számottevően csökkent, ami az M23 gyengüléséhez vezetett. A mozgalom gyengülését csak fokozta, amikor Bosco és követői elhagyva a mozgalmat Ruandába menekültek. Ennek a magyarázata az, hogy Ntaganda tartotta kézben a toborzó csatornákat és a pénzügyi forrásokat is ő kezelte. Makenga az Ugandai és ruandai menekülttáborokban toborozva próbálta a hiányt pótolni, sikertelenül, mert sejtve az elkövetkező bukást sokan elhagyták soraikat.

A Gomából való kivonuláskor Makenga jelentős lőszer és fegyvertartalékot halmozott fel az FARDC által hátrahagyott készletekből, de ekkorra már a fegyvereket használni tudók

²¹⁶ Bosco Ntaganda: Cour Pénale Internationale: Situation in the Democratic Republic of the Congo The Prosecutor v. Bosco Ntaganda ICC-01/04-02/06 ICC-PIDS-CIS-DRC-02-018/21_Eng. www.icc-cpi.int (Letöltés ideje: 2021.02.11.)

²¹⁷ Jean-Marie Runinga: Az M23 volt politikai vezetője.

²¹⁸ Laurent Nkunda: Kongói tuszi tábornok a CNDP vezetője.

hiányoztak soraikból, létszámnehézségekkel kellett szembenéznie. A modern fegyvereket kezelő ruandai katonák támogatása is jelentősen lecsökkent, igaz teljesen nem szűnt meg. Ezek hatására az M23 kénytelen volt a korábban ellenőrzése alatt tartott területeket (Masisi, Nyiragongo) feladni. Tettek még néhány kísérletet a Goma elleni offenzívára, de ezeket a MONUSCO²¹⁹ intervenciós dandárja által támogatott kongói hadsereg visszaverte. A gyengülő M23 a térségben lévő más fegyveres csoportok (FDLR, Nyatura) támadásainak célpontjává is vált Rutshuru területén

2012. december 19-től a kongói kormány és az M23 küldöttsége az ugandai elnök közvetítése mellett tárgyalásokba kezdett. A rendkívül lassan haladó tárgyalások során az M23 újabb feltételeket szabott a megegyezéshez, majd 2013 áprilisában el is hagyta a tárgyalóasztalt. A 2013. szeptember 10-én újra beindított tárgyalásokat a CIRGL²²⁰ már a végsőnek gondolta. Igaz, hogy az M23 követelései ugyan jelentősen mérséklődtek, de a katonai erőviszonyok időközben megváltoztak Kinshasa javára, ahol a politika ennek hatására már nem látta értelmét az M23 egyenlő félként kezelésére a tárgyalásokban. Nem tekintették másnak az M23-at, mint egyet a Kivuban működő fegyveres illegális csoportokból. Október 20-án, a nemrégiben újra kezdett tárgyalás ismét megszakadt, az M23 és a FARDC/MONUSCO erők között kirobbant összecsapások miatt. A harcok kiterjedtek Rutshuru belső területeire is, de a kongói hadsereg 10 nappal később elfoglalta Bunagana-t, a rebellisek bázisát az ugandai határ mellett. Ezzel kezdődött a mozgalom összeomlása és megindult a helyzet rendeződése.

A nemzetközi nyomásra gyakorlatilag megszűnt ruandai és ugandai támogatás, ennek eredményeként a logisztikai és a katonai utánpótlás is megszűnt, az M23 katonai ereje derékba tört és Uganda fővárosában, Kampalában végül megszületett a súlyos fegyveres konfliktus lezárására vonatkozó egyezmény.

A mozgalom kirobbanása óta folyamatos elemzés tárgyát képezte, hogy miként is tudott az M23 ilyen hihetetlen gyorsasággal megerősödni, szinte megroppantani a kongói hadsereget. A magyarázat egyik eleme az, hogy a mozgalom magját felkészült és tapasztalt tisztek és katonák alkották. Az ugandai és ruandai határövezetben lévő M23 jelentős támogatást élvezett Uganda és főként Ruanda részéről, értve ez alatt logisztikai, fegyverzeti és katonai támogatást egyaránt. Ezen túl az M23 gyorsan kiépítette kapcsolatait más fegyveres csoportokkal, aminek következtében szintén nőtt az ereje.

²¹⁹ United Nations Organization Stabilization Mission in the DR Congo: www.monusco.unmissions.org/en (Letöltés ideje: 2021. 07.17.)

²²⁰ CIRGL: Conférence internationale sur la région des Grands Lacs, www.icgrl.org (Letöltés ideje: 2021. 04.17.)

Szövetségei voltak Észak-Kivuban:

- az FDLR Mandevu dezertőrjei, a Hunde és Nyanga törzsek fegyveresei,
- a Mai Mai Cheka által vezetett *Nduma Defence of Congo (NDC)*,
- a Kongói védelmi erők (*Forces de défense du Congo /FDC/*),
- a Raia Mutomboki Masisiban lévő erői, a Kongói Hazafiak Uniója a Békéért (*Union des patriotes congolais pour la paix/UPCP*),
- az Unió a Kongói Demokrácia Helyreállításáért (*Union pour la réhabilitation de la Démocratie au Congo/URDC*),
- az Ökumenikus Erők Kongó Felszabadításáért (*Force oecuménique pour la libération du Congo/FOLC*),
- a „Nagy-Kivuban” aktív Nande fegyveresek.

Dél-Kivuban pedig szövetségre lépett a koalíciót alkotó fegyveres csoportokból álló Kongói Felszabadító Erők Uniójával (*Union des forces révolutionnaires du Congo/UFRC*, egy egész sor kisebb fegyveres csoporttal (Burundi, Banyamulenge, Bafuliro), illetve a Mai Mai Yakutumba-val és kisebb Bembe csoportokkal.

Az M23 példája, főként a sikerei időszakában, sokakat arra ösztönzött, hogy újabb fegyveres csoportokat vagy azok koalícióit hozzák létre. Sokan elengedhetetlennek látták az összefogás szükségességét a közös ellenség, a hutu FDLR és a kongói hadsereg, a FARDC ellen. Végeredményben ezek a törekvések kártyavárként omlottak össze. Az ENSZ intervenció s dandárjával megerősített hadsereg pedig remény volt arra, hogy a régió békéje helyreállításra kerül.

2.5.2. Demokratikus Erők Ruanda Felszabadításáért²²¹

Az FDLR, a régi ruandai hutu rezsim hadserege és az Interahamwe²²² néven ismert milícia, az 1994-es népirtás elől Kongó keleti tartományaiba menekült tagjai bázisán alakult meg 2000-ben. A megalakuláskor megfogalmazott céljaik között szerepelt a ruandai hutu menekültek védelme és a Kigali tuszi kormányzat elleni harc. Mégis a régió 1998 és 2002 közötti ruandai megszállásakor meglehetősen csekély összeütközés volt a Ruandai Nemzeti Hadsereg között. Az 1990-es évek során számos alkalommal hajtottak végre fegyveres akciókat ruandai területen, majd ez a 2000-es években némileg alább hagyott. 2012-2013-ban azonban, kihasználva az M23 és a FARDC összecsapásai következményeként kialakult kaotikus

²²¹ Forces Démocratiques pour la Libération du Rwanda/FDLR

²²² Interahamwe: A ruandai népirtásban érintett, főként hutu fiatalokból szervezett milícia.

helyzetet, több alkalommal beszivárogtak Ruanda területére, és hajtottak végre fegyveres támadásokat.

Az FDLR politikai szárnya Németországban működött, mígnem a vezetőik letartóztatásával ez a központ, valamint a külföldről jövő jelentős pénzügyi támogatás gyakorlatilag megszűnt. A katonai szárny, a *Forces combattants Abacunguzi (FOCA)* néven is ismert, bár a média nem igazán használta ezt az elnevezést. Több számadat vált ismertté a harcoló erők létszáma tekintetében, de az 1500-2000 fős létszám a valószínűsíthető a két Kivu területén. Ez jelentősen csökkent az ellenük indított két nagy hadművelet eredményeként. A soraikban a ruandai hutukon túl, jelentős számban voltak kongói hutuk is. Ez a harcos létszám gyakorlatilag a szűken vett FDLR-re vonatkozik, mert az évek során néhány egyéb ága is kialakult.

Az FDLR/RUD, Egyesülés a Demokráciáért létszáma kb. 500 főre tehető, de jellemzően ők nem voltak közvetlen részesei a harcoknak. Tevékenységüket törvénytelen módon szerzett pénzből finanszírozták. Az FDLR/Soki néven ismert második kisebb ágát kb. 100 fegyveres alkotta, és 2012-2013 során többször ütköztek meg az M23 erőivel. A harmadik frakció a Gaston Mugasa vezette FDLR/Mandevu, soraiban alig 50 fegyveressel. A helyzet pikantériája, hogy 2012-ben hutu léttükre az M23 aktív szövetségi voltak.

Az FDLR e három frakciója jellemzően Észak-Kivu területén működik, főként Rutshuru és Lubero területén. Az elmúlt évek során az FDLR létszáma folyamatosan csökkent, egyrészt az ENSZ kongói missziója fegyveres erejének (MONUC majd MONUSCO) tevékenysége eredményeként. Az ENSZ erők DDRRR²²³ (désarmement, démobilisation, rapatriement, réintégration, réinstallation) tevékenysége középpontjában az FDLR, mint a legfőbb destabilizációs erő állt. 2002 és 2013 között több mint 12000 ruandai nemzetiségű, köztük legnagyobb számban az FDLR harcosai kerültek visszatelepítésre Ruandába a program keretén belül. Ehhez a létszámhoz hozzá kell érteni természetesen a családtagokat is.

A létszámukat egyaránt csökkentette a nagy százalékban előforduló dezertálás, valamint a tisztjeik Zambiába menekülése, megelőzve a hazatelepítésüket.

Harmadsorban a kongói hadsereg ellenük indított hadműveleteik során is jelentős veszteségeket szenvedtek. E hadműveletek sorában 2009. január-februárjában közös kongói-ruandai hadművelet is folyt Észak-Kivu területén, amit hivatalosan sikerként könyveltek el (150 FDLR harcost semmisítettek meg), de a gyakorlatban csak az FDLR erői kiszorítását jelentette déli irányba, Dél-Kivu tartomány területére. Emellett komoly ellenérzéseket váltott

²²³ DDRRR: Az ENSZ programja, lefegyverzés, demobilizáció, hazatelepítés, visszaintegrálás, újratelepeítés. <https://monuc.unmissions.org/en/ddrrr> (Letöltés ideje:2021.03.05.)

ki a kongóiak körében a ruandai hadsereg (a gyűlölt ellenség) megjelenése Észak-Kivu területén, ahol a korábbi rossz emlékek még éltek.

Hozzájárul a korábbi jelentős erőt képviselő FDLR meggyengítéséhez, több kisebb csoportjuk teljes felszámolásához, a Dél-Kivu tartomány Shabunda területén önvédelmi erőként ellenük szerveződött Raia Mutomboki.

A Kigali kormány, a hutu FDLR soraiban lévő korábbi tömegyilkosok likvidálására 2011 végén, 2012 elején bérgyilkosokat is bevetett kongói területen. Ennek eredményeként a parancsnokaik meggyilkolása az FDLR vezetést szétzilálta.

2013 végére az FDLR Észak-Kivuban, Pacifique Ntawhunguka, „*Omega*” ezredes vezetése alatt szétszóródott Walikale, Lubero, Rutshuru és Masisi²²⁴ területén, állományában 1000 főre becsült harcossal. Dél-Kivuban a Hamada Habimana alezredes vezette FDLR erők, mint korábban is, Mwenga, Uvira és Fizi területén tevékenykedtek, azonban a becsült létszám csupán 100 körül mozgott. A csoportok finanszírozása mindkét tartományban a hutu diaszpórából érkező támogatásból, az illegális útlezárások során beszedett pénzekből, illegális bányák, piacok sarcolásából származó jövedelmekből és a kábítószer kereskedeleméből származott.

Meglehetősen csekély a velük együttműködő más fegyveres csoportok száma. Dél-Kivuba szinte csak a Hutu burundi FNL (Forces nationales de libération) és néhány kisebb Mai Mai csoport állt velük szövetségben a hadsereg elleni támadások során. Észak-Kivuban, a kongói hadsereggel kötött egyfajta megnehtámadási paktumot követően az M23 ellen folytatott harcokat, melyek során a hadsereg logisztikai támogatását is élvezték.

Kedvezően hatott az FDLR-re, hogy az M23 mozgalom megszületése után a hadsereg kénytelen volt az ellenük folytatott korábbi hadműveletek intenzitását jelentősen csökkenteni. Tisztán látszik, hogy az előbbieken bemutatott tényezők meggyöngítették az FDLR harci és logisztikai kapacitását, de az még ma sem alábecsülendő. A kelet-kongói lakosság ma is nap, mint nap szenved a gyökereitől megfosztott, minden integrációs perspektívát nélkülöző FDLR támadásoktól. Másrészt a ruandai kormány továbbra sem mondott le arról a szándékáról, hogy támogatja az FDLR ellen irányuló fegyveres mozgalmakat, az újabb népirtás lehetőségére hivatkozva.

Az FDLR végleges felszámolása úgy tűnik elengedhetetlen a Kongói Demokratikus Köztársaság és Ruanda közötti kapcsolatok normalizálásához.

²²⁴ Walikale, Lubero, Rutshuru és Masisi: Észak-Kivu tartomány területei

2.5.3. Raia Mutomboki

A Raia Mutomboki, szuahéli nyelvben a „*haragos emberek*”, a dél-kivui Shabunda területén szerveződött „önvédelmi csoport”. Ismert, de inkább becsült fegyveresei létszámát tekintve a legjelentősebb. Mára már a „Nagy Kivu”, vagyis Észak- és Dél-Kivu, valamint Maniema tartományra is kiterjed a tevékenységük, de tudni kell, hogy szervezetüket illetően az rendkívül szétdarabolt, frakciókra szabdalta, nincs központi parancsnoksága, vezetése nem egységes. Csupán a közös ellenség az FDLR tekintetében van egységes álláspontjuk, amely ez utóbbi megsemmisítése.

A Rai Mutomboki 2005-ben tűnt fel, az FDLR által Shabunda²²⁵ területén a lakosság ellen elkövetett cselekmények eredményeként. A 2002-es „Globális megegyezés” (Accord global et inclusif) az összefoglaló néven „Mai Mai” -ok integrálását tűzte ki célul a hadseregbe, illetve a civil életbe, a kelet kongói területeken évtizedek óta zajló fegyveres konfliktusok lezárása megoldásaként. Ennek során viszont a célcsoportok felsorolásából a külföldi fegyveres csoportok, mint az 1994-es ruandai népirtás elől kongói területre menekült hutuk alkotta FDLR kimaradt. Az FDLR ellen addig fegyveresen fellépő Mai Mai csoportok az integráció számára kijelölt pontokra elvonulva gyakorlatilag védtelenül hagyták falvaikat, amelyet az FDLT mészárlásai, rablásai, gyújtogatásai követtek.

Shabundában egy „kimbangista”²²⁶ pap, Jean Musumbu a falvak megvédésére, önvédelemre mozgósította a rega²²⁷ fiatalokat. Musumbu tudta, hogy a fiataloknak a kezébe lőfegyvereket adni ugyan nem tud (javarészt íjjakkal, lándzsákkal, bozótvégókkal voltak felszerelve), de felhasználva a misztérium elemeit, a fegyverekkel szembeni sérthetlenséget ígérte nekik, Erre használták a csak szűk kör számára ismert alapanyagokból készült főzetet, amellyel átítatott karkötőket, nyakláncokat, „grigriket” adott a fiatal harcosoknak. Ehhez megfelelő ideológia is tartozott, vagyis bizonyos általa felállított szabályok betartásához volt kötve a sérthetlenség. Készítettek „grigriket” a lőfegyverek és a „hideg fegyverek” ellen is.

Ennek a gyengén felfegyverzett, de morálisan rendkívül erős fiatal csapatnak a területükön sikerült alig két év alatt az FDLR-t felszámolni, vagy más területekre kiszorítani. Ennek következtében a lakosság körében rendkívül népszerűek és támogatottak lettek, azonban már ekkor megindult a mozgalmon belül egyfajta önállósodási törekvés egyes, az eredeti szellemi

²²⁵ Shabunda: Dél-Kivu tartomány legnagyobb nyugati területe.

²²⁶ Kimbangista egyház: Független afrikai prófétista katolikus egyház. 1921. április 06-án alapította Simon Kimbangu, Bas-Congo tartományban. Religions traditionnelles- CORES: www.core.ac.uk (Letöltés ideje: 2021.01.12.)

²²⁷ Rega: A dél-kivui Shabunda területén élő törzs.

vezető, Musumba által nem támogatottak (Misiba Bwansolo más néven „Mwami”²²⁸ Alexandre, Kyatend Dittman) részéről saját milíciák szervezésére. A Raia Mutomboki is közte volt a 2009. március 23-i Gomai Egyezmény aláíró 21 fegyveres csoportnak a CNDP-vel együtt. Ez lehetővé tette számukra, hogy erejüket az FDLR ellen harcra összpontosítsák, de ennek eredménye a lakosság elleni véres megtorlás lett a hutuk részéről.

2011-ben a kormány és a katonai felső vezetés döntésének megfelelően megkezdődött az addigi dandár szervezetről való áttérés az ezred szervezetre. Ezt a kijelölt gyülekezési pontokon hajtotta végre a hadsereg, szabadon hagyva az addig felügyelt területeket az FDLR és más fegyveres hordáknak. Musumbu újra a shabundaiakhoz fordult, újra felszólította őket a harcra, de ezúttal már az északi területeken is, ott, ahol a bányaterületeket az FDLR tartotta a kezében.

Ugyancsak 2011 az ideje egy újabb Raia milícia szerveződésének észak Shabunda területén. A csoportot Eyadema Mugugu hozta létre, és aratott gyors sikereket a régióban, majd tevékenységük áterjedt a szomszédos területekre, az észak-kivui Walikaléra és a dél-kivui Kalehére. A kalehei terület ugyan már nem a regáké volt, de kedvező fogadtatásban volt részük az itteni „Tembó” törzsektől, akik még harcosokat is adtak soraikba az FDLR elleni harchoz. A Walikale-i csoport a Mai Mai Kifuafua-val együtt 2013. augusztusban a lefegyverzési program mellett döntött. Ez alatt a többiek a hadseregbe való integrációt sürgető tárgyalásokat folytattak, de ragaszkodtak az addig viselt rendfokozatuk elismeréséhez, amit viszont a hadsereg megtagadott.

2012-ben két újabb csoport alakult meg Dél-Kivuba és Masisi²²⁹ déli területén. Az elsőt a hadsereg elégedetlen rega nemzetiségű tagjainak bázisán Musolwa Kangela alezredes, míg a másodikat Daniel Meshe szervezte. Ez utóbbi egykor Laurent Désiré Kabilához közel állt, de annak meggyilkolása után Németországba menekült. A két új csoport szemben állt a hadsereg Shabundába való visszatérésével, figyelemmel az annak kötelékébe beintegrált ruandofon ex-CNDP katonákra. Tevékenységük áterjedt Kabare és Walungu majd később észak Mwenga, Uvira és Fizi²³⁰ területére.

Újabb frakció alakult 2012 közepén Masisi déli részén, ami az FDLR egyik bástyája volt, a velük „*inter-etnika*” kollaborációban lévő tembó „Kifuafua” csoporttal. Később számos Kifuafua fordult szembe az FDLR-rel és Delphin Mbaenda vezetésével hozta létre a negyedik Raia frakciót. A közös ellenség, az FDLR elleni harc hozzájuk vezette a Hunde és Nyanga

²²⁸ Mwami: szuahéli nyelvben a jelentése király, ma inkább törzsi vezető.

²²⁹ Masisi: Észak-Kivu déli területe, hagyományosan a tuszik által lakott.

²³⁰ Catre des Territoires du Sud-Kivu www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.07.03.) Kabare, Walungu, Mwenga, Uvira, Fizi: Dél-Kivu tartomány adminisztratív területei

törzsekből szerveződött csoportokat is. Azonban szerveződött a másik oldal is, a kongói hutukból álló Nyatura az FDLR-rel lépett szövetségre.

2012-ben a hadsereg több ezredét vezényelték az M23 elleni hadműveletekre, ezzel védtelenül hagyva az addigi felelősségi területeiket, ami egy újabb erőszakhullámhoz vezetett. A kialakult szövetségek és kapcsolatok az egyes fegyveres csoportok között rendkívül összetettek, sokszor követhetetlenek voltak. A Raia Mutombokin belül is létezett egy kapcsolat az M23 Bosco Ntaganda által irányított frakciójával, ami 2013 márciusában szűnt meg, amikor is Bosco és számos követője Ruandába szökött, majd Bosco feladta magát az USA nagykövetségen.

Gyakran nehéz azonosítani a különböző Raia frakciókat. A közös ellenség ugyan megegyezett (FDLR) de a frakciók közötti kapcsolatok bonyolultak és sokszor rövid ideig tartottak. Újabb csoportok létrejötte ezt még inkább komplexé tette, mint például a Daniel Meshe vezette csoport, amihez csatlakozott a hadseregből szökött, az M23-mal kollaboráló Kakuli Kahasha alias „Foka Mike” és Kakuli Sikuli Lafontaine, valamint a Kongói népi erők (Forces populaires congolaises/FPC) és választották a Raia Mukombozi (szuahéli nyelven megmentők) nevet. A hadsereggel való rövid együttműködést követően azzal szembe helyezkedtek.

Egy tucatnyi kisebb csoport bázisán alakult meg 2013 júniusában egy „*politikai-katonai koalíció a balkanizáció és Kabila ellen*”, Coalition Raiya Mukombozi néven.

A Raia frakciók FDLR elleni tevékenysége a nyugati Maniema tartomány Shabundával határos területeire is áterjedt. Azonban, amíg a két Kivu tartományba a Raia a lakosság bizonyos támogatását élvezte, addig Maniemában ez korántsem volt így, a lakosságot ért fosztogatásaik miatt.

Összességében a hutu FDLR által elkövetett, a lakosságot súlyosan érintő cselekmények elleni védelemre szerveződött milícia, a Raia Mutomboki, rendkívül nagy elismerést élvezett a kelet-kongói lakosság részéről, kedvező indíttatást adva más etnikumokkal való szövetségre lépésnek. Ezt példázza a Tembókkal²³¹ kötött koalíció is. Bizonyos értelemben a Raia Mutomboki szinonim fogalommá vált a Mai Mai megnevezéssel, ami korábban a köznyelvben az önvédelmet, a patriotizmust jelentette. A frakciókra szakadás a legtöbb esetben a vezetők közötti személyes rivalizálásra vezethető vissza. Dél-Kivuban a Raia frakciók szembefordulásának oka a hadsereg erőivel ugyancsak egyéni érdekekből, a bányaterületek feletti felügyeletére törekvésből ered. Súlyosbította a kialakult helyzetet, hogy

²³¹ Tembo: dél-kivui törzs

számos frakció fordult szembe a lakossággal és követett el bűncselekményeket velük szemben.

2.5.4. Hazafiak Szövetsége a Szabad és Független Kongóért²³²

Az APCLS-t sokan tartják a legjobban strukturált fegyveres csoportnak. Állománya főként az észak-kivui Hundékból áll, tevékenységi területe Masis, Walikale és Lubero. A becsült állomány nagysága elég tág határok között mozgott, de valószínűleg 1000-2000 főre tehető. Vezetőjük Janvier Buingo Karairi „tábornok”. Az APCLS célja a „ruandofon invázió” elleni harc, ami főként a régióban lévő tuszik ellen irányult. Vezetőjük szerint – természetesen erős túlzással – a csoport már a 90-es években is működött, ő maga részt vett a Mobutu elnök bukásához vezető offenzívában a „Demokratikus Erők Szövetsége Kongó Felszabadításáért” (*Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo/AFDL*) csoporton belül.

Céljaik és azok érdekében folytatott tevékenységük meglehetősen zavarosak, hiszen 2012 novemberében a hadsereg erői kezdeti szégyenteljes veresége után az M23-mal szemben, az APCLS megpróbálta a stratégiai fontosságú Sake-t visszafoglalni az M23-tól. De 2013. februártól júniusig már a hadsereg erői ellen folytattak harcot Masisi területén.

Ami a más csoportokkal való együttműködésüket illeti, ez is változatos képet mutat, mert korábban az FDLR-rel kollaboráltak, majd azt megszakítva a nandékból álló és Muhimba Shetani²³³ vezette „Nemzeti front a demokráciáért” (*Front populaire pour la démocratie/FDP*) mozgalommal álltak szoros kapcsolatban. 2013 februárjában az APCLS jelentős szerepet töltött be a több csoportból szervezett „Hazafiak szövetsége Kongó balkanizálódása ellen” (*Alliance des patriotes contre la balkanisation du Congo/APBC* vagy *APCBCO*) nevet felvett mozgalom megszervezésében, amelynek élén Karaira „tábornok” állt. A koalíció nem egységes, amit a szervezeten belüli történt összecsapások bizonyítanak. Az APCLS az integráció kérdésében sem egységes, mivel csupán 300 harcos jelent meg a kijelölt gyülekezési ponton 2013. januárban, amikor is az M23 elleni harcra próbált a hadsereg a fegyveres csoportok felé felhívást intézni. Egyes hírek szerint az integráció sikertelenségében jelentős szerepet játszott (egyelőre név nélkül), a hadsereg egyik az M23-nak dolgozó tisztje, ellenségeskedést szítva a hundék jelenléte miatt Kitchanga-ban.

Ugyancsak megosztotta az APCLS sorait egyik vezetőjük 2013. februárban történt meggyilkolása, amit a hadsereg katonáinak tulajdonítottak és váltott ki fegyveres összecsapást a hadsereg és az APCLS között.

²³² Alliance des patriotes pour un Congo libre et souverain/APCLS

²³³ Shetani: szuahéli nyelvben a jelentése Sátán, ami jól jellemzi a név viselője emberi vonásait.

Az APCLS több elemző által jónak tartott belső kohéziója ellenére, 2013 szeptemberében szembe találkozott az első kiválási törekvéssel. A Mirimo ezredes vezette frakció nem ismerte többé el Janvier Karairit parancsnoknak, és megalapította saját szervezetét APCLS/Bord du lac (APCL/BL) néven, kinyilvánítva szándékát az ENSZ erők (MONUSCO) támogatására az M23 és az FDLR-rel szemben folytatott műveletekben.

2.5.5. Nyatura

A hutukból szerveződött Nyatura²³⁴ nevű fegyveres csoport 2010-ben tűnt fel. Tagjai közül korábban többen is a 2009-ben integrált „Kongói ellenálló hazafiak” (*Patriotes résistants congolais/PARECO*) csoport tagjai voltak, bár integrációjuk csak rövid ideig tartott, hiszen meglehetősen gyorsan dezertáltak a hadseregből. A Nyatura parancsnoka Kasongo „ezredes”, akinek vezetésével a csoport jelen van Kalehe (Dél-Kivu), Masisi (Észak-Kivu) területén, de szórványos tevékenységük figyelhető meg Rutshuru és Kiwanja területén is. Az eredeti célkitűzésük a hutu földművelők érdekeinek védelme a tuszi állattenyésztőkkel szemben, ami hosszú múltra vezethető vissza. Radikalizálódásuk a 2011-es Raia Mutomboki általi hutuk elleni támadássorozatra tehető. Mint hutuk, közeli kapcsolatban álltak az FDLR-rel és más hutukból szerveződött fegyveres csoporttal.

Jellemzően nem rendelkeznek központi parancsnoksággal és az állományuk nagysága sem ismert pontosan, de valószínűleg nem haladja meg az 1000 főt.

2011-óta Nyatura összeütközésbe került számos más fegyveres csoporttal úgy, mint a Kongói Védelmi Erőkkel (Forces de défense du Congo/FDC, a Raia Mutomboki Hunde-Nyanga szárnya), a nande Mai Mai Shetani-val, az APCLS-el (hunde), okozva ezzel egyfajta inter-etnikai háborúskodást. A Nyatura a felelős a nande, tembo és hunde civil lakosság lemészárlásáért.

Az M23 megjelenése erős befolyást gyakorolt a Nyaturára. A hadsereg erőinek átcsoportosítása az M23 elleni harcra lehetővé tette, hogy a Nyatura jelentősen növelje a befolyása alatt lévő területeket. Valószínűsíthető, hogy az FDLR-rel koalícióra lépve Rutshuru és Nyiragongó²³⁵ területén összeütközésbe került az M23 erőivel, mint ahogy a 2013 áprilisában elkövetett Rutshuru település elleni támadás is ezt bizonyítja. Ezen túl, az ENSZ járőrével is összeütközésbe kerültek 2013. júliusban Goma közelében.

A Nyatura belső helyzete kísértetiesen hasonlít az előzőekben bemutatott Raia-éra, a frakciókra hullásra. Csak Masisi területén öt olyan különböző csoport volt, amelyek közül

²³⁴ Armed Groups and International Law: www.armedgroups-internationalallaw.org (Letöltés ideje: 2021.07.02.)

²³⁵ Rutshuru és Nyiragongo: Észak-Kivu tartomány területei

három is a Nyatura nevet követelte magának, de ezek az egyébként névtelen csoportok sok esetben csak néhány főből álltak. Ezek közül a Noheri ezredes által vezetett az M23-mal szövetkezve Kitshanga közelében több falut is elfoglalt. Egy másik jelentősebb frakciója Masisi területén, az Emberi jogokat védelmező erők (*Forces pour la défense des droits humains/FDDH*) az APCLS-el szövetségre lépve, az NDC-Sheka fegyvereseivel csapott össze.

A hadsereg erőivel (FARDC) való kapcsolatuk meglehetősen bonyolult. Egyfelől a hadsereg korrump vezetésével ápolt szoros kapcsolatot, mint például Gabriel Amisi tábornokkal, a Szárazföldi erők főnökével, aki az ENSZ szakértői csoport szerint fegyvereket adott el a Nyaturának. Amisi tábornok rovására még sok egyéb korrupció gyanús ügylet is írható volt, aminek hatására 2012 végén felfüggesztették beosztásából. Történt mindez az M23 elleni műveletek kellős közepén, de ez egyszer a döntés jónak bizonyult, mert a hadsereg morálja és harci képességei erősödtek. Ugyancsak 2012-ben, a hadsereg toborzási kampányt folytatott az M23 ellen, minek folytán a Nyatura néhány száz harcosa integrálásra került a hadseregbe.

Megállapítható a Nyatura esetében is, hogy a személyes érdekek, ambíciók által vezérelt szakadások a szervezetben szétdarabolták nem csupán az erőiket, de egyaránt a csoport jelentősége is csorbát szenvedett a fegyveres csoportok palettáján.

2.5.6. Szövetséges Demokratikus Erők/ Nemzeti Erők Uganda Felszabadításáért)²³⁶

A rövidítés két ugandai fegyveres csoportra utal, amelyek a Yoweri Museveni²³⁷ ugandai elnök hatalmával szemben jöttek létre. Az ADF (Allied Democratic Forces, Szövetséges demokratikus erők) és a NALU (National Army of the Liberation of Uganda, Nemzeti erők Uganda felszabadításáért) 1995-ben egyesültek a zairei, szudáni titkosszolgálatok közreműködésének eredményeként, a közös ellenség, Museveni hatalma ellen.

A két egyesült csoportnak sohasem sikerült ugandai területen megtelepedni, ennek megfelelően az ugandai és kongói határ körzetében a Ruwenzori hegység területén van a bázisuk. A korábban a határövezetben és az ország fővárosában, Kampalában elkövetett merényletek ellenére, 2001 óta ugandai területen nem jegyezték általuk elkövetett merényletet, támadást. Ennek ellenére a toborzási tevékenységük folyamatos és más közép-afrikai országok területén hajtanak végre akciókat. A Kongói Demokratikus Köztársaság

²³⁶Szövetséges demokratikus erők: Allied Democratic Forces/ADF, Nemzeti erők Uganda felszabadításáért: National Army of the Liberation of Uganda/NALU

²³⁷ Yoweri Museveni: www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.06.03.)

egyik kiemelt célterülete a támadásaiknak, annak is az Észak-Kivu tartomány északi részén lévő Beni, valamint az Ugandával határos részek. E területek ugandai elfoglalása majd visszavonulásuk után a kongói hadsereg ENSZ/MONUC által támogatott erőinek beérkezése előnytelen volt számukra, főként 2005-2007 között. Az ENSZ erőkkel és az Ugandával folytatott tárgyalásokat követően a csoport NALU ága hajlandó volt a tevékenysége befejezésére és részt venni a lefegyverzési/integrációs (DDRRR) programban. Az ugandai kormány kifejezve a pozitív hozzáállását, 2008-ban hajlandó volt elismerni a NALU követeléseinek középpontjában álló „*Rwenzururu királyság*” elismerését Ugandán belül. Ez gyakorlatilag egy autonómia elismerését jelentette.

Az ADF valószínűleg a Museveni hatalomra kerülését követő muzulmán represszió eredményeként jött létre, de ennek ellenére nem mutatja az iszlám terrorista szervezet klasszikus profilját és ez az ideológiájára is vonatkozik, bár az utóbbi időben ez változni látszik. Igaz azonban, hogy a NALU megszűnésével minden ADF harcosnak eredeti muzulmánként vagy a hitre megtértnek kell lennie, de sohasem szerepeltek politikai céljaik között a klasszikus iszlamista törekvések (egy kalifa, charia...).

Az ADF (időnként még a régi elnevezés ADF/NALU alatt tűnik fel) valószínűleg meglehetősen stabil kapcsolatot tart fenn az Al-Shebab (jelentése fiatalság arab nyelven) erőivel. Ez utóbbi a somáliai iszlamista törzsekből szerveződött és tehető felelőssé több merénylet elkövetéséért, köztük a 74 áldozatot követelő, 2010. júliusi Kampalában elkövetett merénylettel. A két csoport közötti együttműködés eredményeként egymás akcióiban részt vesznek, megerősítik egymást, valamint az ADF a kiképzéseit is somáliai területeken hajtja végre. Ennek megfelelően valószínűsíthető Al-Shebab terroristák megjelenése a kongói területen is, bár ezidáig ez nem igazolt. A Beni területén élő kisszámú muzulmán lakosság többször került már kollaboráció gyanújába az ADF és az Al-Shebab fegyvereseivel, amit főként a keresztény lakosság feltételez.

Ellentétben a már bemutatott kongói csoportokkal, az ADF élén egy szervezett, központi parancsnokság áll. A mozgalom élén 2007-óta Jamil Mukulu áll, míg a katonai szárnyat Hood Lukwago vezeti. Az ADF soraiból, összehasonlítva a többi fegyveres csoporttal, a dezertálások aránya meglepően kicsi, ugyanúgy a DDRRR programban is kis számban érintettek.

A csoport egyéni és kollektív fegyvereinek típusai széles skálán mozognak, rendelkeznek légvédelmi eszközökkel is. Ezeken túl széleskörű logisztikai és pénzügyi támogatást is élveznek, amelyek bázisa Uganda, Burundi, Tanzánia, Kenya és az Egyesült- Királyság.

Természetszerűen a bevételeik forrását képezik azok is, amelyek a kézműves bányászat és az illegális fakitermelés, a taxik és kamionok megadóztatásából erednek.

A legóvatosabb becslések szerint az állomány nagysága 800 és 1200 fő körül mozoghat, köztük vannak nande etnikumhoz tartozó kongóiak is. Az ADF 2013. július óta számos összecsapás részese volt a hadsereg, de az ENSZ/MONUSCO erőivel szemben. Több gyilkosság, túszejtés, rablás írható a számlájukra, amelyek több tízezer menekültet eredményeztek a térségben.

2.5.7. Simba

A Simba (szuahéli nyelven a jelentése oroszlán) felkelés 1964 januárjában kezdődött, követeléseik között szerepelt a Kongói népköztársaság megalakulása Kisangani²³⁸ (akkori nevén Stanleyville) székhellyel. A felkelés az ezt követő évben a Kongói nemzeti hadsereg, a belga ejtőernyősök és fehér zsoldosok amerikai logisztikai támogatással végrehajtott közös intervenciója következtében kudarcba fulladt. A Dél-Kivuból kiindult felkelés viszont áttért a szomszédos Maniema tartomány egy részére is.

Feltételezhetjük, hogy a jelenlegi Simbák az 1960-as évek felkelőinek Lumumba és Mulele „partizánjainak” leszármazottjai. A rendelkezésre álló információk szerint, az észak maniemai, a Bakumu etnikumhoz tartozók a mobutista elnyomás elől menekülve jutottak el a „Maiko nemzeti park”²³⁹ területére, amely a maniemai Lubutu, az észak-kivui Walikale és a Province orientale területén lévő Bfwasende között terül el. Hosszú éveken keresztül szinte észrevétlenek voltak, kivéve azt a néhány összecsapást, amit a vadászásból, az arany és gyémántbányászatból élő Simbák a vadőrökkel és az aranyat kereső kutatókkal vívtak. Több évtized elteltével, 2005-ben azonban több, mint 300 harcosuk hagyta el az erdőt önként feladva magát a tartományi hatóságoknak, de ezzel egyidejűleg számos harcos fejezte ki szándékát a hadseregbe való integrációra.

2006-tól 2011-ig a Simba és a hadsereg közötti viszony mindennek nevezhető csak békésnek nem. Harcok bontakoztak ki Lubutu területén az ott lévő gyémántbányák felügyeletéért. A csoport több esetben más név alatt is megjelent, úgymint az „Áldott Simba erők” (*Forces divine Simba*), vagy a „Kongói felszabadítás nemzeti hadserege-Lumumba” (*Armée populaire de libération nationale congolaise-Lumumba/APLNC-Lumumba*), és előszeretettel tért vissza az ősi fegyverek alkalmazásához. Előszeretettel kötöttek szövetséget más fegyveres csoportokkal, mint a Mai Mai Morgan, a Maiko nemzeti park északi részén. Ezzel ellentétben

²³⁸ Kisangani: Province orientale tartomány székhelye a Kongó folyó partján.

²³⁹ Maiko national park: <https://www.britannica.com/place/Maiko-National-Park> (Letöltés ideje: 2021.07.21.)

másokkal, mint a Walikale területén működő Mai Mai Cheka (NDC)-val szinte állandó konfliktusban volt. Sorozatos összeütközésekre került sor 2013. augusztus és október között, mikor is több – valószínűleg Nyanga nemzetiségű, mint a Cheka – civil lett gyilkosság áldozata ugyanezen a területen. Az eredeti bázisuktól meglehetősen messzire lévő területek az ott a földben rejlő gazdagságuk miatt (arany) vonzották őket. Emiatt viszont összeütközésbe kerültek más fegyveres csoportokkal és a bányák feletti ellenőrzést megszerezni akaró hadsereg erőivel is.

A sok-sok fegyveres összecsapás arra készítette a hatóságokat, hogy próbáljanak megegyezni a Simbákkal. 2008-ban részt vettek az „Amani” (szuahéli nyelvben a jelentése béke) programban, amelynek célja a béke helyreállítása és a fegyveres csoportok problémájának megoldása volt. 2011 közepén a Simba tárgyalásokat kezdett a Walikale és Lubutu területek vezetőivel (adminisztrátor a kongói megnevezés szerint), megcélozva a csoport demobilizációját és egy részüknek a hadseregbe történő integrációját.

2013 elején a csoport új vizekre evezett, mert megegyezett a „Kongói természetvédelmi intézettel” (*Institut congolais pour la conservation de la nature/ICCN*)²⁴⁰, amely a kongói nemzeti parkok kezeléséért felelős. Ebben a kontextusban a Simba csoport kész volt az addigi búvóhelyül szolgáló nemzeti park területéről való kivonulásra, de ennek fejében iskola és orvosi rendelő építését kérte Lubutu területén. A tárgyalásoknak érdemi eredménye nem lett, hacsak az nem, hogy az intézet (ICCN) igazgatóját a hadsereg a kollaborálás vádjával letartóztatta.

A jelenlegi Simba csoport követelése messze eltávolodtak a hajdan volt „szabadságharcos” elődeikétől. Mostanra ez már csak a területeik védelmére korlátozódik, és mint több más rebellis csoport, ők is az önmaguknak adományozott, aktuálisan viselt rendfokozataik elismerését követelik a hadseregbe való integrációjuk után.

2.5.8. Nduma Défence for Congo²⁴¹

A Ntabo Ntaberi „tábornok”, a csapatán belüli neve „Sheka” által vezetett Mai Mai milícia az észak-kivui Walikale területén működik. A *Nduma Défence for Congo* nevet is viselő csoport 2010-ben vált ismertté, akkor is főleg a lakossággal szemben elkövetett bűncselekmények miatt, főként a tömegesen elkövetett szexuális erőszakért. A csoport vezetője, Sheka (Korábban Walikale területén arany és egyéb értékes ásványkereskedéssel foglalkozott) 2011 közepén lett, Bosco Ntaganda, akkor még a kongói kormányhadsereg tábornokának közeli,

²⁴⁰ ICCN-Site Officiel: www.iccnrdc.org (Letöltés ideje: 2021. 02.11.)

²⁴¹ Nduma Défence for Congo/NDC: mai-mai milícia az észak-kivui Walikale területén.

megbízható embere. Sheka előszeretettel szövetkezett az FDLR erőivel, mígnem egy ruandai utazása idején a korábbi szövetségese, az FDLR alezredese, Evarist Kanzeguhera megölésére kapott megbízást nagy valószínűség szerint Bosco-tól, amit hűen főnökéhez végre is hajtott 2011. november 20-án.

Sheka a 2011-es elnökválasztások idején Joseph Kabila mellett kampányolt, persze nem önzetlenül, mert azt remélte, hogy képviselő lehet az ugyancsak akkor folyó parlamenti választásokat követően. Ez a fajta aktivitása a politikai pályára lépés érdekében (Kongóban sok minden lehetséges, de ez már túlment minden határon) sokkolta a kongói és a külföldi közvéleményt egyaránt. A helyzet megoldására született meg az ENSZ BT Szankció Bizottságának döntése, ami az ENSZ 1533-as határozata alapján felvette Sheka-t arra a nemzetközi tiltólistára, ami megtiltotta neki többek között minden nemű utazást, ezzel hivatalosan megakadályozva a kampányát.

2012 áprilisában, miután Bosco Ntaganda ellátta fegyverrel, lőszerrel és kommunikációs eszközökkel, megtámadta a hadsereg egy csoportját, akit egy korábbi CNDP tag Chuma ezredes vezetett. Az ezredes korábban megtagadta az M23 soraiba történő dezertálást és ráadásul még sértette is Sheka és Bosco érdekeit azzal, hogy megakadályozta azok ellenőrzésének kiterjesztését a bányaterületekre.

2012 augusztusa folyamán, az NDC az M23-mal együtt részt vett egy a hutu falvak ellen irányuló offenzívában, Masisi déli területén.

2013 elején az NDC kiterjesztette fennhatóságát a walikalei bányaterületekre, amelyeket korábban a Raia Mutomboki ellenőrzött. Kétség nem fér hozzá, hogy az NDC legfőbb tevékenységét a bányák (főként arany és kobalt bányák) kézben tartása, az ásványokkal való kereskedelem tette ki. Ezt a tevékenységet támasztja alá a FARDC és más fegyveres csoportokkal való sorozatos összeütközés, hisz a fegyveres összecsapások alapja a közöttük feszülő érdekellentét volt. Ugyanebben az évben számos összecsapás történt az NDC és az FDLR, a Nyatura, de főként az APCLS között, mely a lakosság tömeges elmenekülését okozta Walikale északi területeiről. 2013 áprilisa végére, a hadseregből való tömeges dezertálás eredményeként a csoport átvette a korábban az APCLS által ellenőrzött terület. Az APCLS-el egészen szeptemberig folytatott harc teljesen felforgatta Masisi-t, lehetetlenné téve az ott élők életét. Erre az időszakra tehető az is, amikor az NDC fegyvereseit kannibalizmussal vádolták.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a hozzávetőleg 1000 körüli harcost számláló Sheka vagy NDC a rendkívüli brutalitásáról vált ismertté. Egyike azon fegyveres csoportoknak, akiknek igazán soha nem állt szándékukban befejezni tevékenységüket, kivéve azt az

időszakot 2012 októberében, amikor vezetőjük képviselőségről álmodott. Az elkövetkezendőkben is számolni kell a megjelenésükkel, a lakossággal szembeni brutalitásukkal, főként Észak-Kivu déli területein.

2.5.9. Mai Mai Yakutumba

Az Amuri Yakutumba²⁴² „tábornok” vezette, saját nevét viselő fegyveres csoport Dél-Kivu tartomány legdélebbi, Fizi sűrű őserdővel borított területein tevékenykedik. Egész a felszabadulás, vagyis 1960-óta ez a terület sohasem állt teljes egészében a kongói hatóságok ellenőrzése alatt. Ezen a területen robbant ki a „Mulelista Simba” lázadás 1964-ben és ugyancsak itt találkozott Laurent Desiré Kabila Che Guevara-val, aki nem sok sikert ért el eszméi terjesztésével a kongóiak körében. Ugyanez a sikertelenség kísérte a ruandai megszállás idején, amikor Kigali és a RCD-Goma vezetői tettek kísérletet a terület feletti ellenőrzés megszerzésére. Néhány településen kívül sohasem sikerült a teljes déli terület ellenőrizniük. A Dunia Lwendama²⁴³ vezette Mai Mai kezdte uralni Fizi területét. Ez a „hatalomátvétel” egyre inkább elmérgesítette az egyébként sem békés kapcsolatot a főként földművelésből élő *Bembe* lakosság és az állattenyésztéssel foglalkozó rundai tuszi *Banyamulenge*²⁴⁴-k között. Ez utóbbiak, a Tanganyika tóval párhuzamosan húzódó uvirai és fizi magas fennsíkon élnek, meglehetősen zárt közösségben.

Miután a ruandai csapatok kivonultak, a Mai Mai csoportok egy része részt vett a demobilizációs (leszerelési) programban, illetve a hadseregbe kerültek integrálásra, mint az előbb említett Dunia Lwendema tábornoki rendfokozatban. (A szerző személyes ismeretségben volt a tábornokkal.) Azonban mások, mint William Amuri Yakutumba százados – korábban Dunia tábornok vezette Barakában állomásozó dandár parancsnokhelyettese – megtagadta, hogy embereit az integrációra kijelölt bázisra küldje, mondván, hogy az ellenségüknek tartott Banyamulenge milícia sem tette ezt. Ebből a

²⁴² Mai-Mai Yakutumba: Resistance and racketeering in Fizi, South Kivu Paperback – October 15, 2013 by Jason Stearns (Author), Anonymous (Author) <https://www.amazon.com/Mai-Mai-Yakutumba-Resistance-racketeering-South/dp/1907431268> (Letöltés ideje: 2021.02.11.)

²⁴³ Dunia Lwendama tábornok: Korábbi Mai Mai parancsnok, majd az integrációt követően a hadsereg tábornoka, ma is aktív állományú, mert a kongói hadseregben nincs nyugdíj. A szerző személyesen ismerte.

²⁴⁴ Banyamulenge: Fordítása Mulengei lakos, ruandából évtizedekkel korábban áttelepült, állattenyésztésből élő tuszi törzs az Uvirai-Fizi magasfennsíkon.

Mapping Report, Report on the mapping exercise documenting the most serious violations of human right and international humanitarian law in Congo between 1993 and 2003. <https://www.mapping-report.org/en/1st-congo-war-attacks-against-tutsi-and-banyamulenge-civilians/> (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

tuszikból álló milíciából lett később a Szövetségi Köztársasági Erők (Forces républicaines fédéralistes/FRF) nevű, kongói területre áttelepülő tuszikból szerveződött csoport.

Amuri Yakutumba 2007. januárban találkozott egy, a bembe törzsből származó politikussal, Raphael Looba Undji-val, aki később a Yakutumba csoport ideológusa lett. Minden valószínűség szerint ez utóbbinak jelentős szerepe volt abban, hogy Amuri százados elhagyta a hadsereget és létrehozta a Mai Mai csoportját Reformerek néven. A 10. Katonai Körzet hadműveleti főnöke, Lelo ezredes a négyéves szoros munka és baráti kapcsolatunk során megerősítette, hogy Yakutumbát egy egész felfegyverzett és logisztikailag jól ellátott zászlóalj is követte a dezertálásban. A kongói elnök, Joseph Kabila felmérve a helyzet súlyosságát a dél-kivui tartományban, már 2007 szeptemberében meghívta Yakutumbát Kinshasába, hogy tárgyalásokat kezdjen vele. Az ekkorra már „tábornok” Yakutumba el is ment a találkozóra azonban a várt eredmény nem született meg, mert Kabila rossz taktikát választva inkább elmérgesítette a kapcsolatot. Hat hónapot váratta a Mai Mai vezért és az őt elkísérő ideológusát egy eredménytelen, mindössze 30 perces találkozóért az elnöki rezidencián. Az efféle politikai baklövések meglehetősen gyakran előfordulnak a kongói körökben, sokszor csak erőfitogtatás céllal, több kárt okozva ezzel, mint hasznot. Ekkor még talán könnyebb lett volna a megegyezés Yakutumbával, aki hajlandó volt hónapokat várni az elnökkel való találkozásra. Azonban ez a fél év nem telt haszontalanul a számára, mert bőven volt ideje kiépíteni politikai kapcsolatait a kinshasai képviselők körében. Ezek között mindig volt és van jelenleg is számos politikus, aki még ma is inkább a zűrzavart részesíti előnybe az ország egysége helyett. Felhasználta ezt az időt arra is, hogy megalakítsa az előbb említett politikusok támogatása mellett a mozgalom politikai szárnyát, a Kongó újjáépítéséért (*Parti pour l'action et la reconstruction du Congo/PARC*) nevű pártot, ezzel megtéve a mozgalma legalizálása felé vezető első lépést.

2009-ben a „kongói-ruandai kiegyezés” eredményének betudhatóan közös katonai hadművelet végrehajtását tervezte a két kormány a közös ellenség, a hutu FDLR ellen, melynek eredményeként ruandai katonai erők érkeztek Észak-Kivuba. A korábbi ruandai megszállás és a vérengzések felélesztették a generációkra bevésődött emlékeket, nem csak a lakosságban, de Yakutumba is ellenérzéssel fogadta. Az FDLR-rel egyébként is évek óta jó viszonyt ápoló tábornok, ellenségesen fogadta a volt CNDP/PARECO parancsnokokkal az élen Dél-Kivuba érkezett újabb FARDC csapatokat is. Ez csak olaj volt a tűzre a viszony elmérgesedésében. Mindezek együttesen azt jelentették Yakutumba számára, hogy Kabila elnök bizonytalan a Banyamulengéknek adandó kongói állampolgárságot illetően, főként, hogy ezeket úgy tartják, mint a Kigali kormány előfutárait a „Hima birodalom”

megeremtésében. Másrésztől, Yakutumba megerősítette a burundiakból szerveződött FNL-lel való kapcsolatát, amelyből többen is átálltak őhozá. A csoport politikai álca mellett egyre inkább bűnözői tevékenységgel tartotta fenn önmagát, természetesen a Kinshasából és külföldről érkező támogatás mellett. A Tanganyika tó közelsége egyértelművé tette a kalózkodást is, amellyel a csoport kiterjesztette tevékenységét a szárazföldön túl a határvizekre is.

2010 végén a mozgalom katonai szárnyát átkeresztelték „*Halelúja fegyveres erők*” (Forces armées alléluia/FAAL), némi vallásos színezetet is adva neki. A 2011-es választási évben Yakutumba még erősebb támogatást és bátorítást kapott a bembe²⁴⁵ politikusoktól, kiélezve az eddiginél is jobban a Banyamulengékkal való ellentétet.

Az elnökválasztást és a banyamulenge FRF a hadseregbe való integrálását követően erős nyomás nehezedett Yakutumbára a csoportja integrálását illetően az FRF példájának követésére, de a hosszú tárgyalási folyamat alatt egyre inkább olyan követelésekkel állt elő, amelyek Kabila számára elfogadhatatlanok voltak. Valljuk be ez nem csak egyfajta ellenállás volt az elnök részéről, hanem valóban irreális követeléseket fogalmaztak meg a csoport megszüntetése fejében. Ez a nyomás gyakorlatilag megszűnt az M23 mozgalom kirobbanásával. Yakutumba kihasználva a hadsereg erőinek az átcsoportosítások hatására történő meggyengülését, újabb fontos pozíciókat foglalt el a tartomány déli területein. Az Ubwari félszigetet teljesen uralma alá vonta és itt rendezte be bázisát. Még arra is hajlandó volt ereje növelése érdekében, hogy kapcsolatot építsen ki az M23-mal, annak a térségben szövetséget kereső összekötői útján. Ennek eredményeként jelentős fegyverszállítmány érkezett hozzájuk az M23-tól.

2012 végén változott a helyzet, ugyanis a korábbi burundi szövetséges, az FNL visszaszorult a határ közelébe, valamint a csoport ellen induló FARDC támadások meggyengítették erejüket. A hadseregnek sikerült felszámolni a Tanganyika tavi kalóz csoportokat, és a csoport erőit felszorították a tavakat övező hegyekbe. Milyen megoldás tűnhetett a legésszerűbb megoldásnak? Yakutumba újra integrációs tárgyalásokba kezdett a hadsereg vezetésével. Bár 250 emberét elküldte a Barakában lévő, az integrációra kijelölt táborba, mégis a folyamat mégis újra kudarcba fulladt.

A még mindig jelentős politikai támogatást maga mögött tudó Yakutumba tevékenységével továbbra is számolni kell. Tevékenységük áterjedt délre egészen a Katanga tartományi Kalemiiig, északra Uviráig, de jelen vannak Shabunda egyes területein is.

²⁴⁵ Bembe: Dél-Kivu tartomány Fizi területén élő törzs.

2.5.10. Nemzeti Felszabadító Erők²⁴⁶

Az FNL a Burundit 1993-ban szinte teljesen romba döntő polgárháború alatt megalakult két legjelentősebb fegyveres csoport egyike. Az elsőként jegyzett Demokratikus védelmi erők²⁴⁷ 2003-ban letette a fegyvert és politikai párttá alakult át, majd 2005-ben az elnökválasztáson győzedelmeskedett. A FNL hasonló utat akart bejárni, ezért 2009-ben bejelentette tevékenysége befejezését, majd indult a 2010-es parlamenti választásokon, de a várva várt siker elmaradt. A korábban hatalomra került korábbi szövetséges riválissá vált, megerősítette parlamenti pozícióit. Igaz, hogy az FNL a második helyen végzett, de csupán a szavazatok 15%-át szerezte meg. A csalódásuk és a feltételezett csalás hatására a mozgalom elnöke, Agathon Rwasa és még négy másik ellenzéki politikus is bejelentette a 2010. júniusban esedékes elnökválasztástól való visszalépését. Rwasa féltve a saját biztonságát, inkább az illegalitást választotta, valószínűleg Dél-Kivuba menekült, majd ezt követően csak 2013 augusztusában tűnt fel újra Burundi fővárosában, Bujumburában.

2009-től kezdődően megbékélési folyamat bontakozott ki Burundiban, de ez megzavarni látszott az ekkorra első számú politikai ellenzékké vált, fegyveres csoport, az FNL által. A hadsereg felszámolta az ország északi területén működő FNL erőket és folyamatos akciói hatására csoport áttette bázisát a szomszédos Kongó területére, innen indítva támadásokat Burundi területén lévő célpontok ellen.

Az FNL élén 2012. február óta Aloys Nzamapema „tábornok” áll, és a csoport tevékenysége kiterjed a dél-kivui Fizi és Uvira területeire is. A két ország közötti határt csupán a Ruzizi folyó²⁴⁸ jelenti, amely teljesen nyitott, könnyen átjárható szakasz. A csoport nem csupán katonai akciókat folytatott Burundi területén, de egyaránt loptak állatokat, raboltak el fiatalokat, akiket később maguk közé soroztak be, de törekszenek az itt lévő támogató bázisuk stabilizálására is. Kapcsolataik kiterjedni látszanak Tanzánia felé is, ahonnan nem csupán a menekülttáborok burundi fiataljai közül érkeznek soraikba, hanem emellett fegyver és lőszerutánpótlás is érkezik számukra. Ez teszi lehetővé számukra, hogy kapcsolatokat építsenek ki a térségben működő FDLR-rel, számos más hutu vagy tuszi kisebb fegyveres csoportokkal, legfőként Yakutumbával. Azonban nem csak „barátaik”, de ellenségük is van kongói területen, legfőként a Raia Mutumboki Uvira térségében működő ága állt szemben velük. Ennek magyarázata lehet az FNL és az FDLR között fennálló kapcsolat, melynek eredményeként mindkettő a Raia ellenségei.

²⁴⁶ Nemzeti felszabadító erők: Forces nationales de libération/FNL

²⁴⁷ Demokratikus védelmi erők: Forces de défense de la démocraie/FDD

²⁴⁸ Ruzizi folyó: A Kivu és a Tanganyika tavat összekötő folyó, természetes határ Ruanda, Burundi irányába.

Az FNL ereje a kongói és burundi hadsereg által ellene indított támadások és a belső konfliktusai hatására meggyengülni látszik. A burundi hadsereg a hadműveletek során több esetben is behatolt kongói területre, amely igen kényesen érintette a kongói hadsereget. A korábbi politikai vezető Rwasa eltávolításra került a mozgalom éléről, de a katonai vezetőt (Nzámepema-t) is folyamatos támadások érik az FNL kongói csoportja részéről. A Fizi területén lévő, Antoine „Shui” Baranyaka tábornok vezette csoport erősen vitatja Nzámepema vezető szerepét a katonai szárny élén. A csoport állománya a becslések szerint néhány száz főre tehető.

Megállapítható, hogy a tíz legjelentősebbnek tartott fegyveres csoporton túl szinte végtelen a száma azoknak a kisebb, sokszor csak néhány fegyveresből álló, jelentéktelen indokkal szervezett csoportoknak. Kis túlzással szinte nap, mint nap születnek újabb csoportok, vagy olvadnak be egy másikba azzal szövetséget kötve, vagy éppenséggel tűnnek el.

Az előbbieken bemutatott tíz legjelentősebb fegyveres csoport kapcsán érdemes megvizsgálni azokat az összetevőket, amelyek a rebellis csoportok kialakulásához, létezéséhez, működéséhez és nem utolsósorban proliferációjához vezetnek, és vezetnek jelenleg is. Vegyük sorba a jellemzőket.

A hadsereg tehetetlen a keleti tartományokban kialakult rendkívül rossz biztonsági helyzet miatt szerveződött „önvédelmi” csoportokkal szemben. Ez a képességihiány magyarázható a korrupción túl azzal is, hogy korábban a hadsereg állománya a képzetlen, alacsony morállal bíró integrált rebellisekkel került feldúsításra. A külföldi megszállásokat követő, rosszul tervezett és végrehajtott DDR programok sora egyik kiváltó ok lehet, amelyek során rendre alulbecsülték a fegyverek proliferációját a volt harcosok között, valamint az elrejtve maradt fegyverek mennyiségét. A civil életbe való visszatérés lehetőségére szánt programok, de ezen túl a létező visszaüllesztési programok támogatására tervezett, de soha nem folyósított pénzek is egyaránt hiányoznak. Számos volt rebellis vezér magas rendfokozattal, de minden katonai képzettség nélkül került a hadsereg vezető beosztásaiba, ezzel féltékenységet, ellentétet szítva ezzel a többiek között. Ez újabb rebellis csoportok szervezésére készítetett sok sértett, alacsonyabb rendfokozatot kapott vezetőt. A volt rebellis vezetők körében csak a főtiszti, főként ezredesi és a tábornoki rendfokozat volt az elfogadott. Több fontos katonai vezetői beosztásba került korábbi rebellis mérgezte meg a hadsereg morális állapotát, a lojalitásról és a bajtársiasságról nem is beszélve. Gabriel Amisi vezérőrnagy „Tango-4”,²⁴⁹ korábban a rebellis RCD-Goma mozgalom egyik vezetője a hadsereg szárazföldi erőinek vezérkarfőnöke

²⁴⁹ RDC: Le général Gabriel Amisi est officiellement entré en fonction, www.cas-info.cas (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

lett. 2012-ben az M23-tól elszenvedett vereség, a korrupció, fegyverkereskedelem és illegális aranybányászat miatt leváltották tisztségéről, de bíróság elé sohasem állt. A másik példa Bosco Ntaganda, korábban a CNDP második embere, akit a Nemzetközi bíróság emberiség elleni bűntettekért körözött, a hadsereg tábornokaként a hutu FDLR elleni hadműveletek koordinátorának helyettese volt, közben az M23 rebellis tuszi mozgalmat szervezte, majd robbantotta ki. Fontos kiváltó ok lehet az állami legitim felügyelet és ellenőrzés hiánya a kelet-kongói értékes bányaterületek felett, amely hozzájárul a fegyveres csoportok finanszírozásához. Ebben az üzletben a fegyveres csoportokon túl a hadsereg is jelentősen érintett. A hadsereg állományának rendkívüli módon való alulfizetettsége ugyancsak nem elhanyagolható, valamint az ebből fakadó alacsony szintű fegyelmi és erkölcsi állapota sem. A korábbi integrációk során a hadseregbe kerül számos PARECO és CNDP fegyveres (nem nevezném őket katonának) és legfőként a runadai, illetve kongói tuszik felhívították a már szilárdabb fegyelmi és kiképzettségi állapotban lévő alakulatokat. A lakosság komoly ellenérzéssel volt irányukban, sokukat azonosították, mint korábbi a népiertásban résztvevőt. Számos DDR program ellenére a kis kaliberű kézfegyverek elképesztő számban vannak forgalomba, és a velük való kereskedés virágzik. A becslések szerint Kelet-Kongóba több mint 300 ezer kézfegyver lehet forgalomban, ennek legalább kétharmada Észak-és Dél-Kivuban. A fegyveres csoportok szoros támogatást élveznek egyes politikai vezetők részéről, kiszolgálva azok lokális vagy országos érdekeit. Több szomszédos ország is (Legfőként Ruanda) érdekelt a kelet-kongói átláthatatlan helyzet fenntartásában, ezért támogatják a fegyveres csoportok létrejöttét és működését. Ennek szembeszökő példája a ruandai támogatást élvező M23 mozgalom 2012-2013 közötti fegyveres lázadása. Végül fontos kiemelni a kongói társadalom mély válságát, a munkanélküliségben élő sokmillió fiataloságot, az oktatás alacsony színvonalát, a munkahellyel rendelkezők alacsony fizetését (ide értendők a katonák és a rendőrök is). Mindez együtt a kilátástalanságban élőket a rebellis és bűnözői fegyveres csoportok felé tereli, abban látva az egyetlen megoldást. A megoldás nem születik meg csoda módjára a fegyveres rebellis és bűnözői csoportok felszámolására, de lépésről lépésre egy erős központi akarat által kijelölt irányvonal mentén haladva lehet eredményeket elérni. Ilyenek lehetnek a teljesség igénye nélkül:

- A hadsereg megkezdett reformjának következetes folytatása, amely már elméletben évek óta folyik, de csak 2012. novemberben történtek kézzel fogható döntések, amikor is az M23 elfoglalta Gomát és megfutamította a jelentős erővel bíró hadsereget.
- A hadsereg reformját ki kell terjeszteni a biztonsági szektor más résztvevőire is, mint a rendőrség és a vámőrség. Sok esetben a rendőrség nem képes a belső rend

fenntartására, sem a képzettsége, felkészültsége, sem pedig az elégtelen létszámviszonyai miatt. Az egyben határfelügyeletet is ellátó vámórség megerősítése és felszerelésének korszerűsítése lehetővé tenné a határok hatékony felügyeletét, megakadályozva az illegálisan kitermelt értékes ásványkincsek ugyancsak illegális kereskedelmét, de ezen túl a fegyverkereskedelmet is. Sajnos pillanatnyilag a korrupció ezt a két szervet is behálózta.

- Meg kell szüntetni a korábbi, sok eseten háborús bűnökkel vádolt rebellisek, bűnözők beintegrálását a hadsereg szervezetébe. Az eddig követett politika elfogadhatatlan főként akkor, amikor a hadsereg morális állapota ilyen mélypontra van. A hadsereg hivatalos állományát (az EUSEC RD Congó misszió által végzett heroikus munka eredménye a valós létszám felmérése.), annak kiképzését, ellátását, felszereltségét javítani, erősíteni kell. Vezetését meg kell szilárdítani.
- Meg kell teremteni az exharcosok civil életbe való visszaintegrálásának a lehetőségét, anyagi bázisát. Folytatni kell a lefegyverzési programot (nem csak a volt harcosok, de a civilek körében is), valamint az integrációban résztvevők képzését, használható ismeretek oktatását.
- Az ENSZ MONUSCO missziójának feladata kell, hogy legyen a hadsereg reformjának nyomon követése, kiemelten a keleti területeken. Erősíteni kell a mindenkori mandátum szerinti feladatait, kiemelten, a lakosság védelme érdekében kifejtett tevékenysége hatékonyságát.
- A nemzetközi erőknek erőteljesen fel kell lépniük a Kongó destabilizációja fenntartásában érdekelt országok, kiemelten Ruanda, Uganda és Burundi ellen.
- A kongói kormánynak komoly erőfeszítéseket kell tennie a demokrácia erősítéséért, a viszonylag fiatal állam megszilárdításáért. (Lásd 5. számú függelék)

2.6. Egy konfliktus „lezárásának” margójára

Mi vezetett az M23 mozgalom bukásához? (esettanulmány)²⁵⁰

Ahogy már korábban többször is említettem Afrika szívében sohasem nyugszanak a fegyverek. Ebben a részben esettanulmányként mutatom be, tényszerű eseményekkel és elemzésekkel az M23 fegyveres mozgalom tevékenységét, annak hatásait, valamint a kormány erre való reakcióinak sorozatát. Ezeken túl vázolom azt az utat is, amit a mozgalom

²⁵⁰ Ez a fejezet rész Nagy Sándor: Egy konfliktus lezárásának margójára, Mi vezetett az M-23 mozgalom bukásához, Szakmai Szemle (KNBSZ kiadványa) 2014/2. szám 92-101. oldalom megjelent tanulmány felhasználásával készült. Az esettanulmány alapját és részleteit a tanulmányban pontosan megjelölt francia szakirodalom képezi, a szerző saját fordításában.

bejárt, majd eljutott gyakorlatilag a bukásig. Rengeteg tanúsága van ennek az elemzésnek, amiben törekszem arra, hogy ez példaként is szolgálhasson, a kormány számára egy újabb jelentős erőpróbát jelentő fegyveres mozgalom sikeres megakadályozása érdekében.

A fejezetben foglaltak alapul veszik az ENSZ BT szakértői csoportjainak jelentéseiben foglalt tényszerűségeket és azok elemzéseit. Személyesen átélve ezt az időszakot Dél-Kivu tartomány székhelyén, Bukavuban szemtanúja voltam a történeteknek, követve az események alakulását. Lehetőségem volt személyesen találkozni a műveletekben résztvevő parancsnokokkal, kezdve a műveletek parancsnokától, Francois Olenga²⁵¹ vezérőrnagytól az ezredparancsnokokig.

2.6.1. Előzmények

A CNDP-t követő időszak egyik legfontosabb eseménye és a legsúlyosabb humanitárius katasztrófát okozó fegyveres konfliktusa volt az M23 mozgalom névvel fémjelzett felkelés. 2012. március 23-a volt a nap, mikor is – igaz nem spontán, hanem már hosszú ideje folyt, szigorúan titkolt előkészítés után – a Bosco Ntagandához hű volt CNDP²⁵² fegyveresek, ekkor még a kongói hadsereg katonái, Dél- és Észak-Kivuban parancsnokaik vezetésével szervezeten dezertáltak. Ezek a kongói tuzsik a 2009-es a CNDP és a kongói kormány között megkötött „Gomai egyezmény²⁵³” eredményeként kerültek integrálásra a kormányhadseregbe (rendőrségbe), de igazán sosem váltak az ország védelmezőivé.

Dél-Kivuban a kormányhoz lojális katonai vezetők (Pacifique Masunzu dandártábornok²⁵⁴ és Delphin Kahimbi ezredes²⁵⁵) még időben tettek lépéseket a tömeges dezertálás megakadályozására és fogatták el az egységeiket elhagyó parancsnokok és katonák nagy részét. A gyors reakció eredményeként csak néhány százan tudtak kapcsolódni a kormányellenes mozgalomhoz. Hozzávetőlegesen 340 fő, megelégedve az FARDC általi folyamatos üldözést, önként feladta magát és került először a Luberizi²⁵⁶ katonai táborba, majd onnan hihetetlen gyorsasággal áthelyezésre az ország középső és nyugati területén levő

²⁵¹ Who is Francois Olenga? www.congoresearchgroup.org (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

²⁵² CNDP: (Congr  National pour la Défense de Peuple) Kongói tuzsik fegyveres mozgalma a kongói kormány ellen 2007-2009 között.

²⁵³ Gomai egyezmény (Traite de Goma): A CNDP és a kongói kormány által  l irt egyezmény a 2007-2009 köztt h zod  fegyveres konfliktus lezárására.

²⁵⁴ Pacifique MASUNZU tábornok: a Dél-Kivu tartományban levő 10. Katonai Körzet parancsnoka. Négy éven keresztül voltam a tábornok közvetlen tanácsadója 2008 és 2013 köztt. Qui est le Général Masunzu Pacifique, www.youtube.com (riportfilm) (Letöltés ideje: 2020.11.24.)

²⁵⁵ Delphin KAHIMBI ezredes: A hutu FDLR ellen indított katonai offenz va parancsnoka D l-Kivuban, k s bb a katonai felder t s vezet je, Kabila eln k bizalmasa. Id k zben váratlanul elhunyt. RDC: Qui est le Général Delphin Kahimbi, suspendi par Felix Tshisekedi? <https://www.politico.cd/la-rdc-a-la-une/2020/02/28/rdc-qui-est-le-general-delphin-kahimbi-suspendu-par-felix-tshisekedi.html/54848/> (Letöltés ideje: 2020.03.01.)

²⁵⁶ Luberizi: Katonai kiképző tábor Dél-Kivu tartomány déli részén fekvő ugyancsak a Luberizi településen. Korábban az ENSZ pakisztáni katonai erői által folyt itt néhány hónap időtartamban a korábbi dand roknak  sszekov csol si kiképzés.

katonai körzetekbe. Dél-Kivuban ugyan viszonylagos nyugalom lett, de a bizalmatlanság megmérgezte a bajtársi és emberi kapcsolatokat a hadseregen belül. A lakosságon pedig a félelem lett úrrá, mivel az előző évtizedek háborúi mély nyomokat hagytak az emlékezetben. Észak-Kivuban a déli tartományhoz viszonyítva a biztonsági helyzet nagyon gyorsan eszkalálódott és az M23 a tartomány keleti, Ugandával és Ruandával határos területeinek jelentős részét ellenőrzése alá vonta, majd elfoglalta Gomát is, a tartomány székhelyét. Kongóban a történelem rendre ismétli önmagát, hiszen néhány évvel korábban a Laurent Nkunda tábornok által vezetett CNDP kísértetiesen hasonló helyzetet teremtett. A kongói hadsereg erői akkor és most is fejvesztve menekültek a rebellis erők elől és hagytak hátra jelentős anyagi- és lőszerkészleteket.

A kongói hadsereg gyors vereségsorozata az elnököt és a katonai felső vezetést drasztikus döntések meghozatalára kényszerítette. A műveletek parancsnokának egy új tábornokot, Francois Olenga vezérőrnagyot nevezte ki, leváltva Gabriel Amisi tábornokot erről a posztról. A csapatok vezetését is csak személycserék árán lehetett stabilizálni, felhozni a mélypontra levő morális állapotot, olyan állapotba hozni a térségben levő és az oda átcsoportosított katonai erőket, hogy fel tudják venni a harcot az M23 Uganda és főként Ruanda által támogatott erőivel szemben.

Az ENSZ erők is jelentős támogatást nyújtottak a FARDC-nek, de a végső fordulatot az Addis-Abeba-i²⁵⁷ döntés eredményeként, a három afrikai uniós tagország (Dél-Afrika, Tanzánia és Malawi) által felajánlott katonai erőkből létrehozott Intervenciós dandár megalakítása és harctevékenysége hozott, a kongói hadsereg oldalán. Emellett azonban a nemzetközi politika is rendkívül aktív szerepet játszott az egyre súlyosbodó helyzet megoldásában.

Az ENSZ Biztonsági Tanács szakértői csoportja²⁵⁸, amely már a konfliktus kirobbanása előtt is félévente készített átfogó jelentést a Kongói Demokratikus Köztársaság (kiemelt figyelmet fordítva annak keleti, Ugandával, Ruandával, Burundival és Tanzániával határos területeire) biztonsági, gazdasági és politikai helyzetéről, letette a BT asztalára az aktuális helyzetről készült jelentését. A 2013-as jelentés az M23 mozgalom vizsgálatára összpontosított, annak támogatására, a konfliktus tényeinek feltárására és annak a pénzügyi és katonai támogatására. A sok-sok vizsgálat, tényfeltárás, helyszíni interjúk eredményeként megszületett az a jelentés, ami a BT elé tárta az események hátterét, nyomon követte az események alakulását egészen a

²⁵⁷ Addis-Abeba: Etiópia fővárosa. Itt született meg afrikai országok egyetértésével a kelet-kongói konfliktus rendezését célzó keretegyezmény.

²⁵⁸ Groupes et comités d'experts/Conseil de sécurité des Nations Unies www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

fegyveres mozgalom bukásáig. Bizonyítékokkal szolgáltak az ENSZ Biztonsági Tanácsának Uganda és főként Ruanda által az M23-nak nyújtott pénzügyi, anyagi és katonai támogatásról. A jelentés természetesen heves reakciókat váltott ki az érintett országok részéről, sok érv és ellenérv hangzott el a konfliktus eredetét és támogatását illetően.

Hosszú ideje van a vizsgálatok központjában az a kérdés, hogy a fegyveres csoportok milyen forrásokból tartják fenn magukat. Természetesen a források eredetét nem könnyű megtalálni még annak ellenére sem, hogy a feltételezések többször is beigazolódtak, de bizonyítékot felmutatni a tények igazolására már sokkal nehezebb. A legtöbb csoport a természeti kincsek illegális kibányászásából és kereskedelméből finanszírozza önmaga fennmaradását. A legfőbb forrás az arany. A szakértői jelentésből kiderül, hogy a legtöbb bányaterület azokon a konfliktusos területeken fekszik, amelyeket az M23 és egyéb más fegyveres csoportok tartanak felügyeletük alatt. Az innen kikerülő ásványok – nem csupán az arany, hanem a coltan, kobalt úgyszintén – illegális úton jutnak tovább a tranzit országokba, mint Burundi, Uganda, Ruanda és Tanzánia. A szakértői jelentés szerint a Kongói Demokratikus Köztársaságban kibányászott aranynek megközelítően 98%-a illegálisan hagyja el az országot. Ez azt jelenti, hogy a becslések szerint az Ugandában – a kongói arany legfontosabb tranzitországa – megjelenő arany 100%-a illegális „exporttal” kerül ki Kongóból. Következésképp, a kongói kormány súlyos dollármilliókat veszít az illegális bányászat és főként az illegális export miatt. Az ellenőrzés gyengesége viszont továbbra is lehetővé teszi a kongói és néhány a szomszédos országból érkező, de kongói területen aktív, illegális fegyveres csoport működését. Azon törekvések, amelyek az *OCDE*²⁵⁹ és a *CIRGL*²⁶⁰ nevéhez köthetőek, igyekeznek érvényt szerezni a bányakörzetek hivatalos nyilvántartásba vételének, amely már lehetőséget adna az onnan érkező és a kereskedelmi forgalomba került ércek nyomon követésére. Törekednek továbbá arra is, hogy erősítsék annak a nemzetközi normának a betartását, amelyek azon természeti kincseknek forgalmazásának tiltására vonatkoznak, amik fegyveres konfliktusok sújtotta körzetekből kerülnek ki, amelyekhez a gyermekmunka köthető, és amelyek a fegyveres csoportok ellenőrzése alatt állnak és azok finanszírozására szolgálnak.

²⁵⁹ OCDE: Organisation de coopération et de développement économiques (FR) A Gazdasági Fejlesztési és Együtműködési Szervezet párizsi székhelyű nemzetközi gazdasági szervezet www.oecd.org (Letöltés ideje: 2021.04.03.)

²⁶⁰ CIRGL: (Conférence internationale sur la région des Grands Lacs) A Nagy-tavak térségi nemzetközi konferencia www.icdrl.org (Letöltés ideje: 2021.04.03.)

2.6.2. A szakértői csoport kapcsolati rendszere és munkamódszere

A Kongói Demokratikus Köztársaságba kiküldött szakértői csoport az ENSZ BT 2078 határozata 5§ (2012) alapján a vizsgálatok befejeztével a 1533-as határozatában létrehozott Bizottságon keresztül éves jelentést terjeszt fel. A BT a 2078 határozat 21§-ban kérte, hogy a szakértők konzultáljanak az Elefántcsont-parton dolgozó hasonló feladatokat ellátó szakértőkkel, kiemelt figyelmet szentelve az ásványkincsek kereskedelmének. A konzultáció kiterjedt a Szomáliában és Eritreában dolgozó ellenőrző csoportokra és a Szudáni szakértőkre is.

Ami a jelentésben bemutatott és hivatkozott bizonyítékokat illeti, a szakértők a BT munkacsoport ajánlásait figyelembe véve végezték feladatukat. A megállapításaikat a feltárt „hiteles” dokumentumokra és a lehetőségek függvényében, a helyszíneken folytatott személyes vizsgálataikra és megfigyeléseikre alapozva tették meg. A közvetett információkat legalább három megbízható forrás alapján kellett megerősíteni a hitelesség ellenőrzése érdekében. Látni kell azonban, hogy a kongói konfliktus kapcsán meglehetősen ritka az olyan jellegű, hitelesnek mondható és bizonyítékként elfogadható dokumentum, ami az illegális fegyverkereskedelemtől szól, ami a hierarchia felső szintjén levő civil és katonai/rendőri vezetők felelősségét bizonyítaná az emberi jogok súlyos megsértésében és a természeti kincsek illegális kitermelésében. Emiatt a szakértők vizsgálata kiterjedt a helyi lakosság (sokszor megbízhatatlan információkkal szolgálnak a helyi lakosok), az exharcosok és a fegyveres csoportokból kiváltak megfigyeléseire, tapasztalataira is. Nem szabad megfeledkezni a térség állami és katonai tisztségviselői, valamint az ENSZ szervek munkatársai által nyújtott információkról sem. A ruandai kormányhoz intézett kérdéseikre sohasem sem kaptak választ és ezen túlmenően, a ruandai hatóságok először a szakértők Ruandába történő hivatalos beutazását is megtagadták.

A szakértői csoport vizsgálatának forrásait az alábbiak képezték:

2013 folyamán a szakértői csoport²⁶¹ az M23 több, mint 70 volt harcosát és a mozgalom politikai szárnyához tartozót hallgatott meg, akik közül 34 fő Kongóban, 23 fő Ugandában és 14 fő Ruandában került korábban toborzásra a mozgalom tagjai közé. Ugyancsak a meghallgatottak között volt 14 fő olyan M23 tag, aki feladta magát a ruandai hatóságoknak. Ezen túlmenően olyan dezertőrök is hajlandóak voltak információt szolgáltatni, akik korábban a ruandai haderőben szolgáltak vagy korábban annak kötelékéből szereltek le. Forrásként

²⁶¹ Az ENSZ szakértői csoportjának jelentése 2013. Groupes et comités d'experts/Conseil de sécurité des Nations Unies www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

szolgáltak, természetesen a hitelességük kérdéses lehet, egyéb fegyveres csoportok tagjai is, akik információkat adtak át a tuszi mozgalomról.

Nem szabad megfeledkezni azokról a forrásokról, amelyek az M23 által ellenőrzött zónában éltek, élnek ma is. Ezek közül is legfontosabbak a civil szerveződések és a falvak vezetői. A menekültektől is származnak információ morzsák, bár ezeket fenntartásokkal kell fogadni, hiszen a megfélemlített, pszichikailag és sokszor fizikailag terrorizált személyek sokszor valótlan és eltúlzott információkat adnak. Ezt személyes tapasztalataim is megerősítik.

A helyi vezetők, a kongói kormányzat helyi és tartományi képviselőitől származó információk pedig sok esetben túlzottan diplomatikusak. Igyekeznek az ellenség oldalára áttolni minden felelősséget. Ennek eklatáns példája a kongói kormányhadsereg rengeteg hiányossága, gyengesége és a parancsnokok cselekvőképtelensége, amit nyíltan nem ért kritika, annak ellenére, hogy a mozgalom kirobbanása utáni összeomlás a kongói katonai vezetőknek tudható be.

Az ENSZ kongói stabilizációt támogató missziója (MONUSCO)²⁶² által felállított közös ellenőrző csoport (*Mécanisme conjoint de vérification élargi et des fonctionnaires des Nations Unies*) is tudott bőséges információval és az információkhoz kapcsolódó fotókkal szolgálni. Ez utóbbiak főként az M23 által elfoglalt pozíciókat mutatta be (légi felvételek).

A szakértői csoport Ruandába történő első hivatalos beutazási kérelem elutasítását követően végül is sikerült két alkalommal Ruandában és három alkalommal Ugandában is vizsgálatot folytatni a kapcsolódó kérdésekben.

2.6.3. A Március 23 mozgalom

A kongói fegyveres csoportok vizsgálata már a korábbi szakértői jelentéseknek is részét képezte. Ebben az esetben a vizsgálat kiemelten az M23 tevékenységére, annak külső és belső támogatására koncentrált. Hangsúlyozott figyelmet kapott annak vizsgálata, hogy mi vezetett a mozgalom bukásához. A bukás kifejezés talán kissé erősnek látszik, mert a mozgalom teljesen nem szűnt meg létezni és féltő, hogy az általa képviselt eszmeiség tovább öröklődik a kongói tuszik fiatal generációi emlékezetében. A korábban a kongói kormánnyal Kampalában²⁶³ folytatott, majd az egy évig elhúzódó tárgyalások során sokszor elfogadhatatlan feltételeikkel, máskor az engedékenységgükkel képesek voltak manipulálni a folyamatot. A feltételeik folyamatosan bővültek a tárgyalások előre haladtával, azok jelentős

²⁶² MONUSCO: (Mission de l'Organisation des Nations unies pour la stabilisation de la République démocratique du Congo) Az ENSZ stabilizációt támogató missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságba

²⁶³ Kampala: Uganda fővárosa. Itt folytak 2012 decemberétől – 2013 decemberéig az ugandai elnök közvetítésével a kongói kormány és az M23 képviselői közötti tárgyalások.

része elfogadhatatlan volt a kongói kormány részéről. Igyekeztek olyan színben megjelenni a közvélemény előtt, mint akik nem csupán a kelet-kongói tuszik érdekeit, hanem a kongói népet képviselik, azokért harcolnak a „bűnös” kormánnyal szemben.

2.6.3.1. Út a mozgalom bukása felé

A 2013. májusi, Mutaho körzetében folyt harcokat követően egy nyugalmi időszak köszöntött be, meglehetősen kevés harccselekménnyel egész júniusban és július elején. Ezt az időszakot mindkét fél a pozícióik megerősítésére használta fel. Ugyancsak június és július hónapban az Intervenciós dandár folytatta erői szétbontakoztatását és pozícióik elfoglalását Goma és Sake térségében.

2013. július közepén a harcok kiújultak. Augusztus közepén az M23 folyamatosan veszítette el korábbi pozícióit, élőereje jelentős veszteségeket szenvedett, ami viszont a morális állapot romlását eredményezte. Mindez az Intervenciós dandár erői hatékony harctevékenységének, valamint a Rutshuru területén tevékenykedő, az M23 ellen fordult fegyveres csoportok támadásainak volt betudható. Az M23 ugyan tett erőfeszítéseket a Gomától északra fekvő Mutaho és Kanyarucinyai zóna visszafoglalására, de az ekkorra magára talált kongói csapatok harci helikopterek támogatása mellett, három napos intenzív harc során ezt a szándékot meghiúsították. Ugyancsak helikopterekkel támadták az M23 rumangabói (korábban katonai bázis) erőit.

Augusztus 21-től újabb harcok voltak Kibatiban, 15 km-re, északra Gomától, a tartomány fővárosától. Egy nappal később a tüzérség gyakorlatlanságából eredően (a szándékosság nem volt bizonyítható) több tüzérségi lövedék csapódott be civilek lakta területre ruandai és kongói területen egyaránt. A harcok során újra jelentős veszteséget kellett elkönyvelni az M23 soraiban (legkevesebb 17 tisztet, fő tisztet veszítettek) és anyagi eszközeikben.

Augusztus 28-tól kezdve az Intervenciós dandár²⁶⁴ harckocsikat, páncélozott harcjárműveket, harci helikoptereket is bevetett a gyalogság támogatására a rebellis erők ellen a Kibati fronton. Nem kis meglepetést okozott az M23 hatékony válasza a támadásra, ugyanis bevetette a teljes páncéltörő arzenálját és minden lehetséges módon ellenálltak. Az ENSZ fennhatóság alatt lévő erők soraiban a tanzániai és dél-afrikai csapatok is veszteségeket szenvedtek. Gomába és az ENSZ erők Miningiben levő bázisára is tüzérségi lövedékek csapódtak be. Augusztus 30-ra a FARDC erők támadása eredményeként a lázadók

²⁶⁴ Lansana Gberie: La brigade d'intervention: fin de la guerre en RDC? www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.02.)

visszavonulta Kibumba és Kanyamaroho vonaláig, megkímélve ezzel Gomát az M23 tüzérségi fegyvereinek hatásától.

A FARDC által kiharcolt kedvező katonai helyzet és az egyre erősödő nemzetközi nyomás miatt a harccselekmények ideiglenes felfüggesztését és a korábban megszakított „Kampalai tárgyalások” újbóli beindítását eredményezték szeptember 10-én. A tárgyalások alatt kisebb lövöldözésektől eltekintve említésre méltó harci cselekmény nem történt. Az M23 készleteinek fokozatos kimerülését jelezte, hogy az ellenőrzésük alatt levő területekről érkezett jelentések szerint fosztogattak, erőszakos cselekményeket, emberrablásokat követtek el. Természetesen ez szolgálhatta a lakosság megfélemlítését is, de az előző sokkal valószínűbb.

Több FARDC jelentés is megerősítette, hogy tüzérségi lövedékek csapódtak be kongói és ruandai területre egyaránt, civil áldozatokat követelve. A hírt az ENSZ is megerősítette, de a lövések eredete csak ritkán volt bizonyítható. Ennek ellenére az október elsején napvilágot látott ENSZ jelentés azt erősítette meg, hogy az augusztus hónapban ruandai területet és Gomát ért tüzérségi becsapódások 80%-a az M23 által elfoglalt területek irányából érkeztek. Ezt erősítette meg az ENSZ Aknamentesítő Koordinációs Központjának jelentése is.

2.6.3.2. A bukás utolsó fázisa

Az M23 mozgalom bukásának folyamata jelentősen felgyorsult a „Kampalai” tárgyalások újbóli beindításával. Kihasználva a viszonylagos nyugalmat, mindkét fél – FARDC és M23 – az elért pozíciók megerősítésére fordította a figyelmet. Az M23 hatalmát fitogtatva megakadályozta annak az ellenőrző csoportnak a területén való áthaladását, ami egy az M23 fegyver és lőszerraktárát volt hivatott ellenőrizni.

Október 25-én a reggeli órákban az M23 két FARDC állást támadott meg. A kongói hadsereg erői a támadást ugyan visszaverték, de mivel az ellenség pozíciói a ruandai határ közvetlen közelébe voltak, nehéz volt elkerülni az átlövést a szomszédos területre. Bizonyított, hogy ruandai harcokosik tűzzel támogatták az M23 erőket a kongói ruandai határ vonalától. Az utolsó összecsapások során a Rutshuru²⁶⁵ körzetében tevékenykedő, az M23 ellen fordult fegyveres csoportok egyaránt támadták az M23 pozícióit. Október 28-tól a kongói hadsereg erői gyorsan haladtak előre és nyomták egyre jobban vissza az M23 fegyvereseit az ugandai határhoz közel fekvő Tshanzu²⁶⁶ és Runyoni²⁶⁷ vonaláig.

²⁶⁵ Rutshuru. Fontos település és útsomópont Észak-Kivuban, az M23 által ellenőrzés alatt tartott zónában.

²⁶⁶ Tshanzu: Az M23 egyik bázisa Észak-Kivuban

²⁶⁷ Runyoni. Az M23 bázisa

Október 30-án a FARDC csapatok elfoglalták az M23 mozgalom politikai központját, az ugandai határon levő Bunaganát²⁶⁸. Az Intervenciós dandár nyújtotta tűztámogatás eredményként november 5-én a kongói hadsereg elfoglalta az előbb említett Tshanzu-t és Runyont is. Az M23 jelentős lőszerkészleteket volt kénytelen hátrahagyni, soraikból többen megadták magukat a kongói hatóságoknak, mások Ruandába menekültek, a maradék erők nagy része a mozgalom katonai vezetője, Sultani Makenga tábornok parancsnoksága alatt Ugandába menekült át.

A FARDC vezetése megerősítette, hogy november végén 284 fő M23 katona és rendőr²⁶⁹ adta meg magát a kongói hadseregnek, több mint 50 fő a MONUSCO csapatainak, 400 fő pedig átlépett ugandai területre. Ez utóbbit az ugandai hatóságok meg is erősítették, pontosan 445 volt M23 harcos lépett az országuk területére. Megerősítést nyert továbbá az is, hogy a magukat megadó M23 harcosok a fegyvereiket átadták az ugandai hatóságoknak.

Az ENSZ szakértők a volt M23 harcosok kihallgatása során megerősítést kaptak a mozgalom által 2012 és 2013 folyamán szervezeten folytatott toborzásról a Kongói Demokratikus Köztársaság, Ruanda és Uganda területén. Világossá vált az is, hogy a rumangabói²⁷⁰ katonai táborban mintegy 80 fős kiképzőállomány foglalkozott az „újoncok” felkészítésével. A szakértői jelentés beszámol arról is, hogy a meghallgatottak között jelentős számban volt található ruandai, ugandai, burundi exharcos. A tanúvallomások szerint számtalan volt ruandai demobilizáción átesett exkatona szolgált az M23 soraiban, sokak közülük kiképzőként, a nehézfegyverek szakértőiként. Ezen túl a ruandai hadsereg különleges erői is részt vettek az M23 támogatásában.

Már korábban is felmerült a kérdés, miként magyarázható az M23 harci erejének és hatékonyságának hirtelen erősödése, főként a harcok első szakaszában? Nos, ezt csak a külső, ezek közül is főként a ruandai speciális erők beavatkozásával lehet magyarázni, ami később bizonyítást is nyert. Sokszor elhangzott ugyan a ruandai elnök szájából, hogy az M23 Kongó belügye és ahhoz országának semmi köze sincs, de a feltárt bizonyítékok világossá tették, hogy az M23 nem csupán kongóiakból állt, így nem is beszélhetünk erről úgy, mint csupán a kongóiak fegyveres konfliktusáról, belügyéről.

²⁶⁸ Bunagana: Fontos határátkelőhely Uganda és Kongó között. Az M23 már a konfliktus elején saját ellenőrzése alá vonta a határátkelőt és a beszédett „vámokat” fel is használta a mozgalom finanszírozására. www.explorerwandatours.com (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

²⁶⁹ M23 rendőr: az elfoglalt területeken az M23 átvette a rendőrség szerepét is és saját erőiből szervezett rendőri kötelékekkel. Természetesen ezek nem rendelkeztek az ahhoz szükséges felkészítéssel.

²⁷⁰ Rumangabo: A FARDC volt katonai tábora Gomától északra, amelyet a harcok kirobbanásától kezdve az M23 tartott felügyelete alatt.

2.6.4. Nemzetközi reakciók

Az elhíresült „Kampalai” tárgyalások²⁷¹ lezárásaként megszületett és a kenyai fővárosban, Nairobi-ban, 2012. december 12-én aláírt okmány reményt és főként lehetőséget adott a konfliktus megnyugtató lezárására. A Nagy Tavak térsége különleges megbízottjai (Mary Robinson/ENSZ, Russ Feingold/USA, Boubacar Diarra/AU, Koen Vervaeke/EU, Martin Kobler/ENSZ-MONUSCO) közös nyilatkozatban adtak hangot annak, hogy az ellenfelek aláírásukkal szentesítették az M23 mozgalom megszűnését, méltó befejezéseként a 12 hónapja tartó tárgyalásoknak. Ezen túlmenően úgy értékelték, hogy ez lehet az alapja egy tartós békének a Nagy Tavak térségében. Azonban felhívták a figyelmet arra, hogy minél előbb hatályba kell léptetni a megállapodást és a vállalt kötelezettségeknek érvényt kell szerezni, úgymint a lefegyverzés, a demobilizáció és a volt M23 tagok, jobb esetben a civil társadalomba, rosszabbik esetben a hadseregbe történő visszaintegrálása. Az ENSZ DDRRR együttműködve a nemzeti DDR programmal három fő irányban kellett, hogy megvalósítsa feladatait, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Ruanda és Uganda területén egyaránt.

A különleges megbízottak felhívták a kongói kormány figyelmét arra, hogy a háborús és emberiség elleni bűntetteket elkövetőknek felelni kell bűneikért, és erre a kormánynak kiemelt figyelmet kell fordítania. Kiemelték, hogy az M23 csak egy a tucatnyi illegális fegyveres csoport közül a Kongói Demokratikus Köztársaság területén. Éppen ezért fordultak közleményükben mindegyikhez, hogy hagyjanak fel tevékenységükkel, tegyék le a fegyvert. A Fehér Ház szintén üdvözölte a deklarációk aláírását, amelyek véget vetnek az M23 mozgalom által okozott súlyos következményekkel járó konfliktusnak a Kongói Demokratikus Köztársaság keleti területein, de a különleges megbízottakhoz hasonlóan, felhívta a figyelmet az érintett kormányok a felelősségükre a folyamat végig vitelében.

2.7. A kongói nemzeti hadsereg fejlődésének dinamikái

A kongói fegyveres csoportok kapcsán mindenképpen szólni kell a hadseregről, hiszen rendkívül szoros összefüggés van a kettő között. Számtalan olyan csatlakozási pontot találhatunk a két fél között, amelyek szükségessé teszik a nemzeti hadsereg szervezeti fejlődésének bemutatását és elemzését. A hadsereg szükségességét senki sem vitatja, hiszen, mint független országnak szüksége van fegyveres erőre. Azonban itt jön a nagyon lényeges

²⁷¹ Global and Inclusive Agreement on Transition in the DR Congo, Inter-Congolese Dialogue, Political negotiations on the peace process and on transition in the DRC, 16 Dec 2002 www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.07.16.)

kérdés: Milyen hadseregre is van szüksége ennek a rendkívül terhes örökséggel bíró és emellett óriási kiterjedésű országnak?

A megbízható hadsereg szükségességét az is indokolja, hogy a történelmi események mind mind megerősítik, hogy az államhatárok sokszor voltak, és vannak is veszélyeztetve a szomszédos országok érdekeitől vezérelve, de a rendőrség mellett a belső rend fenntartása is a hadsereg feladata közé tartozik. A kormány által megfogalmazott cél szerint a hadsereg feladata elsősorban az ország keleti területein működő fegyveres csoportok felszámolása. A hadsereg klasszikus feladatainak sorában természetesen nem ez szerepelne az első helye, de ebből is látszik mi az a súlyos gond, ami megoldásra várt.

A hadsereggel kapcsolatosan meg kell vizsgálni minden olyan tényezőt és hatást, ami gyakorlatilag megoldhatatlan nehézségek elé állítja és a döntések során szinte szétfeszíti a kormányt és a mindenkori vezetést. A hadsereg mindenkori helyzete és a mindenkori belső állapota rendkívüli módon meghatározza annak morális állapotát, képességeit. A kongói hadsereg számtalan változáson és megmérettetésen esett át a gyarmati időktől kezdve, de sajnálatos módon ezek a változások az esetek túlnyomó többségében nem pozitív módon hatottak rá. Ezért is látom szükségesnek, hogy a különböző időszakokat végigkövetve lássuk a hadsereg mindenkori helyzetét, fejlődését vagy hanyatlását.

Joseph Mobutu a hadsereg segítségével, gyakorlatilag államcsínyt végrehajtva került hatalomra 1965-ben.²⁷² Mobutu rögtön felismerte, hogy egy erős és független hadsereg veszélyt jelenthet az akkor még amúgy sem túl erős hatalmára, főként úgy, hogy léteztek vele szemben ellenséges politikai erők. Igaz, hogy Kasavubu hatalmának megdöntésében a hadsereg mögötte állt, de mégsem bízott bennük annyira, hogy hatalma védelmét rájuk bízta volna. Az 1960-70-es években a nemzetközi közösség támogatását élvezve, az azok által küldött csapatok és zsoldosaik támogatásával született meg a stratégiája és vezetési stílusa a hadsereget illetően. Ez a vezetési stílus nem volt más, mint a máig is élő „oszd meg és uralkodj” elve. Ezzel biztosította önmagát affelől, hogy a hadsereg gyenge és megosztott marad, de hozzá mégis lojális marad, valamint nem kerül más politikai erők hatása alá. Ennek érdekében hozta létre a hadsereg teljes adminisztrációját kezelő, közvetlenül az elnök mellett dolgozó katonai irodát, ami egy közvetlen tanácsadói testületként működött. Ezeken keresztül gyakorlatilag ő tartott közvetlenül mindent kézben. Közvetlen ellenőrzés alatt tartotta így a különböző szolgálatokat, minden parancsnoki döntéshozó szervezetet, többek között a

²⁷² Republique Démocratique du Congo (RDC) Anciennement Congo Belge et de 1971 á 1997 Zaire, www.larousse.fr (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

felderítést és logisztikát is. A hadseregen belül folyó személyügyi tevékenység sem volt ez alól kivétel. Az elnök fenntartotta magának a jogot a kulcsbeosztásba való kinevezésekhez. A kiválasztás feltétele nem a hozzáértés, hanem a hozzá való lojalitás és ezen túl hozzá és hatalmához való maradéktalan elköteleződés volt. Egy akkori tiszt szerint Mobutu ráébredt arra, hogy jobb, ha a hadsereg gyenge és szétdarabolt, de magának tudhat egy kemény magot, ami hozzá hű és saját etnikumához tartozókból áll, olyanok, akik képesek megvédeni a reá leselkedő veszélytől.

Az ellene elkövetett két állancsíny kísérlet 1975-ben és 1978-ban, méginkább meggyőzték arról, hogy az erős hadsereg sokkal inkább veszélyt jelent reá és hatalmára, mint amennyire támogathatná. Ennek a felismerésnek hatására döntött úgy, hogy eltávolítja azokat a fontosabb beosztásban lévő tiszteket (vagy legalább olyan beosztásokban helyezi őket, ahol nem jelenthetnek veszélyt), akik Kasai és a két Kivu tartományból valók. Tette ezt azért, mert a keleti területek nem igazán voltak teljes egészében a fennhatósága alatt és nem is bízott a hűségükben. Ezzel egyidejűleg a saját etnikai csoportjából, a Bangalák²⁷³ közül nevezte ki katonai vezetőit.

A saját embereit azzal igyekezett „megvásárolni”, hogy egyrészt magas beosztásokba nevezte ki őket, természetesen magas rendfokozattal társítva. Ezen túl az emberei számíthattak jelentős pénzösszegekre is, a rendszerhez méltóan informális csatornákon keresztül. A lojalitás megfelelő szinten tartása érdekében Mobutu elnézte a hozzá hű katonai vezetőknek, hogy bizonyos „üzleti” kérdésekkel is foglalkozzanak saját érdekükben. Ennek köszönhetően a tábornokok nagy része sokkal inkább foglalkozott saját üzleti birodalmának létrehozásával, mint a katonai feladataikkal. Az a tény, hogy a vezetői beosztások nem a rátermettség és a tudás szerint kerültek kiosztásra, nem jelentette azt, hogy a katonai oktatásra ne helyeztek volna hangsúlyt. Mobutu hatalma kezdetekor a hadsereg törekedett intelligens és ambiciózus fiatalokat toborozni soraiba. Ez volt az az időszak, amikor a fiatal tisztek még Belgium, Görögország, Franciaország, az Egyesült Királyság vagy éppen az Egyesült Államok katonai tanintézetében tanultak. Emellett Kongó is rendelkezett elismert katonai tanintézetekkel, mint a Tiszti iskola Kanangában²⁷⁴, vagy a Kotokaliban lévő Kommandós kiképző központ. Ezekbe az iskolákba szerte Afrikából érkeztek növendékek. Itt van azonban az ellentmondás, mert a magas szintű képzéseken résztvettek mégsem kerültek vezetői kulcsbeosztásokba. Ez természetesen a mobutui politika része volt. A belső megosztottságot súlyosbította, hogy több, egymással is konkuráló biztonsági szolgálatot is működtettek. Legkevesebb hat különböző

²⁷³ Bangala: Etnikai csoport az Egyenlítői (Equateur) tartományban, Mobutu ehhez az etnikumhoz tartozott.

²⁷⁴ École de formation des officiers (EFO): Gyakorlatilag a kongói Tisztképző iskola

hírszerző, felderítő és biztonsági szolgálat működött egymás mellett. Ezek a következők voltak: Nemzeti dokumentációs központ (Le Centre national de documentation/CND), Katonai felderítő szolgálat (Service d'action et de renseignement militaires/SARM), a haditengerészet különböző ügynökségei, az elnöki közvetlen alárendeltségében lévő ügynökségek, a rendőrség felderítő szolgálata, a migrációs szolgálat.

Mobutu 1972-ben feloszlatta a rendőrséget, aminek a helyét a csendőrség vette át. Tizenkét évvel a megszüntetés után létrehozta a polgárőrséget (Garde civil) mintegy átadva ennek a szervezetnek a rendőrség feladatrendszerét. Az új szervezet és a csendőrség mandátuma között azonban sosem volt élesen és tisztán meghúzva a határvonal, ami azt eredményezte, hogy a két szervezet egymással állandó rivalizálásban működött. Ezt a helyzetet csak tovább súlyosbította, hogy a hadsereg, a Zairei fegyveres erők²⁷⁵ ugyancsak érintett volt a rendfenntartásban. A hadsereg e feladata még, mint gyarmati örökség marad meg, mikor is a hadsereg mind az országban, mind az országon kívül felelt a biztonságért, a rend fenntartásáért. Tisztán látható, hogy ez a zűrzavar sok problémával, összeütközéssel és hatalmi harccal járt. Magán a hadseregen belül is ez a rendezetlen állapot uralkodott. A konkurencia az egyes szolgálatok, ügynökségek és a csapatok között élt és virágzott. Több olyan „elit” dandár létezett, ami működését és műveleteit tekintve kvázi autonóm volt, nem állt valójában a felettes parancsnokságok irányítása alatt. Erre egy jó példa a Kamanyolában állomásozó dandár, aminek katonáit egyébként koreai kiképzők képezték ki.

A szolgálatokon, ügynökségeken, a hadsereg alakulatain és a rendőrségen túl Mobutu kezében volt még egy jelentős katonai erő, az elnöki gárda, a Speciális elnöki hadosztály²⁷⁶. Ez a külön az elnök védelmére létrehozott nagy létszámú katonai szervezet különleges bánásmódban és ellátásban részesült a többi katonai szervezethez viszonyítva. Velük ellentétben a többi katonai szervezet általában rosszul fizetett, rosszul ellátott és bizonyos értelemben magára hagyatott volt a sokszor távoli települési helyeiken. Ez volt a fő oka, hogy ezek az elhanyagolt katonai szervezetek visszaélve a fegyvereik hatalmával élőködtek a lakosságon.

A Mobutut és a rezsimjét támogatók elnézték a hadsereg ebbéli szétdaraboltságát. A hidegháború időszakában ugyan szóba került a támogatók részéről egy nagyobb mértékű beavatkozás az elnöki vezetésbe, mégis ez csupán a kétoldalú együttműködésekre korlátozódott. Ebben az együttműködésben két jelentős partnere volt Mobutunak. Belgium részéről azok a tiszték támogatták őket, akiknek a korábbi, gyarmati időkből eredő

²⁷⁵ Zairei fegyveres erők: Forces armées zairoises (FAZ)

²⁷⁶ Speciális elnöki hadosztály: Division spéciale présidentielle/DSP

tapasztalatik voltak. A másik jelentős partnere az Amerikai Egyesült Államok volt, mely nem meglepő a hidegháborúra tekintettel. Ez a két állam egyébiránt a két legnagyobb pénzügyi támogatója volt Kongónak. AZ USA például 1960 és 1991 között 174,9 millió dollárral támogatta a hadsereg felkészítését és felszerelését. Belgium kiképzőkkel és katonai felszerelések biztosításával vett részt ebben a támogatásban, valamint lehetőséget biztosított a brüsszeli Tiszti iskola, az École Royal Militaire képzéseiben való részvételre a kongói hadsereg tisztjeinek. E két országon kívül természetesen sok egyéb más ország is beszállt ebbe a támogatásba. Volt olyan időszak, amikor kb 400 észak-koreai kiképző is az országban tartózkodott, de ezen kívül Franciaország, Izrael, Dél-Afrika és Egyiptom is különféle támogatást nyújtottak nekik, legyen az pénzügyi, technikai vagy éppen az oktatási/kiképzési feladatok terén nyújtott támogatás.

A külföldi befolyás éppen ezért jól működött, amire szemléletes példát adnak az 1970-es évek második felének történései. A mai Katanga tartomány területén történt két Shaba invázió²⁷⁷ idején, Mobutu hozzájárult ahhoz, hogy a kongói csapatokat külföldi tisztek vezessék. Ezen döntéshűen tükrözi a saját tisztjeiben vetett bizalmát. Például egy francia ezredes volt a 31. repülődandár parancsnoka, a dandár személyi állományának nagy része pedig Franciaországban került kiképzésre. Ugyancsak külföldi, belga tisztek képezték ki a 21. lövészdandár katonáit, majd a kiképzés után, mint tanácsadók velük is maradtak, de a DSP mellett például izraeli tisztek voltak tanácsadói pozíciókban. Ugyancsak külföldi specialisták voltak kulcsbeosztásokban a technikai eszközök karbantartása területén, beleértve a légiereő repülőeszközeit is. Minden támogatás ellenére viszont a valóság azt tükrözte, hogy a kongói hadsereg képességei nem növekedtek kiemelkedően, arányosan a sok-sok támogatással.

Az előbbieken felvázolt helyzetet ismerve bátran kijelenthető, hogy Mobutu nehéz örökséget hagyott maga után, mégha ezt nem is önként tette. A hadsereg nagyon felelős állapotot mutatott. Egyrészt voltak jólmegszervezett katonai alakulatok, másrészt a nagyrésztük renttentően magukra hagyva, szinte önállóan működtek. A jelenlegi állapot sem érte még el egy klasszikus hadsereg elvárt szintjét, de el kell ismerni, hogy 2001-óta – ez Joseph Kabila hatalomra kerülésének időpontja – a hadsereg jelentős fejlődésen ment át. A hadsereg állapota nem volt ismeretlen Kabila számára, hiszen a hadsereg vezérőrnagya volt. Az apja által vezetett AFDL győzelmét követően a szárazföldi csapatok parancsnoka lett, élvezve a ruandai, ugandai és az angolai támogatást. Viszont a második kongói háborút követően, a kapcsolat

²⁷⁷ Shaba invázió: A volt katangai függetlenségi hadsereg (Armée katangaise sécessioniste) által végrehajtott fegyveres megmozdulások

megromlott korábbi szövetségesekkel és a kongói hadsereg azok támogatása nélkül maradt. Apja meggyilkolását követően az akkori hatalmi elit a fiatal Kabilát kereste meg és találta alkalmasnak apja örökösének.

Mivel találta magát rögtön szemben? Nem talált mást, mint egy az etnikai rivalizálásokkal terhelt hadsereget, aminek viszont számos fegyveres felkeléssel kellett vagy kellett volna szembenéznie. A Joseph Kabila elnöksége alatti helyzet elemzése előtt visszatérek apja, Laurent Désiré Kabila korszakához. A nevével fémjelzett időszak rendkívüli összetettséget mutat. Kabila maga köré, vagyis az AFDL zászlaja alá győjtötte mindazokat, akik szemben álltak az akkori rezsimmel. Ilyenek voltak a FAZ korábbi katonái, azok, akik újonnan kerültek az AFDL szervezeteibe és indították be a szervezeten belül katonai karrierjüket, valamint azokat a rejtőzködő rebelleket is integrálta soraiba, akiket az előző 20 évben (1960 és a 80-as évek elejéig terjedő időszakban) Mobutu fegyveresei üldöztek. Ez utóbbiak között vannak olyan nevek, mint Fizi területein korábban működő Shabani Sikatenda és Yeromos Lokole rebellis csoportjainak emberei. E csoportok soraiban sok-sok fiatal volt, a gyerekkatonák, akik nem képeztek jelentős katonai erőt, csak inkább tömeget, egyrészt a fiatal koruk és a rossz, elégtelen felkészítésük miatt. Őket korábban az AFDL közé toborozták be (sokszor erővel), minden harci tapasztalatot és szervezeti kultúrát nélkülözve és hatalmas bizalmatlansággal soraikban.²⁷⁸

Ez az áladatlan állapot vezette Kabilát arra az elhatározásra, hogy maga köré gyűjtse a hozzá lojális embereit, akik egyébként nem voltak sokkal jobban képzettek a többiekénél, hisz ezek nem voltak mások, mint a korábban Fizi környékén és Katangában működő fegyveres csoportok emberei, az ő régi harcostársai. A helyzet egyre bonyolultabbá vált, hiszen az angolai és zimbabwei csapatok azzal a céllal érkeztek, hogy megakadályozzák a rebellek eljutását Kinshasáig, de Kabila megoldotta ezt a kérdést, hiszen a FAC²⁷⁹ soraiba integrálta a ruandai hutukat. Az ő segítségével végül bevették a fővárost és így ő feljutott a hatalom csúcsára.

Laurent Désiré Kabila halálával nehéz örökséget hagyott hátra és szinte majdnem mindegy volt ki követi őt a hatalom csúcsán, az viszont biztos volt, hogy hosszú idő kell majd ennek a kaotikus helyzetnek a rendezéséhez. A halálával kialakult hatalmi vákumban a vezető politikai elit a megoldást fiában Joseph Kabilában látta.

²⁷⁸ ICG, "How Kabila Lost His Way: The Performance of Laurent Désiré Kabila's Government" 1999. május 21. <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6e58.html> (Letöltés ideje: 2021.07.21.)

²⁷⁹ FAC: Forces Armées Congolaises/Kongói Fegyveres Erők, L.D.Kabila vezette fegyveres erők.

A hatalomra kerülésekor Joseph Kabila mindössze 29 éves volt, így nem csak elnöknek, de előtte vezérőrnagynak és a szárazföldi erők parancsnokának is túl fiatal volt. A hatalmi vákumon kívül egyfajta bizalmi is kialakult, hiszen apját a saját fiatal testőre gyilkolta meg. Ez a tény tudatosította benne, hogy ő maga is mennyire sérülékeny. Ebben a helyzetben ráadásul a politikai elit is rendkívül megosztott és intrikákkal teli volt, így a fiatal vezető csak nagyon kevés körülötte lévőre számíthatott. Az apjával ellentétben azonban ő rendkívül gyorsan megértette, hogy csupán a fegyveres erőire támaszkodva nem nyerhet háborút.

Egy a „Projet Usalama” interjú során nyilatkozó katonatiszt mondta, hogy: *„Joseph Kabila nem vezet egy brutálisan erős hadsereget. Ez lehetetlen ebben az országban, mert az államunk túl gyenge. Kabila ravaszán vezet. Együttműködik, ha kell az ellenséggel is, arra törekedve, hogy minden érintett gyenge maradjon.”*²⁸⁰

Ennek a megosztó stratégiának köszönhetően 2001 után a nagy, kiugróan súlyos áldozatokkal járó összecsapások elmaradtak. A helyzet rendezésére tett erőfeszítések során a szembenálló felek először Addis-Abeba-ban majd a Dél-afrikai Sun City-ben ültek tárgyalóasztalhoz. A tárgyalásokat megelőzően azonban Kabila már több milíciával megegyezett, tehát ennek tudatában a többi résztvevőre katonai nyomást tudott gyakorolni. Ebben a stratégiában apjára hasonlított és ő is pénzt, fegyvert, lőszert küldött a szövetséges Mai-Mai csoportoknak, valamint a ruandai és burundi rebellis csoportoknak is.

2.8. A Kongói Fegyveres Erők

A Kongói Fegyveres Erők²⁸¹ 2003-ban, a Második Kongói Háborút követően hozták létre, a korábbi szembenálló erőkől megszervezve. Természetesen ez a fúzió csak elméletben lehetett békés, a valóságban egy rettentően komplikát terméke lett a kiegyezésnek, olyan, ami sok-sok problémát vetített előre. A megalakuláskor deklarált létszám 350.000 fő körül mozgott, legalábbis az akkori katonai vezetők szerint. Ez természetesen bőven túlzó létszám, de a vezetők érdeke azt diktálta, hogy a valóságtól sokkal magasabb, igazából ellenőrizhetetlen létszámot valljanak be, hiszen a nem létező katonák zsoldja a vezetők zsebében kötött ki. Az EU által támogatott EUSEC RD Congo tanácsadói misszió vezette összeírás ezt a valótlan számot a valósághoz közelítette. A biometrikus azonosítás után ez a szám 120-130.000 fő körül állapodott meg, de tegyük hozzá, hogy ebben is van némi bizonytalanság.

²⁸⁰ Projet Usalama interjú 2013

²⁸¹ Forces Armées de la République Démocratique du Congo, FARDC

A hadseregen belüli pozíciók elosztása is a politikai logika mentén került végrehajtásra, figyelemmel az egyezményben rögzített hatalommegosztásra. A kiemelt parancsnoki beosztásokba való kinevezéseket sokkal inkább befolyásolta a hatalomhoz való viszony és nem a hozzáértés és felkészültség. Ez a logika követte végig a hadsereg vezérkarfőnöki beosztásba való kinevezést, valamint ugyanígy történt ez a légierő vezérkar és a tizenegy katonai körzet parancsnoki beosztásai tekintetében is. A főbb beosztásokba kinevezettek egytől egyig a kormányközeli erőkből kerültek ki. A védelmi minisztert az RCD delegálta, ugyanez adta a szárazföldi erők és két további katonai körzet parancsnokát. A Jean-Pierre Bemba vezette Kongó felszabadításáért mozgalom²⁸² delegálta a haditengerészet és további két katonai körzet parancsnokát. Az MLC egyébiránt az ország északi és észak-keleti területit tartotta ellenőrzése alatt. Annak érdekében, hogy némi egyensúly képződjön a rendszerben, a magas beosztású parancsnokok mellé kettő olyan helyettest neveztek ki, akik más érdekcsoportokhoz tartoztak. Ez az egyensúly mellett azért számtalan összeütközést is okozott a parancsnoki vezetési hierarchiában. A kongói hadsereg esetében sem akkor, sem azóta nem beszélhetünk politika semlegességről.

Ezt a teljes értékben átpolitizált vezetési rendet még inkább megosztotta, hogy informálisan Kabila elnök irányítása alá tartozott minden titkosszolgálati szervezet. Ezeken az amúgy igen érzékeny területeken szintén a megosztottság uralkodott. A szolgálatok vezetésébe Kabila elnök bekapcsolta a saját fennhatósága alá tartozó szervezeteket, úgymint a közvetlen katonai kabinetet és a Biztonsági tanácsadóját.

A vezetési rend sok esetben nem került kellőképpen tiszteletben tartásra sem az elnök, sem pedig a vezérkar magas beosztású tisztjei, tábornokai részéről. Sokszor a parancsnoki hierarchiát megkerülve adott, adtak parancsokat a katonai szervezetek parancsnokainak. A példa kedvéért, volt olyan katonai egység – a „Requin” dandár, egy elit alakulat –, akinek a parancsok közvetlenül az elnöktől vagy annak környezetéből érkeztek. Ez okozott is parancsértelmezési problémát a katonák között.

Az elnök közvetlen parancsnoksága alatt működött az úgynevezett elnöki gárda, melynek becsült létszáma 10.000-15.000 fő körül mozgott. Ez a jól felszerelt és megfizetett, a többi alakulathoz képest magasabb kiképzési szinten lévő, az elnöki hatalom érdekében tevékenykedő katonai szervezet először „*Group spécial de sécurité présidentielle*” majd

²⁸² Kongó felszabadításáért mozgalom: Mouvement de libération du Congo (MLC)

2006-tól a Köztársasági Gárda (*Garde républicaine*) nevet viselte.²⁸³ Az elnök és közvetlen környezete ugyan nem gyakorolt kizárólagos hatalmat a hadsereg egésze felett, de az az erő, amit a kezében tartott általánosságban lehetővé tette a hadsereg és az ország feletti hegemoniát. Igaz ugyan, hogy számtalan fegyveres csoport működött továbbra is az ország keleti felében, de ezek nem jelentettek közvetlen veszélyt a Kabila vezette rendszerre.

Felfedezhető egy erős hasonlóság a Mobutu időszakához, mert elődjéhez hasonlóan ő is az „*oszd meg és uralkodj*” elvét követte. Az informális csatornáin keresztül igyekezett fenntartani a különböző csoportok közötti ellentétet, rivalizálást. Ez azonban nem minden esetben sikerült neki három okból kifolyólag. Elsőként a katonai vezetők erősen kötődtek a helyi politikához, a helyi politikai vezetőkhez, valamint a gazdasági élet szereplőjéhez. Kiemelten működött ez a tendencia az ország keleti részében. Másodsorban a hadseregbe integrált, szinte tucatnyi fegyveres csoport között megosztottság és a továbbra is fennmaradt ellentétek uralkodtak. Végezetül a hatalommegosztás sajátos logikája, ami ugyancsak rányomta a bélyegét a hadsereg moráljára. Ez egy meglehetősen összetett és megoldatlan feladat elé állította a vezetést. A dezertálások legtöbbször azért történtek, mert a valóság és a remélt helyzet között óriási szakadék tátongott.

Természetesen ez a politikai széttagoztság nem csupán a hadseregben volt érezhető. Egyaránt sújtotta az államapparátus tagjait és a politikai-gazdasági élet más szereplőit is. Kabila elnöknek nem sikerült létrehoznia és stabilizálnia egy formális vagy akár egy informális hatalmi struktúrát, és ezzel egyúttal stabil helyzetet teremteni a politikai, gazdasági élet, valamint a biztonság területén. Kabila 2009-ben a New York Times-nek adott interjújában megfejtette a kialakult helyzet titkát. „*Nincs szükség ezer és ezer emberre, hogy megváltoztassuk az országot. Elegendő lenne 3,4 10,15 fő, akinek megvan a szükséges meggyőződése az előttünk álló feladatokat illetően, aki kellően elhatározott. Ön szerint van nekem 15 ilyen emberem? Kétségkívül van 5, 6, 7, de sajnos még nincs 15.*”²⁸⁴

2.8.1. A hadseregbeli funkcionalitás és diszfunkcionalitás

A kongói hadsereg vizsgált időszakbeli szervezete és állapota megfelelő magyarázatot ad arra, hogy miért is volt alkalmatlan a fegyveres csoportok elleni hatékony harcra a keleti országrészben. A hadsereg helyzetének áttekintésén keresztül juthatunk el a fennálló helyzet

²⁸³ Amnesty International, „Democratic republic of Congo: Disarmement, Demobilization and reintegration (DDR) and reform of the Army” 2007. január 25. <https://www.amnesty.org/en/documents/AFR62/001/2007/en/> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

²⁸⁴ Jeffrey Gettleman, „An Interview with Kabila” The new York Times, 2009. április 03. <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/82146/1/RVI%20Usalama%20Project%2011%20The%20National%20Army.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 06.21.)

megértésig azoknak a területeknek a vizsgálatával, amelyek meghatározzák a mindenkori képeségeit az ország területi integritása biztosításának területén, de a fegyveres csoportok elleni harcban úgyszintén. A hadsereg állapotának ismeretében érdemes a politikai reformokkal, azok szükségességével és a politikai szándékokkal foglalkozni.

2.8.2. A klientalista hálózatok

E téma vizsgálatakor a FARDC-re úgy kell tekintenünk, mint ellentmondások halmazára. A hadsereg magában hordozza az egymással rivalizáló, illetve egymástól erősen függő elemek alkotta hálózatot. Ebben a klientalista/ „pártfogói” rendszerben jelen van a lojalitás, a támogatás és a támogatottság, a bizonyos szolgáltatások nyújtása annak érdekében, hogy biztosítva legyen az út a gazdagsági forrásokhoz és egyúttal a megfelelő védelemhez.

Egy bukavui főtiszt szerint ebben a hadseregben mindig szükség van olyan emberre, aki foglalkozik veled, biztosítja az előremenetelt és az előnyös, „jól jövedelmező” beosztásokat. Itt semmi sem történik az érdem szerint.

Az alárendeltek arra vannak kényszerülve, hogy rendszeresen küldjenek pénzt vagy más javakat az előjáróknak (támogatóknak), vagy azok a bevett gyakorlat szerint rendszeresen megjelennek ellenőrzés címén, de ez csak a pénz vagy más anyagi javak személyes átvételéről szól. Aki viszont nem teszi le az „elegendőnek” tartott hozzájárulást, az számíthat arra, hogy hamarosan áthelyezésre kerül egy „rosszul jövedelmező” beosztásba, amit itt „száraz zóna” - „Zone sèche” -ként emlegetnek.²⁸⁵ Ez utóbbiak meglehetősen kevés lehetőséget biztosítanak az amúgy szegényes illetmény kiegészítésére. A parancsnokok és az alárendeltek viszonya is érdekes képet mutat. A parancsnok nem egy mértéket nem ismerő kizsákmányolást folytat a beosztottak irányába, hanem egyfajta reciprocitás van közöttük. Az alárendelt engedelmeskedni köteles, de ennek fejében a parancsnokától kap bizonyos ellenszolgáltatást, például védelmet, jó tanácsokat, ha büntetésre kerülne valami miatt a sor, akkor abból csak az enyhébbet, csupán a látszat kedvéért. Vagy éppenséggel számíthat az engedelmissége elismerése gyanánt előléptetésre, szabadságra vagy éppen beiskolázásra valamilyen képzésre. A tisztek és a katonai szervezettek egy másfajta, több irányba is elágazó lojalitást is gyakorolnak, hiszen egyidőben tartozhatnak több ilyen és hasonló pártfogói hálózathoz.

Ennek alapja lehet a területi elhelyezkedés, az etnikai hovatartozás, a tanultság foka, vagy például az, hogy a hadseregben hol, milyen alakulatban szolgáltak korábban, vagy a hadseregbe kerülést megelőzően melyik fegyveres csoporthoz tartoztak. Azok a már idősebb

²⁸⁵ Személyes interjú a 10.Katonai Körzet alárendelt ezredek tisztjei körében. Dél-Kivu 2008-2012.

tisztek, altisztek vagy közkatonák, akik már a korábbi Zairei Fegyveres Erőkben (FAZ) is szolgáltak Mobutu alatt, az akkori szervezeti kultúra ismerőiként, gyakran összeütközésbe kerültek a képzetlen, rosszul felkészített, korábbi fegyveres csoportból integráltakkal. Ez főként az 1996 után hadseregbe kerültekre volt fokozottan érvényes.

2003-tól kezdődően a hadsereg minden vezérkarfőnöke gyakorlatilag a FAZ volt tisztjeiből került ki.²⁸⁶ Az igen nagy befolyással bíró Célestin Mbala tábornok, közvetlenül az elnök mellett lévő úgynevezett „maison militaire” irányítója egyaránt ex-FAZ tiszt volt, de a 11 katonai kerület parancsnokai is közülük kerültek ki. A vezetésbe esetleg kívülről bekerülteknek számolni kellett az ő erős befolyásukkal.

Az előbbieken felül még az ex-FAZ tiszti karon belül is volt megosztottság. A nyugati országrészből származók sérelmezték (jogosan), hogy a hadsereg legtöbb vezetői funkcióját a keleti országrészből származó tisztek birtokolták, főként a Katangából és a két Kivuból származók. Őket hívták „Swahiliphon” -nak, mivel ők gyakorlatilag mind a szuahéli nyelvcsaládhoz tartoztak, míg a nyugatiak a lingalához. Tudni kell, hogy a későbbiekben ez kiegyenlítődött és nem hivatalosan a hadsereg nyelve a lingala lett.

Kis idővel később egy hasonló „hálózat” volt kialakulóban a volt keleti RCD tisztek között, akik 2003-ban kerültek integrálásra a hadseregbe. 2011-ben Észak- és Dél-Kivuba már a parancsnoki beosztásokban lévők több mint fele közülük került ki.²⁸⁷ Sokan közülük Gabriel Amisi Kumba tábornoknak (Tango-4 néven volt szokás emlegetni) köszönhetően meg tudták őrizni pozícióikat. Amisi tábornok a szárazföldi erők parancsnoka volt 2006 és 2012 között, szintén korábbi RCD-Goma tiszt. Az RCD példája jól szemlélteti, hogy a lojalitás a korábbi bajtársak között, valamint a két Kongói Háború alatt a politikai és a katonai elit szövődött kapcsolat továbbra is befolyással volt a hadsereg fejlődésére. Ez nem jelenti azt, hogy a létrejött kapcsolatok sértetlenül fennmaradtak volna a hadseregen belül, a kapcsolatok sokkalta vegyesebb képet mutatnak. Mint például az ex-MLC-k, akiket gyakorlatilag benyelt a hadsereg, de itt vannak azok a Mai-Mai csoportok, akikkel az elnök együttműködött, míg más csoportok dezertáltak és visszatértek eredeti tevékenységi területeik rejtekében.

Ez a fajta rendkívül szerteágazó lojalitás (nem elsősorban a hadsereg felé volt mindenki elköteleződve), hanem sokkal inkább a saját érdekeik diktálta hálózatok irányában voltak lojálisak, oda vezetett, hogy már a közös műveletek sikerét is veszélyeztette. Ezt jól példázzák a FARDC és az M23 között folyó műveletek során történtek. Többek azt nyilatkozták, hogy a

²⁸⁶ 2003 júliusában Baudoin Liwanga admirális lett a kongói fegyveres erők vezérkar főnöke. Őt követte 2004-ben Philémon Kisempia tábornok, majd 2007-ben Dieudonné Kayembe altábornagy került kinevezésre. 2008-tól Didier Etumba altábornagy gyakorolja ezt a legmagasabb funkciót.

²⁸⁷ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738 82. oldal megállapítása

rebellisek elleni 2012. novemberi műveleteket megelőzően és a műveletek során is egymásnak ellentmondó parancsok kerültek kiadásra az előjárók részéről. Több szemtanú is megerősítette, hogy olyan parancsot kaptak a Gomától 30 kilométerre-északra lévő Kikumba védelmekor, hogy ne üldözzék az M23 hátravonuló erőit.

„Hirtelen azt a parancsot kaptuk, hogy állítsuk meg a csapatainkat. Ez teljesen érthetetlen volt számunkra, mert ezzel lehetőséget adtunk az M23-nak erői összegyűjtésére és így képessé válni Goma elfoglalására.”²⁸⁸

Az itt bevetésre került, amerikai kiképzők által kiképzett kommandós zászlóaljok úgyszintén szabotázs áldozataivá váltak. Az egyébként jól kiképzettnek tartott zászlóaljok hamar csődöt mondtak. A 391. zászlóalj a Virunga nemzeti park területén került bevetésre, az őserdőben gyakorlatilag felderítő erők nélkül. Ennek köszönhetően az ellenség csapdájába estek. A 322. zászlóalj esete más volt, de az eredmény ugyancsak negatív. A zászlóalj az észak-kivui Pingá-ban hajtott végre feladatot, a Mai-Mai Sheka felszámolása volt a céljuk. Ez utóbbiak viszont szoros kapcsolatban voltak a hadseregben Étienne Bindu ezredessel.²⁸⁹ Ennek köszönhetően a zászlóalj ugyancsak az üldözés leállítására kapott parancsot, aminek köszönhetően ők is csapdába estek. Ezzel gyakorlatilag a két legjobban felkészített és felszerelt zászlóalj veszítette el harci képességét.

A vezetői beosztásokba való kinevezések alapja továbbra is az ismeretség volt, háttérbe szorítva ezzel a felkészültséget és a rátermettséget, jelentősen csökkentve a hadsereg egyébként sem magas képességeit. Természetesen ennek a tényezőnek volt egy másik oldala is, hiszen az inkompetens vezető a beosztottak szemében nem sokat jelentett, ettől fogva sorozatosak voltak a parancsmegtagadások és a parancsok iránti engedetlenségek a katonai szervezeteken belül. Emellett azonban még számos tényező is hozzájárult a harci képesség gyengüléséhez. Korábban már említettem a hivatalos struktúra és a korábbi hovatartozás szerint kialakult parancsnoki hierarchia miatt kialakult párhuzamos parancsnoki láncot. Ez rengeteg problémát és feszültséget okozott egy-egy katonai szervezeten belül. Ugyancsak jelen volt, mint negatív tendencia a működésre, az ellátásra és a fizetésekre kapott pénzek, valamint felszerelések elsikkasztása a parancsnokok részéről. Ezek ugyancsak jelentősen legyengítették a harci képességeket és rombolták a hadsereg morálját. A csapatok gyakran találták magukat a műveletek kellős közepén élelem, lőszer, üzemanyag, gyógy- és kötszer, valamint kommunikációs eszközök nélkül. Ezen tényezők összessége és az egységes parancsnoki akarat hiánya vezetett az M23-mal folytatott műveleteknél Goma, Észak-Kivu

²⁸⁸ Személyes interjú a 2012-es konfliktus során az EUSEC RD Congo misszió bukavui bázisán.

²⁸⁹ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/768 61.o.

taromány székhelyének elestéhez, 2012 novemberében. Itt ráadásul az M23 elfoglalta a hadsereg lőszerraktárát, a repülőteret, ezzel előnyös pozícióba kerülve kormánnyal szemben.

2.8.3. A hadsereg és a „jövedelemszerzés” kapcsolata

A hadseregen belül kialakult klientalista kapcsolati háló eredményeként a hadsereg védelmi képességeinek erősítésével szemben sokkal nagyobb katonai energia fordítódott az úgynevezett „jövedelemszerzésre”. Kijelenthetjük, hogy a vezetés minden szintjén, a különböző beosztások leosztásának jelentős célja volt az erők koncentrációja a nem hivatalos jövedelemszerzésre. A rendkívül alacsony illetmények következményeként a tisztek idejük túlnyomó részében a legkülönbözőbb „gazdasági projektekkal” foglalkoztak. Azért tettem ezt idézőjelbe, mert ez a gazdasági tevékenység szinte teljes egészében illegális volt. Amikor erről beszélünk, miről is esik szó? A katonák gazdasági/üzleti tevékenysége az élet legkülönbözőbb területein jelentkezik, mint például a bányászati területek védelme és egyben az adóztatása, különböző ásványkincsek, az értékes faanyagok, a faszén, a kanabisz, a vadállatok kereskedelme, a halászat, a fegyverekkel és a lőszerrel való illegális kereskedelem.²⁹⁰ Ezeket kiegészítik azokon forgalmas kereskedelmi utakon, a piacoknál, a határátkelőhelyeknél, a kikötőkben és repülőtereken felállított útlezárások, ahol a hadsereg vámot szed. Ugyanakkor ez a tevékenység kiterjedt kevésbé veszélyes területekre is, mint például az ingatlankereskedelem, az export-import tevékenység, a hotelek és éttermek felügyelete, a személy és áruszállítás, a mezőgazdasági tevékenység, itt kiemelt az állattartás.²⁹¹ Láthatjuk, hogy ez a fajta, nem éppen a hadsereg profiljába tartozó tevékenység rendkívül szerteágazó. Abban az esetben, ha egy kereskedelmi hálózat feje egy magasán pozicionált tiszt, akkor ez kihat az alárendelt tevékenységére is. Például, egyik-másikuk rendelkezik motorkerékpárral vagy akár többel is (a motoros taxi rendkívül elterjedt az országban) amivel a személyszállításon kívül áruszállítással is foglalkoznak. Ez már magával vonzza azt, hogy ehhez egy kis üzlet, butik is tartozhat, ami már a családtagokat is bevonzza az üzleti tevékenységbe, ahol főként a napi létfenntartáshoz szükséges dolgokat árulnak. Ez a tevékenység a katonák és a családjaik részéről egyfajta együttműködésben folyik a civil lakossággal. El kell ismerni azt is, hogy ez a fajta profitszerzés egy nyugodtabb állapotot eredményez a lakosság irányában és ezáltal megállapítható, hogy a hadseregnek szüksége van a civil lakossággal való együttműködésre. Kongóban bárminemű kereskedelmi és pénzszerzési tevékenységhez elégtelenek a hivatalos csatornák. Kell egyfajta bizalom a résztvevők között. Következésképpen, a kereskedelmi tevékenységek természete szerint a

²⁹⁰ Conseil de Sécurité des Nations Unies, S/2010/596

²⁹¹ Conseil de Sécurité des Nations Unies, S/2012/843 és a S/2011/738

piac kegyetlen törvényei és a piaci szereplők viselkedése jelentős káros hatás tudnak gyakorolni a kereskedelmi tevékenységre.²⁹²

Meg kell jegyezni azonban, hogy sokkal kevesebb fáradtsággal jár a fegyverrel rendelkezőknek a jövedelemszerzéshez az törvénytelen út választása, ami viszont a lakossággal való konfrontálódáshoz vezet. Azt is hozzáteszem, hogy némely civil szintén büntárs az erőszakos haszonszerzésben. Számos politikus, üzletember és az állami adminisztráció tagja (a legkülönböző szinteken) profitál a fegyveres csoportokkal ápoltságból, valamint a hadseregen belül kialakult hálózatokból, a saját érdekeiknek megfelelően. A példa kedvéért: számos üzletember/kereskedő használja a hadseregen belüli kapcsolatait annak érdekében, hogy az amúgy illegális áruja könnyebben és biztonságosabban kerüljön át a határokon, szervezi meg a katonákkal a konvojok védelmét és kísérését, elbizonytalanítva ezekkel a kapcsolatokkal a konkurenciát. A kereskedelem „militarizációja” a táptalaja a fegyveres csoportok szerveződésének, valamint a fegyveres és nem fegyveres szereplők bevonódását is erősíti ebbe a jövedelmező tevékenységbe²⁹³

2.8.4. A katonai integráció és az azt meghatározó politika

A hadsereg állapotát, kapacitását, katonai képességeit és mindenkorai morális állapotát erősen befolyásolta az integrációt meghatározó politikai akarat, a körülötte kialakult ellentmondások és azok következményei. Az integráció a békemegállapodás egyik elengedhetetlen, de egyúttal nem a legjobb megoldása volt a régóta tartó ellenségeskedéseknek. Ez a döntés nemhogy erősítette volna a hadsereget, hanem inkább negatív hatásait érezte. Megnyilvánult ez a kohézióban, aminek jellemezni kellene egy hadsereget az egyes katonák, de egyúttal a katonai szervezetek között is. Ez ebben az esetben negatív előjellel valósult meg. Ebben találhatjuk a hadsereg funkcionalitásában lévő egyenlőtlenségek főbb okait, természetesen más egyéb tényezők mellett. A hadsereg normális működéséhez elengedhetetlen az egymásba vetett bizalom az egyes katonák, a katonák és parancsnokaik, de ezen túlmenően az egyes katonai egységek között is, mert garantálja az egységes fellépést a

²⁹² Judith Verweijen, „The Ambiguity of Militarization: The Complex Interaction Between the Congolese Armed Forces and Civilians in the Kivu Provinces, Eastern DR Congo” (Utrecht: Thèse de doctorat de l’université d’Utrecht)

https://www.researchgate.net/publication/303638882_The_Ambiguity_of_Militarization_The_complex_interaction_between_the_Congolese_armed_forces_and_civilians_in_the_Kivu_provinces_eastern_DR_Congo (Letöltés ideje: 2021.02.13.)

²⁹³ Judith Verweijen, „Military Business and the Business of the Military in the Kivus” review of African Political Economy 40 (2013) 67-82 o. <https://www.jstor.org/stable/42003305> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

műveletekben, a motivációt, a parancsok és a normák elfogadását és egyben ez a garanciája a harc sikerének.

Az integráció épp a nagyon vegyes összetétel miatt szükségeltette volna az egységes katonai felkészítést, ám ez az integráció során csekély sikerrel került végrehajtásra. A legtöbb esetben ez el is maradt és az újonnan megalakult egységek vegyes összetételét sem vették figyelembe. A CNDP, PARECO és több más fegyveres csoport 2009-es gyorsított integrációja, amiben Kabila és az akkori vezetés az egyetlen megoldást látta, különlegesen sok kihívás elé állította mind a politikai, mind a katonai vezetést. Több olyan újonnan létrehozott dandár volt, amelyben egy etnikum vagy egy korábbi fegyveres csoport tagjai domináltak, néhol ez a teljes létszám 75%-át is elérte. A kormány törekvése ugyan a korábbi fegyveres csoportok állományának szétosztása volt az egyes katonai szervezetek között, valamint területi szétosztásuk is a tervek között szerepelt, de a megállapodást mindenki a maga szája íze szerint értelmezte. A CNDP olyan erőt képviselt, aki meg tudta zsarolni a Kabila vezetést és elérte, hogy a keleti területeken maradhattak, sőt túlzottan nem is kerültek elkülönítésre egymástól. Ez odáig vezetett, hogy a dandárokon belül, mint már korábban említettem, kettős vezetési struktúra alakult ki, ezzel gyengítve a központi katonai vezetés befolyását és a kormány ellenőrzését a hadsereg felett, kiemelten a két Kivu tartományban.

A 2009-es integráció szintén felerősítette a hadseregben már korábban is létező etnikai nyomást.²⁹⁴ Az úgymond „őshonos” -okból (itt autochton-nak nevezik) álló katonai egységek, ideértve az ex-Mai-Mai harcosokat és az ironikusan ex-kormányerőknek nevezett ex-FAZ ex-FAC katonákat úgy értékelték, hogy a tuszik tőlük eltérően megkülönböztetett bánásmódban részesülnek, kiemelten a magasabb rendfokozatok és beosztások tekintetében. Tegyük hozzá, hogy ez a megkülönböztetett bánásmód nem csupán a képzelet szüleménye volt, hanem tényszerűség. 2011-ben a hadsereg átszervezésének kellős közepén a bukavui tiszték egy beadványt fogalmaztak meg „*Memorandum des officiers militaires des FARDC victimes de la discrimination*” címmel a diszkrimináció ellen.²⁹⁵ Ebben megfogalmazták, hogy sérelmezik a tuszik eltúlzott vezetői szerepét és hatalmát hadseregben. Aláhúzták, hogy a parancsnoki beosztások leosztása a hadsereg új struktúrájában minden tekintetben megfelel a diszkrimináció kritériumainak, mind törzsi, mind etnikai tekintetben.²⁹⁶

A volt CNDP-sekben és más a tuszi etnikumhoz tartozókban élt az a félelem, hogy az ország más tartományaiba történő helyezésük esetén célpontjai lehetnek esetleges ellenük irányuló

²⁹⁴ Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738

²⁹⁵ Ebben az időszakban a 10. Katonai Körzet parancsnokának és törzsének voltam tanácsadója

²⁹⁶ Ebben az időszakban a Bukavuban települt 10. Katonai Kerület parancsnok és törzsének tanácsadója voltam az EUSEC RD Congó misszióban.

támadásoknak, illetve diszkriminácónak. Példaként hozták fel az 1998-as Kaminában, Kalemiben és Uvirában történt eseményeket.²⁹⁷ Óriási ellentmondás tapasztalható ebben a kérdésben, ugyanis a tuzsi fegyveresek az integráció cselekvő résztvevői voltak, fontos vezetői posztokat követelve önmaguknak, de félelmük okán elleneztek a két Kivu tarományon kívülre történő áthelyezésüket, a volt szervezeteik felosztását és az etnikai összetétel kiegyensúlyozását az újonnan létrehozott katonai szervezetekben. Azonban sérelmeiket és félelmeiket megcáfolták azok a tények, hogy az ország keleti felébe beosztásba kerülő tuzsikat végül semmiféle zaklatás vagy sérelem nem érte, mégis, ezek sem enyhítették a tuzsik félelmeit vagy vélt félelmeit.²⁹⁸ A tuzsi összetartás mindig is a sérelmekből és a félelmekből táplálkozott, bár ezekért ők tettek is alaposan.

Az integráció mikéntje az előbbieken túl az egyes csapatok szintjén is érezhető volt, amit az generált, hogy az idősebb, tapasztaltabb tisztek, altisztek közvetlen szemtanúi voltak annak hogyan kerültek tapasztalatlan, képzetlen személyek felelős, magas rendfokozattal járó beosztásokba. Korábban a Mobutu éra alatt képzett és ott szocializálódott, tapasztalatokat szerzett tisztek joggal sérelmezték, hogy alulképzettek lettek a vezetőik, az ő parancsaiknak kell engedelmeskedniük.

2.8.5. A felelősség kérdése és az ellenőrzés fontossága

A klientalista rendszer létezése, valamint a bizalom és a tisztelet hiánya a parancsnokok iránt erősen befolyásolta az ellenőrzés és a felelősségvállalás kérdéseit. A kongói hadseregben a parancsnokoknak, mivel pozícióikat sokszor érezhették veszélyben, nem volt szokásuk a beosztottak által elkövetett fegyelemsértéseket súlyosan büntetni. Eredt ez abból a félelmükből, hogy a súlyos büntetésekkel esetleg lázadást robbantanának ki. Ezzel egyidejűleg a parancsnokok veszélyesnek látták megfegyelmezni azokat is, akik egy befolyással bíró főnökhöz tartoztak, aki az integrációt megelőzően is a vezetőjük volt és továbbra is annak biztonságát szavatolták, az ő közvetlen fennhatósága alá tartoztak, függetlenül a hivatalos katonai hierarchiától.

²⁹⁷ Judith Verwijen: „Ambiguity of Militarization

https://www.researchgate.net/publication/303638882_The_Ambiguity_of_Militarization_The_complex_interaction_between_the_Congolese_armed_forces_and_civilians_in_the_Kivu_provinces_eastern_DR_Congo (Letöltés ideje: 2021.02.13.)

²⁹⁸ Példa a tuzsik vezetői beosztásba kerülésére az ország más tartományaiba. Obed Rwibasira tábornok az 5. katonai körzet parancsnoka volt Kasai-Occidental tarományban, Malik Kijege tábornok a hadsereg szemlélője volt, korábban Kinshasában a vezérkari főnök logisztikai helyettese, vagy Mustapha Mukiza tábornok a Kitionai katonai bázis parancsnoka volt Bas-Congo tartományban.

A CNDP 2009-es integrációja után, amennyiben az aktuális parancsnok nem a CNDP-hez tartozott korábban és az egységében jelentős számban voltak a CNDP-ek, nos, ebben az esetben a manőverszabadsága meglehetősen korlátozott volt. Egy dél-kivui dandárparancsnok mondta a következőket. *„Amikor fegyelmezni akarom őket (itt az ex-CNDP-sekre utalt), előtte meg kell beszéljem ezt a korábbi parancsnokkal. Semmit nem tehetek az ő beleegyezése nélkül...”*²⁹⁹ A széttagolt elhelyezésben lévő dandárok esetében, már pedig ez volt a tendencia, illetve a csapatok ellenőrzését az is megnehezítette, hogy nem állt rendelkezésre megfelelő szállító eszköz és a szükséges üzemanyag, valamint a kommunikáció eszközei is hiányoztak. Kiemelten jelentkeztek ezek a nehézségek azokon a nehezen járható területeken, ahol még a mobiltelefon hálózati lefedettsége is gyenge volt vagy nem is volt lefedettség. Legtöbbször csak a dandár és ezredparancsnokok rendelkeztek műholdas telefonnal, illetve „talki-walki” rádióval. Ez utóbbiak hatótávolsága meglehetősen limitált. Ezek főleg az előljáró felé való kommunikáció szolgálták, a századok javarészt ilyen eszközökkel már nem rendelkeztek. Ez azt jelenti, hogy egy század vagy szakaszparancsnok csupán futár útján tudott kommunikálni az előljárójával, ami viszont a távolságok miatt jelentős idővesztést jelentett.

A folyamatos ellenőrzés nem csupán a vidéki területeken ütközött nehézségekbe, hanem a lakott területeken is, hiszen nagyon csekély számban állt rendelkezésre olyan bázis vagy laktanya, ahol a katonák együtt tarthatóak lettek volna. A meglévők legtöbbször is még a gyarmati időkben épült és rendkívül leromlott állapotban voltak. Ezek hiányában viszont a katonák a falvakban, városokban a civil lakossággal keveredve laktak. Ez a tény a fegyverek birtokában számtalan alkalommal a lakossággal szembeni erőszakos akciókhoz vezetett. Ennek hatására vált sok helyen a hadsereg a lakosság szemében igazi ellenségé. A statisztikák is ezt erősítették meg, miszerint a hadsereg és a fegyveres csoportok által elkövetett erőszakos cselekedetek száma nem mutatott jelentős eltérést.

A parancsnokkal szemben támasztott jogos követelés, hogy fegyelmet és rendet tudjon tartani a parancsnoksága alatt álló katonai szervezetben. Ez a tények ismeretében meglehetősen nehéz feladatot jelentett a parancsnokoknak, legalábbis a teljes katonai szervezet vonatkozásában. Hatalmuk általában csak a katonáik egy részére terjedt ki, főleg a saját testőrségükre, illetve a közvetlen környezetükben lévőkre. Azok, akik távol, sokszor elszigetelten hajtottak végre feladatot a parancsnokságtól, rájuk csak a közvetlen parancsnok lehetett hatással. Ennek tudatában nehéz olyan kategóriák szerint megkülönböztetni a

²⁹⁹ Személyes interjú a CNDP integrációját követően. Dél-Kivu, Kamanyola 2010.

parancsnokokat, hogy jó vagy rossz parancsnok, támogatója vagy féke az elvárt változásoknak. A parancsnokok viselkedését sok esetben az alakulat települési helye is erősen befolyásolta. Nem volt közömbös, hogy szegényebb vagy gazdagabb területen teljesítettek-e szolgálatot. A vezetésük alatt álló katonai szervezetek etnikai összetétele szintén jelentős befolyással bírt, de erős hatással volt rájuk a klientalista rendszerben elfoglalt pozíciójuk is.

2.8.6. Az élet- és munka körülmények állapota, hatásuk a hadseregre

Általános megállapítás az, hogy az élet- és munkakörülmények nem csupán a hadseregen belül, de az állami adminisztrációban dolgozók körében is rendkívül kiemelt hatással vannak a morális állapotra, a fegyelemre, a munkához való hozzáállásra. Sorolhatnám még tovább, hogy milyen területek függhetnek még attól, hogy a katona, rendőr vagy egy hivatalnok és főleg a családja milyen körülmények között él. Nos, ez az állapot az országban elképzelhetetlen addig, amíg saját szemmel meg nem győződünk róla. Ahhoz a valóságban kell meggyőződni arról milyen egy szakadt, penészes sátorban vagy éppen földbe vajt gödörben élni, ahhoz érezni kell ennek az életnek a „szagát”.

Igaz, némi fejlődés érezhető volt a fizetések tekintetében, főként azok rendszerességét illetően. Ennek a megszilárdítása volt az egyik fő célja az Európai Unió kongói katonai missziójának, az EUSEC RD Congo³⁰⁰ tanácsadóin, szakértőin keresztül. Sajnálatos módon az ENSZ munkatársai sem ismerték pontosan a katonák fizetésének valódi szintjét, mint kiderült ez az EUSEC tanácsadók számára a konzultációk során. A legtöbb katonai szervezet katonáinak havi fizetése a 70-100USD körül mozgott. Ennyi pénzből még itt sem lehet fenntartani a családot, főként, hogy a gyermekek száma nem az európai szinten mozog. A katonák lehetőségei korlátozottak voltak a szociális ellátások tekintetében, ráadásul a katonacsaládok a segélyszervezetek részéről is diszkrimináció áldozatai voltak. Ez utóbbiak nem támogatták a katonacsaládokat, mondván, hogy ez ellenérzést váltana ki a lakosságból. Ebből a havi ellátmányból viszont nem csupán a létfenntartást kellett megoldani, hanem laktanyák híján a lakhatást, az orvosi ellátást, az iskoláztatás költségeit vagy sokszor a szállítás költségeit is az áthelyezésekkor. Egy kongói katonának nem járandósága a fizetett szabadság, de még egy bizonyos hely elhagyásához is nehezen lehet engedélyt kapni, főleg, ha az adott század, zászlóalj vagy ezred folyamatosan műveleti feladatot hajt végre. Sokszor lehet olyan katonával találkozni – kiemelten a műveleti területeken-, aki évek óta nem találkozott a

³⁰⁰ Journal officiel de l'Union européenne: [Décision EUSEC/1/2012 du Comité politique et de sécurité datée du 2 octobre 2012 relative à la nomination du chef de l'EUSEC RDCONGO \(2012/543/PESC\), \[http://www.epa.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_036-066.pdf\]\(http://www.epa.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_036-066.pdf\) \(Letöltés ideje: 2021. 06. 21.\)](http://www.epa.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_036-066.pdf)

családjával. E mellett a fizetést csak a katona kaphatta meg, az nem volt megosztható a családjával és ő között. Ezt a rendszer nem tette lehetővé, még az után sem, hogy a fizetőtiszti rendszer az EUSEC RD Congó misszióknak köszönhetően kiépült és a misszió létezésének több mint 10 éve alatt ez a tanácsadók ellenőrzése és segítsége mellett jól is működött.

Az előbb említett fizetett szabadság hiánya és a fizetések alacsony színvonala volt a fő oka, hogy a családok legtöbbször követték a férfiakat az áthelyezésekkor. Laktanyák hiányában, jó esetben azokon a gyarmati időkben épített, rendkívül leamortizált bázisokon találtak nyomorúságos menedéket, amelyek az alapvető létszükségleteknek sem feleltek meg.³⁰¹ Az elszigetelt helyeken lévő katonacsaládok a férfiak távollétében ugyanúgy ki voltak téve a fegyveres csoportok támadásának, mint a velük szoros közelségben élő civilek. Mivel a csapatmozgások meglehetősen nagy gyakorisággal történtek, így a családok egyik helyről a másikra való áttelepülése is gyakori volt, sok esetben gyalogszerrel történt. Az alacsony fizetések okozta megélhetési nehézségeket még csak fokozták az előbb említett gyakori áthelyezések, csapatmozgások. Az EUSEC RDC szakértők tapasztalata és az OXFAM tanulmány szerint *„ha a család nem kapott az áthelyezésekkor segítséget (ingyenes jegyet az utazáshoz), csak úgy tudták megoldani az utazást, ha az amúgy is szegényes javaikat eladták és ott maradtak üres kézzel.”*³⁰² Mivel az esetek túlnyomó többségében hirtelen történt a csapatok mozgatása, a családok sokszor még az önellátást segítő kisebb mezőgazdasági tevékenységhez sem kezdtek hozzá, mondván, ha a férj megy, a család is mozdul és akkor a semmiért dolgoztak, hisz betakarítani nem tudták a termést. Megállapítható tehát, hogy a szegénységük egyik oka a csapatok gyakori áthelyezéséből eredő lakóhelyváltás. Ugyanez volt érvényes a gyerekek iskoláztatására, hiszen nem volt állandóság ebben sem a költözések miatt. Ne csodálkozzunk hát, ha a katona a háttérre ismeretében, az azért való napi küzdelmek miatt nem volt igazán hatékony a harcban. Ha a férfi katonák helyzete nehéz, akkor a hadseregben lévő női katonáké³⁰³ ettől sokszorosan rosszabb. Igaz, hogy a hadseregben nem jelentős létszámmal vannak jelen, számuk az 1960-as évek óta 2-3 % körül mozog csupán. Azt viszont bizton állíthatom, hogy a női katonák sorozatos diszkrimináció áldozatai. Hátrányt szenvednek a képzésekben, a rendfokozatok és a beosztások leosztása tekintetében. Ezen kívül a hadseregen belüli hierarchiában elfoglalt helyük, szerepük rendkívül negatív

³⁰¹ Első alkalommal a Dél-és Észak-Kivu tartományokban folyó műveletek során tapasztaltam, hogy egy kijelölt ponton a családokat leválasztották a katonai egységekről és kijelöltek számukra táborokat. Ezzel próbálták meg a katonák figyelmét a műveleti tevékenységekre irányítani

³⁰² Steven van Damme et Judith Verweijen, „In Search of an Army. How the FARDC Can Improve Civilians’ Safety” Oxfam (a tanulmány első verziója nem került publikálásra, a kéziratot személyesen kaptam meg)

³⁰³ Női katonák: Personnel militaire féminin (PMF)

megítélés alá esik. Főként a férfiak hozzájuk való viszonyában is érezhető a negatív megkülönböztetés. Az általános vélemény szerint a katonai szakma nem adaptált a nők számára. A megállapításnak a kongói viszonyok tekintetében van igazságtartalma. Ez a tendencia a civil lakosság körében lévő férfi- nő viszonyra is érvényes, de talán nem ennyire erősen. A rossz életkörülmények és az a tény, hogy a gyerekeik felügyelete nem megoldott, még inkább fokozta a nem kevés megoldatlan nehézséget. A katonanőknek két választásuk volt, viszik magukkal a gyerekeiket akár a műveleti területekre is, vagy a családjuk valamelyik tagjának felügyeletére bízják. A reménytelennek tűnő helyzetük ellenére mégis történtek változások, de ezek alapjaiban nem változtatták meg a helyzetüket. Egy a személyzeti politikát érintő döntés következményeként azonban 2013-ban már női tábornoka is volt a hadseregnek. Ez azonban csak egyfajta látszattevékenység a külvilág felé, a többi katonanő életében érdemi változást nem hozott.

A katonák jogállásának megváltoztatásának reményében született meg elnöki rendeletként egy új szabályzás, amely meghatározta a katonák státuszát, bizonyos értelemben az ellentételezést is szabályozta. A státusztörvény célja volt, hogy a katona legyen büszke a „hivatására” és elősegítse a katonák és a civil lakosság közötti viszony javulását. Ez utóbbi viszony enyhülésére nagy szükség volt, hiszen a katonák megítélése a civil lakosság részéről nem volt megnyugtató. Ennek okait az előbb taglalt állapotokra lehet visszavezetni, ami azt eredményezte, hogy a lakosság elleni erőszakos cselekmények a katonák részéről igen gyakoriak voltak. A katonák negatív megítélésének másik oka a társadalomban elfoglalt helyük volt, hiszen semmiféle megkülönböztetett státuszt nem tudhattak magukénak a lakossághoz hasonlóan, kivéve, amit önkényesen fenntartottak maguknak.

Egy tiszt véleménye beszélgetéseink során³⁰⁴: *„A civilek nem tisztelnak bennünket, mert nincs semmink, gyakorlatilag nincstelenek vagyunk. Könnyörgésre kell fogni magunkat velük, de ők csak veszteseknek tartanak minket. Csak veszélyt látnak bennünk. Gyakran meg kell mutassuk nekik kik is vagyunk.”* Ez a kijelentés magában hordozza azt a közvetlen összefüggést, ami a lakosság tiszteletének hiánya és a katonák általi fenyegetés között van. El kell ismerni, hogy ez nem szolgálja a katona-civil kapcsolatot. Ez a fajta nehéz élethelyzet azonban nem jellemzi a magasabb parancsnokokat. Ők a kapcsolataiknak és „lehetőségeiknek” köszönhetően megoldják az életüket. Az ő jó életük sokszor a katonák fizetéséből, ellátmányából eredeztethető. Gyakori a pénzekkel, élelmezési juttatásokkal való visszaélés a parancsnokok részéről. Óriási szakadék van a csapatok egyszerű katonái és a kivételezett parancsnoki

³⁰⁴ Személyes interjú, Dél.Kivu Saio katonai tábor 2012.10.21.

pozíciókban lévők életszínvonala között és ez a szakadék csak egyre nő, az elégedetlenség pedig ott forrong a mindennapokban. Nem csoda hát, hogyha a hadsereg reformjáról akarunk beszélni, illetve nem csak beszélni, hanem tenni is, akkor annak egyik kiemelt területe a munka- és életkörülmények javítása. Ennek vannak érezhető jelei, de ezek jórészt nem a kormánynak, hanem az ENSZ és más segélyszervezetek munkájának köszönhető. Ilyen projekt volt Dél-Kivu tartományban kettő katonai tábor építése, illetve felújítása az IOM³⁰⁵ által, együttműködésben az EUSEC helyi szakértőivel, de ezek csak cseppek a tengerben.

Minden lépés a fejlődés útján a katonai képességek növelésén túl jótékonyan szolgálják a hadseregben elengedhetetlen fegyelem megteremtését, hiszen ez a kettő a hadsereg reformjának alapvető feltétele. A reform sikere pedig annak a sikernek a záloga, amit az ország keleti területeinek rendezése kapcsán a vezetés el akar érn.

2.9. Részösszegzés

A Kongó felszabadulását követő káoszban a nagyszámú fegyveres csoportok, a Mobutu korszak alatti viszonylagos stabilitás utáni, második jelentős korszakukat élték. Mindezt az ország 1998-as külföldi inváziója időszakában, amelyet már korábban megelőzött a fegyveresek (a hadseregek erői vagy zsoldosok) beszivárgása ugyanezen (Uganda, Ruanda, Burundi...) államok irányából. Egyaránt megjelentek a külföldről, főként a szomszédos országokból érkező illegális fegyveres csoportok is. Ez az időszak segítette világra a Mai Mai néven közismertté váló, első időszakban önvédelmi célú fegyveres csoportokat. Igaz, ez az önvédelmi szerveződés sem jött létre tisztán, hiszen voltak közülük az ellenséggel kollaborálók is, mint az RCD-Goma.

A külföldi ellenséges erők távozását követően, a korábbi fegyveres csoportokat magába integráló kongói kormányhadsereg létrehozását célul tűző erőfeszítések kudarcba fulladtak. Amikor egy csoport megszűnni látszott, annak maradék bázisán a korábbi vezetők sokszor etnikai alapokon újakat szerveztek, a faluközösségek védelmét hangsúlyozva.

A 2011-es, a lakosság és a külföldi megfigyelők szerint is csalásokkal megnyert elnökválasztás óta, egyre több fegyveres csoport tűzte ki céljául a Kinshasai kormányzat elleni harcot. Igaz, hogy vannak hasonló fegyveres csoportok Province oriental tartomány Ituri területein, és egyaránt Katanga tartomány északi részén is, mégis a legnagyobb számban

³⁰⁵ IOM: International Organization for Migration, 1951-ben került megalakításra. 173 ország a tagja a szervezetnek. <https://www.iom.int/> (Letöltés ideje: 2021.05.21.)

a volt „Nagy-Kivu”³⁰⁶ területe az, ahol ez az arány minden csúcst megdönt. Észak-és Dél-Kivu a bölcsője ennek a „jelenségnek”, ami ellen a kongói kormányzat csak a fegyverekben látja a megoldást. Az újabbnál újabb néhány hónapos időtartamra tervezett katonai hadműveletek (Amani-I, Amani-II stb.) már évek óta tartanak ebben a két tartományban. A hadsereg, de a politikai vezetés is képtelen megbirkózni a helyzettel, ami állandósította a bizonytalanságot a térségben, így lehetetlenné téve a gazdaság fejlődését.

A kongói fegyveres csoportok között sok az olyan múlttal rendelkező, amely a külföldi megszállás idején, a kongói hatóságok és a hadsereg által magára hagyott saját területek védelmére szerveződött. A kezdeti „jó szándék” ellenére a csoportok nagytöbbsége a saját népét fosztogató, nőket megerőszakoló „ragadozóvá, élősködővé” vált. A csoportok nagy része csupán néhány tíz vagy száz fegyveresből áll, de néhányuk állománya az ezres nagyságrendet is elérheti. (Yakutumba saját állítása szerint tízezres sereget tudhat maga mögött, ami természetesen erős túlzás.) Sok közülük csak rövid ideig létezik, de vannak, akik már több évtizedes múlttal rendelkeznek, természetesen többszörös átalakuláson átesve ezen időszak alatt. Nem szabad elfelejteni a CNDP és az M23 által kifejtett hatást, ami évekre bizonytalanságba jutatta a térséget, okozva megoldhatatlannak látszó, és a nemzetközi ráhatás nélkül maradandó akadályt. Nem szabad elfeledkezni e két rebellis csoport külső, legfőként a Ruandából érkező támogatásról sem, amely egyfajta manifesztálódása a szomszédos országok (Ruanda, Uganda) gazdasági és politikai érdekeinek.

A Kongói Demokratikus Köztársaságban az ENSZ, az EU és más nemzetközi szervezet által tett erőfeszítések eredményei a biztonsági szektor stabilizálása érdekében nem voltak hiába valók, de mégsem mondhatjuk, hogy valóban jelentenek valódi áttörést a stabilitás és a biztonság megteremtésében. A nemzeti hadsereg (FARDC) helyzete többek között az EU EUSEC RDC misszió 10 éves tevékenységének, az ENSZ MONUSCO erőfeszítéseinek köszönhetően stabilizálódni látszott. Az EUSEC RDC misszió olyan körülményeket teremtett a kongói hadseregen belül, ami lehetővé teszi, kellően felelős vezetők számára a személyi és pénzügyi adminisztráció megbízható kezelését, ezzel a hadsereg fegyelmének és moráljának stabilizálását. A valóság azonban sajnos egyre másra rácáfol a már-már pozitívnak vélt eredményekre. A kongói hadsereg legutóbbi reformfolyamata csupán egy struktúraváltást, azaz bővítést jelentett, aminek eredményeként sok-sok újabb magas rendfokozattal és azokkal együtt járó pozíciót teremtett a Kabila vezetés. A hadsereg harcászati-hadműveleti potenciálja ezzel nem erősödött.

³⁰⁶ Nagy Kivu: Észak-Kivu, Dél-Kivu és Maniema tartományt nevezik a korábbi területi leosztás szerint Nagy Kivunak

A kelet-kongói konfliktusok átláthatóságát és ebből kifolyólag a kezelését is megnehezíti az abban résztvevők nagy száma és a rendkívül változatos képet mutató és kiterjedt ellentétek. A szereplők asszerint, hogy az országon belüliek vagy az országon kívüliek csoportjába tartoznak, különféle hatást gyakorolnak arra. A belső szereplők hatása közvetlenül érezhető, míg a külső szereplők, mint például Ruanda, csak közvetetten a belső szereplőkre gyakorolva teszik azt. Igaz, volt korábban Ruanda részéről közvetlen beavatkozás is az események alakulásába, a katonai műveleteken keresztül. Ezek a katonai műveletek leginkább a közös ellenség az FDLR ellen folytatott akciók során valósult meg, míg a CNDP támogatása inkább indirekt, de nem titkolt módon valósult meg.

Az ENSZ erők tevékenységét rendkívül sok kritika érte, mivel a velük szemben támasztott várakozás sokkal nagyobb volt, mint, amit a mandátumuk megengedett.³⁰⁷ Előfordult olyan helyzet is, ahol a MONUC majd az átnevezés után a MONUSCO nem használta ki maximálisan a mandátum által biztosított lehetőségeket. A lakosság nem érezte, hogy a kéksisakos katonák a lakosság védelme érdekében mindent megtesznek. A kritika egy része bizonyos értelemben jogos, bár, ha figyelembe vesszük, hogy az utak állapota, főleg az esős évszakban, akkor ez rendkívüli mértékben megnehezíti a járőrök mozgását az érintett területek irányába. Ugyanakkor az ENSZ döntéshozatali rendszere sokszor nehézkes, túl bürokratikus, ebből kifolyólag a reakcióideje is túl nagy. Az olyan országokból érkező békefenntartóknál, ahol a biztonsági helyzet nem sokban különbözik a kongóiétól, még a katonák megfelelő motiváltságával is gondok adódhatnak. A helyzetismeret és a helyzetek éles változásainak nyomonkövetésével is nehézségeik voltak, mert a MONUSCO és a FARDC közötti kapcsolat nem volt olyan közvetlen, mint a nap-nap után velük együtt dolgozó EUSEC tanácsadókkal.

A konfliktus szereplőinek nagy számán túl fokozta a megfelelő válaszok megtalálását a különböző etnikumok között fenálló ellentétek sokasága. Nem csupán az őslakos-bevándorló ellentét létezett, de ezenfelül még a bevándorlóként kezeltek, mint a hutuk-tuszik között fenálló ellenséges viszony is bonylította az egyébként sem egyszerű helyzetet. Az ország méretéből adódóan a keleti, főleg a kivu tartományok lakosságának is kialakult egyfajta saját mentalitása az ország nyugati felével szemben. Ez a hatalmas problémahalmaz szinte megoldhatatlan feladat elé állította a politikai vezetést. A hadsereg állapotában nem sikerült érezhető javulást elérni, aminek következtében komoly nehézségek adódtak a katonai műveletek során. Hiányzott a műveletek hathatós politikai támogatása és az egységes akarat a

³⁰⁷ Több személyes interjú során megerősítették ezeket az információkat a dél-kivui és a bukavui lakosok.

siker érdekében. Ezen viszont nem kell csodálkozni, hiszen a fegyveres mozgalmak mögött mindig eltérő politikai érdekek és az azokat képviselő politikusok álltak, ahogyan azt korábban már vázoltam.

Az M23 mozgalom bukását az alábbi tényezőkkel foglalhatjuk össze:

Volt vezetőjüknek, Bosco Ntagandának³⁰⁸ és a mintegy 800 követőjének Ruandába való elmenekülése (*Bosco feladta magát az USA Kigali nagykövetségén*) 2013 márciusában, erősen megosztotta és elbizonytalanította a mozgalmat. Ez a hatás annak ellenére is jelentősnek bizonyult, hogy kevéssel a mozgalom beindítása után, még 2012-ben, Bosco a háttérbe vonult, átadva (önként vagy sem...) a tényleges vezetést Sultani MAKENGA³⁰⁹ tábornoknak. Ugyancsak jelentős szerepe volt az ENSZ (MONUSCO) vezetése alatt működő, az Afrikai Unió³¹⁰ bázisán létrehozott Intervenciós dandár és a kongói hadsereg (FARDC) közötti hatékony koordinációnak.

A nemzetközi közvélemény egyre erősödő nyomása nehezedett Ruandára, aki ennek hatására jelentősen csökkentette az M23 mozgalomnak nyújtott segítséget. Ez a támogatás egyaránt megnyilvánult pénzügyi, fegyverzeti, anyagi és közvetlen katonai területen. (A kongói misszióm alatt, amelynek utolsó éve erre az időszakra esett, sokszor volt alkalmam találkozni a hadsereg vezetőivel és alegységparancsnokokkal, akik megerősítették a ruandai hadsereg erőinek közvetlen beavatkozását az M23 oldalán. Ezentúl a ruandai kormányhadsereg szervei felderítési információkkal is ellátták Makenga katonáit.)³¹¹ Bizonyítást nyert, hogy a ruandai támogatás folytatódott 2013. október végéig. Főbb momentumként említhető a ruandai hadsereg erőinek (speciális erők) kongói területre érkezése 2013. augusztusban, valamint a június és augusztus közötti időszakban történt lőszerutánpótlás Ruanda részéről az M23 számára. Természetesen ezt megelőzően is történtek hasonló esetek, de ez utóbbiak jelentősége abban rejlik, hogy ez már a jelentősnek mondható nemzetközi nyomás időszakában történt meg.

³⁰⁸ Bosco Ntaganda.the Congolese „Terminator”: <https://www.bbc.com/news/world-africa-17689131> (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

³⁰⁹ Sultani MAKENGA tábornok: 2007-2009 között a CNDP egyik magas rangú katonai vezetője. A 2009-es Gomai egyezmény következményeként került integrálásra a kongói hadseregbe ezredesi rendfokozattal. A hutu FDLR ellen folytatott dél-kivui hadműveletek parancsnokhelyettese. A 2012 márciusában beindult dezertálási hullám során nagyszámú testőrségével csatlakozott a mozgalomhoz, majd Bosco Ntaganda háttérbe vonulásával a katonai szárny vezetője lett. Profile: Sultani Makenga DR Congo's M23 leader, 07 Nov 2013. www.bbc.com (Letöltés ideje: 2021.04.22.)

³¹⁰ Afrikai Unió (AU): Union Africaine www.au.int (Letöltés ideje: 2021.04.21.)

³¹¹ Személyes találkozások alatt szerzett tapasztalat és információ került beépítésre, Dél-Kivu EUSEC RD Congo

Köztudott, hogy az M23 már 2013. november 5-én hivatalosan bejelentette a mozgalom megszűnését, azonban ez a gyakorlatban nem valósult meg. Ez utóbbi bejelentés ellenére a szakértői jelentés és más egyéb forrás is megerősítette, hogy a továbbra is toborzó tevékenységet folytatnak, főként Ruanda területén.

A kongói hadsereg győzelme az M23 felett a következő tényezőnek tudható be:

Először is a FARDC alegységei, a csapatösszevonásoknak köszönhetően jelentős erőfölénybe kerültek, valamint a harctevékenységek körzetébe csoportosított tűzeszközök jelentős tüzéri növekedést eredményeztek. Az utolsó műveletben a kongói hadsereg erői mintegy 6000 főre, míg az intervenciós dandár megerősítő állomány 400 főre volt tehető. Hatékonyan alkalmazták a helikoptereket a felderítésre, csapatok és utánpótlás szállítására és az M23 pozíciók támadására egyaránt. Szintén sikeresen alkalmazták a rendelkezésükre álló harckocsikat és a nehézfegyverzetet. (Ez nem volt tapasztalható a korábbi műveletek során, főként nem a FARDC részéről. Igaz a műveletek kezdeti időszakában harckocsi egyáltalán nem, míg a nehézfegyverzet korlátozottan állt a kongói hadsereg csapatai rendelkezésére. A szerző megjegyzése.)

Másodsorban, a FARDC és a MONUSCO közötti együttműködés, az előző időszakoktól eltérően sokkal hatékonyabban működött, mind a tervezés, mind a végrehajtás időszakában.

Végül, utolsó tényezőként meg kell említeni, hogy az M23 a folyamatos toborzásokkal (sok esetben kényszertoborzással) sem tudta pótolni az M23 állományának folyamatos csökkenését. Jelentős volt a dezertálások és a veszteségek/halálesetek száma.

A kongói fegyveres erők győzelme, amely a MONUSCO katonai erőinek parancsnoksága alatt álló Intervenciós dandár támogatásával született meg, komoly üzenet volt nem csupán az M23, de az összes a térségben működő illegális fegyveres csoportnak is. Egyes csoportok a hadsereg támadásától félve rendkívül agresszívvé, míg mások inkább defenzívvé váltak, de a többség inkább az addigi tevékenység feladását választotta és a kongói hadsereg, illetve a rendőrség kötelékébe való integrálódás mellett döntött. Néhány azonban, mint az FDLR és FDA³¹² és a Kata Katanga³¹³ továbbra is fenyegetés jelent a fokozatosan stabilizálódni látszó biztonsági helyzetre a kelet-kongói régióban.

A korábbiak alapján jól nyomon követhető, hogy a kongói hadsereg sok nehézséggel küzd, aminek nagy része az ország felszabadulást követő rövid, de viharos történelmének köszönhető, hisz az elmúlt évtizedeket a két nagy háború és a számtalan fegyveres konfliktus

³¹² FDA: (Forces démocratiques alliées), Egyesült demokratikus erők.

³¹³ Kata Katanga: Katanga tartományban tevékenykedő illegális fegyveres csoport.

jellemezte. A katonai vezetésnek úgy tűnik nincs érdekében megoldani a hadsereget súlytó rengeteg problémát, holott ezek képezik az alapját a megteremtendő hadseregnek, amit az ország alkotmánya is megfogalmaz. A belső viszonyok rendkívüli módon terheltek, a katonai hierarchia, a parancsuralmi rendszer nem működik. Az egyetlen megoldás, amit a politika vezetése lát az az integráció, de ez a leghibásabb döntés, ami ebben a kérdésben születhetett.

Ebben a fejezetben elemeztem a fegyveres csoportok és a hadsereg kapcsolatán alapuló összefüggéseket, amelyek a kialakult helyzet megoldásában nehézségeket okoznak. A két szemben álló fél hatással van egymásra és ennek kapcsán visszatérve az értekezés első, elméleti alapok részben tárgyalt hanseni túlélőképességét újra megvizsgálni szükséges. Ez elengedhetetlen, mert a hosszú idő óta elhúzódó konfliktus okaira kapunk hiteles magyarázatot. A hanseni elmélet ugyanis azt feltételezi, hogy a fegyveres csoportok átalakulási, transzformációs folyamatai jelentik a túlélésük zálogát.

A kongói fegyveres csoportok tekintetében megállapítottam, hogy a hanseni három kategória szinte mindegyike fellelhető ugyan, de a titkos szervezetek szintje esetükben másként értelmezendő. Már a disszertáció elején leszögeztem, hogy a kongói csoportokra nem használhatjuk a terrorista jelzőt, hiszen az e kategória általános és speciális jellemzőit nem találhatjuk meg közöttük. A vallási indíttatás is egyedül az ugandai ADF-nél található meg. Tudni kell, hogy Kongóban a muszlim vallás csak kis százalékban van jelen. Ezen túl jellemzően csak egy nagyon rövid, inkább csak az előzetes szerveződés időszaka folyik rejtetten. Azonban miután a csoport valamilyen szinten létrejön, a létüket rögtön deklarálják. A kormánnyal való szembenállásukat vagy más jellegű céljaikat nyíltá teszik, bár sok esetben az egyes csoportok más milíciákkal szemben alakulnak meg és őrzik bizonyos jegyeit az övédelmi jellegnek.

A félterületi, illetve a teljes területi ellenőrzésre is találunk példát. A teljes területiségre kiemelten kettőt említhetek meg, amikor, mégha csak rövid időre is, de kialakult egy terület feletti teljes ellenőrzés. Ez az időszak a 2007-09 között a CNDP névvel fémjelzett felkelés ideje volt. Ekkor bizonyos észak-kivui területek, például a már korábban is a kongói tuszik által lakott Masisi, egy időre teljesen a CNDP fennhatósága alá került. Ez a rövid időszak azonban nem tette lehetővé az intézmények kiépítését, még annak ellenére sem, hogy a mozgalom ekkor már politikai szárnyal is rendelkezett. Igaz viszont, hogy a bevételi források tekintetében éltek az adóztatás és az útvámok lehetőségével. Ideértve az általuk ellenőrzés alatt tartott határátkelőhely feletti ellenőrzés adta lehetőséget is, mégis az „előállamiság” nem alakult ki, bár a mozgalom vezetője Nkunda tábornok ezt célul tűzte ki.

A második ilyen rövid időszak volt a 2012-13 közötti M23 felkelés, ez azonban még rövidebb ideig tartott és szervezettségében sem érte el a 2007-es szintet. Az előző kettőn túl, bizonyos szempontból a Mai Mai Yakutumba csoport lehet még erre jó példa. Az ő esetében a Dél-Kivui tartomány déli területén található Ubwari félszigeten³¹⁴ valósul meg a teljes területi ellenőrzés. Ez többek között arra vezethető vissza, hogy a félsziget nehéz megközelíthetősége miatt a hadsereg nem volt eddig képes hatékonyan fellépni a csoport ellen ezen a területen. Ugyanebben a térségben található Fizi területén azonban már csak a félterületiség alakulhatott ki a csoportot illetően.

A hanseni félterületiségnek a jellemzőit megtalálhatjuk a kongói csoportok esetében is és a túlélési képességüket tekintve ez ad magyarázatot arra, hogy miként tud a több évtizede húzódozó konfliktus továbbra is megoldatlan maradni. Ebben természetesen benne van az állam oldaláról jelentkező korlátozott képesség. Láthattuk, hogy a hadsereg (sem pedig a rendőrség) nincs abban a helyzetben, hogy hatékonyan kezelni tudja a fegyveres csoportok okozta helyzetet. Ehhez a képességihiányhoz hozzájárul, hogy az érintett területek infrastruktúrája elmaradott, a terep lehetővé teszi a csoportok számára a hadsereg offenzívái előli kitérést, a rejtőzködés lehetőségét, majd a területekre való visszatérés is adott, miután a műveletek véget érnek.

Megállapítom tehát, hogy a hanseni kategóriák közül a kongói viszonyok között a félterületi ellenőrzés kategóriája a legeleterjedtebb. Ez lehetőséget ad a csoportok helyzetének megszilárdítására, a finanszírozás oldalának megerősítésére a további működésük érdekében. A kategóriák között végbemenő mozgás, a csoportok transzformációja pedig vizsgálatom szerint, a hanseni dzsidista szervezetekre vonatkozó elmélet sémájára a közép-afrikai, témám szerint kiemelten a kongói fegyveres csoportokra is vonatkoztatható, alkalmazható, a helyi sajátosságok figyelembevételével.

³¹⁴ Ubwari félsziget: Dél-Kivu tartomány déli részén a Tanganyika tóba benyúló félsziget, amely a Mai Mai Yakutumba ellenőrzése alatt áll.

3. FEJEZET

A GLOBÁLIS STRATÉGIA, ÉS A POLITIKAI ELKÖTELEZŐDÉS A BIZTONSÁGI HELYZET MEGOLDÁSÁBAN

A globális stratégia

(vagy annak hiánya)

Az előző fejezetekben felvázoltam a fegyveres mobilizáció rendkívüli komplexitását, bemutatva a társadalom és a szemben álló felek között fennálló rivalizálástól kezdve a hadsereg jelenlegi helyzetéig. Szeretném hangsúlyozni, hogy a helyzet megoldására kialakított stratégiák vizsgálata, rövid áttekintése, amelyek a béke megteremtésére, fenntartására és az ország stabilizálására vonatkoznak, kiemelt jelentőséggel bír.

Előljáróban megállapítható, hogy a kongói kormányzat, de vele együtt a nemzetközi partnereik sem gondolták át teljes mélységéig és kellő alaposággal a keleti országrészben kialakult aggasztó és rendkívül instabil biztonsági helyzetet., vagy ha ez mégis megtörtént, akkor a helyzet értékelését követő globális stratégia kidolgozása szenvedett hiányosságokat.

Ebben a fejezetben bemutatom a közelmúltban tett intézkedéseket, amelyek a fegyveres csoportok tevékenységével szemben születtek meg. Ezenkívül kitérek a hadsereget érintő reformokra, hiszen ez a két, alapvetően egymással szemben álló fél szoros összefüggésben van egymással és a helyzet komplexitása olyan globális megoldási stratégia kialakítását teszi szükségessé, amely minden területre kiterjed.

3.1. Az ENSZ és a támogatásban részt vevő nemzetközi szereplők

Tudni kell, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaság vezetésének politikája és annak megvalósítása ugyancsak rendkívül bonyolult és összetett, ugyanúgy, mint az azzal kapcsolatos megoldásra váró biztonsági helyzet. A kormány döntéshozatali mechanizmusát erősen befolyásolja a politikai ellenfelek rivalizálása a kinshasai politikai életben. Ezen túl a hadsereg, rendőrség és az állami adminisztráció felett gyakorlandó ellenőrzési képesség is jelentős hiányosságokat mutat. Azért, hogy a helyzet még bonyolultabb legyen, a támogatói oldal sem mutat egységet, sokkal inkább láthatunk megosztottságot a nemzetközi támogató

szervezetek közötti viszonyban és az általuk képviselt politikában is.³¹⁵ Az állami és nem állami szereplők részéről sok esetben a nemzetközi támogatás csupán a pénzek átutalásában merül ki. Tevékenységükben hiányzik egy átfogó globális stratégia, aminek hiányában tevékenységük inkább növeli, mintsem csökkenti a problémák komplexitását. A támogató szervezetek közötti megosztottság az átmeneti időszakról kezdődően látszik elmélyülni. Miután Joseph Kabila az elnöki széket elfoglalta, az új demokratikus mandátumára hivatkozva megpróbálta csökkenteni a külföldi erők befolyását az ország belpolitikájára. Az elnök ebbéli törekvése azt eredményezte, hogy az addigi támogatók részéről egyfajta óvatos visszahúzódság volt tapasztalható, főként a 2006-os választásokat követően, pedig a változás reményében jelentős befektetéseket tettek, jól érezhető támogatást adtak a választások lebonyolításához. A 2006-os választások megerősítették az ország posztkonfliktus állapotát és ez mindenképpen kihatással volt az ENSZ és a támogatók hozzáállására a kialakult helyzethez.

A kialakulóban lévő és a korábbi állapot elmélyülése többek között azt hozta felszínre, hogy a fegyveres csoportok szisztematikusan osztályozásra kerültek aszerint, hogy önvédelemre, helyi érdekek képviselőjére létrejött csoportoknak tartották-e őket, vagy a hadsereg nem túl jól sikerült integrációjának „melléktermékeként” tekintettek-e rájuk. A fegyveres csoportok újabb és újabb kihívást jelentettek a kormányzat számára és sajnálatos módon erre a kihívásra a vezetés nem rendelkezett egy adaptált politikai elképzeléssel. Ez a határozatlanság nem csak a kormány oldaláról volt érezhető, hanem az ENSZ békefenntartó missziója is hasonló képet mutatott. A MONUC misszió katonai erői folyamatosan támogatták a hadsereg műveleteit a fegyveres csoportok elleni harcban, főként logisztikailag, annak ellenére, hogy a támogatás feltételeit a hadsereg sorozatosan megsértette.

Az ENSZ stratégiájának változását tükrözte a misszió átalakítása is, amit 2010-től már úgy tartottak, mint egy béke stabilizációs missziót (MONUSCO)³¹⁶ bár a béke még tartósan nem jött el, kiemelten nem a keleti országrész területein. Az ENSZ misszió átalakítása ekkor még nem volt időszerű, a kialakult biztonsági helyzet ezt nem indokolta. Az átalakítás sokkal inkább a biztonsági helyzet egyfajta technokrata megközelítéséből eredt. Az állami gépezet akkorra kialakult képességei vagy sokkal inkább képességhiánya ezt nem indokolta, mert még nem alakult ki egy megbízhatóan stabil állapot. Ez a változtatás súlyosan alulbecsülte a

³¹⁵ Részleteket lásd Bokodi Ágnes: Az ENSZ-misszió tíz éve Kongóban, 24-25. oldal http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/bokodi_agnes-az_ensz_misszio_tiz_eve_kongoban.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06.20.)

³¹⁶ Részletekért lásd Bokodi Ágnes: Az ENSZ-misszió tíz éve Kongóban, 15-27. o. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/bokodi_agnes-az_ensz_misszio_tiz_eve_kongoban.pdf (Letöltés ideje: 2021. 07.12.)

fegyveres csoportok és a hatalmi elit között fennálló összefüggéseket, de nem vette figyelembe a sok helyen lokálisan kialakult és megoldatlan problémákat sem. Az ENSZ misszió átalakításában természetesen jelentős szerepet játszott a kishasai kormányzat törekvése is. Ez nem volt más, mint Kabila minél nagyobb önállósodására való törekvése, amire jelentős hatással voltak a nemzetközi szerepvállalók, támogatók is, saját érdekeiknek megfelelően nyomást gyakorolva az elnökre. Kabila megpróbálta a kialakult helyzet félremagyarázásával a maga érdekei szerint befolyásolni az ENSZ döntéshozóit. Ez az új alapokra helyezett misszió azonban nem vált megfelelő eszközévé a változásoknak, ugyanis nem számolt a politikai erők azon érdekeivel, amelyek favorizálták a fegyveres csoportok létejtét és fennmaradásukat. Ezt a politikai hozzáállást tükrözi a Nemzetközi stratégia a béke és a stabilizáció támogatására³¹⁷ nevet viselő, a nemzetközi támogatók programja, amit a kormányprogram (STAREC) támogatására hoztak létre.³¹⁸

Az ISSS program támogatta a 2009 márciusába megszületett megállapodást a kongói kormány és a fegyveres csoportok között. Kiemelt hangsúlyt fektetett az állam jelenlétének és befolyásának megerősítésére az igazságszolgáltatás, a biztonság és az állami adminisztráció területén. Azonban ez a program túlzott hangsúlyt fektetett a technikai kérdésekre, ugyanis az infrastruktúralétesítést helyezte előnybe a helyzet megoldására született elképzelések sorában. Nem vette figyelembe a célként meghatározott területeken uralkodó biztonsági helyzetet, azok dinamikáját, de alulbecsülte a tartományi kormányzatok szerepét is a helyi vezetésben. Sokkal nagyobb figyelmet fordítottak az utak állapotának javítására, a bíróságok és a rendőrség infrastruktúráinak fejlesztésére. Tehát a technikai oldal elvitte a figyelmet arról, hogy ezeket az amúgy szükséges infrastruktúrákat kikkel fogja az állam működtetni, képesek lesznek-e azok biztonságának szavatolására. Ezen túl nem vették kellő fontossággal figyelembe a politikai és katonai állapotokat a célzónákban.³¹⁹

Katonai területen az ENSZ misszió egy reaktív stratégiát követett a fegyveres csoportokkal szembeni tevékenységekben, ami azt jelenti, hogy csak a hadsereg fegyveres csoportok ellen irányuló offenzív műveleteit támogatta, sürgős és kiemelt fontosság esetében. Ez a támogatás azonban nem jelent direkt részvételt a műveletek katonai részében, kizárólag logisztikai megerősítésről van szó. A MONUC³²⁰ keleti tartományokba működő erői, 2005-2007 között

³¹⁷ Stabilization Strategy (ISSSS) www.monusco.unmissions.org (Letöltés ideje: 2021.06.02.)

³¹⁸ Programme de stabilisation et de reconstruction des zones sortant des conflits armés (STAREC), a kongói kormány programja a fegyveres konfliktusokat követő helyzet kezelésére. EU-s szakértőként dolgoztam ebben a programban.

³¹⁹ Samuel Dixon, „For me, but without me, is against me: Why Efforts to Stabilise the Democratic Republic of Congo Are Not Working” Oxfam Lobby Briefing, 2012. július 04 anyaga

³²⁰ MONUC: Mission de l’Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo

még egy más, sokkal inkább határozottabb politikát folytattak, kiemelten a kormány erőszakos lefegyverzési elképzeléseivel szemben. Ezzel ellentétben az ENSZ hallgatólagosan tudomásul vette vagy talán aktívan befogadta a kinshasai kormány által folytatott politikát, kiemelten a nem is kicsit homályosan fogalmazó Gomai megállapodáson alapuló katonai integráció kérdésében, valamint a sokszor ellentmondásos katonai döntéseket.

A példa kedvéért, Kinshasa és Kigali képviselői a 2009-es megállapodás tárgyalásai során zárt ajtók mögött úgy döntöttek, hogy kizárják az ENSZ képviselőit a megegyezési tárgyalásokból, valamint a megegyezés aláírását követő időszakban az FDLR ellen indított közös műveletekből is.³²¹ A tárgyalófelek e döntése hűen tükrözi, hogy az ENSZ erők milyen súllyal bírtak ebben az egyébként igen fontos időszakban. Ezek a kongói-ruandai közös műveletek a kongói kormány kezdeti optimista megközelítését követően nem kevés nehézséget okoztak. A ruandai érdekek ugyanis nem csupán az FDLR felszámolásából álltak. A 2010-ben átalakított ENSZ misszió, a MONUSCO³²² katonai erői által támogatott Intervenciós dandár az egyik jelentős eszköz és fontos erőfeszítés volt a béke fenntartásában, de ezen túlmenően jelentős szerepe volt az ENSZ erők hitelének helyreállításában is. Ez kiemelt fontossággal bírt Goma elfoglalásakor az M23 erői által 2012 novemberében, de szintén fontos helyet foglalt el a FARDC szerepének biztosításában is a fegyveres csoportokkal való véget nem érő tárgyalások során is. Ezzel párhuzamosan számos más kérdés is felvetődött, amelyek az ENSZ erők fő feladatait képezték. Ilyen a civil lakosság védelme, a humanitárius tevékenységek biztosítása, melyek az Intervenciós dandár akkori tevékenységével nem voltak közvetlenül összeegyeztethetőek. Ez az új irányvonal nem volt közvetlen kapcsolatban a fegyveres csoportokkal kapcsolatos általános politikai stratégiával, továbbá nem kerültek meghatározásra az alkalmazható intézkedések, de nem alakult ki egy új, a demobilizációra vonatkozó elképzelés sem. A legkritikusabb tényező pedig az, hogy a biztonsági szektor reformja sem került kellően átgondolásra és nem került kialakításra az akkori helyzetre adaptált elgondolás sem.³²³

A döntés nem volt pontosan és alaposan összehangolva az ország különböző politikai folyamataival, pedig ez kiemelt jelentőséggel bírt az Intervenciós dandár sikerére. Ilyenek voltak a következők: a kinshasai politikai folyamatok fejlődése; a kinshasai kormányzat és

³²¹ ICG (International Crisis Group) „Congo: No Stability” 4-5 oldal

³²² MONUSCO: Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation de la République Démocratique du Congo. Az ENSZ kongói missziója, 2010-óta viseli ezt a nevet

³²³ Général Patrick Cammaert et Fiona Blyth, „The UN Intervention Brigade in the Democratic Republic of the Congo”, International Peace Institute, New York/Vienne, 2013. július

az M23 között folyó megbeszélések Kampalában,³²⁴ a békemegállapodás gyakorlati megvalósítása (Accord pour la Paix); az ENSZ vezette tárgyalások az ország és a régió biztonságát, valamint az együttműködést szabályzó keret megállapodás tető alá hozása érdekében.³²⁵ Ez a széttagozottság és bonyolult állapot vezetett oda, hogy a támogató országok és szervezetek részéről hiányzott az egységes és globális elképzelés és politikai akarat a fejlődés jó irányba tereléséhez és a megvalósításhoz.

3.2. A helytelen kormányzati politika és a büntetlenség kérdése

A kongói kormányzati politika, különösképpen a fegyveres csoportok vonatkozásában meglehetősen furcsa, a logikától eltérő képet mutatott és ezen túlmenően csekély esetben alkalmazták az adott helyen és időben rendelkezésre álló politikai és katonai eszközöket. A kormányzat fő taktikai elgondolása szerint ezeket a fegyveres csoportokat integrálni kell a hadseregbe, ahol várakozásuk szerint a korábban ellenőrizetlen fegyveresek majd megfelelő kontrol alá kerülhetnek. Ez volt a hivatalos elképzelés, amit, mint egységes politika jelentettek meg, de a valóság ettől messze állt. A valóságban egységes tárgyalási mechanizmus és eljárásrend nem létezett, minden fegyveres csoporttal más és más módon és feltételekkel próbáltak megegyezni. Nagyon távol álltak attól a politikai elgondolástól, hogy a lehető legalaposabban tanulmányozhassák a konfliktusok okait a rivális elit és a helyi konfliktusok relációjában. Következésképpen az integráció nem terjedt ki az állami apparátus más területeire, csupán a hadsereg jelentett lehetőséget.

A katonai eszközökkel való nyomásgyakorlásra a fegyveres csoportok meggyengítése céljával csak ritkán, akkor is csekély hatékonysággal kerültek sor. A fegyveres csoportok rendelkeztek azokkal az eszközökkel és olyan hatalommal, hogy ellenőrzést gyakorolhattak a lokális politika és gazdaság fölött, így ezek birtokában nem állt érdekükben a fennhatóságuk alatt tartott területeket elhagyni a hadseregbeli bizonytalan állapotért. A döntés meghozatalakor, hogy letegyék a fegyvert és olvadjanak be a hadseregbe vagy sem, gyakran mérlegelték az azzal járó előnyöket és döntöttek a változás vagy a „staus quo” megőrzése mellett. A fegyveres csoportokra és a velük kapcsolatban álló elit hálózatokra nehezedő politikai és igazságszolgáltatási nyomás csekély visszatartó erővel bírt. Nagyon ritka esetben fordult elő, hogy a hadseregből illegálisan távozó dezertőrök, a fegyveres csoportokat támogató politikai és katonai elit tagjai célpontjai lettek volna bármilyen bírósági eljárásnak vagy egyéb

³²⁴ A tárgyalások a „Conférence internationale sur la Région des Grands Lacs” néven ismert szervezet vezetésével történtek az ugandai Kampalában.

³²⁵ La Sécurité et la Coopération pour la République Démocratique du Congo et la Région. 2013. február 24-én 11 afrikai ország írta alá.

szankcióknak. Ha történtek is időnként letartóztatások az elit körében a rebellis csoportokkal történő kollaborálás címén, azok meglehetősen szelektíven bonyolódtak. Csak azok kerültek eljárás alá, akiket úgy deklaráltak, mint a kormányra közvetlen veszélyt jelentőkkel való együttműködők, mint például az M23. Azonban még ezeket a letartóztatásokat is csak kevés esetben követte vádemelés és bírósági eljárás. Hogyha az eljárás meg is indult és az bírói döntéssel zárult, a büntetés mértéke gyakran nem került kommunikálásra a nyilvánosság felé, hacsak az ítélet nem szolgálta a kormány érdekeit. Persze kevés kivétel azért létezett.³²⁶ Hasonló büntelenségre számíthattak azok a FARDC tisztok is, akik a fegyverkereskedelemben vagy a fegyveres csoportok támogatásában voltak érintettek és ez a tevékenységük felfedésre került. Azt tudni kell, hogy ez a fajta tevékenység nem az alacsony rendfokozatú katonákra volt jellemző, hanem a magas rendfokozatúak, tábornokok, ezredesek irányították ezeket az illegális hálózatokat, amelyekbe már bevonták a „megbízható” alárendelteteket is. Az ENSZ Szakértői csoportja, amely minden 6 hónapban átfogó jelentést készít a Biztonsági Tanács számára az itteni eseményekről, többször beszámolt ezekről a támogatásokról, együttműködésekéről, de ennek kapcsán ritkán került vizsgálat megindításra. A kongói hatóságok nem fogadták tárt karokkal ezeket a megállapításokat, és a bizonyított tényeket sem. Csupán azokban az esetekben indult hivatalos eljárás, ha az már politikailag is kellemetlenné vált, mint Gabriel Amisi tábornok esete, ahol is az eljárás is megindult.³²⁷

3.3. A konfliktusok és a helyi zavargások megszüntetésének lehetősége

Ahogy korábban már bemutattam, a helyi konfliktusok okai legtöbbször a területek birtoklásáért folyó viták, a helyi vezetői pozíciókért folytatott harc és az etnikai identitás lehetnek. Ezek a fő mozgatói a fegyveres, de nevezhetjük önvédelmi csoportoknak is, bár ez így sem változtat a lényegen. Ezek a helyi konfliktusok azonban nincsenek jelentős hatással az állami struktúrára, mégis némelyik magában hordozhatja a helyzet eskalálódásával a nemzeti szintre jutást és akkor a megoldást is ott kell megtalálni.

Érdekes és kissé érthetelen lehet számunkra egy akkora országban, mint Kongó, ahol a népességhez viszonyítva is óriási földterületek állnak rendelkezésre, mégis a földterületek

³²⁶ Egyik kivételes eset, a már nem aktív Benoit-Faustin Munene tábornok esete, akit 2011 elején, rebellis csoportokkal való együttműködésért életfogytiglanra ítélték Bas-Congo-ban tartott több vádlottat is érintő közös tárgyaláson. RFI riport, Général á la retraite, Faustin Munene condamné á perpétuité” 2011. 03.25

³²⁷ Gabriel Amisi tábornok a szárazföldi erők parancsnokaként folytatott fegyverkereskedelmet a fegyveres csoportokkal. Súlyos büntetést ugyan nem kapott, de 2011 novemberében a kongói hadseregben egyébként nem létező nyugállományba helyezték. Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738 62 o. <https://www.undocs.org/pdf?symbol=fr/S/2011/738> (Letöltés ideje: 2021. 06.21.)

birtoklásáért folyó harc sokszor a fegyveres összeütközésig is eljut. A földek körül folyó viták több összetevőből állnak. Egyik összetevője a földtulajdonlás körüli szabályozás kereteinek sokrétűsége, a döntéshozatali mechanizmusok gyengesége, a földhasználat körül kialakuló konkurenciaharc, a terület birtoklása okozta vita az eredeti lakosok, a migrációval idekerültek és a belső menekültek között. Ez a hatalmi harc szinte folytonos a sűrű helyváltoztatások miatt, amelyek viszont visszavezethetőek az ingatag biztonsági helyzetre, a fegyveres csoportok tevékenységére. A földterületek birtoklásának, a tulajdonjogok szabályozása meglehetősen inadekvát volt és ennek rendezésére, vagyis az 1973-as földtörvény módosítására tett ígéretet a kormány, egy a lakosság körében széleskörűen kiterjesztett eljárás során. Ennek a meglehetősen lassúsággal folyó módosításnak a kimenetele homályos volt. A kinshasi kormány preferált szándéka az volt, hogy megváltoztatja a hagyományos birtoklási rendet, legfőképpen a vidéki területeken. A terv keretében megszüntetni tervezték a helyi „törzsi” vezetők szerepét a földek állami hatáskörbe vont kezelésének vonatkozásában.

A terv megvalósítása számtalan nehézségbe ütközött. A főnökök gyakran úgy adtak el földterületeket, hogy nem voltak tisztában az aktuális tulajdonos személyével. A nehézségek ellenére az új szabályzás mégis hozott pozitív eredményeket. Abban a tekintetben történt változás a hivatalos földnyilvántartásban, hogy a mezőgazdasággal foglalkozókat egyéni jogi személyként vagy társaságként tartotta nyilván. Ezzel a kormány némileg stabilizálta a kistermelők helyzetét és tette konfliktusmentesebbé a földtulajdonlást. Természetesen minden korábbi probléma nem került ezzel rendezésre, hiszen továbbra is vita tárgyát képezte és képzni ma is a nem őshonosnak tartottak, például a Banyamulengék kezében és használatában lévő területek hovatartozását.

A Kongói Demokratikus Köztársaság keleti tartományai megragadtak egy a helyi kormányzást érintő, régóta létező krízis helyzetben. Ennek több oka is van, de egy fő ok a törzsi vezetés máig is létező intézménye. Ez az egyik kulcseleme az aktuálisan hatályba lévő kormányzati struktúrának. Ez főként azokat a területeket érinti, ahol a kormányzati hatóságok vagy azok elemei nem állnak rendelkezésre, illetve ahol a szerepük és legitimitásuk korlátozott. Ezeken a területeken a hagyományos törzsi vezetők állnak továbbra is a helyi konfliktusok középpontjában. A helyi vezetők személye körül vita alakulhat ki a szűkebb családon, törzsön belül, de vezetői szerepüket vitathatják más közösségek is. Természetesen ezeknek a háttérben a pozícióhoz tartozó előjogok állhatnak. Ezen felül kialakulhat egyfajta rivalizálás is a törzsi és az államot képviselő vezető között.

A decentralizációs folyamatok e problémák megoldását szolgálták, bár sokszor a rendszer hibájának volt betudható, hogy számos helyen az állam által kinevezett vezető nem volt még

jelen. Ugyancsak megoldatlan maradt az eljárási rendek ellentmondása, hiszen a jogi és alkotmányos intézmények bizonytalansága számos átfedést eredményezett az eljárások során. Ezzel ellentétben a hagyományos eljárási rendek egyszerűbbek és érthetőbbek maradtak az egyszerű emberek számára. A 2008-as helyi választások megtartása is akadályokba ütközött és az ideje is sokáig ismeretlen maradt.³²⁸ A helyhatósági választások célja volt olyan, a kormány képviselőiben eljáró tanácsok létrehozása, akik a helyi vezetőket is elszámoltathatták volna adott esetben. A tanácsok összetételének tükröznie kellett volna a terület lakosságának összetételét. Ez egyfajta kihívást jelentett, de egyúttal megoldást is adhatott arra, hogy mi lehet a kiút a helyi kormányzási gondokból. A lehetséges akadályok közül egyik legfontosabb az, hogy a választások lokális konfliktusokat robbanthatnak ki, a politikusok, akik az etnikai szembenállásokat kívánják a saját javukra fordítani, illetve a helyi elithez tartozók egy-egy adott régióban veszélyben érezhetik magukat, főként, ha az adott helyen az aktuális főnökhöz tartozók képezték a többséget. Ezek az újonnan létrehozott tanácsok egyaránt okozhatták a közösségek megosztását annak megfelelően, hogy ki melyik oldalhoz tartozott, a helyi törzsi vezetőhöz vagy másik résztvevőjéhez a hatalmi harcnak. Másrészt, és ez volt a tanácsok létrehozásának alapvető célja, hogy a különböző közösségek képviselői a tanácsokban erősítsék a közösségek kohézióját, valamint a tanácsok egy olyan platformot biztosítsanak, amelyek a helyi problémák megoldását elősegítik. Ezen túlmenően a tanácsok, mint már korábban utaltam rá, kiegyensúlyozzák és valamilyen módon ellenőrzik is a helyi vezetők hatalmát.

Több helyi konfliktus kötődik a földek birtoklásához és a helyi hatalomgyakorlás kérdéséhez és ezek nem csupán egyes személyek, de sokszor különböző etnikumhoz tartozó közösségek között zajlanak. Az 1990-es évek óta az etnikai alapon kirobbant összecsapásoknak egyik fő oka az egymással szembeni bizalmatlanság. Ezt a bizalomhiányon alapuló etnikai ellentétet használja ki számtalan politikai szereplő és a fegyveres csoportok többsége is. Ennek tudatában megállapíthatjuk, hogy a szembeálló közösségek egymással való megbékéltetése és a szociális kohézió kialakítása egyik legfőbb eszköz lehet a fegyveres csoportok elleni harcok. A korábbi sérelmek, legyenek azok kisebb súlyúak, de legtöbbször súlyosabbak - rablások, gyilkosságok, más erőszakos cselekedetek - okozta szembenállások megoldása

³²⁸ Pierre Englebert, „Incertitude, autonomie et parasitisme: les entités territoriales décentralisées et l'état en République démocratique du Congo” *Politique Africaine* 125 (2010) 169-188 o. <http://www.politique-africaine.com/numeros/pdf/intro/129005.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

jelenti a legnagyobb kihívást. Ehhez mindenképpen szükség van az ezekért való felelősség vállalására.

A vizsgált időszakban a kongói kormány nem tett érdemi intézkedéseket, erőfeszítéseket a különböző etnikai csoportok közötti kiegyezés érdekében. Létrehozták ugyan a „*Commission Vérité et Réconciliation*”³²⁹ nevű szervezetet, ami az aláírt és elfogadott *Accord global et inclusif* kereti között történt, de nem sok eredményt hozott létezésének rövid ideje alatt 2004 és 2006 között. A kormány terveit között szerepelt az ENSZ 2010-ben publikált „Rapport Mapping de l’ONU”³³⁰ jelentésben tett ajánlásainak megvalósítása. Ez a jelentés foglalta össze a kongói területén 1993 márciusa és 2003 júniusa között elkövetett legsúlyosabb emberi jogokat sértő cselekedeteket. Ebben az ENSZ több ajánlást is tett, olyan politikai válaszokat, amelyek a helyzet normalizálásához vezethet. Ezek között szerepelt egy közös, nemzeti és nemzetközi tagokból álló vegyes bizottság létrehozása, melynek működése nem sértené a kongói jogrendet. Ez a javaslat rendkívül pozitív fogadtatást kapott a nemzetközi emberijogi szervezetek részéről és a projekt kivitelezése meg is kezdődött. Mindenképpen meg kell azonban jegyezni, hogy az ebben felsorolt súlyos cselekmények és az azokat elkövetők jogi felelősségre vonása nem járult hozzá hatékonyan az etnikai közösségek rövid időn belüli megbékéltetéséhez. Sokkal inkább jelentette bonyolult helyi eljárások sorozatát, ami hosszú távon hozhat csak eredményt.

3.4. Lefegyverzés, demobilizáció és reintegráció³³¹

Amikor a címben szereplő témáról beszélünk mindenképpen meg kell különböztetni az ENSZ és a kongói kormány ebbéli tevékenységét. A téma tárgyalásában alapvetően a nemzeti programot mutatom be. Az átmeneti időszak idején megkezdődött, rosszul és kis hatékonysággal végrehajtott demobilizációs kampány önmagában és közvetlenül nem az oka a 2003 után bekövetkezett erőszakhullámnak, de az bizony állítható, hogy jelentősen megkönnyítette a fegyveres csoportok új vagy régi új tagjainak toborzását. Olyan régiókban, mint például a dél-kivui Bunyakiri és Fizi, számos olyan korábbi rebelliscsoport tag, akik

³²⁹ La Commission Vérité et Réconciliation: Az Igazság és a Békéltetés bizottsága

³³⁰ Rapport Mapping de l’ONU: Jelentés a Kongói Demokratikus Köztársaság területén 1993-2003 között elkövetett legsúlyosabb emberiség és az emberi jogok ellen elkövetett cselekményekről. <https://www.genreenaction.net/Rapport-de-l-ONU-sur-le-genocide-commis-en-RDC.html> (Letöltés ideje: 2021.06. 21.)

République démocratique du Congo, 1993-2003. Rapport du Projet Mapping concernant les violations les plus graves des droits de l’homme et du droit international commises entre mars 1993 et juin 2003 sur le territoire de la République démocratique du Congo, août 2010

³³¹ Désarmement, démobilisation et réintégration/DDR: a kongói kormány nemzeti lefegyverzési programja, ami az ENSZ programmal együttműködve, de gyakran önállóan hajtja végre feladatait, legtöbbször csupán a rendelkezésre álló források esetén.

átettek a demobilizációs programon vált újra tagjává valamely még aktív fegyveres csoportnak. Köztük akadtak olyanok, akik nem találtak maguknak – azért, mert igazából nem is volt – megfelelő alternatívát a „normális” civil életbe való visszatéréshez. Milyen választási lehetőségük maradt? Út a hadseregbe vagy út a kilátástalanságba. Ezért választották sokan a harmadik utat, vissza a korábbi bujkáló, rejtőzködő élethez, ami még minden hátrány ellenére is némileg „jövédelmző” volt. Sokuk a korábbi csoportjuk vezetője nyomására tértek vissza, aki meggyőzte őket arról, hogy az ideiglenes kormány nyújtotta lehetőség nem opció számukra. De ott volt még egy másik ok is, ami a visszatérés felé irányította őket, ez nem volt más, mint az őket és főleg családtagjaikat fenyegető állandó veszély. Ez a veszély mindvégig fennállt, hiszen a csoportok felszámolását követően a hadsereg nem volt képes a területek biztonságát szavatolni.

A demobilizációs folyamat, mint a béke folyamat sarokköve jelent meg a hivatalos álláspontokban, amelynek céljaként tűzték ki a becslések szerint mintegy 150.000 harcos visszairányítását a korábbi civil életbe. 2004-től kezdődően számos nemzeti szervezet került megalakításra a feladat érdekében, de a vezető szerepet a Nemzeti Bizottság a lefegyverzésért, demobilizációért és a társadalomba való visszaintegrálásáért.³³² Amikor a CONADER 2008-ban befejezte a négyéves tevékenységét, a hivatalos adatok szerint 132.367 volt harcos ment át a rendszeren és került kivonásra a fegyveres csoportokból, köztük 30.219 gyerekkatonát azonosítottak.

A CONADER program végével ez a tevékenység nem állt le, hiszen a kitűzött terv még nem teljesült és tegyük hozzá, hogy a számok csak becslések voltak, nem tükrözték a valóságot. Ezen kívül a demobilizációs folyamatok közben és után számos volt harcos visszatért korábbi tevékenységéhez. Több újabb program is elindult, legtöbbször a 2008-as „Gomai békefolyamathoz” és a STAREC³³³-hez kapcsolódva, de ezek nem működtek technikai akadályok nélkül és számos vitára adott okot a tevékenységük. A reintegrációs fázis volt a legérzékenyebb. A program e része az egyéneket és azokat a közösségeket célozta meg ahová az adott személyt kívánták visszairányítani, miután a fegyveres csoport részben vagy egészében felszámolásra került. A programon belül lehetőség volt arra, hogy a fegyverét beszolgáltató ezért pénz kapjon és elméletileg valamiféle használható képzésben is részesüljön. Tudni kell Kongóról, hogy ahol a pénz előkerül ott előbb utóbb a vita is megjelenik. Ez ebben az esetben is így történt, hiszen a békéltetési folyamatot veszélyeztették

³³² Commission national de désarmement, démobilisation et réinsertion (CONADER): Nemzeti szervezet, amit a lefegyverzés, és a társadalomban való visszaillesztés feladatainak koordinálására hoztak létre

³³³ STAREC: Programme de stabilisation et de reconstruction des zones sortant des conflits armés. Stabilizációs és újjáépítési program a fegyveres konfliktusokkal érintett területeken.

ezzel az előbbi tevékenységgel. Ezen túl a legtöbbször egyébként sem működőképes fegyverekért adott pénzen már működésre alkalmasat is lehetett vásárolni adott esetben.

A program szerint mintegy 100.000 volt harcos részesült anyagi juttatásban, egész pontosan összességében 360 USD-t kaptak fejenként, természetesen részletekben. Ennek részeként kaptak 60 USD-t az utazási költségek fedezésére, majd ezt követően 25 USD-t havonta egy éven keresztül.³³⁴ Ez volt az elmélet, de a gyakorlat ettől eltérő képet mutatott. A távol eső falvakba lévők a pénzükhöz igen nehezen vagy egyáltalán nem jutottak hozzá. A program legsúlyosabb hiányossága volt, hogy ennek a 100.000 volt harcosnak csak a fele – azok is csak a program kezdetekor – jutott valamiféle képzési lehetőséghez vagy támogatáshoz. Ilyen lehetőség volt az alap iskolai vagy szakmai képzés, a mezőgazdasági termeléshez vagy állattenyésztéshez szükséges felszerelés vagy ritka esetben valamilyen mikrohitel az újrakezdéshez. A program egy későbbi hullámában például kerékpárt is kaptak a procedúrán átesettek. A kerékpár főként a Ruzizi folyó síkságán közkedvelt közlekedési és szállítóeszköz is. A megvalósítás technikai problémái mellett azonban jelentkeztek újabbak is. Egészen pontosan a hatóságok részéről a költségvetési számvetések felületesen készültek el. A rendelkezésre álló pénzüsszeg nagy része a harcosok szállítására ment el, mintegy 20 millió USD, ami a teljes költségvetés jelentős hányadát tette ki. A szállítás mindig is sok nehézségbe ütközött az ország szinte egész területén, hiszen a gyarmati időkben épült úthálózat az eltelt évtizedek alatt nem került karbantartásra, felújításra, új utak pedig nem épültek. Azonban azokra a kijelölt pontokra, ahol a leszerelési folyamat tervezve volt el kellett juttatni a harcosokat, az ottlétük alatt élelmezni kellett őket. A STAREC program keretében a bázisok felépítését és üzemeltetését az ENSZ és a hozzá kapcsolódó szervezetek munkatársai tervezték, szervezték és a kongói hatóságokkal együttműködésben működtették. A rossz tervezés mellé társult a „kongó betegség”, a korrupció és a pénzek hűtlen kezelése és elsikkasztása. 2006 decemberében, kevéssel a program beindítását követően az előbbieket következményeként a program pénzügyi hététerét biztosító Világbank felfüggesztette a folyósítást és egy felülvizsgálatot rendelt el.

A reintegrációs folyamat gyengesége abban állt, hogy csak ritkán voltak képesek a volt katonákat hosszú távon támogatni, ami az optimális megoldás lett volna egyébként. Ahogy fentebb említettem Dél-Kivu egyes, főleg az alföldi területein kerékpárt és varrógépeket kaptak támogatásként, de az ezekkel való lehetőségekre nem készítették fel az amúgy ehhez

³³⁴ 2008 és 2013 között teljesítettem szolgálatot az EUSEC RD Congo misszióban. Ez idő alatt folyamatosan dolgoztam a STAREC programban Dél-Kivu tartományban, ahol a misszó tanácsadói csoportját vezette és egyben a katonai kerület parancsnok, Pacific Masunzu tábornok közvetlen tanácsadója voltam. Az itt közölt adatokat a munkám során gyűjtöttem.

nem értőket. Ennek volt köszönhető, és ezt a személyes tapasztalatom is megerősíti, hogy a kapott eszközt rövid idő belül a helyi piacokon el is adták egy gyors, igaz kis pénz reményében, nem látva ezen eszközöknek a hosszú távú előnyeit. Többen élve a könnyen jött pénz lehetőségével más befektetést tettek, például motorkerékpárt vettek a személyszállításra, taxizásra, vagy éppen maniókaőrle malmot, de az üzemeltetéshez nem értve ezek az eszközök sem éltek meg hosszú időt. Több helyen kaptak vetőmagot kisebb mezőgazdasági tevékenység megindításához, de a támogatók „jóvoltából” olyan vetőmagot kaptak, ami az adott földterületeken nem volt természetű. Tehát a program körül korántsem volt minden rendben, de egy biztos, végleges megoldást nem jelentett a fenálló súlyos társadalmi probléma megoldására. Ez az előbbi visszaillesztési program, aminek sikere, mint láttuk vitatható, egyáltalán nem jelentett garanciát a demobilizációra. A nemzeti program, rövidítve a DDR nem volt képes hatásos befolyással lenni a volt harcosokra és akár rövid, de inkább hosszú távú megoldást javasolni számukra, holott a megoldást csak ez jelenthette volna. A fegyveres csoportokról tudni kell, hogy a programban nem került bele a hozzájuk tartozók mindegyike. Sokszor megmaradt a csoport kemény magja, ami magában hordozta az újakezdés lehetőségét. Számos demobilizált harcos továbbra is kapcsolatban maradt és adott esetben kész volt a csoporthoz való csatlakozásra.³³⁵ A lefegyverzési és demobilizációs folyamat sikerét nagyban befolyásolta az, hogy az egész rendszert nem voltak képesek együttesen kezelni, ami egyébként technikailag nagy kihívást jelentett, de a megoldást csak ez jelenthette volna. Mi történt valójában? Amennyiben egy adott fegyveres csoport deklarálta a folyamatban való részvételét és hajlandó volt a kijelölt gyülekezési pontokra bemenni a harcosaival, vagy legalább egy részével, akkor a korábbi ellenőrzésük és gyakran a védelmük alatt lévő területek védtelenül maradtak. Ott a hadseregnek kellett volna szavatolni a biztonságot, de ez ugyancsak nem történt meg. A szomszédos és gyakran rivális csoportok megszállták ezeket az üresen, védelem nélkül maradt területeket és az egész szembenállás kezdődött újra. A harcosok a támadások hírére rögtön elhagyták a gyülekezési helyet és visszatértek a korábbi működési területükre, lakókelyeikre féltve a hátrahagyott családtagjaikat. A fegyvereik egy részét, főként a használatra még alkalmasakat elrejtették majd azokkal kezdték előről. A program eredetileg jó célt szolgált, de a tervezés és a kivitelezés nehézségei és hiányosságai miatt nem érte el a kívánt célt, a fegyveres csoportok egy jó része továbbra is aktív maradt.

³³⁵ Joanne Richards, „Demobilization in the DRC. Armed Groups and the Role of Organizational Control, Armed actors” Small Arms Survey, Genève, 2013. április <https://www.files.ethz.ch/isn/163855/Demobilization%20in%20the%20DRC%20%20Armed%20Groups%20and%20the%20Role%20of%20Organizational%20Control%20-%20SAS-AA-IB1-DDR-in-the-DRC.pdf> (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

Néhány mondattal fentebb már említettem a hadsereg szerepét a folyamat biztosításában. Láthatjuk, hogy a program sikerének egyik kulcs eleme a hadsereg, az a hadsereg, ami maga is romokban hevert és az újjáépítése még váratott magára. A hadsereg reformja tehát elengedhetetlen a fegyveres csoportok elleni hatékony harcban ennek részleteit a következő fejezet tartalmazza.

3.5. A hadsereg reformjának szükségessége

A Kongói Demokratikus Köztársaság védelmi szektorának reformja elengedhetetlenül szükséges, azonban az eredményes reform végrehajtását számos tényező befolyásolta, hátráltatta. A befolyásoló tényezők sorában csupán egy, de mégis talán kiemelt helyen kezelendő, hogy az ország keleti területein szinte megállás nélkül folynak katonai akciók. A hatékony és kellő mélységű reformokra pedig elég időt és energiát kellett volna szánni, de mindehhez egy aránylag békés, nyugalmi időszakra lenne szükség. Ebből azonban vajmi kevés van az országban, kiemelten a keleti tartományokat, ahol egyébként a hadsereg fegyveres erőinek túlnyomó része állomásozik.

A hadsereg reformjának szükségességét ugyan senki sem vitatta és nem is vitatja ma sem, de a megoldandó feladatok listája nagyon hosszú, ami egy rendkívül átgondolt és ellenőrzött végrehajtást igényel. A folyamat sikerét jelentősen befolyásolja, hogy a fegyveres csoportok integrációjának végrehajtása, több hullámban egyre másra szaporodó érdekek mentén történt. A történt szó ugyancsak nem helytálló, mivel a többszöri végső határidő rengetegszer változott az idők folyamán. Az integrációs folyamat a pozitív gondolon túl számos hátránnyal is járt. Egyrészt a fegyveres csoportok bekerülése az addig sem túlzottan homogén hadseregbe erős felhígulást okozott, csökkentette a katonai szervezetnél elengedhetetlen kohéziót és csökkentette a csapatok harci képességét. Ez utóbbi egyébként sem állt magas fokon, de a képzetlen, de a képzetlenségükről tudomást nem vevő volt rebellisek sokszor vezető beosztásba kerülése negatívan befolyásolta a hadsereg képességeit. Ezeken túl a hadsereg még a teljes reform megindulása előtt is az integrációból érkezőkkel folyamatos átszervezésben volt, de ezek nem központi terv szerint történtek.

A hátráltató tényezők ellenére mégis történt előrelépés. Az újonnan megalakított vagy átszervezett dandárok egy része 2004-2008 között összevonásra került a kijelölt kiképzési bázisokra és megtörtént a felkészítésük, összekovácsolásuk. Ennek hatására ezek a szervezetek már egész jó szintet értek el az integrációban, erősebb kohézió alakult ki a katonák között és ezzel egyidejűleg csökkent a lojalitásuk mértéke a korábbi milíciájuk irányában.

Ezzel ellentétben, a következő integrációs törekvések már nem hozták ezt az eredményt és főként a 2009-es esetében ez az amúgy még mindig törékeny kohézió sérült. Jellemzően ez volt az az időszak, amikor a fegyveres csoportok, kiemelten a CNDP tagjai opponálták a más tartományokba való beosztásukat és ragaszkodtak a volt lakhelyükön, főleg Dél- és Észak-Kivu tartományokban maradáshoz, sőt az egyes katonai szervezetekben is nagy koncentrációval voltak jelen. A kormány tehetelenségénél fogva engedni volt kénytelen a követeléseiknek, aminek következtében a dandárok, zászlóaljkon belül kettős parancsnoki struktúra alakult ki. Egyik a hivatalos, a másik a rebellis csoportokból átmertett struktúra. Ez a kettősség természetesen semmi jóra nem vezetett.

A reformfolyamatot szintén negatíván befolyásolta az egyes magas beosztású tábormokok és maga a miniszter érkezése és távozása a kulcsbeosztású helyeken. Az eredeti reform számos alkalommal módosításra került, vagy egyes részei meg sem valósultak, az „új vezető új terv” szerint.

A kormány 2007-ben hozta nyilvánosságra azt a tervét és tájékoztatta a folyamat nemzetközi támogatóit, miszerint a hadsereget átstrukturálják és létrehozzák a kongói gyors intervenciós erőket. Ez utóbbival kívánták kiváltani az ENSZ jelenlévő fegyveres erőit. A terv megvalósítását két év alatt tervezték. A gondolat azért is fogalmazhatódott meg a kormányzat fejében, mert az ENSZ egyre inkább kezdett nem kívánatossá válni a Kabila vezetés számára. Ez a felettébb ambíciózus, de kellő alap nélküli projekt egy a fejlődést elősegítő hadsereggel számolt, amelyet a mezőgazdasági termelés szempontjából kiemelt területeken állomásoztatnak, ott foglakoztatják is. Azonban emellett erre az erőre kívánták alapozni az infrastruktúrák helyreállítását is. A nagyszabású terv 2008 februárjában véglegesítésre és bemutatásra került, „Globális terv a hadsereg reformjára” címmel ³³⁶ A terv három jól elkülöníthető fázist tartalmazott 2008 és 2020 közé eső időszakra. Már ez a bukás záloga volt, hiszen ebben az országban képtelenség ilyen időtartamra tervezni, akkor, amikor az események nap, mint nap élesen változtak és az anyagi és a biztonsági feltételek sem voltak adottak.

Első lépésben tervezték azon dandárok megalakítását, amelyek képesek lesznek megoldani a biztonsági helyzet problémáit. Ezek a dandárok képezték volna a „lefedő erőket” (forces de couverture). A második lépcsőben a gyorsreagálású erők kerültek volna megalakításra, majd harmadik fázisban a védelem főerői, amelynek része a tüzérség és a gépesített erők. Ezek

³³⁶ Plan directeur global de la réforme de l'armée: a kongói hadsereg átalakításánkl terve, ami 2008-ban került kihirdetésre. A hadsereg vezérkari főnöke ekkor Didier ETUMBA Longomba vezérezredes (2008-18) Az EUSEC RDC misszió szakértői ezen a programon dolgoztak közösen a kongói vezérkarral.

szolgálták volna az ellenséges támadó erők visszaverését. Az elképzelés azt kell mondani jó volt, de itt is, mint minden projekt esetében a kivitelezéssel adódott a legnagyobb baj.

A reform kivitelezését nem csupán az arra szükséges költségvetési források hiány, hanem maga a kormány is hátráltatta. 2008 végén új védelmi miniszter és több magas rangú katonai vezető került kinevezésre, és ahogy pár mondattal előbb írtam, következett az *új vezetés, új elképzelés, új reform*. Nos, itt is ez következett be és a korábbi terv módosult és kiadásra került az *Újra gondolt terv a hadsereg reformjára*³³⁷ címmel. Az új terv ugyan a régi alapvető gondolatain nem változtatott, de attól részletesebben került kidolgozásra és a költségvetés csökkentésre került, realisztikusabb lett. A csökkentett költségvetés 686 millió USD volt a 2009-2025-ös időszakra, de ezzel egyidejűleg elvetették azt a korábbi gondolatot, hogy a reformot kizárólag a kongói költségvetésből fedezzék. Az új terv nagy vívmánya, hogy célul tűzte ki: a katonák élet és munkakörülményeinek javítását; új toborzási stratégiát dolgoztak ki, amely sokkal szigorúbb követelményeket támasztott a jelentkezőkkel szemben; meghatározta a hadsereg létszámát 145.000 főben.

2013 elején jelentették be a reformterv újabb változatát, Moya terv név alatt.³³⁸ A terv kidolgozója Jean-Pierre Moya tábornok után kapta. Az akkori védelmi miniszter Ntabo Luba is támogatta az új tervet, amely az elődjeinek számos részét megőrizte, a változtatásokat az akkori 2013-as és az azt megelőző néhány év eseményei tették szükségessé. Az ország keleti régiói, Észak-és Dél-Kivu ugyanis ismét a feszültség gócpontjai lettek. A terv a kialakult feszült helyzetnek megfelelően tartalmazott egy olyan részt is, amit ők a háboru alatti felkészítési altervnek³³⁹ neveztek, 15 hónapra becsülve az erre szükséges időt. A terv részletes kidolgozása professzionális munkának látszik, azonban a kivitelezés költségei igen magasak, amiket a kormány a támogató országokra tervezett áthárítani.

A védelmi és biztonsági szektor reformját támogatók nagy számban voltak jelen, nyomon követve az eseményeket. A támogatók között olyanokat kell megemlíteni, mint az Európai Unió,³⁴⁰ az ENSZ a MONUSCO misszió keresztül, az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Belgium, Franciaország, Angola vagy a Dél-Afrikai Köztársaság. A felsorolt országok nagytöbbsége bilaterális kapcsolatokon keresztül áll kapcsolatban a Kongói Demokratikus

³³⁷ Plan révisé de la réforme de l'armée, 2009-ben az új védelmi miniszter kinevezése után módosított reformterv.

³³⁸ Le Plan de réforme révisé 2013-2025 www.afridesk.org (Letöltés ideje: 2021.06.22.)

³³⁹ Sous-plan de formation pendant la guerre: nem nyilvános katonai anyag

³⁴⁰ A biztonsági szektor reformjára nyújtott Európai Unió támogatás az igen hosszú nevű „Mission de conseil et d'assistance de l'Union européenne en matière de reform du secteur de la sécurité en République démocratique du Congo, rövidítése EUSEC vagy EUSEC RD Congo keresztül került felhasználásra. A későbbiekben részletesen fogok írni a misszióról és az abban való magyar részvételről.

Köztársasággal, bár történtek próbálkozások egy kiterjesztett koordinációra is. A kinshasai kormány is a kétoldalú kapcsolatokat preferálja, amit az ország biztonsági érdeleinek védelmével magyaráz. Ez az álláspontot a támogatók részéről vegyes fogadtatásra számíthat.

A kinshasai vezetés eme álláspontját az Amerikai Egyesült Államok és Kína támogatja, teszik ezt főként az ország szuverenitására hivatkozva.

Ezzel ellentétben a nyugat-európai országok azt vallják, hogy az országban hiányzik az igazi politikai akarat a reformok végigviteléhez. Az eddigi tapasztalatok birtokában attól tartanak, hogy Kinshasa csupán annak érdekében igyekszik jó kapcsolatokat fenntartani a partnerországokkal, hogy a lehető legnagyobb külföldi támogatásokhoz jusson a reform címén. A nyugat európai támogató országok miközben a koordináció hívei, mégis gyakran épp ők azok, akik rivalizálnak más támogatókkal annak érdekében, hogy saját befolyásuk minél nagyobb legyen az események alakulására. Ez az „önzetlen” kétoldalú partneri viszony azonban gyakran kerül megcáfolásra, talán nem is alaptalanul egyes kongói vélemények szerint. Szerintük, persze nevezhetjük rossz nyelveknek is, a támogatók motivációja nem más, mint részesülni valamilyen módon az ország mérhetetlenül gazdag ásványkincseiből. Gyakran hangzott el, hogy:

„Minden, ami az ásványkincsek közül megtalálható valahol máshol, különböző országokban, az itt Kongóban mind megvan egy helyen. Kongót mindenki csak használni, vagy inkább kihasználni akarja. Közülük, akik idejönnek, többségük nem segíteni érkezik, hanem elvinni azt, ami értékes...”³⁴¹

Ez a meggyőződés a történelmi tapasztalatokból fakad, mert ez történt a gyarmati időkben, majd az azt követő időszakok során és sokak szerint ez történik ma is, de másként becsomagolva. Ugyancsak ezért merül fel a kongóiakban az a kérdés, hogy melyik támogató milyen érdekekkel érkezik. Ugyancsak kérdésként merül fel, hogy miért is akarják ezek az országok annyira a koordinációt, ha a támogatói érdekek között nincs koordináció.

Előítéletként hangozhat, hogy a támogató országok politikai érdekkülönbsége hogyan lehet politikamentes akkor, amikor a fegyveres csoportok integrációjáról beszélünk? A kongói kormányzat politikájának eredményeként a támogató országok meglehetősen limitált eszközökkel rendelkeznek ahhoz, hogy komoly befolyást gyakoroljanak a kormány integrációs politikájára, pedig azonn jócskán van mit kifogásolni. Azonban ezek az országok nem is tesznek túlzott erőfeszítéseket, hanem inkább maradnak passzívak a kérdésben, vagy szemet hunyva támogatják azt, pedig a következmények már ismertek. Erre a passzivitásra jó

³⁴¹ Személyes interjú, EUSEC RDC Dél-Kivu/Bukavu 2011.05.23.

példa a Gomai megállapodás 2009. március 23-án.³⁴² Az integráció illetően végrehajtása szoros összefüggésben van az azt követő katonai műveletekkel és súlyos következményei vannak a hadsereg reformjának sikerére is.

Azt is hozzá kell tenni az előzőeken túl, hogy a külföldi pénzügyi támogató országok a hadsereg reformjának sikeréért nem túl sokszor emelték fel a hangjukat, míg más területek sokkal kiemeltebb figyelmet kaptak részükről. A hadsereget az esetek nagy többségében csak, mint szükséges rosszként értékelték, olyannak, aki a lakosság elleni erőszakos cselekmények nagy részéért felelős. Hozzáteszem a megállapításaiknak volt is alapja. Viszont azt tudomásul kell venni, hogy az ország gazdasági fejlődése alapfeltétele a biztonságos környezet, aminek viszont fő letéteményese a hadsereg. A biztonsági szektor reformja és ebben a hadsereg reformja kifejezetten kevés támogatást élvez a többi területhez viszonyítva. A 2006-2010 közötti periódusban az összes támogatás mindössze 1%-a volt a biztonsági szektor támogatására fordított pénzeszám (84.79 millió USD).³⁴³ Igaz ehhez még hozzáadódtak a bilaterális kapcsolatokból eredő támogatások, de ezek nagysága természetesen sokkal kisebb. A kétoldalú kapcsolatok során a támogatók főként a képzési programokra koncentráltak, de csak körülbelül a hadsereg alakulatainak 6% kapott 2007 óta olyan speciális képzést, amelyet külföldi kiképzők tartottak vagy felügyeltek volna.

Dél-Kivu tartományban a MONUSCO pakisztáni dandárja több alkalommal tartott lökiképzési felkészítést a katonai kerület katonáinak. Természetesen a teljes állomány nem került bele a rotációba. Az EUSEC önmaga vagy más támogató szervezetekkel együttműködésben szintén több alkalommal tartott különböző felkészítést a 10. katonai kerület több alakulatánál. A képzésbe az esetek túlnyomó részébe bevonta a FARDC előzetesen felkészített tisztjeit, ezzel biztosítva a belső felkészítések képzések vezetésére felkészült oktatókat.

Végezetül azt mondhatjuk, hogy a kihívások, amelyek a kormány előtt állnak a fegyveres mobilizáció felszámolásában óriási feladatot jelentenek, amit a történelmi események igazolnak. Az első és talán a legfontosabb lépés azon okok kezelése a kialakult bonyolult helyzetnek megfelelően, ami a fegyveres mozgalmak ilyen nagyságrendű létét előidézti. A helyzet értékelésénél azt is jól kell látni, hogy sem az országon belüli, sem a nemzetközi

³⁴² Maria Eikson Baaz and Judith Verweijen: Between Integration and Disintegration: The erratic Trajectory of the Congolese Army https://www.ssrc.org/publications/view/between_integration_and_disintegration_the_erratic_trajectory/ (Letöltés ideje: 2021. 06.13.)

³⁴³ The Democratic Republic of Congo: Taking a Stand on Security Sector Reform 2012. www.opensocietyfoundations.org (Letöltés ideje: 2021.06.13.)

politikai környezet nem kedvező. A megoldáskeresésben érdekelt kongói katonai és a civil élet résztvevői, a helyi szintektől egész a kormányzati szintig beleértve, valamint nemzetközi szakértők is egyetértenek abban, hogy csak egy új, világosan megfogalmazott globális stratégia viheti el az ügyet a sikerig. Ennek az új stratégiai elgondolásnak harmonizálnia kell a kérdés politikai és a katonai megközelítését. Működő kapcsolatot kell teremtenie konfliktus megoldásának rövid távú és a hosszú távú alkotmányos reformfeladatai között, amelyek szoros összefüggésben állnak egymással. Ilyen alapvető és szoros koordinációt igénylő kérdés a hadsereg reformja, annak érdekében, hogy a hadsereg valóban képessé váljon az ország belső biztonságának szavatolására és a külső fenyegetések elleni védelmére.

A következőkben azokat a kormányzati elhatározásokat mutatom be, amelyek alapját képezik ennek a stratégiának.

3.6. A fegyveres mobilizáció visszaszorításának feladatai

Láthattuk a korábbiakban, hogy a fegyveres mobilizáció egyik legfontosabb oka, többek között természetesen, a politikai és a gazdasági elit közötti kapcsolat militarizálódása, nemzeti, régiós és tartományi szinteken egyaránt. Ennek megfelelően alapvető cél, hogy minden olyan tényezőt fel kell számolni, amelyek az említett politikai és gazdasági szereplők érdekei a folyamatos veszélyeztetett helyzet fenntartásában, amihez eszközként fegyveres csoportokat használják fel. Nem utolsósorban meg kell szüntetni azt a korábbi „büntetlenségi gyakorlatot”, ami nem jelentett visszatartó erőt, hanem sokkal inkább bátorította a fegyveres csoportokat.

Egy kettősség áll a fegyveres csoportok megnövekedett száma és az ellenük való eredményes tevékenységekhez szükséges erők és eszközök között. Éppen ezért bizton állítható, hogy az összes csoport egyidejű felszámolásával nem számolhatunk. A Mai-Mai csoportok, amelyek sokkal szorosabban kötődnek a saját közösségükhöz, letöbben nem rendelkeznek olyan lehetőségekkel, hogy a szűk területük kivételével távolabbi területeken is befolyást tudjanak gyakorolni, tehát a destabilizációs környezetük meglehetősen szűk. Velük ellentétben azonban léteznek nagyobb erők és nagyobb befolyást gyakorolni képes fegyveres csoportok. Ezek tevékenysége már kiterjedhet egy-egy nagyobb régióra is, főleg úgy, ha külső támogatást is élveznek, ahogy ezt az M23 esetében történt Ruanda részéről. Ezekre a csoportokra jellemző, hogy tevékenységükhöz azért is kapnak külső támogatást, mert vagy a támogató országot is fenyegető fegyveres csoporttal állnak szemben, vagy pedig a másik ország érdekeit támogatják kongói területen. Ilyen a szomszédos országokra veszélyt jelentő

csoport például az FDLR, az ADF és az FNL. Ezek a nagyobb erővel rendelkező csoportok képesek már önmagukban is, vagy szövetségre lépve más fegyveres csoportokkal multiplikálni a konfliktusokat, illetve a kisebb, úgymond önvédelmi csoportok megalakulását provokálni. Két ilyen jelentős erővel, támogatással és befolyással bíró csoport volt, időrendben a CNDP és az M23, amelyek tevékenysége eredményeként hatványozottan jelentkezett a fegyveres mobilizáció, kiemelten Észak- és Dél-Kivuban. Az M23 és a kongói kormány közötti tárgyalásokba már a ruandai kormányt is be kellett vonni, hiszen az M23 erős támogatást kapott a részükről, ami végül egy jó tárgyalási pozíciót jelentett Makenga³⁴⁴ tábornoknak és követőinek. Ruanda érintettsége már régóta nem volt vitatott a keleti területek konfliktusaiban, bár ez a ruandai részről legtöbbször megcáfolásra került.

A 2009. március 23-i megállapodás a CNDP és a kongói kormány között azonban nem hozott változást a parancsnoki hierarchiákban és amnesztiát adott a korábban háborus bűnöket elkövetőknek. Ez később az M23-mal való megállapodás során is hasonlóan történt. Bátran mondhatjuk, hogy ez a fajta megállapodás a kongói vezetés gyengeségét tükrözte és végül, egy erősen korrumpált megállapodás jött létre. Úgy tűnhet, hogy a Kabila vezetés a mindenáron béke jelszót tűzte ki maga elé. Egyetlen megoldásként az jelentkezett, annak érdekében, hogy ilyen kikényszerített és előnytelen megállapodás ne ismétlődhessen meg, hogy a nemzetközi szereplőknek nagyobb nyomást kellene gyakorolni Ruandára. Az előbbieket mellett ugyancsak elengedhetetlen, hogy a folyamatot és egyáltalán a Kongót támogató országok még nagyobb nyomást gyakoroljanak annak érdekében, hogy azonosításra kerüljenek a helyzet megoldásának lehetőségei a többi csoporttal kapcsolatosan is, főleg azokra gondolok, akik szorosban kötődtek a saját területeikhez. Mindenképpen egy teljes dimenzióra kiterjedő válaszra vagy inkább válaszokra van szükség. A kongói kormány, a szomszédos és a konfliktusba valamilyen módon érintett országok, valamint a nemzetközi partnerek olyan stratégia elgondolást kell, hogy létrehozzanak, amiben benne foglaltatik a kongói közösségek álláspontja is, azoké, ahol a fegyveres csoportok ténykednek. Mindeközben számolni kellett, az ENSZ erők és az Intervenció dandár műveleti képességeivel is. A dandárral kapcsolatosan számolni kellett a lokális biztonsági helyzetek alakulásával, de számolni kellett azzal is, hogy miként csatlakozik be a nem csupán Kongót érintő általános stratégiába a szomszédos ugandai, riandai és burundi kormány.

Látjuk tehát, hogy az általános elgondolás a helyzet megoldására adva volt, de mint mindenben itt is az ördög a részletekben rejlett.

³⁴⁴ Sultani Makenga: a korábbi CNDP egyik katonai vezetője, az integrációt követően a FARDC ezredese, majd az M23 megalakulásával annak élén álló katonai vezető, mint tábornok

A rendkívül ingatag biztonsági helyzet kialakulásában és időről-időre történő súlyosbodásának egyik fő oka és annak előidézője a vezető rétegek között folyó hatalmi harc. Annak megakadályozás érdekében, hogy tovább folytatódjon a rebellis csoportok támogatása, a kormánynak súlyos szankciókat kell kilátásba helyezni azokkal a hálózatokkal szemben, akik a fegyveres csoportokat saját érdekeik támogatására használnak fel, kiemelten a politikai és a katonai vezetőkre, akik ezeknek a támogatói hálózatoknak a kulcsszereplői. A kormánynak ugyancsak lehetősége van a nemzetközi partnereivel együttműködve megakadályozni, vagy gyengíteni a fegyveres csoportok utánpótlási lehetőségeit. Ennek egyik alapvető eleme a természeti kincsekkel, ásványkincsekkel való kereskedelem szigorú szabályozása, de nem csak afrikai, hanem világ szinten. A nemzetközi partnereknek ugyancsak kulcsszerepe van a szomszédos országok szerepének rendezésében is a fegyverescsoportokat illetően, mégpedig többek között abban, hogy a kiterjedt illegális kereskedelmet megszüntesse és elősegítse egy regionális kereskedelmi megállapodás létrejöttét.

Annak érdekében, hogy szakcionálni lehessen, a hálózatokat először azonosítani kell azokat, ami nem könnyű feladat, mert természetesen ez nem egy nyílt tevékenység. Az azonosítás azért is nehéz, mert, ahogy az ENSZ szakértői³⁴⁵ csoportjai sorra megerősítik, hogy a regionális hálózatok kiterjedt világhálózatokkal állnak kapcsolatban, amelyek szervezetten, legális cégek mögé bújva végzik az illegális kereskedelmet, fegyverekkel, arannyal, gyémánttal, ritka és a világpiacon keresett ásványkincsekkel.

Az ENSZ szakértői csoportjain kívül elég kis számban vannak az olyan szervezetek, amelyek erőfeszítéseket tennének a fegyveres csoportok és az őket támogató hálózatok felkutatásával és nyomon követésével. Ez is egy olyan terület, ahol a támogató országok és szervezetek többet tudnának tenni és a hatékonyságukat fokozhatnák.

Paradox módon azonban a fegyveres csoportok integrációja³⁴⁶ a hadseregbe szintén egy olyan elem, amely hozzájárul a fegyveres csoportok mobilizációjához. Minden a kérdéssel foglalkozó szakértő megerősíti, hogy ugyan nem hirtelen, de fokozatosan fel kellene hagyni

³⁴⁵ Final report of the Group of Experts on the DRC submitted in accordance with paragraph 4 of Security Council resolution 2011 (2011) S/2012/843 <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1533/panel-of-experts/expert-reports> (Letöltés ideje: 2021.06.14.)

³⁴⁶ Eric Ntumba Bukasa (Author) La RDC et le processus d'intégration des pays des Grands Lacs: Comme voie de sortie de la crise sécuritaire régionale "A la lumière de la Déclaration ... de Nairobi (Omn.Univ.Europ.) (French Edition) Paperback <https://www.amazon.com/processus-d-int%C3%A9gration-pays-Grands-Lacs/dp/6131581533> (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

ezzel az integrációs politikával. A fegyveres csoportokat először le kell fegyverezni és lehetőséget biztosítani a civil életbe való visszatérésre, de ennek a visszatérésnek biztosítania kell, hogy a korábbi tevékenységet nem kezdik újra. Ezt csak úgy lehet megtenni, hogyha olyan lehetőséget teremtenek számukra, amivel a megélhetés biztosított, valamint rendelkezésre állnak azok az állami erők, rendőrség és a hadsereg, amelyek szavatolják a biztonságot. További feltételek, hogy az integráció legyen átlátható; biztosítva legyenek a lefegyverzés feltételei; álljon rendelkezésre egy megbízható ellenőrzési mechanizmus, amely az előző kettő feltételhez szorosan kapcsolódik (lásd 6. számú függelék).

Az ellenőrzési rendszer megbízható működése azért is rendkívül fontos, hogy ezzel meg lehessen akadályozni a fegyveres csoportok vezetőit abban, hogy kilépjenek az integrációból. Az ő példájuk ugyanis ösztönzőként hat a csoport más tagjaira, akár a maradásra, akár a távozásra. Amennyiben az integrációs folyamatból kilépnek valamilyen valós vagy vélt okból kifolyólag, akkor fennáll a veszélye a csoport újra szerveződésének vagy új fegyveres csoport alakulásának. Az ellenőrzés fontossága abban is áll, hogy a korábban a fegyveres csoportok által ellenőrzött és felügyelt területeken a biztonság szavatolásának feladatait semleges erők vegyék át. Ennek fontosságát már korábban érintettem, de csak emlékeztetőként, a területekről fokozatosan kivonásra kerülő fegyveres csoportokat azonnal arra alkalmas erőknek kell felváltani, megakadályozva, hogy az integrációban még az adott pillanatban nem érintett ellenséges érzelmű csoport oda bevonuljon.

Az Európai Unió megfigyelőinek itt lehetne kiemelt szerepe, más ugyancsak semleges erőkkel, például az ENSZ erőivel való együttműködésben. Erre a feladatra az EUSEC misszió a létszámkorlátai miatt nem volt alkalmas.³⁴⁷

A hadseregnek, ami ebben az időszakban a még romokban hevert kevés esélye volt meghatározó tényezőként hatni a fegyveres konfliktus dinamikájára, kiemelten a keleti országrészben. Az integrációs folyamatot tehát fel kell arra is használni, hogy az újonnan megalakított katonai szervezetek kiképzésen is átessenek és csak ennek végeztével lehessen őket műveletekben alkalmazni. Egyúttal arra is figyelemmel kell lenni, hogy az etnikai megoszlás kiegyensúlyozott legyen a klikkesedés megakadályozására, valamint a rendfokozatok és a pozíciók leosztása a hozzáértés alapján történjen és ne csak politikai manipulációként szolgáljon. Ezek azok a fő tényezők, amelyekkel el lehetne kerülni a hadseregben belüli feszültségek kialakulását. Az újabbnál újabb integrációk a csapatok

³⁴⁷ EUSEC RD CONGO/Flickr: www.flickr.com (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

összekovácsoltságát nem erősítik, sokkal inkább gyengítik, ezért ezt a folyamatot egyszer végleg be kell fejezni. Igaz már többször is történt ilyen bejelentés a hatóságok részéről, de a példa azt mutatta, hogy az egyes csoportok érdekei szerint újra és újra elekezdődött egy egy limitált integráció.

Utolsóként említem a büntetlenség kérdését, bár a jelentősége kiemelt helyen kezelendő és meghatározó az integráció kezelése a kiképzés és a felkészítés szempontjából. A korábban történt integrációk során ez a nagyon fontos elem háttérbe szorult, sokszor feledésbe is merült. A korábbi bűnökért nem történt felelősségrevonás, főleg nem a hadseregben magas rendfokozatot kapó rebellis vezetők esetében, ez azonban bátorításként hatott az alacsonyabb rendfokozatúakra. Ennek elkerülésére az elkövetkező, remélhetőleg már nem nagyszámú integráció során erre kiemelt figyelmet kell fordítani.³⁴⁸

3.7. Helyi nézeteltérések kezelésének feladatai

Ezek a kisebb helyi nézeteltérések, amelyek legtöbb esetben a földterületek birtoklása, a helyi vezetéssel való elégedetlenség vagy a különböző etnikumok, törzsek, faluközösségek közötti ellentétből erednek, nem okozzák közvetlenül a fegyveres mobilizáció terjedését, de mint annak egy eleme szerepet játszhatnak benne, mégis a helyi viszonyok stabilizálása elengedhetelen a hosszú távú rendezés során.

Elsőnként a földtulajdonok kapcsán keletkezett nézeteltéréseket kell rendezni. A reformok kapcsán fontos megjegyezni, hogy a földek tulajdonjogát szabályozó törvény rendezésére ugyancsak égetően nagy szükség van. Ez kiemelten jelentkezik a keleti tartományokban, ahol a földterületek birtoklása körül kialakult feszültségek párosulnak az etnikai ellentétekkel, ami már sokkal nehezebben kezelhető helyzetet eredményez. Azonban egy rosszul megszerkesztett földtörvény csak rontana a jelenlegi állapotokon, így ezen a területen is egy a helyzethez illesztett és az érintettekkel, illetve azok képviselőivel egyeztetett szabályozásra van szükség. Olyan új jogi szabályozásra van szükség, ami a lehető legszélesebb körben biztosítja a legelszigeltebb területek lakóinak is az egyenlő esélyeket és szükség esetén az egyenlő bíraskodás lehetőségét. Ez a terület a globális stratégiai reformok egy nagyon fontos részterülete, tehát kellő figyelmet és elegendő időt kíván a megalkotása. Rövidtávon először is viták eldöntésére alkalmas és felkészült bíraskodási rendszert szükséges kialakítani,

³⁴⁸ Az ezt a területet érintő ajánlások a téma szakértőjeként számomartott Eriksson Baaz et Judith Verweijen: „Between Integration and Desintegration” című munkájában találhatóak meg. Judith Verweijennel személyes találkozások alkalmával tudtam konzultálni ezekben a kérdésekben.

működésének feltételeit megteremteni, majd tevékenységüket beindítani a felmerülő viták megnyugtató eldöntéséhez.³⁴⁹

A helyi választások megtartását az alkotmány előírja, ennek megfelelően a kormánynak mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a választások, a biztonsági helyzetet ismerve a lehető legnagyobb rendben és biztonságban bonyolódjanak le. Megfigyelőkkel folyamatosan ellenőriztetnie kell, hogy a választások ne kerüljenek befolyásolásra a helyi közösségek nyomásgyakorlása által. Kiemelt figyelmet kell fordítani továbbá arra is, hogy a helyi politikai szereplők ne idézhessenek elő etnika ellentéteket a választásokat megelőzően, az alatt és azt követően sem. A nemzetközi pénzügyi támogatókkal szemben is elvárás lehet a választások tisztaságának felügyelete, valamint erőforrásokkal támogathatják a választások előkészítését, az abban tevékenyen résztvevők felkészítését. Ugyancsak az ő segítségével kerültek már felkészítésre az újonnan megválasztott helyi tanácsadók. Ennek a folyamatnak az első lépése mindenképpen egy demokratikus dialógusra teret adó platform megteremtése, amit egyébiránt a felülvizsgált ISSSS³⁵⁰ meg is fogalmaz. Ezeknek a platformoknak a célja az, hogy növelje a helyi közösségek kapacitását a reformok őket közvetlenül érintő részleteinek kidolgozásában. Eközben figyelmet kell arra fordítani, hogy a döntéshozatali rend működjön és tartós maradjon. Az országban egyébként ennek a két követelménynek a teljesítésével óriási gondok vannak, amit a saját tapasztalataim megerősítenek.

A felelősségvállalás és a békéltetés két terület ugyancsak lényegi eleme a béke megteremtésének. Számtalan olyan esemény, sérelem érte az egyes közösségeket, hogy az emlékek mélyen bevésődtek, nemzedékről nemzedékre öröklődnek. Az egyes közösségek közötti ellenségeskedést nehéz megoldani, ha a korábban elkövetett bűnöket nem tárjuk fel és arra nem keresünk megoldást, orvoslátot. A bűnök listája igen hosszú, hiszen a gyarmati rendszer megszűnésétől eltelt évtizedek során alig volt az országban békés időszak, kiemelten az ország keleti területein. Elengedhetetlen feltétele a rendezésnek, hogy a kormány érdemben reagáljon a helyzetfeltáró ENSZ jelentésekre (Rapport Mapping de l'ONU)³⁵¹ A megoldási

³⁴⁹ Koen Vlassenroot: Land issues and Conflict in Eastern DRC (New York: Social Science Research Council, 2013) http://ssrc-cdn1.s3.amazonaws.com/crmuploads/new_publication_3/%7B563A5594-2560-E211-8EAC-001CC477EC84%7D.pdf (Letöltés ideje: 2021.04.24.)

³⁵⁰ ISSSS: Az ENSZ stabilizációs stratégiája, amely STAREC (Stabilizációs és újjáépítési terv támogatására hoztak létre.) LA STRATÉGIE DE STABILISATION (ISSSS) monusco.unmissions.org, <https://monusco.unmissions.org/la-strat%C3%A9gie-de-stabilisation-l%E2%80%99issss> (Letöltés ideje: 2021.05.21.)

³⁵¹ Rapport Mapping de l'ONU: Az ENSZ tényfeltáró jelentései a Kongói Demokratikus Köztársaságban történt súlyos cselekményekről, [genreenaction.net](http://www.genreenaction.net), és <https://www.genreenaction.net/Rapport-de-l-ONU-sur-le-genocide-commis-en-RDC.html> (Letöltés ideje: 2021.06.21.) (Letöltve: 2021.07.12.)

mechanizmus első lépése az, hogy létre kell hozni egy nemzetközi és kongói vegyes összetételű bíróságot, ami arra hivatott, hogy a súlyos, emberi jogokat érintő cselekményeket kivizsgálja. Ezen a területen a kongói kormány részéről bizonyos hezitálás tapasztalható. Történhet ez az okból is, hogy a jelenlegi hatalmi elitben, vagy annak holdudvarában is vannak ebben érintettek és az általuk elkövetett dolgok nem derülhetnek ki.

A kongói kormánynak érezhető lépéseket kell tennie a „békéltetés” területén, kiemelt védelmet biztosítva a helyi közösségekben, a konfliktusok megoldása érdekében dolgozó aktivistáknak. A kongói közösségek tagjait és magát a közösségeket is nagyon könnyen lehet befolyásolni. Éppen emiatt, a gyűlölködő és az erőszakra buzdító beszédek is bűncselekményeknek kell tartani és eljárást kell, hogy vonjanak maguk után. Ezt is jogszabályokba kell foglalni és érvényt szerezni ennek a béke megerősítése érdekében. Ehhez jó alapot biztosít az a Keretmegállapodás, amelyben benne foglaltatik, hogy a kongói kormány hathatós lépéseket tesz a megbékélés, a tolerancia és a demokrácia érdekében.

A kormány intézkedéseinek sorában szerepel a „barza communautaire³⁵²”/ barza közösségi terek, fórumok megerősítése. A hagyományok szerint ez egy fontos helye és fóruma az adott közösséget érintő kérdések megvitatásának, vagy akár több közösséget érintő kérdések megbeszélésének a képviselőjeiken keresztül. Feladat tehát a barza-k megőrzése a hagyományok tisztelete okán, de át kell alakítani, hogy a viták és a döntések reprezentatív fóruma legyen, és ezen kívül ez példája legyen a közösségek kohéziójának.

Egy másik kezdeményezés, ami szintén kapcsolatok harmonizálásra és a folyamatos egyeztetésre törekszik az nem más, mint az ISSSS-en belüli demokratikus párbeszéd. A program előkészítésének köszönhetően a békéltetési megbeszélések az erre felkészült közvetítők útján valósulhatnak meg a gyakorlatban. A kezdeményezést több szervezet is támogatja és a megvalósításban aktív szerepet vállalnak a közösségek közötti párbeszéd meg szervezésében és lebonyolításában. Dél-Kivu-ban, Uvira és Fizi volt a helyszíne a Községek közötti konzultáció³⁵³ szervezésében lebonyolított megbeszéléseknek. Ezzel párhuzamosan ugyancsak Dél-Kivuban Kalehe-ben került lebonyolításra egy hasonló rendezvény az Akció a békéért és az egyetértésért³⁵⁴ nevű szervezet támogatása mellett.

A dialógusok sorozata megkönnyíti a szociális és gazdasági tervek kidolgozását, kiemelten a fegyveres konfliktusok súlytotta területeken, kiemelt figyelmet fordítva és főleg ráirányítva a

³⁵² Barza: szuahéli szó, amely azt a közösség teret/fórumot jelöli, ahol a közösségek az ügyes-bajos dolgaikat beszélnek meg. *Commissin justice et paix, conflits en RD Congo: Les barzas communautaires, un outil pour la planification de la région*, www.justicepaix.be (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

³⁵³ Cadre de concertation intercommunautaire (CCI): A közösségek közötti konzultációt elősegítő szervezet.

³⁵⁴ Action pour la paix et la concord (APC): Egy a Dél-Kivu tartományban működő helyi nem kormányzati szerv

korábban egymástól elszigetelt közösségek szociális és gazdasági területen való egymásra utaltságára. Ennek egyik megvalósulási formája lehet a különböző infrastruktúrák közös használatának, kezelésének lehetősége a közösségek számára. Ez főként ott valósulhat meg, ahol egymáshoz aránylag kis távolságban lévő közösségek az egymás közötti megegyezés alapján megosztottan használhatják az egymás létesítményeit, legyen az iskola, közösségi tér, piac stb. Ezek a tervek megvalósulásuk esetén jól szolgálhatják a volt harcosok visszailleszkedését a civil közösségekbe. Ehhez természetesen nagy szükség van a közösség befogadási hajlamára is.

Összegezve elmondható, hogy a demobilizáció és a visszaillesztési folyamatok újragondolása elengedhetetlen. A volt harcosok gyenge hatékonysággal végrehajtott demobilizációs és visszaintegrálási folyamata azt eredményezte, hogy a fegyveres csoportok irányában jelentős számban jelentek meg a kormány programjában csalódottak, ezekkel megnőtt a számukra potenciálisan toborozhatóak száma. Az előbb vázolt tény megerősítette, hogy szükség van a DDR program átdolgozására a sokkal nagyobb hatékonyság érdekében. Az új elképzelés szerint nem csupán a fegyveres csoportokat, azok harcosait kell meggyőzni a civil életbe való visszatérésről, hanem a civil társadalmat is fogékonyra kell tenni a befogadásukra. Annak érdekében, hogy az új DDR program hatékonyan szolgálja a kitűzött célokat, azt harmonizálni szükséges az ISSSS programmal. Ennek keretében a demokratikus dialógust szükséges erősíteni, ugyanis ennek keretében a civil közösségek elmondhatják érveiket és ellen érveiket, a koncepciót, valamint annak végrehajtását illetően. Ennek a célja az, hogy a volt harcosok által a civil közösségekre gyakorolt nyomást csökkenteni lehessen. Ez a folyamat azonban csak azokban a régiókban tud érvényesülni, ahol az ISSSS program már működik. Itt jelentkezik tehát a kapcsolat a két program között. Ehhez az új programhoz viszont a megfelelően felkészített személyi állományt is hozzá kell rendelni, ami egy újabb kihívást és feladatot jelent.

3.8. Haderőreform

Tudomásul kell venni, hogy a haderegreform végrehajtásának viszonylagos lassúsága ellenére annak fontossága nem elhanyagolható a kormányprogram sikere érdekében. A fegyveres csoportok ellen folytatott harc szinte egyetlen eleme a hadserereg. A csapatok átszervezése és az új struktúra kialakítása mellett más egyéb területekre is ki kell, hogy terjedjen a figyelem.

Ezekre a más területekre hívom fel a figyelmet a további alpontokban, olyanokra, amelyek elengedhetetlenek az elvárásoknak megfelelni tudó hadsereg kialakítása érdekében.

Amikor a katonai bíraskodásról beszélünk, amely szoros összefüggésben van a büntetlenség kérdésével, nem szabad elfeledkezni az eddig elért sikerekről, mert tagadhatalanul volt némi előrelépés. Tényként kezelendő, hogy 2008 és 2012 között Dél-Kivuban mintegy 900 erőszakos cselekmény bírósági tárgyalására került sor, amelyek során az esetek 60%-ban az elkövetőket bűnösnek találták.³⁵⁵ A legtöbb esetben a cselekmények által érintett területeken került sor a nyílt tárgyalásokra a mobil bíróságok által. Ennek gyakorlatilag preventív célja volt, de azon túl jól szolgálta a lakosság meggyőzését is a politikai akaratról.

A tárgyalások pozitív eredménye ellenére is kijelenthetjük, hogy az eljárások minősége sok kívánni valót hagyott és hagy maga után. Több, a szexuális erőszakok kérdésében – ami igen elterjedt Kongóban, kiemelten a keleti országrészben – folytatott tanulmány is megerősítette, hogy a vádemelésig eljutott esetek csupán felében állt rendelkezésre elegendő bizonyíték a tárgyalások sikeres lefolytatásához. A bírósági tárgyalások vizsgálata azonban arra is rávilágított, hogy a vádlottakat bizonyos esetekben akkor is elítélték, ha nem állt rendelkezésre elegendő bizonyíték a büntetés kiszabásához. Ez tükrözi a kongói bíróságok, köztük a katonai bíróságok, helytelen működését, mert az ártatlanság vétele sokszor feledésbe merült, a gyanúsítottakat rögtön bűnösnek kezelték.

A mobil katonai bíróságok működésének tapasztalatai azt mutatták, hogy nem a tárgyalások gyors lefolytatására kell a figyelmet fordítani, hanem a tárgyalások minőségére, azonban a lakosság akarata sok esetben a gyorsaság irányában vitte el őket, aminek velejárója a szakszerűtlen munka.

A minőségi és jogszerű bíraskodás érdekében azonban anyagilag és szellemileg is be kell ruházni, ami lehetővé teszi a vizsgálatok jogszerűségének és a tárgyalások minőségének javítását. Ezen túl a bíróságoknak nem szabad csupán a szexuális erőszakok vizsgálatára összpontosítani, még akkor sem, ha a nemzetközi közvélemény számára ez a legérzékenyebb. Ha továbbra is csak erre esik a fő hangsúly, akkor az egyéb erőszakos cselekmények vizsgálata háttérbe kerülhet. A lakosság körében viszont ez a cselekménytípus sokszor vált zsarolás eszközévé a pénzszerzésre, vagy csak a viták rendezésére. Tehették ezt azért, mert a gyanúsítottakat elegendő és meggyőző bizonyítékok híján is elítélte a bíróság.

³⁵⁵ Michael Maya: „Mobil Courts in the democratic Republic of Congo: Complementary in Action?” American Bar Association Rule of Law Initiative, 2012. június 26.
https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/mobile_courts_in_the_democratic_republic_of_congo_maya.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

Általánosságban megállapítható, hogy a felelősség és felelősségrevonás témakörében elengedhetetlen, hogy a bírósági rendszer ne csupán a legveszélyeztetettebb keleti régióban működjön ilyen vagy még jobb hatékonysággal, hanem országosan is.

A hatékony és főként jogszerű, valamint szakszerű bíraskodáshoz elengedhetetlen a hadsereg parlamenti felügyelete és rendszeres átvilágítása, meg kell erősíteni a katonai szemléltetés kapacitását. Ezeknek az ellenőrzéseknek ki kell terjednie a hadsereg ellátására vonatkozó szerződések és a különböző kiadások, beszerzések felülvizsgálatára. A pénzek elsikkasztásának ténye szükségessé teszi olyan speciális katonai ügyészégi rendszer visszaállítását, ami hivatott kivizsgálni minden a hadseregbe történő esetet.

A büntetés és/vagy a megelőzés³⁵⁶ kérdés kapcsán a vizsgált és feldolgozott időszakban a következő mondható el. A parancsnoki és az általános felelősség vállalás és felelős viselkedés helyreállítása érdekében alapvetően és szinte kizárólagosan a vád alá helyezést és a büntetéseket kezelték eszközként a hadseregen és magán az igazságszolgáltatási rendszeren belül is. Ezzel ellentétben a megelőzésnek kiemelt szerepet kell tulajdonítani. A gyakorlat azt mutatja, hogy az erőszakos cselekedtek elkövetésére erőszakkal rávett vagy annak elkövetésére bátorítottak, valószínűleg újabb és újabb ilyen vagy hasonló bűncselekményeket követhetnek el. Ennek a tendenciának kell elejét venni a prevenció eszközökkel. A hadseregen belüli állomány összetételét is vizsgálni kell, mivel a FARDC-be sokan még fiatalon kerültek be, jelentős létszámban olyanok is, akik azt megelőzően még fiatalabban vagy még gyerekként valamelyik fegyveres csoporthoz tartoztak. Erre a generációra jellemző, hogy addigi életük során szinte folyamatosan olyan környezetben nevelkedtek, ahol az erőszak mindennapos volt. Elengedhetetlen az ilyen traumán és fejlődési szakaszon átesettek nevelésére, helyes irányba terelésére. Az ő számukra gyakorlatilag az erőszak mindennapos, nincs attól visszatartó erő és az erkölcsi önkontrol sem működik náluk. Amikor a nemzeti hadseregbeni morális helyzetről beszélünk, akkor ezekkel a tényezőkkel tisztában kell lenni.

Ez a poszttraumás stressz ismert más fejlett országokbeli hadseregekben is, csak annak kezelése között van óriási különbség. Amíg a fejlett országok politikája számol ezzel a tényezővel, addig a FARDC-ben ez nem bírt jelentőséggel. A vizsgált időszakban, de tudomásom szerint a mai napig is, egyedül a tábori lelkesítő teendőket ellátók foglalkoznak

³⁵⁶ La RDC S'engage á punir les auteurs de violences sexuelles 28 septembere 2009, www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.16.)

valamilyen szinten ezzel a jelenséggel, de az ő lehetőségeik is rendkívül korlátozottak. Az elkövetkezendő időszakok egyik fontos feladatát jelenti mind a hadseregnek, mind pedig a biztonsági szektor stabilizálásában érintett külföldi támogató szervezeteknek, ennek a problémának a helyén való kezelése.

A vizsgált időszakban, a civil-katonai kapcsolatokban és a civilek védelme terén a katonai műveletek során jelentős előrelépés nem történt. A hadsereg 2011-óta már rendelkezik egy ezt a területet szabályozó Civil katonai műveletek direktívával (Opérations militaires civils/OMC), valamint 2013-ban került kiadásra a civil-katonai együttműködést szabályozó doktrína (Doctrine sur la coopération civilo-militaire³⁵⁷). Az elmúlt évek során a hadsereg katonái nagy számban vettek részt OMC képzéseken, melyeket többek között az USA oktatói is vezettek más nemzetekkel és támogató szervekkel együtt. Az EUSEC RD Congo misszió tagjai is részt vettek ilyen képzések szervezésében. Ugyanakkor a hadsereg ilyen képzésben részesült és oktatói felkészültséggel rendelkező tisztjei csak kis számban álltak rendelkezésre, azok is meglehetősen mellőzöttek voltak a katonai felsővezetés részéről, ennek megfelelően a képzésre fordított pénzügyi támogatás is csekély volt. Az elkövetkezendő idők egyik kiemelt feladatát kell, hogy képezze ennek a területnek a fejlesztése és a megfelelő támogatás biztosítása az OMC tiszték számára. Ezen túl az OMC –nek megfelelő teret kell kapnia a műveleti tervezésben.

Az OMC tevékenységén túl, ami azért még nem tud óriási eredményeket felmutatni, számos katonai szervezet parancsnoka igyekszik a működési területén lévő civil lakossággal jó kapcsolat kiépítésére.³⁵⁸ Természetesen több jó példa is van a parancsnokok részéről. Számos parancsnok törekszik a civil lakosság védelme érdekében olyan intézkedéseket fogantatni a saját katonái irányában, amelyek jól szolgálják mind a civilek védelmét, mind pedig a csapatok megóvását. Ilyenek például az adott településen vagy a felelősségi területeken az éjszakai kijárási tilalom bevezetése, katonai rendőr járőrök működtetése, illetve gyakran megtiltják a katonáknak a civil lakossággal való elvegyülést. A civil közösségek részéről szintén történnek törekvések a jó kapcsolat kialakítására és fenntartására. Ennek egyik megvalósulási formája abban a bizottságban való civil katonai együttműködés, ami a helyi biztonsági kérdések kezelésével foglalkozik. A kialakuló gyakorlatra és jó példára a politikai környezet nem fordít kellő figyelmet, pedig jól szolgálhatná a politikai konszolidációt. Az az

³⁵⁷ Doctrine sur la coopération civilo-militaire: Nem nyilvános katonai okmány, az EUSEC RDC szakértői ismerték

³⁵⁸ Jó példa a civil-katonai jó kapcsolatokra Alphons Panzu ezredes, később a 10. katonai körzet törzsfőnöke, aki dandárparancsnokként gyümölcsöző és megfelelően rendezett, kiegyensúlyozott kapcsolatot ápolt a dandárja működési területén lévő civil lakossággal. Ez a kapcsolat tette lehetővé a katonacsaládok normalizált életvitelét. Panzu ezredessel személyes jó kapcsolatban voltam.

erőfeszítés, ami a katonai – civil kapcsolatokban érezhető, pozitívan hat a biztonsági szektor reformjára. Ez a kialakulófélben lévő szorosabb kapcsolat a katonákkal, lehetővé teszi, hogy a katonai szervezetek parancsnokai átérezzék a civil közösségeket érintő problémákat, segítsék azokat képzésekkel vagy közös rendezvényeken keresztül – közös misék, football mérkőzések – erősítsék a civil-katonai kapcsolatokat.³⁵⁹

A hadsereget érintően az illetmények és a szociális körülmények javításának a kérdéseit hosszú ideje nem kezelték kellő súllyal a politikai vezetés részéről, holott ez jelentősen befolyásolja a morális és fegyvelmi állapotot és ezeken túl hadsereg képességeit is. Ezeken a területeken belül egyik legnagyobb sikerként kell értékelni az Európai Unió EUSEC RD Congo missziója által végzett támogatói, szakértői munkát. Az EUSEC természetesen egy külön fejezetet kap a dolgozatomban, de tudni kell, hogy a fő feladatot már a kezdeti években is a parancsnoki és a pénzügyi/fizetési lánc szétválasztása képezte, ami sikerrel járt. A fizetési lánc felépítése és támogatása elvezetett oda, hogy a tanfolyamokon, illetve a hadsereg Adminisztrációs iskolájában felkészített tiszték az EUSEC felügyelete alatt stabilizálták a kifizetéseket, a havi illetmények kifizetése állandósult a katonai szervezeteknél. A fizetési rendszer megrövidítésével és stabilizálásával szoros összeköttetésben van az aktuális és pontos létszámok ismerete, annak érdekében, hogy a pénzek elsikkasztása megakadályozható legyen. Ennek érdekében végezte az EUSEC misszió, a hadsereg erre a feladatra felkészített katonáival szoros együttműködésben, a hadsereg tényleges létszámának összeírását, biometrikus azonosítását több hullámban. A bevallott létszámok és a valóság között ugyanis óriási szakadék tátongott, ami lehetőséget adott arra, hogy ezek a pénzek a vezetők zsebében kössenek ki. A több hullámban végrehajtott összeírás eredménye az lett, hogy mintegy 220.000 fantom katona került törlésre a rendszerből. Ennek megfelelően a hadsereg létszáma kb 120 és 130.000 fő körül stabilizálódott. A létszámok beazonosításával szinte egy időben kerültek kiosztásra a biometrikus adatrögzítésre és tárolásra alkalmas katonai igazolványok, amelyek világviszonylatban is korszerűek. Ez a két nagy volumenű kampány hozzájárult ahhoz, hogy a hadsereg e folyamatai transzparensbbé váltak. A létszámok folyamatos nyomkövetése támogatására került, ugyancsak az EUSEC-en keresztül az Európai Unió támogatásával kiépítésre egy informatikai hálózat a vezérkar és a katonai kerületek között. Sajnálatos módon az állandó laktanyák, bázisok hiányában a katonai kerületek és az alárendelt

³⁵⁹ I. m. Judith Verweijen, „In Search of an Army” 16-36 o.

alakulataik között ez az összeköttetés nem alakulhatott ki. Közöttük továbbra is a rádió vagy futár kapcsolat maradt fenn.

A fizetési rendszer reformjának következő lépése közvetlenül a bankokon keresztül való kifizetés rendszerének bevezetése volt.³⁶⁰ Az elgondolás természetesen nagyban hozzájárult a korrupció megakadályozásához, azonban az országban működő aránylag fejletlen infrastruktúrával rendelkező bankrendszer sok nehézséggel küzdött. A nagyobb településeken ez a típusú fizetés megoldható volt, de továbbra is gondot jelentett ezen a rendszeren keresztül fizetni az elszigetelt helyeken állomásozó katonákat. Ebben az egyébként helyes elgondolásban is volt néhány csavar, mert a fizetésben résztvevő bankok szigorúan politikai döntés eredményeként kerültek kiválasztásra. A kiterjedt banki struktúra hiányaként a fizetések elhúzódtak, hiszen a távolabbi helyekről be kellett szállítani a katonákat az legközelebbi bankfiókokhoz, ami az úthálózat és a rendelkezésre álló technikai eszközök, sokszor az üzemanyag hiánya miatt számtalan nehézségbe ütközött. Ezeken túl természetesen az is akadályként jelentkezett, ha a műveletek közben kellett volna a bankokhoz eljutni annak érdekében, hogy a katonák hozzájussanak az egyébként sem nagy összeget képező, de létfontosságú illetményeikhez.

Megállapítható, hogy a feltételek hiányában ez az egyébként jó kezdeményezés még nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A fizetések rendszeressé tétele érdekében történt erőfeszítések ugyan jelentősen javítottak a korábbi áldatlan állapotokon, de az illetmények növekedésében nem volt jelentős változás. Ez a tény viszont konzerválta azt a jelenséget, hogy a katonák más forrásokból voltak kénytelenek pótolni a hiányzó részt. Ezért aztán a korábban már tárgyalt, a katonák által folytatott más legális, de sokkal inkább illegális tevékenységek tovább folytatódtak. Amennyiben a katona elszeparált helyzetben volt a családjától, például a műveletek alatt, továbbra is gondot jelentett, hogyan jusson el a család fenntartására szánt összeg a családokhoz. A fizetési rendszer ugyanis nem tette lehetővé, hogy két vonalon történjen a kifizetés. Ezzel együtt járt az a korábbi jelenség is, hogy a családok szinte együtt mozogtak a férjeikkel, ami a műveletek során nem éppen ajánlatos.

Az illetmények kis mértékben változtak ugyan, de ez vásárlóértékben nem jelentett érezhető javulást. Emiatt, igaz, hogy a katonák más irányú keresetkiegészítése nem volt kívánatos, de a politika által meghirdetett „zéró tolerancia” ezekkel szemben nem jelentett hatékony visszatartó erőt. A kormány meghatározta ugyan azokat a tevékenységeket, amelyek a

³⁶⁰ Kibonge Munene: L'impact de la bancarisation des salaires des agents de l'état dans la diminution des dépenses publiques. Cas des forces armées congolaises, cas de la garnison de Bukavu de 2011 à 2013. www.memoireonline.com (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

hadseregen belül engedélyezett voltak, mégis sok esetben maradt oka a lakosság és a katonák közötti ellentétnek, amikor a katonák részéről tovább folytak a már korábban említett illegális adóztatások, útzárak és útvámok. Ennek kiküszöbölésére, számos program indult be a hadseregen belül, amelyek a családok életkörülményeinek javítását szolgálták. Az állandó bázisok körül indultak be mezőgazdasági projektek, amelyek az önellátást segítették elő a katonacsaládok részére, de ezekből a bázisokból kevés állt rendelkezésre.³⁶¹

A fizetésen kívül és a katonák élelmezési ellátmánya kulcseleme volt a hadsereg katonái morális állapotának, „jólétének”. Azért teszem ezt idézőjelbe, mert a jólét fogalmának tartalma egy kongói számára és a mi elképzelésünk rendkívül messze állnak egymástól. Tudni kell, hogy a katonák központi élelmezési ellátmányban részesültek, kemelten a műveletek során, de ezek a pénzek továbbra is a hadsereg kizárólagos kezelésében és ellenőrzése alatt álltak, tehát amennyiben az illetmények bizonyos szinten az EUSEC misszió látókörében és ellenőrzése alatt voltak is, maradt lehetőség a pénzekkel való játékra. Ez kiemelten a természetbeni ellátmányok területén valósulhatott meg. Ezeken a területeken kívül azonban feltételezhetnénk, hogy további gondoskodási területeknek is érinteni kellene a katonákat. Ezek az egészségügyi ellátás, a fizetett szabadság, a nyugellátás, a szállítás vagy a szállítás díjának visszatérítése áthelyezésekkor vagy a műveletek alkalmával. Ezek korábban nem, vagy csak rendkívül korlátozottan álltak rendelkezésre. A kormány tett ugyan erőfeszítéseket a katonák és családjai életminőségének javítására, de ezek csak kis mértékben okoztak érezhető változásokat. A katonák jogállását szabályozó 13/005-ös 2013. január 15-én kihirdetett törvény már szabályozza ezt a területet, de még mindig éles határokkal különbözteti meg a tiszteket az egyszerű katonához képest. A törvény hatályba léptetése azonban jelentős pénzüsszegeket követel, amelynek a megtatalálása a klótségtetésben gondokat okozhat.

A közel két évtizede leállt katonai képzések és a felkészítések fontosságát a vezetés korán felismerte, de anyagi források és a rendelkezésre álló szakemberek hiányában ezeknek az újra beindítása késlekedett, de mégis érzékelhető volt a változás. Meglehetősen gyorsan, két évvel a 2006-os választásokat követően megnyitotta kapuit a Műszaki iskola (École de génie) 2008 októberében, majd ezt követően a 2011 októberében a Tiszti iskola (École de formation de officiers) Kanangában, majd 2012 szeptemberében az adminisztrációs képzés (École

³⁶¹ Désiré Bigega, „Nord-kivu: les militaires se nourrissent dans leurs propres champs” Syfia Grands Lacs, 2012. április 06. Hasonló projektek valósultak meg a tevékenységi területemhez tartozó Dél-Kivu tartomány bázisain is, amelyekhez az EUSEC tartományi szakértői csoportja szervező munkájával tevékenyen hozzájárult. A csoport rendszeres kapcsolatot tartott fenn a tartományban fellelhető ENSZ szervezetek képviselőivel pl. FAO

d'administration) is megkezdődött³⁶². Ez a három iskola a tisztképzést szolgálta, de eközben az altisztképzés is beindult a kitonai bázison 2011 júniusában. A tiszti és az altiszti képzésre jelentkezők kiválasztásában az EUSEC misszió szakértői jelentős szerepet töltek be a felvételi folyamatok támogatásával és felügyeletével. A képzések újraindítása és a képzés feltételeinek kialakítása az EUSEC misszió programjának fontos részét képezte, tehát ebben a feladatban az Európai Unió vezető szerepet játszott, kiemelten az oktatás infrastrukturális feltételeinek megteremtésében. A képzések oktatói állományát már a kétoldalú kapcsolatok keretében biztosították. Ez két módon valósult meg. Egyrészt a kongói tisztek felkészítése útján, másrészt az együttműködő országokból érkező oktatókkal, kiképzőkkel.

A csapatok felkészítése és kiképzése ugyancsak a bilaterális kapcsolatok útján került megszervezésre. Öt különleges rendeltetésű zászlóaljat készítettek fel belga, amerikai és dél-afrikai kiképzők Kinduban, Kisanganiban és a murai bázisokon. Azokban a tartományokban, ahol az ENSZ dandárjai állomásoztak, ott azok is vállaltak egy kis részt a csapatok felkészítéséből, de ez a szerep számukra nem képezte a tevékenységük fő irányát. Meg kell jegyezni azonban, hogy ezek a frissen felkészített zászlóaljak nem vállaltak jelentős szerepet a fegyveres konfliktusok kezelésében, jó példa erre az M23 elleni műveletek időszaka.

A képzések fenntarthatóságának és a már újra indított katonai képző intézmények fennmaradásának kérdése kiemelt fontosságú, hiszen amíg az EUSEC misszió működött addig szavatolta az iskolák működését, az infrastrukturális feltételeinek biztosításával. Elengedhetetlen a kormányzat eltökéltsége a katonai képzések szükségességét illetően és emellett az intézmények fenntartásáról való gondoskodás.

3.9. Részösszegzés

A fejezet bevezetőjében rögzítésre került, hogy valószínűleg a kongói kormányzat, de a vele szorosán együttműködő nemzetközi partnerek sem gondolták át teljes mélységéig és kellő alaposággal a keleti országrészben kialakult aggasztó és rendkívül instabil biztonsági helyzetet vagy, ha ez mégis megtörtént, akkor a helyzet értékelését követő globális stratégia kidolgozása szenvedett hiányosságokat a megoldásokat illetően. Az ország keleti területeit jellemző biztonsági helyzet értékelése során nem alakult ki olyan egységes álláspont, amelynek vonalán haladva ki lehetett volna dolgozni egy megnyugtató megoldási koncepciót, majd azt követően konkrét tervet. Itt ugyanis nem csupán a fegyveres csoportok okozta

³⁶² Az EUSEC misszió tevékenyen részt vett a katonai iskolák infrastrukturális előkészítésében, valamint a beiskolázásokat megelőző felmérésekben, mind a tiszti, mind az altiszti állományt érintően.

biztonsági helyzet romlás kérdését kellett volna megoldani, hanem sok egyéb más tényező is közrejátszott.

A kialakult etnikai konfliktusok nagy részében, amelyek sok esetben fegyveres konfliktusig jutottak el, jelentős szerepet játszott a földtulajdon kérdése, és bármilyen furcsának is tűnik ez az ország méreteire gondolva, ebben a két legkisebb tartományban, Észak- és Dél-Kivuban ez kiemelt jelentőséggel bírt és bír még ma is.

E mellett a hivatalos állami és a vele párhuzamosan működő hagyományos helyi kormányzás szabályozása sem hozta meg a hozzá fűzött reményeket, számtalan ponton ütközött a kettő. Ezen túl számos alkalommal képezte alapját a vitáknak az egyes helyi törzsek és az úgynevezett betelepültek között. Az ENSZ ajánlásai ugyan adtak bizonyos irányvonalat a megnyugtató rendezés irányába, de mint oly sokszor a kongói vezetés ezeket is bizonyos fenntartással kezelte.

Rendkívül fontos kérdésként merült fel a demobilizáció és az azzal szoros összefüggésben lévő lefegyverzés, hiszem az a rengeteg, főként kézfegyver, amely az országban előtalálható folyamatos utánpótlást és ezzel egy végeláthatatlan folyamatot tesz lehetővé az újabb fegyveres csoportok létrejöttéhez. A demobilizáció szoros összefüggésben van az integrációval, hiszen a kongói kormányzat szinte ezt látta egyetlen esélynek a biztonsági helyzet javításának. A gyakorlat sajnos ezt nem igazolta vissza, hiszen az etnikai ellentétek nem szűntek meg, hanem a hadseregen belül váltak szinte kezelhetetlenné. Gondolok itt a CNDP integrálására. A kormány gyakorlatilag azért nem tudott más lehetőségekben gondolkodni a fegyveres csoportok elszámolásában, mint a hadsereg, mivel a civil élet területén hiányoztak azok a projektek és lehetőségek, amelyek inkább a normális civil élet irányába terelték volna a volt harcosokat. Emellett a korábbi és az időközben elkövetett bűnök sem kerültek kellő súllyal elbírálásra. A korábbi harci cselekmények során elkövetett bűnök büntetlenül maradtak, ezzel lehetőséget adva az újabbak elkövetésének, amelyek ugyancsak nem jártak retorziókkal.

A hadsereg reformja elengedhetetlennek bizonyult, hiszen a politikai vezetés által megfogalmazott követelményeknek csak úgy tud valamilyen módon eleget tenni a hadsereg, hogyha egy mélyről induló átszervezésen megy keresztül. Ehhez alapvető feltétel a katonák státuszának rendezése, amire megszületett a törvény, de emellett rendezni kell a szociális oldalon felvetődő, régóta szőnyeg alá söpört problémákat is, mint a fizetések rendezése és a

lakhatás megoldása.³⁶³ Mindezek olyan tényezők, amelyek rendkívüli prioritással bírnak annak érdekében, hogy a katonák és a civil társadalom közötti kapcsolat is rendeződhessen. Végül, de ugyancsak kiemelt tényező a szakmailag felkészült katonai vezetők és a kiképzett katonák megléte, amely alapja a stabil, megbízhatóan vezetett hadseregnek. Ennek feltételeként jelentkezik a több mint 20 éve megszakadt katonai képzés újra indítása, melyben kiemelt szerepet játszott az Európai Unió kongói missziója, az EUSEC RD Congo. A misszió munkájának eredményeként megteremtődtek az újraindítás infrastruktúrális feltételei.

³⁶³ Loi portant statu du militaire des Forces armées de la République Démocratique du Congo: <http://desc-wondo.org> (Letöltés ideje: 2021. 06.12.)

4. FEJEZET

VÁLSÁGKEZELÉS

AZ ENSZ GYAKORLATA

ÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KÜLPOLITIKÁJA AZ AFRIKAI

DEMOKRATIKUS KORMÁNYZÁS MEGTEREMTÉSÉBEN

Azt megelőzően, hogy az Európai Unió Afrika irányában folytatott külpolitikájára rátérek, mindenképpen szólni kell a válságkezelés általános feladatrendszerével, dinamikájával és a szabályozásával összefüggő kérdésekről. Mindezt kiegészítve az ENSZ ebben elfoglalt vezető szerepével, illetve egy rövid áttekintéssel az afrikai válságkezelésének sajátosságaival.

Az afrikai országok demokratizációs folyamatainak és a „jó kormányzás” (*bon gouvernance*) támogatása évek óta az EU prioritásai közé tartozik.³⁶⁴ Ez utóbbi egyaránt fontos szerepet játszik a legtöbb európai jogi intézmény tevékenységében és az EU-Afrika partneri programjaiban. Amennyiben megvizsgáljuk a Szaharától délre fekvő országokat, megállapíthatjuk, hogy az eddig elért eredmények meglehetősen vegyesek. A Mo Ibrahim Alapítvány³⁶⁵ szerint, amely minden évben publikálja az afrikai országok kormányzása megítélésének eredményeit, megerősítést nyer, hogy 2010-ben (és az óta is) a „demokratikus kormányzás”, mint olyan, több országban is jelentős visszaesést mutat, ugyanakkor furcsa módon fejlődés tapasztalható a szociális és a gazdasági területeken.

Több magyarázat is létezik a demokratizáció retorikája és a valóságban végbemenő kormányzati folyamatok közötti eltérések viszonyában. Ezek sorában ki kell emelni az afrikai országok belső, hosszú ideje elhúzódó problémáit, mint például a fegyveres konfliktusok, konfliktusgócok, a politikai krízis helyzetek, az egyre növekvő korrupció és az állandósult, rendkívüli méreteket öltő szegénységet. Az előbbieken felsorolt problémás területek szoros

³⁶⁴ Ez a fejezet Nagy Sándor: Az EU külpolitikája és az afrikai demokratikus kormányzás összefüggései, Honvédségi Szemle 144. évfolyam 2016/2. szám 23-35. oldalán megjelent tanulmány felhasználásával készült. A tanulmány átdolgozott formában megjelent „A hadtudomány és a XXI. század című tanulmánykötetben” is (ISSN 2498-5228) annak a 199-226. oldalain. Mindkét anyag alapjait a tanulmányban pontosan megjelölt francia nyelvű szakirodalmak képezik, a szerző saját fordításában.

³⁶⁵ Mo Ibrahim alapítvány: Dr Mo Ibrahim szudáni üzletember 2006-ban hozta létre az alapítványt. 2007-től kezdve évente hozza nyilvánosságra a szakértői bizottság által, több mint 100 kritérium szerinti besorolást az afrikai vezetők tevékenységét és a demokratikus kormányzást illetően.

Mo Ibrahim Foundation/Home www.moibrahimfoundation.org (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

összefüggésben vannak az egyre erősödő, Európa felé irányuló migrációval, a kontinens elhagyásával a jobb élet reményében. Sok helyütt az élhető Afrika reménye egyre inkább elvész.

Nagy jelentőséggel bírnak a hatékonyság szempontjából a politikai együttműködés során jelentkező ellentmondások, a hosszú ideje megoldásra váró problémák, ideértve nem csupán az afrikaiakat, hanem az európai részről jelentkezőket is. Mindezek megnehezítik az elvek gyakorlatba való hatékony átültetését és az eredményes, hatékony partneri viszonyt. Ugyanakkor megállapíthatjuk, hogy az afrikai demokratikus kormányzás politikai támogatásának és főként megvalósításának elengedhetetlen feltétele a partnerség mindkét oldalának hatékony működése.

Az európai külpolitika megerősítése kapcsán kialakult vitában az afrikai demokratizációs folyamatok és a demokratikus kormányzás támogatásában, a hatékony segítségnyújtás érdekében elengedhetetlen tisztában lenni, hogy milyen kihívásokkal kell szembenézni, valamint milyen lehetőségek adódnak a közös munka során. Ennek érdekében szükségeszerű a múlt tapasztalatainak feldolgozása egy, az eddiginél hatékonyabb politika létrehozásához. Vizsgálatom tárgyát képezi többek között a Lisszaboni Szerződés (2009), az Európai Külügyi Szolgálat megalakításának hatása (Service Européen pour l'Action extérieure, SEAE, 2010) az EU és az afrikai országok kapcsolatában.

Az értekezés ugyan egy országra, a Kongói Demokratikus Köztársaságra, annak is kiemelten a keleti részén hosszú ideje húzódo fegyveres konfliktusokra és etnikai alapú törzsi ellentétekre koncentrál, de e problémák történetének vizsgálata, azok megértése és a rendezésre vonatkozó javaslatok megfogalmazása szoros összefüggésben van a demokratikus értékekkel, a Kabila vezette politika demokratikus vagy antidemokratikus jellegével. Ennek érdekében fontosnak tartom, hogy egy általános képet tudjak adni az EU-Afrika kapcsolatokról a demokrácia és a jó kormányzás témakörében, majd ez a későbbiek során felhasználható legyen a dolgozatom témája vizsgálatakor.

A téma feldolgozása során a már korábban megszületett alapvető szabályzók, intézmények, eszközök vizsgálatára koncentráltam. Azokra, amelyek meghatározzák az európai külpolitikát az Afrikával, kiemelten a szubszaharai régió országaival való partneri viszonyban.

Ezek után rávilágítok, melyek azok a belső akadályok, amelyek az afrikai partnerországokban jelentkező megnehezítik, és rendkívül komplexé teszik a politikai, adminisztratív és szervezeti reformjuk hatékony európai támogatását.

Végül olyan stratégiai opciókat vázolok, amelyek segítségével szolgálhatnak az eddigi politikai ellenmondások feloldásához és a nehézségek leküzdéséhez, valamint eredményesebbé tehetik

az EU-Afrika kapcsolatát a demokrácia támogatásában. Az EU ilyen irányú tevékenységének jobb megértéséhez elengedhetetlen a konfliktusok megelőzésének, illetve a konkrét válságkezelésnek az elméleti, történeti ismerete, amelyhez az ENSZ gyakorlata a kiindulási alap.

4.1.Válságkezelés

4.1.1. A kollektív biztonság kérdése: a Nemzetek Szövetsége, az Egyesült Nemzetek Szervezete

A kollektív biztonság kérdése a 20. század elején került napirendre. A nagyhatalmak, de más országok is szükségét érezték egy olyan nemzetközi szervezetnek, amely véget vetve az ellenségeskedésnek, békés viszonyokat teremtené a fejlődéshez. Ennek a jövőbeli szervezetnek a megalakítása már az első világháború idején elkezdődött. Woodrow Wilson³⁶⁶ elnök liberális és idealista alapokra támaszkodva nagymértékben hozzájárult az első kollektív biztonsági intézmény létrejöttéhez. S megfogalmazta azt a 14 alapelvet, amelyek a háborút követő béke alapjait jelenthették. Ebben a fő gondolata az volt, „hogy külön megállapodásokkal a nemzetek általános szövetségét kell megszervezni, amely kollektív garanciával biztosítsa a nagy és a kis államok politikai és területi függetlenségét”.³⁶⁷ Az első világháború okán viszont ezek az alapelvek, amikor a Nemzetek Szövetsége³⁶⁸ Alapokmánya³⁶⁹ (1919) végül aláírásra került, jelentősen módosult. Ennek oka abban rejlett, hogy az Okmány már inkább a világháborúban győztes hatalmak pozícióinak erősítését és annak megtartását szolgálta. A megszületett dokumentum ugyan nem zárta ki a háború lehetőségét, de kötelezte az országokat a békés rendezés megkísérlésére, amire eszközként rendelkezésre állt a Választott Bíróság és a Nemzetek Szövetségének vizsgálata az adott kérdést illetően. A Népszövetség azonban nem töltötte be a hozzá fűzött reményeket.

³⁶⁶ Woodrow Wilson: Thomas Woodrow Wilson az Amerikai Egyesült Államok 28. elnöke volt. Skót-ír származású családban született. Tanárként kezdett dolgozni, majd a politika felé fordult. 1913–1921 között töltötte be az Egyesült Államok elnöki posztját. Munkásságáért 1919-ben Nobel-békedíjat kapott. www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.10.04.)

³⁶⁷ Gazdag Ferenc, Remek Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai, Dialóg Campus, 2018, 65.o.

³⁶⁸ Blahó András, Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, 2016 Prandler Árpád: II. A Nemzetek Szövetsége 45-55.o.

³⁶⁹ Nemzetek Szövetsége más néven: Népszövetség az ENSZ elődje, Woodrow Wilson amerikai elnök javaslatára alkotta meg a Nemzetek Szövetsége (Népszövetség) Egyezségokmányát, Az Okmány szerint a „Magas Szerződő Felek avégből, hogy a békét és biztonságot előmozdítsák... kötelezettséget vállalnak a háború elkerülésére,... nyílt becsületes nemzetközi összeköttetést tartanak fenn, ...a nemzetközi jog szabályait ezen túl a kormányok kölcsönös magatartásának valóságos zsinórmértékül határozottan elismerik, ...mindennemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes tiszteletben tartását biztosítják... <https://www.ogyk.hu/hu/blog/posts/100-eve-alakult-meg-a-nemzetek-szoevetsege> (Letöltés ideje: 2021.10.04.)

A Nemzetek Szövetsége sikertelenségét követően a második kísérlet, egy eredményesebb szervezet létrehozására, a kollektív biztonság érdekében, az Egyesült Nemzetek Szervezete³⁷⁰ megalakítása volt (1945). Ez az egyetlen olyan nemzetközi szervezet, amelyet a világ minden részén világszervezetként említenek. Az ENSZ több évtizedes története során, az Alapokmányában ugyan nem szerepel, mégis a békefenntartás vált meghatározó tevékenységgé a nemzetközi béke és a biztonság fenntartásában, még annak ellenére is, hogy ez nem mindig hozta meg a várt eredményt. A békefenntartás az évek során sok átalakuláson esett át, aminek köszönhetően mostanra a világban kialakult konfliktusok rendezésének komplex és sok résztvevő bevonásával járó, meghatározó tevékenységgé vált.

A szervezet megalakulásának körülményei, jellemzői bemutatása nem célja a disszertációnak, csupán annyiban érdekes néhány történelmi elem, amennyiben a válságkezelés mélyülésének igazolását szolgálja. Elsőként a témához kapcsolódó fogalmak rövid áttekintése szükséges, ezenbelül is a békefenntartás fogalma.

Egyik megfogalmazás szerint: *„a békefenntartás olyan műveletek széles skálája, amelyeket a nemzetközi közösség folytat az államokon belül és az államközi konfliktusok esetén, az ENSZ és más regionális biztonsági szervezetek illetékes szerveinek mandátuma alapján és felelőssége alatt.”*³⁷¹ A fogalom egy más értelmezés szerint: *„a békefenntartás az országok közötti vagy azon belüli ellenségeskedés megelőzése, mérséklése és befejezése nemzetközileg szervezett és irányított harmadik fél békés közvetítésével, nemzetközi katonai, rendőri és polgári erők felhasználásával a béke helyreállítása vagy fenntartása érdekében.”*³⁷²

Az ENSZ Alapokmánya foglalkozik a viszályok rendezésével, annak is a VI. és VII. fejezete. A konfliktusok megoldása több lépcsőben történhet. Elsőnek tekinthető, amikor felhívják az érdekelt felek figyelmét a kialakult helyzetre ideiglenesen hozott szabályzáshoz történő alkalmazkodásra. Második lépcső, amikor a Biztonsági Tanács (BT) határozatot ad ki arról, hogy milyen a fegyveres erők alkalmazásával nem járó szabályokon keresztül kíván érvényt szerezni a megszületett határozatnak. Ezen eszközök lehetnek a gazdasági kapcsolatok részleges vagy teljes felfüggesztése és a diplomáciai kapcsolatok megszakítása. Amennyiben a meghozott rendszabályok nem járnak eredménnyel, a BT dönthet a fegyveres erők alkalmazásáról. A légi, tengeri vagy szárazföldi műveletekben alkalmazott erők nagysága a kitűzött céltól függ.

³⁷⁰ Blahó András, Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, 2016 Erdős André, Prandler Árpád: IX. fejezet Az ENSZ működésének néhány alapvető kérdése 178-189.o.

³⁷¹ Gazdag Ferenc, Remek Éva i.m. 71.o.

³⁷² Gazdag Ferenc, Remek Éva i.m. 71. o.

A műveletekhez kapcsolódóan a szervezet Alapokmánya kötelezettségeket is meghatároz a tagállamok számára, miszerint a tagországok a BT felhívására rendelkezésre bocsájtják a tervezett műveletekhez szükséges fegyveres erőket. A katonai erőkön túl olyan kötelezettségnek is eleget tesznek, mint például a területükön való átvonulás biztosítása, amennyiben a művelet megkezdése ezt megkívánja.

A fogalmi kérdésen túl problémát vet fel a békeműveletek osztályozása is. Az ENSZ békefenntartás³⁷³ szempontjából a műveletek alapvetően négy, de egyes dokumentumok szerint öt generációs csoportba sorolhatók.³⁷⁴

A hidegháború évtizedei alatt a békeműveletek evolúcióját és a bekövetkezett változások jellemzőit elemző összefoglaló anyag nem született, bár szükség lett volna rá, hiszen az eljárás rendek változtatását a tapasztalatok elemzése nagyban segítette volna. A kétpólusú világrend felbomlását követően született meg az az anyag, ami ezt az űrt kitöltötte és megfogalmazta a jövőre vonatkozó irányokat. Mintegy hiánypótlásként jelent meg 1992-ben az akkori főtitkár Boutros Boutros-Ghali nagy jelentőségű írása az „Agenda for Peace”.³⁷⁵ A Békeprogramban a főtitkár elemezte a kialakult helyzetet, levonta az addigi békeműveletek tanulságait. Ezen túl megalkotott egy olyan lineáris modellt, ami leírja a műveletek egymás utáni fázisait, az abban végrehajtandó feladatokat a konfliktus életgörbéjének megfelelően. Boutros Boutros-Ghali négy egymást követő szakaszt különböztet meg: megelőző diplomácia, béketeremtés, békefenntartás, békeépítés.

A megelőző diplomácia fontosságát abban látta, hogy egy sikeres közvetítés, illetve tárgyalás(ok) eredményeként elkerülhető a konfliktus elmélyülése.

A béketeremtés fázisa ugyancsak a tárgyalásokkal kezdődik, de annak sikertelensége esetén a szemben álló felek között kialakult konfrontáció élesedésével fegyveres konfliktus robban ki. A békefenntartás komplex feladatainak megkezdéséhez szükséges fordulópontot a tűzszüneti megállapodás jelenti. Amennyiben a negyedik fázisba való áttérés feltételei megteremtődnek, megkezdődik a békeépítés, ami gyakorlatilag a polgárháború utáni állapotok rendezését jelenti, olyan struktúrák kialakításával, amelyek képesek a békés állapot megtartására és a konfliktus újbóli kirobbanásának megakadályozására.

Az elkészült dokumentumot számos bíráló érte, mert túl elméletinek tartották, főként amiatt, hogy a ciklusok a gyakorlatban nem különülnek el ilyen élesen egymástól. A főtitkár ennek

³⁷³ További részletek olvashatók Blahó András, Prandler Árpád: Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai Kiadó, 2016 Erdős André, Prandler Árpád: Az ENSZ békefenntartó tevékenysége 185-189.o.

³⁷⁴ További részleteket lásd In Gazdag Ferenc, Remek Éva i.m. 71. o.

³⁷⁵ Boutros Boutros-Ghali: Agenda for Peace <https://digitallibrary.un.org/record/145749> (Letöltés ideje: 2021.10.22.)

hatására 1995-ben kiegészítette az eredeti anyagot a műveletek hatékonysága növelése érdekében. Ebben egyik javaslata az volt, hogy a negyedik fázisban folyó békeépítést érintő döntéseket ne a BT, hanem a Közgyűlés vagy egyéb más ENSZ szervezetek legyenek.³⁷⁶ Ezen túl a kiegészítő anyagban új elemként megjelent a békekikényszerítés.

A békeműveleteit illetően a kilencvenes években egyre több kritikát kapott a világszervezet. Kiemelem a kritikát megfogalmazók közül Erskin Barton Childers³⁷⁷ nevét, aki a sikertelenséget négy területre vonatkoztatta el a megfelelő eszközök és a személyzet hiánya; az elvégzendő feladatok helytelen felmérése; a megkésett és rosszul időzített akciók; a missziók céljának és mandátumának helytelen meghatározása.

Childers felvetette, hogy a nagyhatalmi egyhangúság elve miatt gyakran cselekvésképtelen BT helyett a Közgyűlés kapjon nagyobb szerepet, valamint kiemelte a konfliktust követő feladatok jelentőségét. Az általa megfogalmazott kritika hatására Kofi Annan³⁷⁸ főtitkár kezdeményezte egy olyan jelentés kidolgozását, ami átfogó megoldásokat hozhat a békeműveleti tevékenységekben. Ezt a munkát Lakhdar Brahimi³⁷⁹ végezte el és munkája Brahimi jelentés címen ma is a legátfogóbb dokumentum ebben a kérdésben. A jelentés reálisabb elvárásokat fogalmazott meg a műveletekkel kapcsolatos, figyelembe vette a megváltozott szükségleteket és egyensúlyt talált a műveletek eddigi pozitív eredményei és hiányosságai között.

Brahimi a jelentésben kiemelte, hogy a mandátumban megfogalmazott feladatok illeszkedjenek a helyi viszonyokhoz és az előbb említett ROE szilárd alapokon álljon. Ez azért fontos, mert szerinte a fegyverhasználat nem csak önvédelemből jogszerű, hanem ki lehessen terjeszteni a lakosság védelme érdekében is. Kiemelte azt is, hogy a műveletek az 1990-es évektől alulfinanszírozottak, továbbá, hogy a prioritások meghatározására szükséges az adott terepen való felmérés. A jelentésben megjelenik az a javaslat is miszerint az ENSZ rendelkezzen olyan egy hónapos készenléti idővel bevethető katonai egységekkel, amelyek a BT döntését követően kirendelhetők az adott feladatra. Tudni kell azonban, hogy erre ő sem látott megfelelő politikai akaratot és az ehhez szükséges pénzügyi kereteket sem.

³⁷⁶ Igaz, hogy ez a javaslata támogatást nyert, mégis a döntés kétéves késéssel született meg és a gyakorlatban csak 2006-ban valósult meg a Békeépítő Bizottság megalakításával.

³⁷⁷ Paul Rouse: Childers, Erskine Barton, Dictionary of Irish Biography <https://www.dib.ie/biography/childers-erskine-barton-a1647> (Letöltés ideje: 2021.10.12.)

³⁷⁸ Kofi Annan: 1997-2006 között az ENSZ főtitkára <https://www.un.org/sg/en/content/kofi-annan> (Letöltés ideje: 2021.10.12.)

³⁷⁹ Lakhdar Brahimi: Volt algír külügyminiszter, a róla elnevezett bizottság vezetője. Biography & Facts | Britannica <https://www.britannica.com/biography/Lakhdar-Brahimi> (Letöltés ideje: 2021.10.12.)

A jelentés elfogadása után a világszervezeten belül megkezdődött egyfajta szervezeti átalakulás. 2007-ben létrehozták a Békefenntartó Műveletek Főosztályát (Department of Peacekeeping Operations), illetve a Műveleti Területeket Támogató Főosztályt (Department of Field Support). A jelentésben megfogalmazott javaslatok gyakorlatba való átültetése ugyan 1992-től elkezdődtek, de jelentős áttörést nem hoztak, illetve a rendelkezésre álló eszközök, erők is korlátozottak maradtak, annak ellenére, hogy a missziók száma egyre csak gyarapodott. A rendelkezésre álló erők korlátozottsága pedig szükségessé tette más nemzetközi szervezetek bevonását a válságkezelési folyamatokba.

A kétezres évek végén szükség volt a reformok elméleti keretei újra tárgyalni, ezen belül két anyag, 2008-ban a „Capston-doktrína”, majd 2009-ben az „Új Horizont” jelentés került elfogadásra. A „Capston-doktrína” főként stratégiai és műveleti kérdéseket tárgyal, kiemelten érinti az ENSZ békefenntartói tevékenységének alapelveit és céljait, ezért nevezik az „ENSZ békefenntartás metapolitikájának”³⁸⁰ A dokumentum sajátossága, hogy első, amely elemzi, és egyben értékeli a szervezet elmúlt 60 évét. Az egyre inkább jellemzővé váló többdimenziós műveletek kapcsán egy hármass feladatrendszer határoz meg, úgy, mint a biztos és stabil környezet megteremtését, a politikai folyamatok és a koherencia biztosítását.³⁸¹ A békeműveletek korábban már megismert három alapelvehez hozzáadta a legitimitás és a sikeresség alapelveit.

A 2009-ben kiadott Új Horizont-jelentés a békefenntartást a komplex politikai folyamat részeként tekinti, amely egységes missziótervezést és menedzsmentet igényel a világosan megfogalmazott és teljesíthető mandátum alapján. Megfogalmazza a különböző regionális szervezetekkel való, az eddigiektől szorosabb együttműködés szükségességét, az anyagi terhek igazságosabb elosztását, az egyes feladatokra kijelölt erők gyors telepítésének lehetőségét, valamint a civilek minél szélesebb körű védelmét. Az említett két dokumentum nem hozott áttörő változást a békeműveletek hatékonyságában. Ennek hatására 2014-ben az akkori főtitkár, Ban Ki-moon egy 16 tagú független szakértői bizottság létrehozásáról döntött, amelynek feladata volt, hogy az eszközök széles körét felhasználva meghatározzák a békeműveletek reformjainak irányát. A bizottság a High-Level Independent Panel on Peace Operations nevet kapta és az általuk elkészített jelentés a HIPPO jelentésként ismert. A 2015. június 16-án ismertté vált jelentés egy féléves munka eredménye volt, alapozva a mintegy 50 ország által összeállított 80 javaslatra, amely alapján a bizottság 14 területet érintően 43

³⁸⁰ Molnár Anna, Marsai Viktor, Wagner Péter (szerk.): Nemzetközi biztonsági szervezetek, Dialóg Campus Kiadó, 2019, Molnár Dóra: Az Egyesült Nemzetek Szervezete – kollektív biztonság 38.o.

³⁸¹ Uo.

javaslatot fogalmazott meg. Ezen túl 4 területen konkrétan megfogalmazta a változtatás elengedhetetlen voltát. Ezek a következők:

- A politika elsődlegessége: nem elegendők a katonai és más technikai eszközök, az ENSZ műveleteket a politikai megoldásoknak kell vezérelniük.
- Felelős műveletek: a missziókat a feladatot és a környezetet figyelembe véve kell meghatározni. A teljes feladatspektrum érdekében a békeműveletek terminológia (peace operations) használata a javasolt.
- Erősebb partnerség: az eddigieknél sokkal rugalmasabb globális és regionális rendszert szükséges felépíteni, amelyben az ENSZ-nek kiemelt szerepe van az egységes vízió meghatározásában és a feladatba résztvevő partnerek segítségével.
- Műveletorientált és emberközpontúság: szüksége van a szemlélet és a gyakorlat megváltoztatására az emberállomány megvédése érdekében.³⁸²

A szervezet megújulásának folyamatában az előzőkön túl, első alkalommal rendezték meg 107 tagországi vezérkari főnök részvételével az ENSZ vezérkari főnökök konferenciáját 2015. március 27-én. A megnyitón a főtitkár kihangsúlyozta az egységes akarat és fellépés szükségességét. A megbeszélésen szó esett a mandátumokról, a költséghatékonyság elősegítésének lehetőségeiről, a békefenntartásban részt vevő erők kiképzettségi szintjének és felszereléseikben tapasztalható hiányosságairól, valamint az eddigi missziók tapasztalatairól.

A világszervezet tisztában van a missziós tevékenységeivel kapcsolatosan, az elmúlt évtizedek alatt jelentkező problémáival. Tett is erőfeszítéseket a megújulásra, a problémák megoldására, de áttörő eredmények nem születtek. Az egyre bonyolultabbá váló biztonsági környezetben egyre több misszióban, egyre nagyobb létszámban vesznek részt békefenntartók, azonban sok esetben a komplex kihívásoknak nem képesek megfelelni. Mára az ENSZ válságkezelési tevékenysége a fő feladat, de az előzőek kapcsán az látszik, hogy ez a terület nehézségekkel küzd. A missziók közismertsége pedig komoly minősítő tényező, éppen ezért nem mindegy milyen vélemény alakul ki a szervezetet és annak munkáját illetően. Kiemelten igaz ez a sokszor kritikus véleményalkotás a műveletek területén élő lakosság részéről. Az elvárásoknak való megfelelés nehéz feladat elé állítja a kéksisakosokat, ahogyan ezt a kongói misszióm során is megtapasztaltam.

Még egy, napjainkat is meghatározó békeművelati újítás, António Guterres főtitkár által 2018-ban indított, Akció a Békefenntartásért kezdeményezés. Ennek célja a tagállami konzultációk előtérbe helyezése minden érdekelt fél részére. Továbbá e kezdeményezés

³⁸² Molnár Anna, Marsai Viktor, Wagner Péter (szerk.): Molnár Dóra: Az Egyesült Nemzetek Szervezete – kollektív biztonság 39. o.

részeként 2018 augusztusában az ENSZ kiadta az érintettekkel közösen kidolgozott *Nyilatkozat a közös kötelezettségvállalásról* című dokumentumot. Példának okáért a vállalatok között szerepelt, hogy különböző regionális és országos stratégiák kidolgozására kerül sor, illetve a politikai megoldások elsőbbséget élveznek, s egyben a politikai célok megvalósítását segítik maguk a műveletek is.³⁸³

Mindeközben az ENSZ, de a többi nemzetközi szervezet is küzd a békefenntartókkal szembeni bizalmatlanság³⁸⁴ kérdésével. A tagállamok ezért többek között elhatározták, hogy a jövőben az inkluzivitás jegyében bevonják a fogadó ország kormányát és lakosságát a műveletek végrehajtásába.

Összességében erősítik a különböző nemzetközi, regionális és szubregionális szervezetekkel (különösen az Európai Unióval és az Afrikai Unióval) való együttműködést, elsősorban helyszíni látogatások és konzultáció révén.³⁸⁵

Témám szempontjából lényeges szempont, hogy az ENSZ az afrikai válságkezelés hatékonyabb megoldása érdekében az érintett térségben a regionális biztonság helyes megszervezésére helyezi a hangsúlyt. Ez a törekvés Kongó esetében arra irányul, hogy a szomszédos országokkal – kiemelten a konfliktusban érintett Ruanda, Uganda, Burundi szomszédokkal – való együttműködés kiterjedjen a politikai, katonai, gazdasági és humanitárius párbeszédre egyaránt. A Biztonsági Tanács új utakat keres a Kongói Demokratikus Köztársaság stabilizálásában is annak érdekében, hogy az évek óta tartó békeműveleteket a katonai területről a politikai megoldások irányába terelje. A Biztonsági Tanács úgy értékelte a MONUSCO tevékenységét, hogy az nem volt képes kellően stabilizálni a keleti térséget. Következésképpen döntött, hogy a katonai erői létszámát folyamatosan csökkenteni kezdi. Ezt természetesen kellő óvatossággal kell kezelni, mivel a térségben lévő fegyveres csoportok továbbra is aktívak.

Félix Tshiekedi kongói elnök hivatalba kerülésétől kezdve arra törekedett, hogy normalizálja a hivatalos kapcsolatokat a keleti szomszédos országokkal. A fentebb említett három szomszédal új biztonsági megállapodásokat kíván kötni a kelet-kongói fegyveres csoportok visszaszorítása és a térség stabilizálása érdekében. Ezen túlmenően Tshiekedi elődjével, Joseph Kabilával ellentétben jelezte, hogy továbbra is számít az ENSZ erők jelenlétére és a

³⁸³ Declaration of Shared Commitments on UN Peacekeeping Operations. Elérhető: <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/a4p-declaration-en.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 09. 27.)

³⁸⁴Ennek a kérdésnek kiemelkedő képviselője az EBESZ. Lásd OSCE Permanent Council <https://www.osce.org/chairmanship/392174> (Letöltés ideje: 2021. 09.27.)

³⁸⁵ A4P: The Core Agenda for Peacekeeping. Elérhető: <https://www.un.org/en/A4P/> (Letöltés ideje: 2021. 09. 27.)

velük való együttműködésre. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a kongói vezetés törekvése összhangban van az ENSZ általi új megközelítéssel.³⁸⁶ Az ENSZ támogatja Tshisekedi elnök regionális diplomáciáját, hangsúlyt fektetve a szomszédos országokkal való politikai megbékélésre és a gazdasági integrációra, kiemelt figyelmet fordítva minden, a biztonság növelése érdekében tett lépésekre. Ennek a regionális politikának a sikere esetén megteremtődhet az esély egy ezidáig nem létező régiós biztonsági komplexum kialakulására, azonban az még nem tisztázódott, hogy melyik ország viheti ebben a vezető szerepet, ki köré szerveződhet ez a biztonsági komplexum.

A következőkben az ENSZ alapelveket követő európai uniós gyakorlat bemutatására került sor.

4.2. Az Európai Unió rendelkezésére álló jogi eszközrendszer és az akciótervek

Az egyre súlyosbodó migráció kezelése körül meglehetősen nehezen kialakuló közös álláspont kapcsán megállapítható, hogy viszonylag széles eszközrendszer áll rendelkezésre az EU külpolitika számára az afrikai demokratizáció és kormányzás témakörében. Az afrikai demokratizáció kapcsán azonban meg kell jegyezni, hogy a kialakult elmélet számtalan hiányosságát bizonyítja a gyakorlat. A „Fekete Afrika” néven emlegetett országok reményvesztett polgárai még nem indultak meg tömegesen Európa felé, éppen ezért szükséges egyfajta előrelátás, miként lehet ezt a beláthatatlan következményekkel járó „népvándorlást” megakadályozni. Elengedhetetlen a közös és működőképes álláspont kialakítása. Az Európai Külügyi Szolgálat létrehozása jó lehetőséget kínál a közös akarat képviselésére a diplomáciában, de mint láthatjuk több esetben is, a tagországok nemzeti érdekei gátjaiként jelentkeznek a probléma egységes kezelésében.

A szabályozók megalkotása és az együttműködés irányvonalainak meghatározása már a 70-es években elkezdődött (Lomei Egyezmények³⁸⁷ 1975-től) majd a 2000-es évek elejétől ez a folyamat felerősödött. A demokratikus kormányzás, ezzel egyidejűleg a gazdasági fejlődés támogatása és a megfelelő biztonsági környezet megteremtése szoros összefüggésben van a migráció kérdésével. A következőkben a legjelentősebb, a nemzetközi diplomáciai

³⁸⁶ A New Approach for the UN to Stabilise the DR Congo <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/b148-new-approach-un-stabilise-dr-congo> (Letöltés ideje: 2021.10.22.)

³⁸⁷ Lomei egyezmények: 1975-ben az Európai Közösség első kibővítését követően létrejött az un. Loméi Konvenció. A loméi egyezményekben az EU egyoldalúan vámmentes kereskedelmet biztosított a fejlődő országok mezőgazdasági termékei számára. Az ACP országok (African, Caribbean and Pacific Countries) - Afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni térség országai, a Loméi Egyezmény részesei. http://www.mimi.hu/eu/lomei_egyezmeny.html (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

erőfeszítéseknek köszönhető szerződés és dokumentum kerül bemutatásra, amelyek az előbbi kérdés kezelésének lehetőségét is hivatottak megteremteni.

Az első ilyen a Cotonou-i Partnerségi Szerződés volt.³⁸⁸ Az EU és tagországai, valamint az ACP³⁸⁹ országok közötti megállapodás 2000. június 23-án került aláírásra, amelyben 20 évre előre határozták meg a partnerségi viszonyból eredő feladatokat. A szerződés meghatározza az Unió és az ACP tagországok közötti kereskedelmi kapcsolatok és az együttműködés fejlesztésének kereteit.

A Szerződés 9. cikkelye külön foglalkozik a partnerség három legfontosabb elemével úgy, mint „az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokrácia és a jogállam elvei”, ezeken felül negyedikként meghatároz még egy elemet, ami nem más, mint „a közügyek megfelelő kezelése”, ami alatt főként a súlyos afrikai (aktív és passzív) korrupció értendő. Ez a négy alapelem együttesen szolgál arra, hogy pozitívan inspirálja a tag- és partnerországok bel- és a nemzetközi politikáját. Ebben a perspektívában az EU-ACP partnerség aktívan támogathatja a demokratizációs folyamatokat, az emberi jogok fejlődését, a jogállamok stabilizálódását és a közügyek kezelését. A szerződés 2005-ben felülvizsgálatra került.³⁹⁰ Ami a pénzügyi oldalt illeti, az Európai Fejlesztési Alap finanszírozza a különböző területeken folyó nemzeti és régiós ötéves programokat.

A Közös Stratégia a 2007. december 08-09-e között Lisszabonban megrendezett 2. Afrika-EU csúcstalálkozón került elfogadásra, és többek között magába foglalja a demokratikus kormányzás és az emberi jogok kérdését, amelyek itt ismételten megjelennek az alapvető elvek között. A Stratégia megerősíti, hogy az Afrika-EU partnerség az említett két területen lehetővé teszi a kontinensek közötti globális dialógust és a különböző koncepciók mentén folyó kooperációt. Az érintett területek a következők: a lokális és régiós képességek megerősítése, az alapvető emberi jogok védelme, a demokrácia elvei, a jogállam kérdése, az igazságügyi rendszerhez való egyenlő hozzáférés, a természeti és ásványkincsek kezelése és védelme, a korrupció elleni harc, a közpénzek felelős kezelése, a szükséges

³⁸⁸ Cotonou-i Partneri Szerződés: [2000](#) júniusában írta alá [Benin](#) legnagyobb városában, [Cotonouban](#) 79 ACP ország és az Európai Unió akkori tizenöt tagállama. A megállapodás [2003](#)-ban lépett hatályba. Benin gazdasági fővárosa, egyben legnagyobb városa <https://www.lonelyplanet.com/west-africa> (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

³⁸⁹ ACP: Az ACP-országok (*African, Caribbean and Pacific*) az Európai Közösséggel, illetve annak utódjával, az Európai Unióval együttműködési megállapodást kötő harmadik világbeli országok csoportját jelentik. <http://www.acp.int/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

³⁹⁰ L'Accord de partenariat de Cotonou révisé le 25 juin 2005, http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/Cotonou_EN_2006_fr.pdf (Letöltés Ideje: 2021. 06.21.)

intézményrendszerek létrehozása, illetve a már létezők reformja, valamint a biztonsági szektor reformja.³⁹¹

A Csúcstalálkozón elfogadták azt az alapvető határozatot, ami lehetőséget teremt az új stratégiai partnerségi viszonyhoz szükséges eszközrendszer létrehozására, amely eredményesen hozzájárul az itt meghatározott közös stratégiai célok és az akcióterv megvalósításához. Meg kell azonban jegyezni, hogy a kezdeti ambíciókhoz képest csak meglehetősen csekély eredmény született meg, főként a demokratikus kormányzást illetően.³⁹²

A Közös Stratégia számos problémával szembesült, úgymint a közös politika tartalmának fokozatos felhígulása, az alapelvek jóváhagyására mindkét oldalról megnyilvánuló csekély szándék, a meglehetősen nehézkes intézményi struktúra és annak alacsony hatékonysága. A gyors sikerbe vetett remény azonban alábbhagyott. Meg kell jegyezni, hogy ezek az akadályozó tényezők korábban sem voltak ismeretlenek az afrikai országokkal való együttműködésben és sajnálatos módon ma sem azok. Ezek a tényezők szolgálhatnak magyarázatul a Közös Stratégia 2008-2010 közötti meglehetősen gyenge mérlegére.

A 2006 februárjában elfogadott úgynevezett Referenciadokumentum (Európai Fejlesztési Egyezmény)³⁹³ alapvető fontossággal bír, mivel elsőként azonosítja és határozza meg az EU és a tagországok közös céljait az együttműködés és a gazdaságfejlesztés területén. Megerősíti a közös értékeket, amelyeket az EU-nak elő kell segíteni a partnerországokkal való együttműködés során. Ezek között természetesen több is ismétlődik a már előzőekben megismertek közül, mint az „emberi jogok tiszteletben tartása, a béke, a demokrácia, a „*bon gouvernance*”, a jogállam, a szolidaritás és az igazságosság”.

Az Egyezményben az EU elkötelezte magát a pénzügyi támogatási források növelésére az államokat érintő támogatásokat illetően, valamint a koordináció területén önmaga hatékonysága növelésében. Megjegyzendő, hogy az EU a megnövelt támogatások mintegy felét az afrikai országoknak szánta.

Az Egyezményben aláhúzásra került, többször ismételve, hogy alapvető feladat az emberi jogok védelme, a demokratizálódási folyamat felgyorsítása, valamint a szegénység

³⁹¹ Le Partenariat stratégique Afrique – UE. Une stratégie commune Afrique - UE, Lisbonne, 9 décembre 2007. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/07/st16/st16344.fr07.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

³⁹² Uo.

³⁹³ « Déclaration conjointe du Conseil et des représentants des gouvernements des États membres réunis au sein du Conseil, du Parlement européen et de la Commission sur la politique de développement de l'Union européenne » intitulée « Le consensus européen », Journal Officiel de l'UE, C 46, 26 février 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2006%3A046%3ATOC> (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

csökkentése érdekében egy tartós fejlődési folyamat elindítása. A kormányzási stratégiák fejlesztése érdekében kiemelt figyelmet fordítanak az egyes partnerországok sajátosságaira a közös párbeszéden keresztül, valamint prioritásként kezelendő a korrupció ellenes harc, az állami szektor reformja, az igazságszolgáltatás reformja és annak mindenki számára való hozzáférhetősége területén.

Mérföldkőnek tekinthető a 2009. december 01-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés,³⁹⁴ többek között meghatározza az Unió közös külpolitikai céljait, mint a „demokrácia, jogállam, az alapvető általános és oszthatatlan emberi és szabadságjogok, az emberi méltóság tiszteletben tartása, az egyenlőség és a szolidaritás elvei, az ENSZ alapokmány elveinek tiszteletben tartása, és a nemzetközi jog”. Az európai külpolitika ezen irányvonalak mentén folyik a továbbiakban a fejlődést célzó együttműködések területét illetően. A legfőbb célkitűzés ezen a területen az afrikai szegénység csökkentése és végső soron annak felszámolása. Ez utóbbi cél meglehetősen illuzórikus a jelenlegi helyzetben, amikor sokkal inkább azt tapasztaljuk, hogy nő a szegénység Afrika szerte.

A fentiek megvalósulását segíti az Európai Parlament határozata 2009. október 22-én, amely többek között emlékeztet arra, hogy „igaz, hogy a demokratikus államok különbözőek lehetnek, mint ez az EU kereteiben is megvalósul, de ettől függetlenül a demokrácia maga egyetemes érték”. Ennek megfelelően az elvei és alapvető elemei változatlanok: az alapvető szabadság és emberi jogok tiszteletben tartása, jog a közügyek kezelésében való részvételhez, a választójog és a választhatóság joga a rendszeres és szabad választások során, a pluralista pártrendszer, a jogállam tiszteletben tartása, a független igazságszolgáltatás, a közügyek felelős és átlátható kezelése, a szabad és független média. A határozat aláhúzza, hogy a demokrácia nem exportálható és nem importálható.

A 2009 decemberében elfogadott dokumentumban meghatározták az EU akcióprogramját a demokráciaépítés támogatásában, annak érdekében, hogy megerősítsék az ezen a területen végzett tevékenységek hatékonyságát és azok következetességét. A Tanács az előzőekben említett demokrácia exportálása, importálása témakörben tett meghatározását kiegészítette azzal, hogy a demokrácia nem kényszeríthető rá senkire sem, valamint, hogy a Tanács továbbra is a tagországok fejlesztési stratégiája és programja mellett áll.

³⁹⁴ Lisszaboni szerződés: A Lisszaboni Szerződés az Európai Unió (EU) szerkezetének és működésének szükséges reformját hivatott biztosítani. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3Aai0033> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

Az EU a demokrácia támogatásában tovább folytatja erőfeszítéseit, segíti a kormányok, a parlamentek, az állami intézmények, a politikai szereplők, a civil szervezetek és minden egyéb érintett szereplő kapacitásainak megerősítését. Céljai között szerepel továbbra is a tartós fejlődéshez, az emberi jogok tiszteletben tartásához, a demokratikus kormányzáshoz, a biztonság megteremtéséhez és stabilizálásához, a szegénység csökkentéséhez és a nemek közötti egyenlőség megteremtéséhez való hatékony hozzájárulás.

A demokráciák támogatásában a Tanács a jövőben egy sokkal következetesebb és szélesebb körű megközelítést határozott meg, kiemelve, hogy az adott helyzetben a demokrácia támogatása egyre komplexebb feladatot jelent, több dimenziós megközelítést kíván, valamint sokkal hosszabb időtartamot igényel, mint azt korábban gondolták. Szükségesnek tartja továbbá, hogy a tervezett közös akciótervek koordinációja következetesen és tervezetten kerüljön végrehajtásra, bevonva a folyamatba az adott régióban működő civil és nem kormányzati szervezeteket is. Meg kell jegyezni, hogy az itt vázolt intézkedések többsége már a 2006-os hasonló anyagban is megtalálható volt.

2006-ban még egy másik, a Demokrácia és az Emberi Jogok Európai Eszköz elnevezésű program kis elindult, a nem EU tagállamok támogatására a demokráciaépítés és az emberi jogok érdekében. Mint már korábban, alapvető célok között itt is megjelenik az emberi és az alapvető szabadságjogok megerősítése. Emellett támogatja azokat a civil, regionális és nemzetközi szervezeteket, amelyek aktív szerepet vállalnak az emberi és szabadságjogok védelmében, a demokrácia és a jogállam építésében. Kiemelt jelentőségűnek tartja a demokratikus választások hitelességét és átláthatóságát, ennek érdekében például európai választási megfigyelők delegálásával segíti azokat. Példaként említhető a 2006-ban és 2011-ben a Kongói Demokratikus Köztársaságban végrehajtott EU misszió, aminek a célja a választások tisztaságának ellenőrzése volt.

A Cotonoui Egyezménytől eltérően, ami a bilaterális kapcsolatokra, szerződésekre helyezte a hangsúlyt, az IEDDH³⁹⁵ egy teljesen autonóm program, mivel „segítséget” nyújthat az érintett kormányokon túl más szervezeteknek is. A saját területét illetően minden szereplő élvezheti az EU támogatását, legyen az civil társadalmi, állami vagy magán nonprofit, régiós, illetve nemzetközi szervezet. Az erre a tevékenységre rendelkezésre álló pénzügyi keret 2007 és 2013 között meghaladta az egy milliárd eurót.

³⁹⁵ IEDDH (FR): 'Instrument européen pour la démocratie et les droits de l'homme.
https://ec.europa.eu/europeaid/1%E2%80%99instrument-europ%C3%A9en-pour-la-d%C3%A9mocratie-et-les-droits-de-l%E2%80%99homme-ieddh-%C3%A9aux-en-droits-partout-dans_fr (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

Az afrikai demokráciák támogatásában résztvevő szereplők számának megsokszorozódásának, amely egyre inkább erősödő tendenciát mutat, megvan a maga veszélye. Mi is lehet ez? Egyrészt a gyors politikai változások jelentősen lerövidítik az európai és afrikai résztvevők számára a programok megvalósításához ideálisan szükséges időt, ami viszont együtt jár a programok eredményes kivitelezése és azok fenntarthatósága veszélyével. Másrészt a szereplők nagy száma azt eredményezheti, hogy kialakulhat egy ellentmondásos helyzet, amelyben a sokszor eltérően értelmezett információk ellentmondásokhoz vezethetnek, így az eredetileg meghatározott célok sérülése következhet be. Ezen okok miatt szükségesnek látszik észszerúsíteni (csökkenteni) a folyamatokban résztvevő szereplők számát, pontosabban kell megfogalmazni az elérendő célokat és az ahhoz kapcsolódó elveket a demokratikus kormányzások támogatásában. Tehát ahelyett, hogy a jövőben egyre nagyobb számú új szervezet és a hozzájuk kapcsolódó akcióprogram jönne létre, inkább a meglévőket és a rendelkezésre álló képességeket kell hatékonyabban felhasználni a tervek megvalósítása során. Ehhez megfelelő alapokat biztosítanak a Cotonoui Egyezményben és a Közös EU–Afrika stratégiában foglaltak.

4.3. Az afrikai országok belső akadályai a demokratizációs folyamatokban

Nem szabad megfeledkezni az afrikai országok belső problémáiról, amelyek ugyancsak a demokratikus fejlődés gátjaiként jelentkeznek. Az akadályt jelentő tényező közül négy kerül kiemelésre, mivel ezek az összes többi tényezőre jelentős befolyással bírnak.³⁹⁶

Az első helyen álló akadály a politikai akarat hiánya a demokratikus fejlődésre. Ennek több oka lehet ugyan, de mindegyik erősen kötődik a vezető politikai erők hatalmának mentéséhez, a választások során felmerülő versenyhelyzettől való félelemhez, a diktatórikus hatalomgyakorláshoz, a hatalom helyi, vallási és törzsi hagyományokhoz kötődő vezetők ellenállásához. Például ezek a tényezők jelentik a nehézségeket a 2000-es évek elejétől Zimbabwe és az EU viszonyában. 2002. február 18-án az EU döntött a Cotonoui Egyezmény 96. cikkelye értelmében a konzultáció megszakításáról a zimbabwei vezetéssel és ezzel egyidejűleg felfüggesztette a korábbi pénzügyi támogatásokat is.³⁹⁷ Ugyanakkor az EU folytatta a civil társadalmi és a humanitárius tevékenységet végző szervezetek támogatását,

³⁹⁶ Pamphile Sebahara (chercheur de GRIP: La politique extérieure de l'Union européenne et la gouvernance démocratique en Afrique: défis et options 30 novembre 2010, Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité /GRIP www.grip.org (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

³⁹⁷ « Position commune du Conseil du 18 février 2002 concernant les mesures restrictives à l'encontre du Zimbabwe » (2002/145/PESC), Journal officiel des Communautés européennes, L 50, 21 février 2002. 25 http://www.transparency.org/regional_pages/afrika_middle_east/sub_saharan_afrika(Letöltés ideje: 2021.04.23.)

akik a jogállam helyreállításában és az alapvető emberi jogok biztosításában aktívan tevékenykedtek. Természetesen ez a döntés érezhető feszültséget okozott a nemzetközi kapcsolatokban.

Az állandósuló rossz kormányzati gyakorlatok több területen jelennek meg, mint például a korrupció, amely általános jelenség Afrikában, a közpénzek elsikkasztása, a tekintélyelvű és átláthatatlan vezetési gyakorlat a közügyekben, és bizonyos a hatalomhoz erősen kötődő civil szervezetek működésében. Megjegyzendő, hogy az előbb felsorolt jelenségek nem csupán az afrikai országokban léteznek, azonban itt a működőképes közigazgatás hiánya vagy annak gyengesége meglehetősen korlátozottan képes a szabályozás érvényre juttatására és az állampolgárokra gyakorolt negatív hatások csökkentésére.

Jogvédő nemzetközi szervezetek már korábban is kiemelték, hogy a szubszaharai országok legnagyobb kihívása a korrupció. Éppen emiatt a demokratikus kormányzás támogatása területén a működőképes közintézmények létrehozására és azok megerősítésére kell a hangsúlyt helyezni, mind helyi, mind pedig nemzeti szinten.

Az általános megállapítások szerint az afrikai kormányok nem teszik meg azokat az elengedhetetlenül szükséges és kellően hatékony intézkedéseket, erőfeszítéseket olyan beruházások fejlesztésére, amelyek megfelelő alapot adhatnának a humán, anyagi és pénzügyi szükségletek kielégítésére. Ezek viszont elengedhetetlenek ahhoz, hogy a demokratikus és átlátható kormányzás reformja megvalósulhasson. Ebben szerepet játszik egyrészt a nemzetközi támogatások elégtelensége (bár sokszor a statisztikákban megjelenő számok nem ezt támasztják alá), másrészt meghatározó jelentőséggel bír a nemzeti források mozgósításának, rendelkezésre állásának elégtelensége vagy hiánya is. Jelentős számban található olyan afrikai országokat, ahol a lakosság túlnyomó része egyáltalán nem fizet adót, annak megfizetése csak egy szűk vállalkozói rétegre terjed ki. A korrupcióból eredően viszont még ez a befizetési kötelezettség is könnyen kijátszható és főként azért, mert a már megtörtént befizetések ellenőrzése sem megbízható.

Amennyiben az európai és az afrikai partnerek tekintetében a megfelelő politikai akarat állna rendelkezésre, ez az előbbi két probléma megoldhatóvá válhatna. Egyik oldalról szükség lehet arra, hogy az EU tagországok a nemzetközi segítségnyújtásra szánt hozzájárulásukat az eddigiekhez képest megemeljék, másrészt, ha az afrikai országok mobilizálják, valamint a jelenleginél sokkal jobban kezelik a nemzeti erőforrásaikat. Ezek által ez a probléma kezelhetőbbé válna.

Igazán nehéz megérteni és elfogadni, hogy számos olajban és ritka, a nemzetközi piacon rendkívül keresett ásványkincsekben gazdag afrikai ország továbbra is külső segísége

szorul, nem képes a lakosság alapvető ellátását sem biztosítani, például az alapvető egészségügyi ellátást és az alapoktatást sem. A politikai dialógusnak az EU–Afrika stratégiai együttműködés során rövid időn belül erre is ki kell térnie.

A korábban említetteken túl a hosszú ideje tartó, szinte állandósult és egyre kiterjedtebb fegyveres konfliktusok az előző három elem közül a legsúlyosabban hatnak a társadalmi szereplőkre és a politikai, valamint az állami struktúrákra. A fegyveres konfliktusokkal sújtott vagy a politikailag instabil államok kategóriájába sorolt országok számára szinte megoldhatatlan feladat a demokratikus kormányzás és az ahhoz szükséges reformok végig vitele. Példa erre többek között, Elefántcsontpart, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Szudán, de a sor ezekkel sajnos nem ér véget.

Ez a terület lehet tehát az, amelyik a legtöbb kihívást tartalmazza a nemzeti és nemzetközi szereplők számára egyaránt a múlt tanúságainak levonásában egy új reményteljesebb jövő felé vezető úton. Az elképzelések szerint ezen a területen az Afrikai Unió szerepvállalását erősíteni, támogatni szükséges. Erre az utóbbi évek már valós és működő példákkal tudnak szolgálni. Egy jó példa lehet az AU által létrehozott több nemzetiségű dandár, amely az ENSZ kongói MONUSCO missziója keretein belül hatékonyan részt vett a kelet-kongói fegyveres konfliktusok felszámolásában.

4.4. Az EU–Afrika partnerség jövője

Az afrikai demokratizáció és a demokratikus kormányzás folyamataiban nyújtott EU támogatások vizsgálatát követően számos fontos elemet határozhatunk meg, amelyek befolyásolhatják az e területen folytatott politika hitelességét és az akcióprogramok végrehajtásának hatékonyságát.

Ezek a következők lehetnek: a demokrácia támogatására irányuló politika céljait, eszközeit támogató intézmények, szervezetek (kiemelten a nem kormányzati és multinacionális szervezetek) elterjedése. A demokratikus kormányzás értékei és az EU tagországok nemzeti gazdasági, biztonsági és geostratégiai érdekei között fennálló konfliktusos állapot. továbbá az afrikai országok belső politikai, gazdasági, biztonsági és társadalmi problémái.

A felvázolt problémáktól függetlenül a jelenlegi politika fejlesztésének lehetősége és főként a gyakorlatban való eredményes átültetésének feltételei jórészt biztosítottak.

A demokratikus kormányzás megteremtésében, támogatásában résztvevő partnerek lehetőségei négy területen érvényesülnek, amelyek az alábbiakban részletezésre kerülnek.

Megismerni a demokratizáció és a „jó kormányzás” politikájának természetét az afrikai partnerországokban azt jelenti, hogy túl kell lépni az egyszerű technikai vagy pénzügyi beavatkozások szintjén, amelyekre korábban a fő hangsúly helyeződött. Ebben az új perspektívában a politikai dialógus során és a közös célok megfogalmazásában elengedhetetlen újra értékelni a múlt tapasztalatait.³⁹⁸ A rendszeres politikai dialógusokon keresztül a technikai és pénzügyi támogatások hatékony koordinációja kedvező lehetőséget teremthet a demokratizációs folyamatok megerősítésére. Mindezek mellett természetesen figyelembe kell venni a már meglévő, létező értékeket, a helyi realitásokat és a sokszor rendkívül bonyolult és összetett helyzetben lévő régiókat.

Fokozott figyelemmel kísérni az Afrikai Unió által irányított regionális szervezetek racionalizációs folyamatait. A régiós integrációk során és a kormányzatok megerősítésében az Afrikai Uniónak kell játszania a katalizátor szerepet. Erre a feladatra egyébként az Afrikai Unió már rendelkezik az alapvető kapacitásokkal, de azok fenntartásához és fejlesztéséhez továbbra is szükség van az EU támogatására. Az elmúlt évek tapasztalatai szerint egyre dinamikusabban működő regionális szervezetek képesek hatékonyan támogatni a politikai és szervezeti reformokat. Képesek olyan kedvező hatású környezet kialakítására, ami keretet és lehetőséget teremthet a dialógusnak, a tapasztalatok átadásának az állam, a civil társadalom és a nemzetközi partnerek között.

Az Afrikai Unió egyaránt képes a gyakori etnikai és régiós, sok esetben fegyveres konfliktusig eldurvuló nézeteltérések rendezésében való hatékony közreműködésre a Szaharától délre fekvő országokban. Ezt a kelet-kongói fegyveres konfliktusok rendezési terve szerint, az ENSZ/MONUSCO misszió égisze alatt létrehozott és jó eredményeket produkáló többnemzetiségű dandár példája jól bizonyítja.

Meg kell erősíteni a regionális és pán-afrikai szervezetek partnerségi viszonyát a demokratizációs folyamatokban. A 2000-es évek elejétől kezdve már számos kollektív és magán kezdeményezés látott napvilágot, amelyek a demokratikus kormányzás segítségét és a szociális/gazdasági fejlődés támogatását tűzték ki céljukként. Tehát a jelenlegi helyzetben nem az újabbnál újabb szervezetek létrehozása a cél, hanem sokkal inkább a meglévők megerősítése, hatékonyságuk növelése.

Hozzá kell járulni a regionális és pán-afrikai szervezetek hatékony gyakorlati munkájához a demokratikus kormányzás terén. Regionális szervezetek, illetve kiemelten az Afrikai Unió

³⁹⁸ Pamphile Sebahara, *La coopération politique entre l'UE et les États ACP. Politiques et pratiques sous les 4 Conventions de Lomé (1975- 1998)*. Maastricht: ECDPM, « Document de réflexion n° 7 », 1999. www.archive.grip.org (Letöltés ideje: 2021.05.21)

rendelkezik már olyan jogi felhatalmazással, ami keretet ad a célok és az azok megvalósításához szükséges út meghatározásához.

A fentiekben leírtak egyrésze valamilyen formában már létezik, néhány példát megemlíthetünk:

- Az Afrikai Unió 2000-es Alapokmánya;
- Az Afrikai Unió 2003-as Egyezménye a korrupció ellenes harcra és a megelőzésre;
- Az Afrikai Unió 2007-ben elfogadott Chartája a demokrácia, a választások és a kormányzás témakörében;
- A Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségének (*ECOWAS*) eljárási rendje a demokrácia és a demokratikus kormányzás érdekében, 2001;
- A Nagy tavak térségi régió nemzetközi konferenciája, (*Conférence internationale sur la région des Grands Lacs*) 2006;
- Az Új partnerség az afrikai fejlődésért, (*The New Partnership for Africa's Development, NEPAD*³⁹⁹)
- Az Afrikai Unió tagországai által elfogadott szakértői értékelő eljárások rendszere (*Mécanisme africain d'évaluation par les pairs, MAEP*⁴⁰⁰) a kormányzati eljárásokat illetően, 2002.

Mindemellett nem feledkezhetünk el az afrikai demokratikus kormányzás érdekében folyó EU és a tagországok általi támogatás fejlesztésének lehetséges területeiről. A példák önmagukért beszélnek:

Az eszközök racionalizálása a demokrácia és a kormányzás támogatása céljainak és politikájának pontos megfogalmazása lehetővé teszi az Európai Unió intézményei számára, hogy az előzőeknél nagyobb hangsúlyt fektessenek a konkrét programok beindítására és azok folyamatos nyomon követésére. A pénzügyi intézmények 2007-es racionalizációja erre jó példa, melynek során létrehozták a Fejlesztési Együttműködés Finanszírozási Eszközöket (*Instrument de financier de la coopération au développement, ICD*)⁴⁰¹ a fejlesztési programok kezelésére.

³⁹⁹ NEPAD: The New Partnership for Africa's Development (NEPAD), az Afrikai Unió stratégiája a pá-afrikai szociális és gazdasági fejlődés érdekében. www.nepad.org/ (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

⁴⁰⁰ MAEP: Értékelési mechanizmus (*Mécanisme africain d'évaluation par les Pairs*) FR az AU partnerországok által elfogadott és alkalmazott értékelési rendszer a kormányzati mechanizmusok megerősítése érdekében. www.nepad.org/fr/economicandcorporategovernance/m%C3%A9canisme-africain-d%E2%80%99evaluation-par-les-pairs-maep (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

⁴⁰¹ ICD: Fejlesztési Együttműködés Finanszírozási Eszköz (*Instrument de financier de la coopération au développement*) FR <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=URISERV%3A114173> http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_fr.htm (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

Az eddigiéknél hatékonyabban kell kihasználni Európai Külügyi Szolgálat adta lehetőségeket a jelenlegi politika hibáinak (következetlenségei) korrigálására és a fejlesztéspolitika kiterjesztésére. Az Európai Külügyi Szolgálat tevékenysége során a demokratikus kormányzás támogatásának kérdését a fontosságának megfelelően kiemelkedően kell kezelni. Ezáltal elkerülhetővé válhatna annak a kockázata, hogy a fejlesztési támogatások lehetősége a diplomácia eszközévé váljon. Sokkal inkább arra van szükség, hogy az Európai Külügyi Szolgálat és a közös biztonság- és védelempolitika összhangban működjön.

Az afrikai partnerországokban lévő EU delegációk hatékony működése érdekében megerősíteni szükséges az európai szolgálatok decentralizáltságát. A decentralizálás megerősítheti a politikai dialógust és megkönnyítheti a rugalmasabb tevékenységet a programok beindításában és irányításában azok helyszínén. Ezen kívül lehetővé teheti egy még hatékonyabb koordinációt az EU és az EU tagországok, valamint az egyéb támogató szervezetek között. A „terepen” végzett munka egyrészt közelíti az elv és a gyakorlat kapcsolatát, másrészt rendkívül gyors reagálásra ad lehetőséget a programok kivitelezésében. Jelentős javulást szükséges elérni a demokratikus kormányzás politikai támogatásának koordinációja területén. Ez alatt értendő a fejlesztési együttműködések és a más területeket érintő európai politika területén, a közös intézmények és a tagállamok szintjén történő koordináció erősítése.

Megkülönböztetett figyelmekkel kell lenni az egyes érintett országok sajátosságaira a demokratikus kormányzás támogatása megvalósításában. Ki kell emelni, hogy a politikai és szervezeti reformokat mindig az adott ország sajátosságainak megfelelően szükséges kezelni, amely sajátosságok jelentősen befolyásolhatják a reformok megvalósításának ütemét. Ezen felül szükség van még az afrikai országok közötti információcsere mechanizmusának támogatására is a tapasztalatok megosztásában régiós és pán-afrikai szinten egyaránt.

Tiszteletben kell tartani a tartós minőségi fejlődés támogatására vállalt kötelezettségeket (2005) a pénzügyi támogatási források növelésében. A stabil állami irányítás támogatása nagyban hozzájárul egy olyan működőképes adminisztráció létrehozásához, amely képes biztosítani az alapvető közszolgáltatásokat, úgymint az egészségügy, oktatás, élelmezés... Emellett a korrupció ellenes harc megerősítése, a belső erőforrások jobb és hatékonyabb felhasználása egyaránt a vezérfonala kell, hogy legyen a kormányzati reformoknak. A jelenlegi helyzetben sajnos sok afrikai országban a lakosság nem bizakodó a demokratizációt és a gazdaságfejlesztést illetően, ugyanis nem érznek jelentős változást az életminőségük területén. Az Európai Unió és az afrikai országok közötti együttműködésnek alapvető eleme a

kihívások feltárása és azokkal szembeni működőképes, mindkét fél részére elfogadható és megvalósítható stratégiák megalkotása.

4.5. Az EUSEC RD Congo, az Európai Unió missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban⁴⁰²

Az EUSEC RD Congo az Európai Unió missziója a Kongói Demokratikus Köztársaságban, amely egyik legjelentősebb az afrikai kontinensen és 2015-ben már több mint 10 éves múltta tekintett vissza. A 2005 júniusában alig 10 fővel megalakult, a hadsereg és azon túlmutatva a biztonsági szektor stabilizálásában résztvevő szakértői misszió a kongói kormány kérésére került létrehozásra.⁴⁰³ Laurent Désiré Kabila, a jelenlegi elnök apja 2001-es meggyilkolása egy jelentős hatalmi űrt hozott létre az országban, ott, ahol már évek óta csak a fegyverek tettek törvényt, s ott, ahol a lakosság szinte a gyarmati sorból való 1960-as felszabadulás óta nem ismerte a békét. Az afrikai országokhoz hasonlóan itt is egyfajta öröklődő hatalomátvitelre került sor, hiszen nem mást, mint az előző elnök fiát, Joseph Kabilát hívták a korábbi rezsim vezetői az ország élére. Kabila vezérőrnagy, mint a hadsereg szárazföldi erőinek vezérkari főnöke nem igazán volt felkészülve az ország vezetésére, de belátta, hogy béke vagy viszonylagos békés állapot nélkül nem tudja kivezetni ezt a hatalmas országot a bizonytalanságból.⁴⁰⁴

2006-os elnökválasztást megelőzően elengedhetetlenül szükség volt a romokban heverő állami apparátus, a meglehetősen önműködő, de korántsem hatékony hadsereg és a rendőrség talpra állítására. Ez azonban az akkori, de még a jelenlegi helyzetben sem megy a nemzetközi közösség támogatása nélkül. Felismerve tehát a legszükségesebb lépéseket, a kongói vezetés azzal a kéréssel fordult az Európai Unió felé, hogy szakértői misszióval vegyen részt a biztonsági szektor fontos részét képező hadsereg újraépítésében. Az EU tanácsa eleget téve a kérésnek megkezdte a misszió megszervezését, 2005. június 08-án meghozta határozatát és az EUSEC RD Congo misszió 2005. június végén hivatalosan is megkezdte, igaz csupán 8 fővel a francia JOANA tábornok⁴⁰⁵ parancsnoksága alatt a munkát. Az uniós tagországok

⁴⁰² EUR-LEX: A Tanács 2005/355/KKBP együttes fellépése (2005. május 2.) a Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK) biztonsági ágazatának reformja keretében az Európai Unió tanács- és segítségnyújtási missziójáról, <https://eur-lex.europa.eu/legal> (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

⁴⁰³ EUSEC RD CONGO/Flickr: www.flickr.com (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

⁴⁰⁴ Miriam Möller: MAJOR IMPEDIMENTS TO HUMAN SECURITY PROVIDENCE OF CURRENT EU MISSIONS IN THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF THE CONGO, University of Cologne Department of International Politics and Foreign Policy 1421-1425.o. https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/7564/1/Moller_Miriam_ECAS_2013.pdf (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

⁴⁰⁵ Pierre-Michel JOANA vezérőrnagy (francia) 2005. június és 2008. február között az EUSEC RD Congo misszió vezetője www.operationspaix.net (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

hozzájárulása eredményeként a misszió folyamatosan bővült létszámában és a felelősségi területeket érintő projekteket illetően is. Az első időszak rendkívüli erőfeszítései, de az utána következő mandátumok szakértőinek munkája is bizonyítékot adott arról, hogy a kaotikus helyzet és a sokszori belső ellenállás ellenére is sikerült olyan munkát végezni, ami nem csak a tagországok, hanem a nemzetközi szereplők elismerését is kivívta.

Sokszor alakult ugyan ki belső vita az európai tagországok között a misszió hatékonyságáról, de tudni kell, hogy az idő múlását és a vele párhuzamosan végzett munka értékelését nem szabad európai mértékkel mérni.

Az EUSEC-RDC misszió tagjaként négy évet töltve a hadseregépítési feladatokban, állítom, hogy munkánk eredményei igazolják azt a rengeteg erőfeszítést, ami talán nem mindig volt látható és számokban mérhető a külső szemlélők számára. A misszió jövőjéről kialakult elképzelések, a „*megszüntetni - tovább folytatni - átalakítani*” dilemma feloldódni látszott, hisz a 2015-ös mandátum a megkezdett munka csökkentett létszámkeretek közötti folytatásáról szólt. Vétek lett volna a megkezdett munkát abbahagyni, csupán azért, mert nem hozta a korábban meghatározott időre a célok megvalósulását.

A 10 éves munka tehát minden nehézség ellenére is olyan gyümölcsöt hozott, hogy a FARDC immáron egyre inkább saját erejéből is képes az alapvető feladatai végrehajtására, de a 2005-ben megkezdett feladatok további szakértői támogatása szükséges.

4.5.1. A misszió létrehozása

A Kongói Demokratikus Köztársaság (1997-ig Zaire) a Nagy Tavak térségében kialakult fegyveres konfliktusok középpontjában volt és van még bizonyos szinten jelenleg is, amelynek több okát is fel tudunk sorolni. Ezek közé tartozik a természeti kincsek kiaknázása és kezelése körül kialakult a visszaélésekre lehetőséget adó rossz eljárások az állam részéről, a nemzetiségi konfliktusok elmélyülése, a posztkoloniális határok kérdése, a konfliktusok okozta menekültáradat, a külföldi fegyveres beavatkozások.

Az 1996-97 között lezajlott első kongói háború elvezetett a hosszú ideig diktatórikus hatalmat gyakorló Mobutu elnök bukásához. Laurent-Désiré Kabila, a „Demokratikus erők Kongó felszabadításáért” (*Alliance des forces démocratiques pour la libération du Congo, AFDL*) fegyveres csoport élén, kihasználva a hidegháború végéhez közeledve Mobutu marsal egyre csökkenő nyugati támogatását, illetve a Ruanda és Uganda ugyancsak egyre inkább csökkenő politikai és katonai támogatását, megdöntötte Mobutu hatalmát és a Kongói Demokratikus Köztársaság élére került.

Ez a kialakult fegyveres konfliktus vezetett el a második kongói háborúig⁴⁰⁶ (1998-2003), aminek alapvető oka a politikai instabilitásban és a gyenge lábakon álló kongói állam rendkívüli sebezhetőségében rejlett. Ez utóbbi háborúban több mint 10 afrikai ország hadserege, valamint ezek mellett számos kongói és külföldi illegális fegyveres csoport volt érintve. 1998-tól kezdődően Laurent-Désiré Kabila megpróbálta konszolidálni a hatalmát, ennek érdekében saját kormányában megpróbálta csökkenteni Uganda és Ruanda politikai befolyását. Tette ezt annak ellenére, hogy a kongói állam hatalma és legitimitása az ország jelentős, főként a keleti területén rendkívül gyenge volt. A kongói, ugandai, ruandai, tuszi, hutu és angolai illegális fegyveres csoportok tartották ellenőrzésük alatt a kongói területek jelentős részét. E területeket úgymond illegális tevékenységük hátszágaként, és a kongói természeti kincsek feletti ellenőrzésért folyó harc terepeként kezelték. A köztük fennálló rivalizálás és a sorozatos összecsapások eredményezték azt az elhatalmasodó és általánossá váló erőszakhullámot, ami a területek ellenőrzésért folyt a konfliktusban érintett csoportok között.

A Kongó stabilitása megteremtésében rejlő saját érdekeit felismerve, az ezzel a kialakult helyzettel tehetetlenül szemben álló kongói kormányt katonailag támogatta Angola, Namíbia, Zimbabwe és Csád. Kialakult hát a térség országainak kettészakadása az érdekeik szerint húzódó határok mentén.

4.5.2. Megállapodás a kongói átmeneti állapotról

A körvonalazódó megállapodás végkimenetele nem lehetett más, mint az ellenséges szembenállás megszüntetése/felfüggesztése és egy átmeneti időszakról való megállapodás, hiszen a béke megteremtésének ezek alapvető feltételei voltak a térségben.

1999-től kezdődően a nemzetközi közösség egyre aktívabb részt vállalt a konfliktus megoldása érdekében folytatott tevékenységekben, amelynek egyik kiemelt a területe a hadsereg reformja volt a biztonsági szektoron belül. Több tűzszüneti megállapodás is megszületett ebben az időszakban, mint például 1999. április 18-i Uganda és Kongó között. Mindezen pozitív folyamatok ellenére azonban a harcok és a mészárlások jelentősen nem hagytak alább.

1999. július 10-én a zambiai Lusakában a Kongói Demokratikus Köztársaság, Angola, Namíbia, Ruanda, Uganda és Zimbabwe tűzszüneti megállapodást írt alá, melynek célja a kongói területen tevékenykedő valamennyi szembenálló fél közötti ellenségeskedés

⁴⁰⁶ Gauthiers de Villiers: La guerre dans les évolutions du Congo-Kinshasa, Afrique contemporaine 2005/3 (N2015) 47-70.o. www.cairn.info (Letöltés ideje: 2021.03.24.)

megszüntetése volt. A Kongói Felszabadításáért Mozgalom (*Mouvement de libération du Congo, MLC*), kongói rebellis frakció kicsit később, 1999. augusztus 01-én írta alá a Lusakai tűzszüneti megállapodást. A megállapodás azokat a feltételeket tartalmazta, amelyek szükségesek voltak az egyre kezelhetetlenebbé váló helyzet megoldásához a kongói határ mentén. Ezek a következők:

- Az illegális fegyverkereskedelem és a fegyveres csoportok kongói területre való beszivárgásának ellenőrzése;
- A nemzeti párbeszéd beindítása (itt a kormány, a civil társadalmi szervezetek és a fegyveres csoportok közötti párbeszédre kell gondolni);
- A biztonsági területet érintő kérdések rendezése, valamint a fegyveres milíciák, csoportok lefegyverzése, integrációja.

Egyaránt a tervek között szerepelt egy Katonai Bizottság létrehozása, amelyben a szemben álló felek egyenlő arányban képviselést kaptak, és amely az Afrikai Egységsszervezet (OUA)⁴⁰⁷ által kijelölt semleges hatóság felügyelete alatt működik.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2001. február 22-i 1341. számú határozatában felszólította a szembenálló feleket illegális fegyveres erők felszámolására. Ezzel egyidejűleg meghívta a konfliktusban érintetteket egy terv kidolgozására (DDR program), amely a fegyveres erők lefegyverzését, leszerelését és a civil életbe való beillesztésüket célozta meg.

Az ENSZ főtitkár a 2001. június 08-i jelentésében javasolta a MONUC struktúrájának és területi elhelyezkedésének felülvizsgálatát. Az ajánlásnak részét képezte a speciális erők felállítása és az ország keleti, leginkább veszélyeztetett területén való állomásoztatása. Ezek összetétele a következő: egy-egy zászlóalj Kinduban és Kisanganiban, egy tartalék zászlóalj, az országhatárok mentén lévő folyók és tavak ellenőrzését végző alegységek (főleg urugvayi speciális vízi és repülőerők), valamint egyéb speciális alegységek, főként műszaki szakcsapatok. A Biztonsági Tanács 2002. december 04-én a 1445. számú határozatában elfogadta a főtitkár javaslatait, valamint ezzel egyidejűleg a MONUC erők létszámát 8700 főre emelte.

2002. december 17-én a Kongói Demokratikus Köztársaság kormánya és a konfliktus többi résztvevője a dél-afrikai Sun Cityben aláírta az „*Accord global et inclusif*” néven ismert megállapodást, amely lényegében a Kongói Demokratikus Köztársaság zavaros jelenkori történelme lezárását célul kitűző átmeneti időszokról rendelkezett. A megállapodás alapját az

⁴⁰⁷ Afrikai egységsszervezet: Organisation de l'Unité Africaine (OUA) Államok közötti szervezet, az Afrikai Unió elődje, 1963. május 25-én alakult meg, 30 afrikai ország hozta létre az etiópiai Addis-Abeba-ban. 2002-ben alakult át Afrikai Unióvá www.arcanum.com (Letöltés ideje: 2021.07.13.)

1999-es Lusakai megállapodás⁴⁰⁸ (*Accord de Lusaka*) képezte, ami már előrevetítette az elengedhetetlen fegyverszünetet, valamint a 2002. február és április között megszületett az „*Inter-kongói párbeszéd határozatai*”. Ez az új megállapodás előírta az ellenséges szembenállás megszüntetésének szükségességét a kongói fegyveres csoportok és a kormány erők között, valamint meghatározta a politikai átmeneti időszak lehetséges módozatait. A régen várt folyamat első lépcsője az átmeneti kormány megalakulása volt, magába foglalva a különböző politikai pártok és a civil társadalmi szervezetek képviselőit. A megállapodás alapvetőnek tekintette az átmeneti alkotmány megalkotását, amely meghatározta a végrehajtó, törvényhozói és bírói hatalmi ágak korlátait, de ezeken túl a hadsereg vonatkozó szabályzásokat is. A megállapodás alapvető prioritásként határozta meg a kongói államhatalom demokratikus alapokon történő újraépítését, valamint a biztonsági szektor (RSS) reformját.

4.6. Az átmeneti időszak és az EU részvétele a kongói stabilizációban

Az EU már az EUSEC-RDC és az EUPOL-RDC missziókat megelőzően a 2004. december 09-én közös döntés alapján létrehozott (*Action commune 2004/847/CFSP*) EUPOL-Kinshasa missziójával jelen volt a Kongói Demokratikus Köztársaságban. Az Európai Unió az ENSZ és más nemzetközi szereplőkkel együtt részt vett az ebben az időszakban még rendkívül gyenge, kialakulófélben lévő államhatalom, az átmeneti alkotmány és a megkezdődő választási procedúra támogatásában, biztosításában.

Az EUPOL-Kinshasa⁴⁰⁹ misszió elsődleges feladata a kongói parancsnokság alatt álló, integrált rendőrségi erők szakmai támogatása volt, amely erők szilárdsága, alkalmazhatósága alapfeltétele volt az újjászülető állam létének, az ország belső biztonsága szavatolásán keresztül. Ez azonban csak elméleti feltevésként jelent meg, hiszen a rendőrség egy totálisan szétzilált szervezet volt ebben az időszakban, gyakorlatilag a vele szemben meghatározott követelményeknek, elvárásoknak teljességgel képtelen volt megfelelni. Emellett az EUPOL-Kinshasa misszió sem volt képes megfelelő válaszokat adni a rendkívüli sürgősséggel felmerülő szükségletekre. Korlátait a limitált mandátuma jelentette, ami nem biztosított

⁴⁰⁸ Accord de Lusaka: Tűzszüneti megállapodás, amit 1999. július 10-én írt alá a zambiai Lusakában Angola, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Namíbia, Ruanda, Uganda és Zimbabwe. Augusztus 01-én írta alá Jean-Pierre Bemba az MLC (Mouvement de libération du Congo) vezetője, majd augusztus 31-én az RCD (Rassemblement congolaise pour la démocratie) 50 képviselője. www.congoline.com (Letöltés ideje: 2021.07.20.)

⁴⁰⁹ EUPOL-Kinshasa: European Mission /EUPOL-KINSHASA: www.eeas.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

elegendő feltételeket a tanácsadók számára a biztonsági szektor támogatására. A misszió ezen túl csak a rendőrségi erők támogatását célozta meg, de tudni kell, hogy a hadsereg ettől sokkal nagyobb kihívást jelentett ebben a rendkívül labilis időszakban. Számos belbiztonsági, valamint határellenőrzési feladatot látott el a hadsereg, befolyása is sokkal jelentősebb volt a rendőrséghez viszonyítva.

A biztonsági szektor reformján belül a hadsereg egy speciális területet jelentett és lehetséges megoldás három meghatározó tényező köré csoportosult. Az első a 2002-es Globális és átfogó megállapodás (*Accord global et inclusif*), amely magába foglalta a Legfelsőbb Védelmi Tanács létrehozását, amelynek alapvető feladatát az „Integrált és újra strukturált nemzeti hadsereg” létrehozása direktíváinak meghatározása a régi hadsereg és a fegyveres csoportok bázisán, valamint a védelmi politika megalkotása képezte. A második a 2003. április 03-án elfogadott **Átmeneti időszaki alkotmány**, ami meghatározta a kongói nemzeti hadsereg (FARDC) feladatait, struktúráját, kiemelve a politika mentességét. Végül a harmadik a Dar-es-Salaam-i megállapodás⁴¹⁰, amely megerősítette a biztonsági szektor reform (RSS) legitimitását, ugyanis nem tette szükségessé a folyamat továbbvitele szempontjából a 2002-es megállapodást alá nem író fegyveres csoportok vezetőinek egyetértését.

2005 májusában a kongói hatóságok elfogadták a hadsereg stratégiai reformjának tervét (első változat, mivel ez átdolgozásra került), ami meghatározta a szükségleteket, célokat, a lehetséges résztvevő feleket a nemzeti hadsereg létrehozásában, a hadsereg reformja végrehajtása időrendjét a biztonsági szektor feladatai között.

4.7. Az EUSEC-RD Congo misszió megalakítása⁴¹¹

2005. április 26-án a kongói kormány hivatalos kéréssel fordult az Európai Unióhoz, kérve részvételét a biztonsági szektor stabilizálásában, kiemelten a hadseregére vonatkozóan. Az Európai Bizottság elfogadta a kérést és a 2005/355/PESC határozatában 2005. június 08-án döntött az EUSEC-RD Congo misszió létrehozásáról.⁴¹² A kongói kormány kérése már előrevetítette a következő évi, 2006-os elnökválasztás körül feltételezhető biztonsági

⁴¹⁰ Dar-es-Salaam-i megállapodás: Tűzszüneti megállapodás, amelyet 2003. november 16-án írtak alá Tanzániában. A megállapodás a Burundi átmeneti kormány és a vele szemben álló CNDD (Mouvement conseil national pour la défense de la démocratie) –FDD (Forces pour la défense de la démocratie) között jött létre. Az Afrikai Unió szerint az abban tett megállapítások vonatkozhatnak a kongói helyzetre is. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Burundi%20-%20le%20verrouillage.pdf> (Letöltés ideje: 2021.07.01.)

⁴¹¹ EU Missions in the Democratic Republic of the Congo: www.eur-lex.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

⁴¹² Ez a fejezet rész Nagy Sándor: Az Európai Unió kongói missziója, EUSEC RD Congo, a Közel Afrikához, A válságkezelés és a stabilizáció lehetőségei és kihívásai a fekete kontinensen, Dialóg Campus, Budapest 2017. 61-78. oldalon megjelent tanulmány felhasználásával készült. A tanulmány alapjait az értekezésben pontosan megjelölt francia nyelvű szakirodalmak képezik, a szerző saját fordításában.

problémákat. Éppen ezért gondolhatunk arra, hogy Kabila (ekkor még nem megválasztott elnök) ismerte a hadseregben uralkodó helyzetet, hiszen apja 2001-es halála előtt a szárazföldi erők vezérkari főnökeként tisztán kellett látnia a fennálló problémákat. A hadsereg reformja halaszthatatlan volt, bár tudni kell, hogy rengeteg katonai és politikai vezető profitált a hadseregből, kihasználva a költségvetési és a tényleges létszámviszonyok közötti résben lévő pénzek elsikkasztása lehetőségeit. Ekkor a hadsereg úgymond a költségvetés felé bevallott létszáma meghaladta a 350 ezret, de később az EUSEC RDC tevékenysége kapcsán ez a szám kb. 110-120 ezer fő körülire csökkent, de erről a misszió fő feladatainál még szó esik.

Az EUSEC RDC szoros együttműködésben dolgozott a már korábban itt tevékenykedő EUPOL-Kinshasa, ugyancsak EU-s misszióval, amely később átalakult, és mint EUPOL-RDC⁴¹³ működött tovább, a rendőri erők reformján folytatva az elődje által megkezdett munkát. Az EUSEC RDC elsődleges feladata a kongói hatóságok támogatása és segítése volt a nemzeti hadsereg létrehozásában, de emellett részt vett a különböző fegyveres frakciók integrálási folyamatában is.⁴¹⁴ A misszió parancsnoksága az ország fővárosában, Kinshasában települt, de emellett szakértői csoportok dolgoztak az évek során Kishanganiban (2007. október-2010. szeptember), Bukavuban és Gomában (2006. januártól), Lubumbasiban (2007. március-2008. március, majd 2010. márciustól) és Buniában (2006. január-2009. szeptember). Az EUSEC misszió állományának gerincét a tagállamok adták (13 ország szakértői dolgoztak együtt), de ez természetesen kiegészült a helyi lakosságból toborzottakkal, akik a napi ellátásban, az adminisztrációban és a logisztikai biztosításban játszottak fontos szerepet. Az EUSEC RDC fegyver nélküli tanácsadó misszió, de a szakértők zömét aktív vagy nyugállományú tapasztalt katonák alkották. Az EUSEC RDC misszió mandátuma az évek folyamán folyamatosan fejlődött, mindig a hadsereg reformja alakulásához és a mindenkori helyzethez igazodott. A kezdeti időszakhoz képest a 2015-ös átalakulásig jelentősen kiszélesedett. Ettől eltekintve még mindig érintve van a kezdeti három fő terület: a hadsereg szakértői/technikai támogatása, segítése EU-s szakértőkkel (aktív és nyugállományú, tapasztalt katonai szakértők), a katonai képzés/oktatás területe, a nemzetközi és helyi szervezetek tevékenységének koordinálása a biztonsági szektor reformja érdekében.

⁴¹³ EUPOL-RDC: www.eeas.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

⁴¹⁴ ACTION COMMUNE 2005/355/PESC DU CONSEIL du 2 mai 2005 relative à la mission de conseil et d'assistance de l'Union européenne en matière de réforme du secteur de la sécurité en République démocratique du Congo (RDC)

4.7.1. A misszió mandátumainak tartalmi összetevői

4.7.1.1. A kongói hadsereg vezetése és szervezése területén nyújtott szakértői/technikai támogatás

A címben megnevezett támogatás elsősorban a hadseregen belül erősen szétzilált adminisztráció újraépítésében és a személyi erőforrások kezelése területén jelentkezik. Ezen belül az EUSEC szakértők azon dolgoztak, hogy létrehozzanak (megszervezzék és felkészítsék) egy hatékony és modern személyzeti adminisztrációt a kongói hadsereg szervezetében, felülről lefelé haladva, minden szinten. A kongói kormány beleegyezésével elsősorban szükség volt egy átlátható, kezelhető és ellenőrizhető pénzügyi rendszer létrehozása.

A misszió első jelentős sikere az úgynevezett fizetési lánc a „*Chaine de paiement*”⁴¹⁵ létrehozása volt, ami elsősorban a misszió felügyelete mellett működő pénzügyi struktúraként került beindításra, annak érdekében, hogy a parancsnoki és a pénzügyi hierarchia különválása megoldódjon. Mindez szintén a pénzügyek áttekinthetősége érdekében történt, bár ez jórészt csak a katonák fizetése és ételmezési ellátása területén volt sikeres. Célként került kitűzésre továbbá az is, hogy a katonák pénzügyi függősége a parancsnokaik felé csökkenjen, mert korábban a parancsnokok személyesen kezelték a katonáik pénzét, kihangsúlyozva ezzel is a személyes kiszolgáltatottságukat a parancsnokaik irányába. Ez sokszor oda vezetett, hogy a beosztottak csak a saját közvetlen parancsnokukat ismerték el, nem tartva tiszteletbe a parancsnoki hierarchiát, nem beszélve arról, hogy sok esetben a parancsnokok saját gyarapodásukra fordították a katonáik pénzét.

A projekt megvalósítása érdekében szükség volt a hadsereg tényleges létszámának ismeretére. A hadsereg összeírása az EUSEC RDC szervezése és finanszírozása mellett került végrehajtásra két nagy kampány során.⁴¹⁶ Az itt feltárt, már a valóságot sokkal inkább tükröző adatok képezték annak a központi adatbázisnak az alapját, amire már el lehetett indítani egy működőképes személyügyi rendszert és ki lehetett dolgozni a központi adminisztrációs, személyügyi és pénzügyi politikát.

A kongói viszonyok nem tették lehetővé a központi és a katonai körzetek adminisztrációs rendszereinek együttes működését és folyamatos koordinációját, mert a kommunikációs rendszerek gyakorlatilag nem működtek. Elengedhetetlen volt tehát a rendszerek összekapcsolása és az ehhez szükséges informatikai rendszerek kiépítése legalább a kinshasai

⁴¹⁵ Missions de l'EU en République Démocratique du Congo: 2005/355/PESC www.eur-lex.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

⁴¹⁶ EUSEC RD Congo: www.eeas.europa.eu, Európai Unió - EKSZ (Európai Külügyi Szolgálat) | EUSEC RD KONGÓ (europa.eu) (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

vezérkar és a katonai körzetek parancsnokságai között. Ez az informatikai fejlesztés az EUSEC segítségével megvalósult, de a működése során rengeteg problémával kellett szembenézni. Nem csupán a technikai oldalról, de az emberiről egyaránt. Igaz ugyan, hogy a kezelői állomány felkészítésre került, de sokszor a vezetői állomány tudatlansága volt a fő akadály.

Az összeírást követően 2012-ben kezdődött meg a biometrikus katonai igazolványok kiosztása, nem kis nehézség árán, hisz több esetben olyan katonákkal találkoztunk, akik vagy nem vettek részt a korábbi összeírásokon, vagy hivatalosan már befejezettnek nyilvánított, de tovább folyó integráció során kerültek be időközben a hadseregbe. A katonai igazolvány alkalmas az újlenyomat alapján történő azonosításra és tartalmaz minden személyügyi adatot, ami a fizetések korrekt folyósításához szükséges.

4.7.1.2. A katonai képzések újraindítása a hadseregreform konszolidálása érdekében

A hosszú évek óta folyó háborúskodás eredményeként a tiszt és altisztképzés már több mint 20 éve leállt, de nem működött a csapatok kiképzése sem kevés kivételtől eltekintve, ami csak egyes parancsnokok személyes ambícióiknak tudható be. Korábban, még Mobutu vezetése alatt, több mint 30 különböző katonai tanintézmény működött az országban, de ezek újraindításának reális esélye csak néhány alapvetőre korlátozódott. Ezeket megelőzően azonban beindultak azok a tanfolyamok, amelyek egyáltalán a képzés megismertetését elfogadtatását szolgálták a katonák körében, mint a civil-katonai kapcsolatok, logisztikai ismeretek, emberi jogok. Ezek mellett a családok érdekében is történtek lépések a tanfolyamok területén, bár számuk meglehetősen kevés volt a szükségletekhez viszonyítva. Különböző rövid idejű hasznos tanfolyamok keretében célozta meg a misszió a katonafeleségeket és özvegyeket, annak érdekében, hogy ők is könnyebben illeszkedjenek be a civil közösségekbe, de segítve egyúttal a családok napi életét, megélhetését is.

Az EUSEC RDC misszió a katonai iskolák vonatkozásában főként a technikai oldalt vállalta magára, vagyis felújította, modernizálta az arra alkalmas korábbi iskolákat, megteremtve a feltételeket azok megnyitásához. Az oktatás beindítása már a kétoldalú katonai szerződések keretein belül valósult meg, főként francia és belga közreműködéssel. Elsőként a kinshasai parancsnoki akadémia, majd az 1997-től zárva lévő kanangai⁴¹⁷ adminisztrációs (személyzeti és pénzügyi képzést folytató) iskola került modernizálásra, beindításra. Ez utóbbi beindítása jelentette az adminisztráció modernizálása programcsomag végső fázisát, bár nem kisebb feladatot jelent a működtetés sem.

⁴¹⁷ Kananga: Kasai-Occidental tartomány székhelye.

4.7.1.3. Biztonsági szektor reform

Természetesen nem csupán az EUSEC RDC misszió vett részt a biztonsági szektor (RSS) stabilizálása feladataiban⁴¹⁸ (számos nemzetközi és helyi szervezet, az ENSZ kongói missziója a MONUC, majd MONUSCO programja egyaránt kiemelten foglalkozott a területtel), de szakértelméből kifolyólag felvállalta a különböző szereplők általi tevékenységek koordinálását. Tette ezt azért is, mert a kormányzat és azon belül is a védelmi miniszter kijelentette, hogy egyetlen hiteles szervezetet ismer el erre a tevékenységre és ez az EUSEC RDC misszió, tehát minden ilyen tevékenység és azok finanszírozásának koordinációja csak az EUSEC RDC vezetésével történhet.

4.7.2. Az első öt mandátum (2005-2010)⁴¹⁹

Kissé visszalépve az időbe szükség van a mandátumokban meghatározott tevékenységi körök és feladatok rövid áttekintésére, hiszen az évek folyamán a mandátumokban meghatározott prioritások is változtak.

4.7.2.1. A személyi és pénzügyi adminisztráció modernizációja

A misszió megalakítását követő években a prioritás a pénzügyi hierarchia tisztázása egy egységes fizetési struktúra kialakítása köré csoportosult. Mint korábban utaltam rá a hadseregben belül nem volt egységes rendszer és a parancsnoki és a pénzügyi hierarchia nem vált el egymástól. Tehát az első lépcső a személyi erőforrások tisztázásához az egységes fizetési rendszer kidolgozása és az EUSEC szakmai és anyagi támogatásával való megteremtése volt. Ez megnyilatkozott több formában is, úgymint a fizetőtisztok felkészítése, a katonai körzetek fizetőtisztjeinek kijelölése és a terepre küldése, azok gépjárművel való ellátása, hiszen a csapatok rendkívül szétagoltan helyezkedtek le. Amikor a katonák meglehetősen rendszerességgel az adott helyeken (általában a parancsnokságokon) megkapták a fizetésüket, ami korábban nem volt természetes, megkezdődhetett a második lépcső a hadsereg összeírása a pontos és főleg valós létszámok megállapítására. Ezt főként az indokolta, hogy a korrekt adatbázis összeállítása és folyamatos pontosítása nélkül csak becsült

⁴¹⁸ Missions de l'EU en République Démocratique du Congo: 2005/355/PESC www.eur-lex.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

⁴¹⁹ EUR-LEX: A Tanács 2010/565/KKBP határozata (2010. szeptember 21.) a Kongói Demokratikus Köztársaság biztonsági ágazatának reformja keretében az Európai Unió tanács- és segítségnyújtási missziójáról (EUSEC RD Congo - EUROPEAN UNION MISSION TO PROVIDE ADVICE AND ASSISTANCE FOR SECURITY SECTOR REFORM IN THE DRC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010D0565> (Letöltés ideje: 2021. 06 20.)

és a parancsnokok önös érdek vezérelte bevallásaik adta létszámokból lehetett dolgozni. Sok pénz került „kifizetésre”, de inkább elsikkasztásra⁴²⁰ a nem valós létszámok miatt.

A 2007-2008-ban lezajlott összeírási kampány, amit a FARDC és az EUSEC közösen hajtott végre egy rendkívül komoly felkészülés után, már meglehetősen valós adatokat biztosított a központi adatbázis létrehozásához, ami alapját képezte a költségvetésnek. Ehhez kapcsolódóan egy informatikai rendszer került kiépítésre Kinshasa és a 11 Katonai Körzet parancsnokságok között szintén az EUSEC támogatásával. Ehhez kapcsolódóan a rendszer üzemeltetésére kijelöltek központi felkészítésen vettek részt, de munkájuk során mindig szoros együttműködésben maradtak az EUSEC tanácsadókkal. S ezeket a fázisokat követte egy a pénzügyi rendszer folyamatos ellenőrzését célzó struktúra felépítése és működtetése.

4.7.2.2. Képzés, oktatás

Az előző területhez hasonlóan az évtizedek óta megszakadt tiszti és altiszti képzés újra indítása szintén nagy kihívást jelentett a misszió számára. A misszió a hosszú közös előkészítő munka során meghatározásra került iskolákat kezdte meg a költségvetés keretei között maradvá felújítani. A prioritást nem volt könnyű meghatározni, de végül is megszületett a sorrend, mely szerint a Kinshasában a Parancsnoki Akadémia és a Logisztikai Iskola, Kitonában⁴²¹ az Altiszti Akadémia, a Lövész és Tüzér Iskola, míg Kanangában az Adminisztrációs iskola került az elkövetkezendő évek projektjébe.

Az Altiszti Akadémia első évfolyama 2010 végén indult be, amelyet megelőzően a keleti területen dolgozó EUSEC tanácsadók aktívan részt vettek a kiválasztás és felmérés folyamatában. Az Iskola pedagógiai programja tekintetében kétoldalú szerződés keretében a francia hadsereg nyújtott segítséget.

Az iskolák keretein kívül is folyt szervezett több hetes felkészítés az EUSEC szervezésében és finanszírozása mellett. 2010-ig mintegy 1800 az adminisztrációban dolgozó kongói tiszt és altiszt került felkészítésre 19 helyszínen.

4.7.2.3. Logisztika

A logisztika modernizációja képezte a harmadik nagy területet, de azt kell mondanom, hogy ez talán nem a kellő alapossággal került előkészítésre. A kongói hadsereg technikai állapota olyan mélypontra volt, hogy az onnan való talpra állítása meghaladta az EUSEC misszió képességeit. A logika diktálta fentről lefelé építkezés során megkezdődött a logisztikai

⁴²⁰ Republique Démocratique du Congo/ Amnesty International: Document public AFR62/007/2012 www.amnesty.org (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

⁴²¹ Kitiona: Kinsahasától 300 km-re délnyugatra található alig 4000 lakost számláló település Bas-Congo tartományban. A belga hadsereg a második világháború után katonai bázist hozott itt létre. A bázis egy része felújításra került. www.adiac-congo.com (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

doktrína és az ehhez kapcsolódó szabályzók kidolgozása, a struktúrák kidolgozása és a logisztikai eljárásrendek meghatározása.

A csapatparancsnokok és az egyszerű katonák természetesen nem ezt várták, hanem sokkal inkább az ő szintjükön reméltek változásokat érezni. Igaz, hogy a fő szabályzók megszületése után, ha nem is jelentős, de némi felfogásbeli változás érezhető volt az ellátási rendben.

4.7.2.4. A szociálpolitika és az emberi jogok területe

Igaz, hogy ez a két terület külön-külön jelent meg a misszió feladatai között, de rendkívüli módon összefüggenek. A szociális politika kialakítása terén főként a katonacsatládok helyzetére volt szükséges összpontosítani, hiszen a katonák családi hátterének stabilizálása rendkívüli jelentőséggel bírt. A nemzetközi partnerekkel való együttműködésben folyt a tevékenység annak érdekében, hogy mind a katonák, mind a családjaik életszínvonala javuljon. A nemzetközi partnerek részéről érezhető volt egyfajta ellenállás a katonákat érintően, nem alaptalanul, hisz jelentős számban történtek erőszakos cselekmények a katonák részéről a civil lakossággal szemben. A családok tekintetében már volt némi megértés. Az EUSEC misszió keretei inkább a több területre kiterjedő képzéseket tették lehetővé, amelyek kiemelt figyelmet tulajdonítottak a szexuális erőszak áldozatainak ellátási rendszerének kialakítására. Tudni kell, hogy a katonák és a fegyveres csoportok által elkövetett szexuális erőszakok szinte a harci cselekmények részévé váltak ebben az időszakban.

Kiemelt figyelem fordítódott az emberi jogok tiszteletben tartására, az e területen való képzésekre felkészítésekre, amelyek szintén nagy problémát jelentettek és jelentenek ma is nem csupán Kongóban, de Afrika szerte.

4.7.3. A változások időszaka (2010-2015)

A tevékenységi területek kibővítése már 2009-ben az 5. mandátummal megkezdődött, de 2010-re tehetjük az érezhető hatást. Korábban is dolgoztak szakértők a miniszteri kabinet és a vezérkarfőnöki iroda munkatársai mellett, azonban ez a tevékenységi kör az 5. mandátumtól már a stratégiai szintet is megcélozta. 2009-re elkészült a kongói hadsereg reformjának terve,⁴²² de az időközben tett módosítások miatt csak 2010-ben került bemutatásra a nemzetközi közösség képviselőinek. Az EUSEC RDC a hatékony együttműködés érdekében erre a reformterve épülő Akcióprogramot⁴²³ dolgozott ki, amelyet a kongói védelmi miniszter és a misszió akkori vezetője Jean-Paul Michel tábornok írt alá.

⁴²² Plan de la réforme de l'armée : Table ronde á Kinshasa du 25 et 26 février 2008, https://desc-wondo.org/wp-content/uploads/2013/05/Plan_Reforme_FARDC.pdf (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

⁴²³ EU Mission to provide advice and assistance for security sector reform in the Democratic Republic of Congo (EUSEC DR CONGO) www.europarl.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

A reformterv 10 fontos pont köré csoportosítja a feladatokat annak érdekében, hogy a hadsereg megfeleljen a vele szemben támasztott elvárásoknak. Ezek a következők: a hadsereg megfiatalítása toborzás útján; folyamatos képzés és kiképzés; a hadsereg modern eszközökkel való ellátása; a munka és életfeltételek javítása; az ország védelemének új területi elveken való átszervezése (védelmi zónák és katonai kerületek); a megvalósítás új elvek szerinti megszervezése; az erők alkalmazásának újra értelmezése (haderőnemi doktrínák); a meglévő katonai infrastruktúrák felújítása és újak építése; a hadsereg reform végrehajtási ütemének meghatározása; a pénzügyi erőforrások megteremtése.⁴²⁴

Annak érdekében, hogy a reform fő célkitűzései kellően alátámasztottak legyenek, az EUSEC stratégia tanácsadói hathatós segítségével, bár nem minden részletének kidolgozásába bevonva, kidolgozásra kerültek az alábbi referencia dokumentumok: a 2009-es kongói hadsereg reformterve, a 2011-es hadsereg szervezetét és működését szabályozó törvény, a 2013-as a hadsereg katonái státuszát szabályozó törvény, a 2014-es Elnöki rendelet a vezető állomány kinevezéséről és a 2015-ös reform végrehajtását felügyelő szervezet létrehozása.

2012-től kezdődően a feladatok az addigi öttel szemben három tevékenységi kör köré csoportosultak, mint a Stratégiai tanácsadás, az Adminisztráció reformja és a Katonai képzés újra indítása. A feladatcsoportok száma csökkent, ami magával vonzotta a misszió létszámának csökkenését is.

4.8. A misszió 10 éves tevékenységének eredményei⁴²⁵

Természetesen nem lehet teljes hitelességgel összefoglalni a misszió 10 éves tevékenységét, azt a rengeteg erőfeszítést, ami a szakértők időt és energiát nem kímélve tettek az eltelt idő alatt. Mégis annak szemléltetésére, hogy az EU által biztosított költségvetés nem veszett kárba néhány számadattal szolgálók⁴²⁶: több mint 400 szakértő részvétele a misszióban, 72,5 millió euró a feladatok végrehajtására, az összeírás eredményeként hivatalosan 145.000 katona szerepel az központi adatbázisban, ezek több mint 80% már rendelkezik a biometrikus katonai igazolvánnyal, 195 felújított épület, 1550 ágy a katonai iskolák számára, 140 felújított iroda, fegyverraktárak felújítása mintegy 150.000 fegyver tárolására, lőszerraktárak felújítása

⁴²⁴ J. J. Wondo: Le Plan de réforme révisé 2013–2025 des FARDC : Base pour la création d'une armée professionnelle <https://afridesk.org/le-plan-de-reforme-revise-2013-2025> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

⁴²⁵ EUR-LEX: A Tanács 2010/565/KKBP határozata (2010. szeptember 21.) a Kongói Demokratikus Köztársaság biztonsági ágazatának reformja keretében az Európai Unió tanács- és segítségnyújtási missziójáról (EUSEC RD Congo - EUROPEAN UNION MISSION TO PROVIDE ADVICE AND ASSISTANCE FOR SECURITY SECTOR REFORM IN THE DRC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010D0565> (Letöltés ideje: 2021. 06 20.)

⁴²⁶ En terme du bilan, le colonel Johan De Laere s'est dit content d'avoir contribué à la mise en place de la réforme des Forces armées de la RDC (RAFDC): www.ch-cn.facebook.com (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

és építése 1200 tonna lőszer biztonságos tárolására, informatikai hálózat Kinshasa és a katonai kerületek között.

4.9. Dilemmák az EUSEC RDC misszió körül

Az Európai Unió tagországai között, főként a vezető nemzetek tekintetében többször alakult ki vita a missziót érintően. Az évek múlásával a misszió teljesítménye értékelése körül kialakult véleménykülönbségek többször hozták napirendre a kérdést: eredeti formájában folytatni, átalakítani, megszüntetni?

Korábban már jeleztem, hogy az afrikai mérce nem lehet ugyan olyan, mint az európai. A misszió mindenkor az aktuális mandátumban meghatározottak alapján dolgozott, de a körülmények hirtelen változásával a brüsszeli döntéshozók nem minden esetben számoltak. A szakértők munkája pedig nagyban függött ezektől az általuk nem befolyásolható körülményektől.

Elsőként a svéd szakértők kerültek kivonásra a misszióból kormányuk döntése alapján. Szerintük többek között a szexuális erőszak elleni harc nem elég súllyal jelent meg az EUSEC akcióprogramjába. Megjegyzem, hogy ezzel a Kongóban rendkívül súlyosan jelentkező területtel sok segélyszervezet, köztük az ENSZ missziója a MONUSCO⁴²⁷, a CICR (*Comité International de la Croix-rouge*) is kiemelten foglalkozott, hogy csak a nagyobbakat említsem. Egyébiránt az EUSEC a hadsereget érintő programok koordinálása során számtalan alkalommal szervezett különböző oktatásokat a területtel szakértőként foglalkozó szervezetekkel együttműködve, a hadsereg berkein belül. Magam és kollégáim is több alkalommal vettünk részt Dél-Kivu tartományban ilyen rendezvényeken, amelyek sok alkalommal a javaslatunkra az érintett települések lakosainak részvételével történtek.

Az EU tagországok közül (gondolok itt főként a misszióban tevőlegesen résztvevőkre elsősorban) többek – köztük Németország – a misszió bezárása mellett voksoltak, mondván, hogy a 10 év alatt a feladatok bevégezettek és a jelen helyzet prioritásai máshová tevődnek át. Mások, mint Belgium, akinek történelmi kötődése Kongóhoz a mai napig is erős, a folytatás mellett szavaztak. Szerintük továbbra is szükség van az európai jelenlétre.

Több kérdés vetődött fel a misszió sorsát illetően. Ha az EUSEC RDC megszűnik, mi fogja azt helyettesíteni? Ha a misszió marad, akkor milyen formában lesz jelen a jövőben? 2013-mat írtunk, amikor ezek a kérdések egyre inkább sürgős választ követeltek. A misszió utolsó parancsnoka, Jean-Louis NURENBERG ezredes szerint mindenképpen szükség van egy

⁴²⁷ MONUSCO: Az ENSZ kongói missziója a stabilitás megteremtése érdekében. A korábban MONUC missziót váltotta fel. www.un.org (Letöltés ideje:2021.07.01.)

csökkentett létszámú szakértői csapatra (10 fő körüli létszám), aminek a költségvetése 1.5 millió euró körül alakulna.

Ezen irányvonal mentén több lehetséges opció is felmerült:

- Egy „mini EUSEC” a kinshasai EU delegáció mellett;
- Egy újabb, de ugyancsak kis létszámú EU misszió (PSDC);
- Közös misszió az EUPOL RD Congo-val (20 fő körüli létszámmal).

A harmadik verzió, vagyis az EUSEC RDC és az EUPOL RDC összevonása már többször felmerült, főként költségtakarékossági szempontokból, de minden alkalommal elvetésre került a teljesen különböző feladat és eljárásrendszer miatt. Igaz, hogy meg lehetett volna oldani az összevonást, de csak a logisztika területén. Egy ilyen jellegű misszió lehetőséget biztosíthatott volna a szakértelem és a sok éves tapasztalatok megőrzésére.

A döntés végül megszületett, hiszen az EUSEC RDC misszió 10 éve alatt megszületett pozitív eredmények ellenére még sok-sok tennivaló volt az ország biztonsága stabilizálása területén. Az EUSEC misszió, mint olyan megszűnt, de az EU döntött egy 6 éves 25 millió eurós költségvetésű programról, melynek célja a kongói hadsereg, a FARDC reformjának támogatása és főként folyamatos értékelése volt. A program a „PROGRESS” (*Programme d'appui à la réforme du secteur de sécurité dans son volet défense*) nevet viseli, melynek jelentése „A biztonsági szektor, azon belül a hadsereg reformjának támogatása”. A program célja, hasonlóan az EUSEC RDC programjához, a kongói Védelmi minisztérium szerveinek megerősítése, a személyügyi és pénzügyi adminisztrációs rendszer támogatása, ehhez kapcsolódóan a hadsereg személyi állománya létszámváltozásainak nyomon követése volt. Ezekén túl a védelmi szektoron belül az elszámoltathatóság érdekében működtetett külső és belső mechanizmusok támogatása is a fő feladatok között szerepelt. Mindezeket Jean-Michel DUMOND a kinshasai EU delegáció akkori vezetője erősítette meg.

Az új misszió hivatalosan 2015. július elsejével vette kezdetét, egy éves mandátummal, hasonlóan elődjéhez. Érdekessége, hogy a költségvetést az Európai Fejlesztési Alap (*FED, Fonds Européen de Développement*) biztosítja, amelynek támogatásai korábban védelmi célokat nem érintettek. Az előzetes tervek szerint a programban résztvevő szakértők létszáma 10 fő körüli, de bizonyos rövid idejű speciális, jól behatárolható feladatokra külső szakértőket is foglalkoztathatott a program vezetője, 2015-ben Johan De Laere belga ezredes.

Az EUSEC RD Congo misszió kapcsán érdekességként megjegyzem, hogy a Magyar Honvédség már a kezdetektől, vagyis 2005-től jelen van szakértőkkel az EU kiemelt afrikai

missziójában. Papp István ny. alezredes kezdte a sort. 2005-ben érkezett az akkor megalakuló szervezetbe, részese volt a misszió kezdeti lépéseinek először Kinshasában, majd később Kishanganiba is teljesített szolgálatot. Őt követte, vagyis inkább hozzá csatlakozott Csajági Zsigmond őrnagy, aki pénzügyi szakemberként hathatós támogatást nyújtott a fizetési rendszer kidolgozásában.

Őket követve, 2007-2008 között Gerle Zoltán alezredes volt a misszió magyar tagja. Több feladatkört látott el és több állomáshelyen is teljesített szolgálatot. 2008. decemberben váltotta őt Nagy Sándor ezredes Bukavuban, Dél-Kivu tartomány székhelyén lévő szakértői csoport élén. Ekkor a magyar vezetés alatt francia és svéd katonák teljesítettek szolgálatot a csoportban.

A misszió informatikai rendszere 2007-2008-ban, Kiss Gábor főhadnagy vezetésével üzemelt. 2009. december elején Nagy ezredest Török László alezredes váltotta a bukavui csoportvezetői beosztásban.

Az akkori misszióvezető, Jean-Paul Michel⁴²⁸ dandártábornok kérésére, a Honvéd vezérkar főnöke döntésének megfelelően 2010. május elején Nagy Sándor ezredes visszatért a bukavui tanácsadó csoport élére, ahol ezután 2013 májusáig teljesített szolgálatot. Török alezredes a váltást követően Kishanganiban, majd Kinshasában teljesített szolgálatot különböző beosztásokban. Török alezredes két évet töltött a misszióban.

Nagy ezredes a két misszió során tehát négy évet töltött az EUSEC RDC kötelékében, nagy tapasztalatot és egyaránt nagy elismerést szerzett mind a kongóiak, mind a misszió vezetése részéről. A tanácsadói csoportok a missziót 2010-től vezető Antonio Martins vezérőrnagy (portugál) döntése alapján átszervezésre kerültek, így a korábbi magyar-francia összetételű csoport helyett először jött létre magyar – román, majd tisztán magyar csoport. A bukavui csoportban Nagy ezredessel dolgozott először Nyitrai Mihály alezredes, majd Lökösházi Béla őrnagy 2012-13-ban.

2013. május elején Nagy ezredest Král Attila ezredes váltotta, akire néhány hónappal később a bukavui csoport felszámolásának feladata hárult. A misszió szervezeti változása következtében csupán a gombai csoport maradt a keleti régióban. Král ezredes a felszámolást követően Kinshasában dolgozott az időközben megalakult mobil tanácsadó csoportban.

Őt 2014-ben Tomolya János ezredes váltotta, aki már komoly nemzetközi tapasztalattal rendelkezett. Sajnálatos módon a misszió negatív irányú evolúciójával a létszám jelentősen lecsökkent, így a magyar részvétel befejeződött.

⁴²⁸ Jean-Paul Michel tábornok: (francia) az EUSEC RDC misszió vezetője 2008. július és 2010. október között. www.operationspaix.net (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

A Magyar Honvédség az eddigi missziói során felhalmozott tapasztalatait jelentősen és új ismeretekkel egészítette ki a Kongói Demokratikus Köztársaságban mintegy 10 éven keresztül részvétele során, az EU egyik kiemelt afrikai missziójában szerzett tudás és tapasztalat. Az itt szolgálatot teljesített tisztek olyan tapasztalatokat és tudást szereztek a közép-afrikai régióról, hogy hiba lenne veszendőbe hagyni. Afrika szerepe felértékelődésével párhuzamosan, figyelembe véve Magyarország afrikai érdekeit, bizton lehet alapozni ezekre a katonákra egy esetleges új EU misszió során, vagy más magyar érdekeltségek kapcsán az adott területeken.

4.10. Részösszegzés

Azt gondolom, hogy Afrika szerepének, jelentőségének megerősödése a politikai és gazdasági porondon már érezhető hatását és a következő évtizedek során még inkább meghatározó jelentőséggel bír majd. Tisztán látható a kontinens kiemelt szerepe az ENSZ válságkezelési tevékenységében is, hiszen az afrikai missziók jelentős erőfeszítést jelentenek a világszervezet számára. Éppen ezért az ENSZ erőfeszítéseket tesz a nemzetközi szervezetek bevonására az egyre inkább komplex feladatokba.

Az Európai Unió már korábban megalkotott olyan szabályzókat és az azokhoz tartozó mechanizmusokat, amelyek jól szolgálnak, jól szolgálhatnak az afrikai problémák kezelésére. A demokráciaépítés kérdése az afrikai kontinensen hosszú ideje az európai gondolkodás középpontjában áll, bár sokszor úgy tűnhet, hogy az afrikai országok körében a demokráciára való érettség még sok kérdést vet fel és tár fel hiányosságokat. Az európai oldalról gyakorlatilag úgy tűnik, hogy a demokrácia a legjelentősebb és elsődleges tényező az egyéb támogatások viszonylatában. A jelenlegi helyzetben azonban az is tisztán látható, hogy az eddigi prioritásokat, azok súlyozását esetlegesen szükséges lehet átgondolni annak érdekében, hogy az afrikai, esetünkben a szubszaharai országok politikai, gazdasági, társadalmi problémái kezelhetővé váljanak.

A hosszú ideje fennálló problémák azok, amelyek a természeti változásokkal együtt, amelyek az egyre súlyosbodó válsághelyzeteket generálják az afrikai kontinensen. Az évek során megszületett stratégiai elképzelések és a már hatályba léptetett szabályzók azonban kijelölték azt az utat, amely a megoldáshoz szükséges feltételek megteremtéséhez vezet. Azonban továbbra is elengedhetetlen, hogy a tagországok között közös álláspont alakuljon ki.

A jelenleg egyre inkább súlyosbodó helyzetben az afrikai „problémák” Afrikában kezelésének lehetőségét elengedhetetlenül szükséges megtalálni, melynek során figyelemmel kell lenni a politikai, társadalmi, gazdasági és környezeti okokhoz kapcsolódó változásokra.

A demokratikus átalakulások során, az emberi jogi kérdéseken túl a biztonság megteremtését kell kiemelt elemként kezelni, hiszen ez utóbbi nélkül rendkívül nehéz bármilyen hatékony erőfeszítést tenni a jelenleg konfliktusgócoknak tartott térségek országainak stabilizálása érdekében. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy közös európai katonai beavatkozások sokaságára lenne szükség. Sokkal inkább kell törekedni arra, hogy az Afrikai Unióval való együttműködés keretein belül, afrikai fegyveres erőkkel kerüljenek felszámolásra a fegyveres konfliktusok. Kiemelt jelentősége van ezzel párhuzamosan az afrikai gazdaságok talpra állításának, ezzel együtt a társadalmak stabilizálása feltételeinek megteremtésének.

Az afrikaiak mondják sokszor: „Ne halat adjatok nekünk enni, hanem tanácsokat meg halászni!” Nem szó szerint értve ezt a Kongóban sokszor hallott mondatot, a demokráciaépítés támogatása útján mindenképpen figyelembe kell venni az eddigi eredmények tapasztalatait és az afrikai országok rendkívüli sokszínűségét. Szükség szerint át kell értékelní a követelménytámasztást a demokratikus berendezkedés európai értelemben vett elvárt szintjéhez kötött támogatások területén, hiszen jól tudjuk, hogy az afrikai kontinensen nincs hosszú időre visszatekintő hagyománya a demokráciának.

Az Európai Unió EUSEC RD Congo missziója a kongói kormányzat hivatalos kérésre került létrehozásra 2005-ben. A misszió 10 éves működésének eredményei és tapasztalatai azt bizonyítják, hogy az elvégzett munka minden nehézség ellenére is meghozta gyümölcseit. Létrehozásra került egy nyomon követhető fizetési rendszer, amivel párhuzamosan a hadsereg állomány összeírásra került. A létszámadatok alapján központi adatbázis épült fel az EU szakértők segítségével. Kiepült az az informatikai rendszer, amely elengedhetetlenül szükséges a folyamatos és „pontos” információáramláshoz a vezérkar és a katonai körzetek között. Mostanra ez a hadsereg átszervezése okán már kiterjed a katonai körzetek adminisztratív irányítását végző védelmi zónák parancsnokságaira is.

A több mint 20 éve leállt tiszt- és altisztképzés újraindításának elengedhetetlen feltétele volt a rendkívül leromlott állapotú iskolák helyreállítása, a képzés feltételeinek megteremtése. Az EUSEC misszió hathatós támogatásának köszönhetően a legfontosabb iskolák (természetesen a költségvetés és a logika keretein belül maradván) felújításra kerültek, az oktatás megkezdődött. Ezzel megteremtődött a feltétele annak, hogy a hadsereg állomány megfiatalodjon és szakmájukhoz értő vezetők kerüljenek a csapatok élére, korrigálva ezzel a korábbi integráció során az illegális fegyveres csoportokból a hadseregbe kerülők okozta

hiányosságokat. Az EUSEC szakértői aktívan részt vettek a képzésre való kiválasztás folyamatában is. Az új program lehetővé teszi, hogy az iskolák működése továbbra is biztosított legyen.

A logisztika területén az EU szakértők szoros támogatása mellett megszülettek az alapvető szabályzók, amelyek mentén elkezdődhet a hadsereg eszköztárának megújítása, természetesen az ország erre biztosított erőforrásai szerint. A felújított és újként felépített fegyver és lőszerraktárak ugyan nem oldották meg a hadsereg összes ilyen problémáját, de jó példaként szolgálnak a munka továbbvitelére. A biztonság megteremtése érdekében mindenképpen szükség van a hadsereg fegyvereinek megbízható őrzött raktározására, elkerülve, hogy a katonák szolgálati fegyvereikkel kövessenek el erőszakos cselekményeket a lakossággal szemben.

A családok támogatását, a hadsereg és a civil lakosság egymáshoz való közeledését elősegítő projektek segítettek a jobb megértésben és elfogadásban az addig meglehetősen elszeparáltságban élő katonacsaládok és a civil lakosság között. A katonai táborok segélyhelyeinek felújítása megteremtette az alapvető feltételeit a szükséges egészségügyi ellátásnak. A hadsereg berkein belül folytatott képzéseknek köszönhetően létrejött egy komoly létszámú felkészített állomány, aki tovább tudja vinni a megkezdett projekteket, annak érdekében, hogy a katonák elfogadóak és elfogadottak legyenek.

Mindenképpen fontos kiemelni, hogy ebben a munkában a magyar katonák aktív szerepet vállaltak. A munkánk (mondhatom, mert magam is négy évig részese voltam a feladatoknak) elismerést kapott mind a kongói partnerek, mind a misszió tagjai és vezetése részéről. Ezentúl a tagországok is képet kaptak nagyköveteik útján arról, hogy mit és milyen erőfeszítések árán végeztünk a siker érdekében. A bukavui szakértői csoport vezetőjeként többször tájékoztattam a Kinshasába akkreditált EU nagyköveteket.

A misszióban részt vállaló magyar tisztek helyálltak, és ami a legfontosabb, hogy nem csupán Kongó, hanem a térség szakértőivé is váltak, amely szakértelmet nem szabad veszendőbe hagyni. Az afrikai kontinens egyre inkább a figyelem középpontjába kerül és a jövő tekintetében stratégiai szerepe növekszik. Ennek kapcsán a megszerzett szakértelem és tudásanyag, nem beszélve a személyes kapcsolatokról megőrzendő, az EUSEC RDC missziót megjáró katonákra számítani kell a jövő lehetséges afrikai feladatai során is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozat végén a feldolgozott témakörök összefoglalásával, figyelemmel a hipotézisekre, a figyelmet a vizsgált területek fontosságára összpontosítottam, nem csupán a Kongói Demokratikus Köztársaságot, hanem az egész közép-afrikai térséget illetően. A bemutatott és a vizsgálat tárgyát képező témakörök nem csak, mint a biztonságot veszélyeztető tényezők jelentkeznek, ennél sokkal bonyolultabb problémát vetnek fel. A biztonság kérdései szoros összefüggésben vannak a térség stabilitásával, érzékenyen hatnak a társadalmi és gazdasági kapcsolatokra, a térség országainak külkapcsolataira és ezek végeredményeként a térség fejlődésével is szoros kapcsolatban vannak.

A dolgozat megírásakor négy fejezetben foglaltam össze a fegyveres konfliktusok és a velük szimbiózisban létező és aktívan vagy kevésbé aktívan, de folyamatosan működő fegyveres csoportok eredetét. Ennek során, a sokak számára talán kevésbé ismert Kongói Demokratikus Köztársaság helyét és szerepét értékeltem, tágabb értelemben az afrikai kontinensen, szűkebb értelemben véve pedig a kontinens középső területén, a közép-afrikai régióban.

A történelmi háttér feltárása egy jó kiinduló alapot ad ahhoz, hogy világosabban láthassuk honnan hová jutott el ez a szövevényes történet. A vizsgálat a gyarmati időköt megelőző korszakból indult, majd a belga gyarmati uralom időszakán, a két rendkívül súlyos áldozatokkal járó, első és második kongói háborún, illetve az azok lezárása utáni átmeneti időszakon keresztül jutott el a feldolgozott időszak lezárását jelentő 2015-ig. Az ez időszaktól eltelt időben érdemi változások nem történtek az országban, ennek az elemzése már egy újabb dolgozat anyagát jelenti.

A történelmi keretbe helyezést követően foglalkoztam a társadalmat jellemző kérdésekkel, mint az ország adminisztratív felépítése, az etnikai és vallási megoszlás és végül a gazdaság néhány kérdése. Ezek a témakörök jelentős összefüggésben állnak a további részletes elemzéskor feltárt etnikai ellentétekkel, a fegyveres konfliktusok evolúciójával, a hadsereget érintő kérdésekkel. A gazdaság esetében pedig sokkal inkább az ország természeti gazdagságával összefüggő, a természeti kincsek birtoklása körül kialakult ellentétekkel szükséges foglalkozni.

A fegyveres csoportok eredetét vizsgálva kezdtem azt a gyarmatosítást megelőző időknél, mert a fegyveres mozgalmak már a „fehérek” megérkezése előtt is léteztek, igaz ekkor még javarészt a közösségek védelmét szolgálta a törzsi ellenségekkel és a rabszolga-kereskedőkkel szemben. A hitvallásuk, ha lehet ilyenről beszélni, még egészen mást takart akkor, mint az őket követő időszakok fegyveres milíciái esetében. A ruandai és más szomszédos országok

egymás elleni területi és hatalmi törekvései is régmúlta tekintenek vissza. A ruandai királyok, azok közül is kiemelten Mwami Kigeri IV. Rwagubiri, a természeti kincsekben gazdag kelet-kongói területeket meg akarták kaparintani és az ehhez szükséges eszközökben nem válogattak. Az afrikai országok között lévő határok nem törvényszerűen az etnikai határok mentén kerültek kijelölésre, hanem más hatalmak érdekei és akarata szerint kerültek kijelölésre. Ez a történelem során többször adott alkalmat területi vitákra, amelyek fegyveres összecsapásokba torkollottak.

A belga korszak egyik meghatározó időszaka volt az ország fejlődésének. Első időszakában, mint a király magánbirtoka, súlyos kegyetlenkedések sorozatának voltak célpontjai a területen élők, de ez az állapot akkor sem vált érezhetően jobbá, amikor a király átadta a terület ellenőrzési jogát az őt követő érdekcsoportnak. Nem véletlen, hogy a gyarmatbirodalom megszűnését követően anarchia lett úrrá az addig szigorúan vezetett országon. A belga hatalom gondosan ügyelt arra, hogy uralma alatt ne nevelődhessen ki az a helyi iskolázott elitréteg, aki majd az ország vezetését átveheti. Tanúi lehettünk az időszak áttekintésekor, hogy a 60-as évektől kezdődően milyen események uralták és határoztak meg az ország életét. Rendkívül zűrzavaros időszak következett, aminek szinte egyenes következménye volt a fegyveres mozgalmak elterjedése, majd azok fel- és kihasználása a különböző politikai erők által.

A sorozatos fegyveres összetűzések, azok közül is kiemelten az első és a második kongói háború, amiket joggal nevezhetünk a második világháborút követő időszak legtöbb emberáldozatot okozó háborúinak, nem vezettek el a megbékélésig és az ország stabilizálódásához. Sokkal inkább vezettek el az újabbnál újabb megoldandó biztonsági kérdések felhalmozódásához és a konfliktusok súlyos eszkalálódásához.

Az átmeneti időszak és az azt követő Joseph Kabila névvel fémjelzett két elnöki ciklus ugyancsak konfliktusokkal volt terhes. Jól példázza az akkori eseményeket, hogy nem sikerült végérvényesen és megnyugtatóan megoldani a Ruandával való szembenállást, de a többi fegyveres csoportot sem voltak képesek sem felszámolni, sem pedig a hadseregbe integrálva ellenőrzés alá vonni. Ennek okait a rendkívül nagy megosztottságban kell keresni, valamint az ehhez kapcsolódó a múltban gyökerező ellenállásokban, amelyek az etnikai ellentétektől kezdve, a területi vitákon át a fejlődést elégtelen módon szolgáló politikai szembenállásokban kell keresni.

Öt olyan meghatározó személyt mutattam be és jellemeztem tevékenységüket, akik jelentős hatással voltak az egyes korszakokra. Közülük Mobutu volt a legtovább hatalmon, de a hidegháború időszakában a nagyhatalmak szembenállása az afrikai kontinens országait is a

szembenálló felek játékszereivé tette. Ebből vezethető le, hogy Mobutu is jórészt az USA támogatásának köszönhetően, hogy évtizedekig az ország teljhatalmú vezetője lehetett.

Ezeket figyelembe véve igazoltam, hogy a kialakult rendkívül bonyolult, az ország politikai és gazdasági stabilitását folyamatosan veszélyeztető komplex biztonsági problémái hosszú történeti múltra tekintenek vissza, de megoldásukra a jelenben kell adekvát politikai, gazdasági, katonai, társadalmi és információs válaszokat találni és adni. A válaszok keresése és megtalálása sok fejtörést okoz, hiszen még a történelmi háttér ismerete és a konfliktusban résztvevő minden érdekelt elemzése sem vezet el egyenesen a megoldáshoz, főként nem, ha azok nem találkoznak megfelelő politikai akarattal.

Kiemelten kezeltem, hogy a 2007-2009 közötti konfliktus főbb szereplőit bemutassam, bizonyítva a helyzet rendkívüli összetettségét. Itt alapvetően három, a konfliktusban reprezentatív fegyveres mozgalomra tértem ki bővebben, a Nemzeti Kongresszus a Nép Védelméért, a Demokratikus Front Ruanda Felszabadításáért és a Mai-Mai milíciákra általában, mivel ezek kiemelt szereppel bírtak a konfliktusban. Az első kettő biztosítja számunkra a magyarázatot a történelmi előzményeken túl arra, hogy mi a szerepe Ruandának a kialakult helyzetben.

A kiemelt szereplők sorában ott van a kongói hadsereg, amelynek fontosságát érzékeltetve egy külön fejezetet is szántam, valamint az ENSZ békefenntartó erői is. Ezeket neveztem a belső résztvevőknek, de ezeken túl számolni kellett mindenképp külső erőként a szomszédos és a régióban érdekelt országokkal, valamint a nem afrikai szereplőkkel. A felsorolás láttán érzékelhető, hogy mennyi szereplője is van ennek a kontinensre és szinte a világra kiterjedt sakkjátszmának.

Az aktív fegyveres csoportok bemutatásánál természetesen nem tértem ki az összes létező csoportra, azonban kiemelten azokat, amelyek tevékenysége meghatározó jelentőséggel bír. A bemutatásuk során igyekeztem minden olyan fontos részlettel szolgálni, amelyeket a kutatásaim során felleltem, de azokat a személyes tapasztalataimat is megosztottam, amelyeket az Európai Unió szakértőjeként letöltött négy évem alatt szereztem. A csoportok indíttatása, érdekköre sokban hasonlít, mégis szinte mindegyik sajátos vonásokat is láttat. A fegyveres csoportok elleni harcban kiemelt szerepet tulajdonítottam a kormány erőfeszítésein túl az ENSZ itt állomásozó erőinek és annak a kiterjedt támogatásnak, amit a területen lévő segélyszervezetek nyújtanak. Esettanulmányként dolgoztam fel az általam is megélt utolsó fegyveres konfliktus szereplőjének, az M23-nak a történetét. A CNDP-ből eredeztethető fegyveres csoport olyan hatást gyakorolt az ország egyébként is ingatag biztonsági helyzetére

és ez által a kormányra, ami rádöbbenette őket a biztonsági szektor egyik pillérét jelentő hadsereg problematikus helyzetére.

A hadsereg átszervezése, ami tegyük hozzá a legsúlyosabb problémákat nem oldotta meg, már az M23 megjelenése előtt megkezdődött. Annak erői nagy része is a hadseregbe került integrálásra, majd onnan kiváltak és követték Bosco Ntagandát, majd Sultani Makenga tábornokot. Ruanda szerepe és az általa biztosított támogatás nem csupán a CNDP mozgalom idején, hanem az M23 esetében is érezhető és bizonyított is volt. Tehát Kabilának a korábbi tárgyalásai során nem sikerült olyan megállapodást kötnie, ami megelőzte volna a ruandai részvételt a 2012-es konfliktusban. A kongói hadseregben olyan állapotok uralkodtak, ami a korrupció melegágyát jelentette. Sem a szervezeti felépítésük, sem a vezetés rendje, sem az ellátás és ezen belül a fizetések állapota nem volt biztosítéka a megbízható és a kormány által megfogalmazott követelményeknek való megfelelésnek. Rendkívül kevés szervezet támogatja és még kevesebb program áll rendelkezésre a hadsereg állapotának javítására, a képzésekre, oktatásokra, de ugyanez érvényes a biztos családi háttér biztosításával kapcsolatosan is. Az egyetlen szervezet, ami a hadsereg, mint a biztonsági szektor alapvető eleme, reformján dolgozott nem volt más, mint az EU szakértői missziója, az EUSEC RD Congo. Létszámában ugyan kicsi, de a megcélzott területeken tanúsított hatékonyságában kiemelt eredményeket elérő misszió volt ez, szinte a megalakulásától kezdve magyar részvétellel.

A kongói kialakult helyzet kezelésében és megítélésében az európai nézőpontot hatékonyan támogatja az az európai politikai és gazdasági eszközrendszer, ami az elmúlt évek során tagországok egyetértésével megfogalmazódott és rögzítésre került.

Fontosnak tartottam bemutatni és elemezni az EU erőfeszítéseit és programjait az afrikai demokráciákkal való összefüggésben. Igaz, hogy a tagországok által elfogadott politikáról beszélünk, mégis az egységes európai politikát érik olyan hatások, amelyek az egyes országok eltérő érdekeiből fakadnak. Az EUSEC RD Congo európai misszió tevékenységével törekedtem bizonyítani az elméleti elemzési tételek megvalósulását az európai politika gyakorlati törekvéseiben a biztonsági szektor stabilizálásáért.

Ez a tagországi egyet nem értés fogalmazódott meg az EUSEC RD Congo misszió egyes mandátumai során meghatározott prioritásokban is. Egy olyan kis létszámú és korlátozott költségvetéssel bíró szakértői csapat azonban, minden a tagországok részéről megkívánt területre nem volt képes koncentrálni. Ahogyan a hatékonyságáról szóltam, az elvitathatatlan, hogy katonai tekintetben nagyszerű eredményeket ért el. Ennek a nagyszerű munkának a Magyar Honvédség is tevékeny részese volt és az ott szolgáló katonák hasznos tapasztalatokat szereztek, amiket a későbbiekben mindenképpen hasznosítani javaslok.

Végül azt szeretném kiemelni, hogy a dolgozatom elején tett hipotézisekre választ, illetve válaszokat adtam, de amint azt láthattuk ez egy nem lezárt történet sem Közép-Afrika, sem Kongó életében, mivel a hanseni elméletben megfogalmazott territoriális jelenlét meghatározza a fegyveres csoportok transzformációját, segítve ezzel a további fennmaradásukat, illetve a konfliktusok tartóssá válását S éppen ezért az elkövetkezendő időben is kiemelt figyelmet kell fordítania a nemzetközi, kiemelten pedig az európai politikának.

Ezzel az elemző munkával hozzájárultam a közép-afrikai régió és a Kongói Demokratikus Köztársaságban folyó események jobb megértéséhez.

A kutatás összegzett eredményei:

Az értekezés négy fő fejezetében bemutatott kutatás eredményei a hipotézisekkel és a kutatási célokkal összhangban az alábbiak szerint összegezhetők:

- Az értekezés első kutatási céljának⁴²⁹ teljesülését az első fejezet első részében az ország történelmi és azon belül az egyes politikai vezetők nevével fémjelzett időszakok bemutatásával és elemzésével értem el. A fejezet további részeiben, ezen túlmenően a fegyveres mozgalmak kialakulása okainak, a fegyveres csoportok létrejöttének körülményei és az abban közrejátszó események elemzésén keresztül jutottam el a kitűzött cél eléréséhez.
- Az értekezés második célkitűzésével⁴³⁰ összhangban, annak megválaszolására a második fejezetben átfogó képet adtam a fegyveres konfliktusokat generáló tényezőkről, részletekben menően tártam fel a konfliktusok tényleges és lehetséges résztvevőit és indokaikat a konfliktusban való szerepükre. Rávilágítottam a fegyveres konfliktusok és a hadsereg elválaszthatatlan kettősének tényére és elemeztem azok okait.

⁴²⁹ Bemutatni az afrikai kontinens, azon belül is kiemelten a szubszaharai és a közép-afrikai térséget, amelynek a Kongói Demokratikus Köztársaság egyik meghatározó országa. Itt mind etnikailag, mind pedig kulturálisan erős megosztottságot lehet igazolni a regionális biztonsági komplexum elméletével. Mindezekben belül elemzési fókuszot jelent a fegyveres mozgalmak kialakulási okainak és azok lefolyásának vizsgálata. A történelmi léptékű változások okán a katonai biztonság kérdése végig központi szerepet tölt be a disszertációmban, szorosan kapcsolódva a politikai vezetők tevékenységéhez 1960-tól, a függetlenség elnyerésétől kezdve Joseph Kabila elnökségével bezárólag (2001-2019).

⁴³⁰ Azonosítani a fegyveres mobilizációval kapcsán felmerülő, ezidáig megoldatlan érdekellentéteket és mindazon biztonságpolitikai problémákat, amelyekkel szemben a mindenkorai politikai vezetésnek meg kell találnia a helyes stratégiát.

- Az értekezés harmadik célkitűzésének⁴³¹ megválaszolására a második és a harmadik fejezetben található a részletes magyarázat. A konfliktusok okainak elemzésén keresztül olyan megállapításokat tartalmaz, amelyek a mindenkori politikai és katonai vezetés számára megkerülhetetlenek a konfliktus megoldásában. Az M23 példáján keresztül megvilágítja egy fegyveres mozgalom létrejöttének okait, a tevékenysége változatait, valamint ezeken túl a felszámolásának, vagy inkább felszámolódásának tényezőit. A fegyveres csoportok túlélőképességét a hanseni elmélet felhasználásával vizsgálja, fókuszálva annak bizonyítására, hogy az elmélet használható-e a dzsihadista szervezeteken túl a közép-afrikai, kongói fegyveres csoportokra is. Az értekezés a globális politika kérdéseit is vizsgálja, azokat, amelyek, egyrészt megoldatlanságuk miatt súlyos következményekkel járnak, valamint amelyek adandó helyes válaszok és reakciók a konfliktus megoldásának kulcskérdései.
- Az értekezés negyedik célkitűzésére⁴³² a negyedik fejezetben adtam választ. Ebben a fejezetben igazoltam, hogy az Európai Unió rendelkezik azokkal a politikai és gazdasági eszközökkel, amelyek az egységes Afrika politikához és az afrikai demokráciák kialakulásának elősegítéséhez szükségesek. Az uniós politika egyik markáns megjelenési formája a hadsereg reformját támogató EUSEC RD Congo misszió. Tevékenységében tetten érhető, hogy az Európai Unió a kelet-kongói fegyveres konfliktusok kezelésének és a biztonság megteremtésének a katonai szektor stabilizációján keresztül markáns támogatója. Az EUSEC misszió tevékenységét, ami jelentős haladást ért el a hadsereg fejlesztésében, részleteiben bemutattam, értékeltem, de rávilágítottam a misszió körül zajló vitákra is, amelyek végül annak bezárását jelentették. Ez is bizonyítja, hogy az afrikai stabilizációs folyamatokat támogató országok politikájának összehangolása elengedhetetlenül szükséges és rugalmasan kezelendő a változó biztonsági helyzet függvényében.

⁴³¹ Részletezni a fegyveres konfliktusok okait és a jelenséget generáló tényezőket és az abban érdekelt szereplőket. Mindezt egy tipikus időszak példájával bemutatva ráirányítani a figyelmet a helyzet rendkívüli komplexitására. Mindemellert bizonyítékot kapni a Stig Jarle Hansen elmélet alkalmazhatóságára, nevezetesen, hogy az egyes mozgalmak státuszának változása miként segíti e szervezetek túlélését.

⁴³² Bizonyítani kívánom EUSEC RD Congó európai misszió tevékenységével a dolgozatomban megjelenő elméleti, elemzési tételek megvalósulását az európai politika gyakorlati törekvéseiben a biztonsági szektor stabilizálásában.

Új tudományos eredmények

A disszertációm tudományos eredményeinek tételes ismertetése előtt fontosnak tartom kiemelni azokat az értékeket, amelyekkel összességében a munkám a hadtudományi kutatások gazdagabbá tételéhez hozzájárul.

Elsőként, a tudományos kutatásaim során a francia geoipolitikai megközelítést vettem alapul, az egyébként elterjedtebben alkalmazott angolszászal szemben. Úgy gondolom, ez hasznos kiegészítéssel szolgálhat az afrikai és a konkrétan vizsgált térség geopolitikai értékeléséhez.

Másodsorban, a buzani elméleten túl, a Marton-féle buzani elméletet érintően megfogalmazott kritikáját vettem figyelembe. Nevezetesen, a nevéhez köthető kérdésspecifikus megközelítést alkalmaztam a vizsgált területek vizsgálata és elemzése során.

Harmadsorban, Stig Jarle Hansen az afrikai dszihadista szervezetekre kidolgozott elmélete alapján megvizsgáltam, hogyan lehet az ott megfogalmazottakat a kongói fegyveres csoportokra alkalmazni. Ezzel egy új elméletet vezettem be a hadtudomány területén alkalmazott vizsgálati módszerek és eszközök közé.

S végül az ENSZ legújabb válságkezelési módszerének alkalmazásával új megközelítéssel vizsgáltam az adott régió, amely látásmód eredményesen használható a regionális biztonsági komplexumokban továbbgyűrűző hatások kezelésére a hadtudományban is.

A kelet-kongói fegyveres konfliktusok különböző aspektusait vizsgáló értekezésem az alábbi **tudományos eredményeket** tartalmazza:

1. Bizonyítást nyert, hogy a vizsgált régióban a buzani szektorelmélet minden összetevőjében létbizonytalanság van. Ezen túlmenően a regionális biztonsági komplexum elméletének vizsgálata alapján kimondható, hogy a Kongói Demokratikus Köztársaságon belül hiányzó stabil intézményi keretek létrehozása a biztonsági szektor reformjával együtt kezelve, ha nem is minden szektorban, de az általam vizsgált politikai, katonai és társadalmi szektorban hozhat olyan mértékű stabilitást, ami tovagyűrűző hatást (spill over) gerjeszthet. A kezdeti eredményhez az előzőek közül már egy szektor stabilizációja pozitív hatású lehet a további szektorokra.
2. Feltártam a regionális biztonsági komplexum belső struktúráját. A fegyveres konfliktusokat megoldatlan etnikai ellentétek terhelik, amelyeket az országhatáron átnyúló etnikai határok tovább súlyosbíthatnak. Uganda és Ruanda törekvése a gazdasági érdekeiken túl az, hogy a fegyveres konfliktust fenntartsák oly módon, hogy az Kongó határain belül maradjon. A regionális biztonsági komplexumok elmélete helyett ebben az esetben az előbbiekből következően alkalmazhatóbbnak ítéltam a

regionális biztonsági komplexumok kérdés specifikus megközelítését. Igazolást nyert, hogy regionális biztonsági komplexumok által rajzolt határokat a vizsgált konfliktusok és azok okai meghaladták.

3. Elemeztem és értékeltem a kinshasai politikai vezetés elköteleződését, rámutattam annak hiányosságaira, gyengeségeire, illetve javaslatokat fogalmaztam meg a megoldási lehetőségeket illetően. Megvizsgáltam és arra jutottam, hogy a hanseni elméletben rögzített, az afrikai dzsihadista szervezetekre megalkotott tipológia a szervezetek transzformációját illetően alkalmazható a kongói fegyveres csoportokra. Bizonyítottam, hogy az elmélet szerinti kategóriák közül a féltérületi ellenőrzés a jellemző.
4. Megállapítottam, hogy a kelet-kongói fegyveres konfliktusok kezelését és a biztonság megteremtését illetően a katonai szektor stabilizációjának markáns támogatója az Európai Unió. Igazoltam, hogy az Európai Unió egyedi eszközszerén (Fejlesztési Együttműködési Finanszírozási Eszköz) keresztül, erre alapozott átfogó programok indításával teszi hatékonyabbá az ország demokratizálódási folyamatát.

A kutatási eredmények felhasználhatósága, ajánlások:

A kutatási célkitűzésekkel összhangban elkészített értekezés és az abban található eredmények megítélésem szerint az alábbi területeken használhatóak fel:

Az oktatásban: A Nemzeti Közsolgálati Egyetem tiszt, biztonság- és védelempolitikai szakos, valamint a posztgraduális képzésben résztvevő hallgatói számára az afrikai kontinenssel kapcsolatos témakörök oktatásánál. A MH Béketámogató Kiképző Központ Missziós Törzstiszti Alaptanfolyamának, illetve missziós célfelkészítő tanfolyamainak oktatási segédanyagaként, ahol ez releváns. A hazai humanitárius szervezetek afrikai kontinensre készülő misszióinak felkészítésekor háttéranyagként.

Az alkalmazott kutatásokban: Kiegészítésként szolgálhat az Afrika kutatások területén a közép-afrikai régió fegyveres konfliktusainak jobb megértéséhez és a kutatások folytatásához. Alapul szolgálhat a közép-afrikai konfliktus kutatásokhoz, mivel részleteiben foglalkozik a komplex problémával.

A gyakorlatban: Az európai és az ázsia missziók során felhalmozódott tapasztalatok mellett új, alkalmazható ismereteket biztosít a Magyar Honvédség jelenlegi (pl. Mali) afrikai missziós feladatai és a jövőben lehetséges missziói során. Használható lehet a MH Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Műveleti Központ által készített kézikönyvek, valamint a MH Béketámogató Kiképző Központ tréninganyaginak elkészítése során amennyiben ez

utóbbiak tevékenységi köre kiegészül az Afrikát, szűkebben véve Közép-Afrikát érintő kérdésekkel. Az értekezést az Afrika kutatással foglalkozó kutatók, a téma iránt érdeklődő főiskolai, egyetemi és posztgraduális képzésben részt vevő hallgatók figyelmébe ajánlom.

További kutatást igénylő területek, javaslatok

A kongói fegyveres csoportok kérdése és az azzal szoros összefüggésben álló biztonsági problémák tartósak, szinte jelentősebb változás nélkül állandósultak kelet-kongói területeken. A probléma komplex jellegéből fakadóan a jövőben számos további elemmel bővítheti a témával foglalkozó hadtudományi, biztonságpolitikai és az egyéb a témához köthető kutatások palettáját. Az értekezésben megfogalmazott kutatási irányok, illetve a kidolgozás során felmerülő kérdések közül néhány képezheti önálló vizsgálat tárgyát is, mivel a területi korlát egyes területek tekintetében nem biztosított elég lehetőséget a probléma mély vizsgálatához.

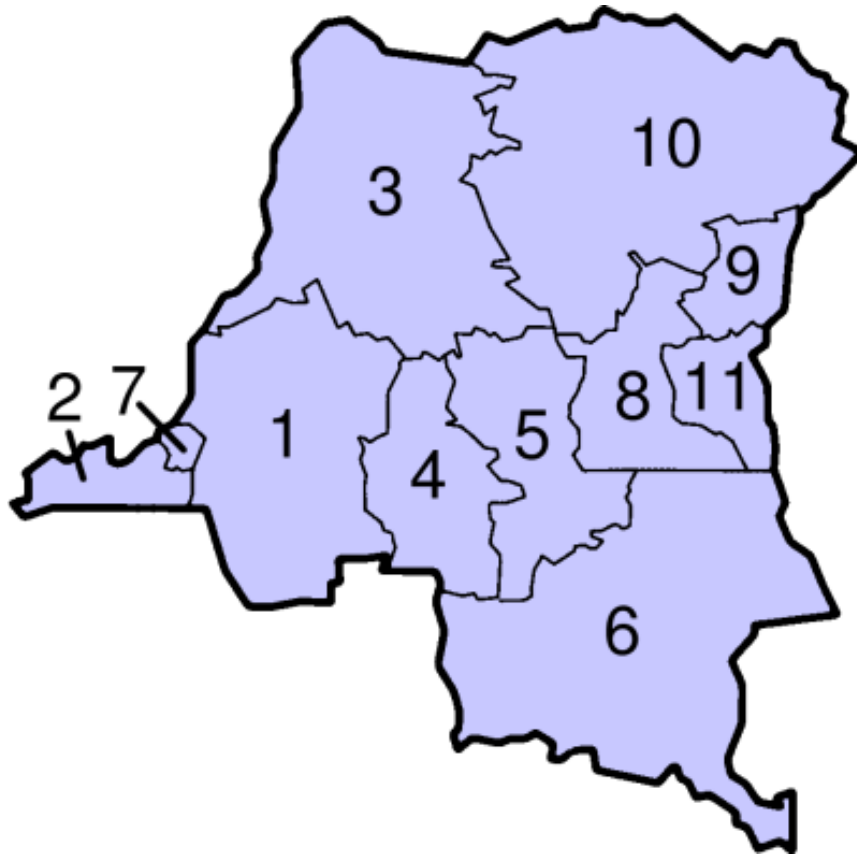
A fegyveres csoportok és magának a fegyveres mozgalmak vizsgálatának állandó aktualitást ad az a tény – ahogyan azt az értekezésben említettem –, hogy a csoportok állandó mozgásban vannak. Kis túlzással szinte naponta születnek újabb csoportok, lépnek a már meglévők egymással szövetségre vagy az integrációs folyamatoknak köszönhetően szűnnek meg. Éppen ezért a kutatások állandó témáját képezheti a csoportok születése, fennmaradása, azok támogatása, a politika és a gazdaság összefonódása a milíciákkal. Az ezzel kapcsolatos kutatások jó alapja lehet a hanseni elmélet, amely a dzsihadista csoportok elemzésén túl a közép-afrikai fegyveres csoportokra is elvonatkoztatható.

Ugyancsak kutatási területként jelentkezhet az országon belüli migráció kérdése, amely a fegyveres csoportok hatásának következménye a civil társadalomra. Ez a terület bizonyos értelemben még kiaknázatlan, bár a társadalomra gyakorolt hatása szempontjából igen fontos terület. Itt egy alapjaiban eltérő migrációról beszélhetünk az Európában manapság rendkívül ismert kontinensek közötti migrációval szemben, mégis úgy tűnik, hogy ezt itt jobban tudják kezelni, miközben hatalmas tömegekről beszélhetünk.

Az értekezésben kiemelten az EU Afrika-politikáját érintettem, de emellett több ország kapcsolata a Kongói Demokratikus Köztársasággal hordoz magában izgalmas kutatási témát. Ezek a kapcsolatok lehetnek afrikai-afrikai relációjúak, de emellett érdemes a Kína kapcsolatra is gondolni. Ezen túlmenően az ENSZ kongói missziója és más nemzetközi segélyszervezetek tevékenységének vizsgálata is hasznos lehet annak érdekében, hogy az afrikai támogatások minél hatékonyabban működhessenek.

1. számú függelék

Kerületek
(tartományok)

1. Bandundu 2. Alsó-Kongó 3. Egyenlítői 4. Nyugat-Kassai 5. Kelet-Kassai
6. Katanga 7. Kinshasa 8. Maniema 9. Észak-Kivu 10. Orientale 11. Dél-
Kivu

Forrás: DÉCRET-LOI 081 portant organisation territoriale et administrative de la République
démocratique du Congo. 2 juillet 1998. (Letöltés ideje: 2019.05.20)

2. számú függelék

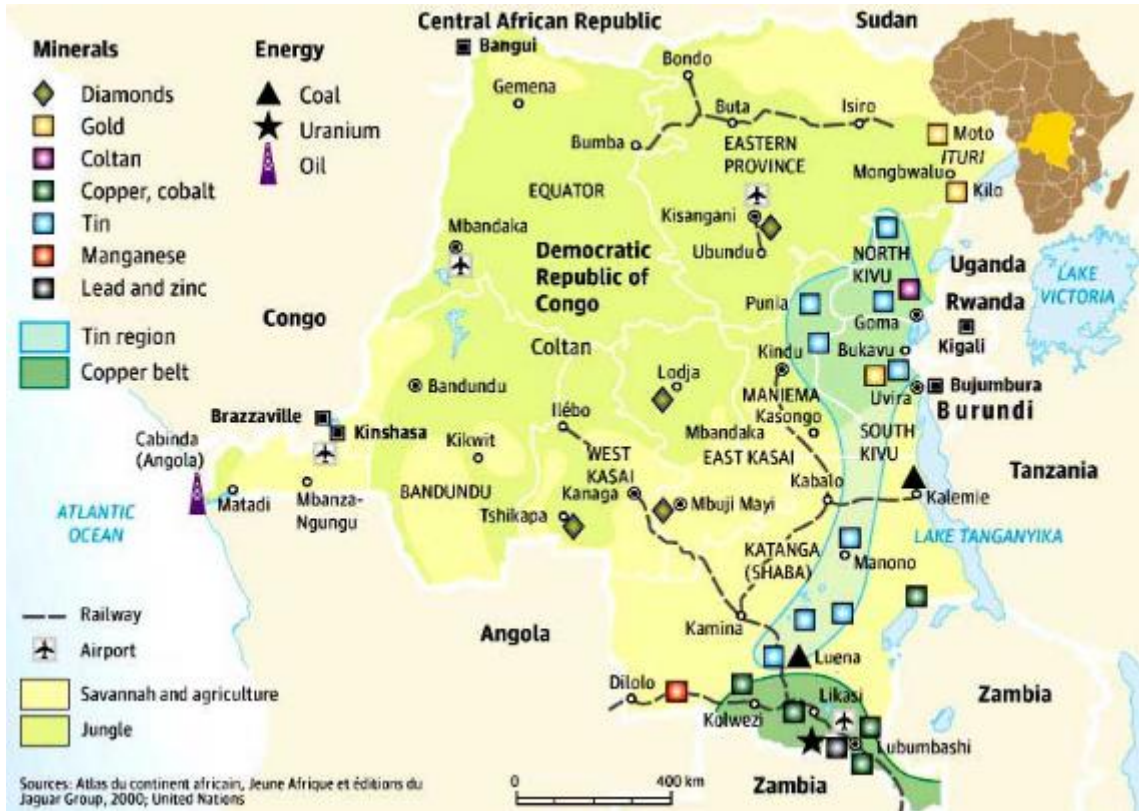
A Kongói Demokratikus Köztársaság adminisztratív felosztása 2015.

Forrás: Jean-Claude Bruneau: Les nouvelles provinces de la République Démocratique du Congo : construction territoriale et ethnicités <https://doi.org/10.4000/espacepolitique.1296> (Letöltés ideje: 2020. 04.10.)

3. számú függelék

A Kongói Demokratikus Köztársaság ásványkincsei és azok lelőhelyei

Forrás: <https://www.memoireonline.com> (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

4. számú függelék

A tuzsik ellenőrzése alatt lévő területek és a menekülthullámok irányai

1996

Source : Haut commissariat des Nations unies pour les réfugiés.

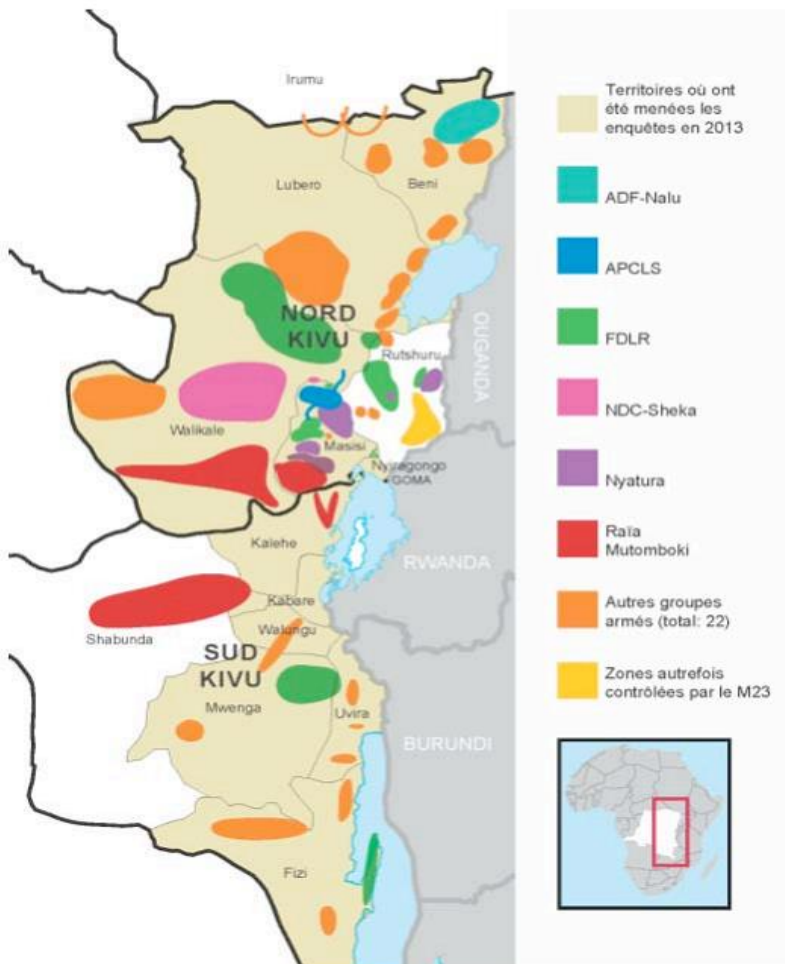
Forrás: OXFAM (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

5. számú függelék

A fegyveres csoportok működési területe Észak-és Dél-Kivi tartományokban, 2013

CARTE DU NORD-KIVU ET DU SUD-KIVU, EST DE LA RDC

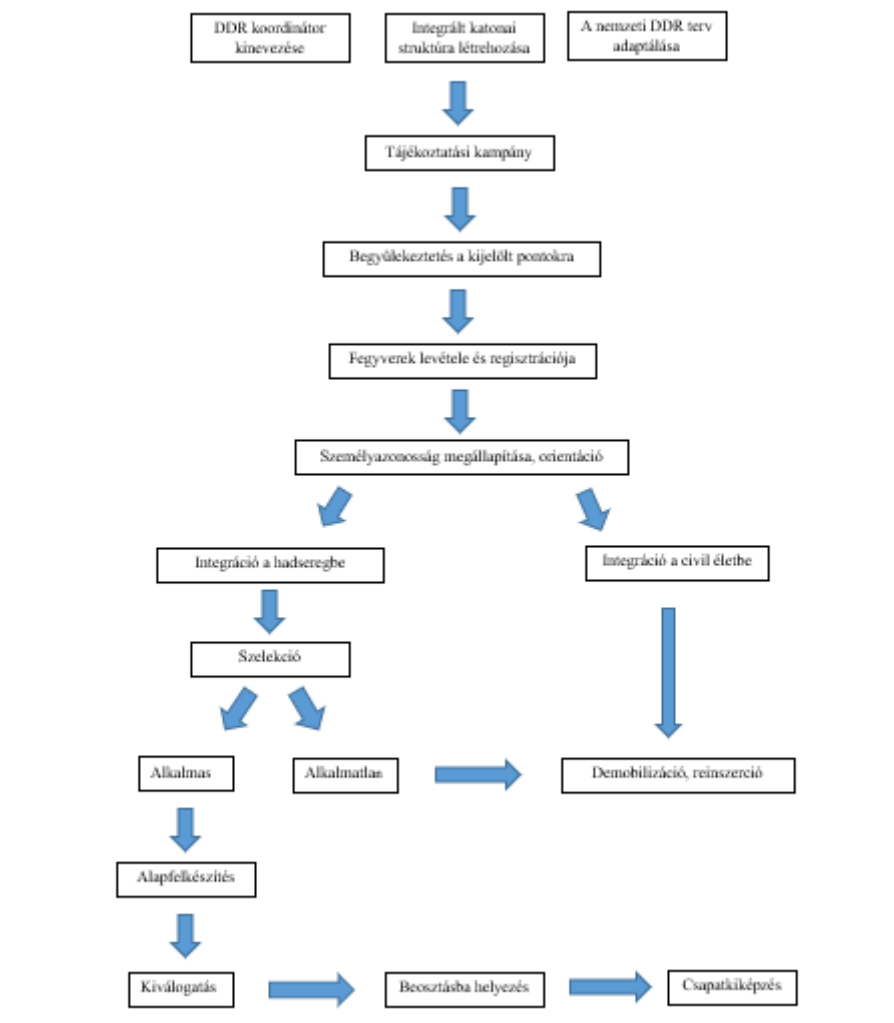
De manière approximative, zones contrôlées par les divers groupes armés fin 2013 et zones étudiées par Oxfam en 2013.

Forrás: Oxfam (Letöltés ideje: 2021.04.25.)

6.számú függelék

A nemzeti DDR program folyamatábrája
(a szerző szerkesztésében)

Saját publikációs jegyzék

Tábornokok és főtisztek a Kelet-Kongói konfliktusban

Honvédségi Szemle 141.évfolyam 2013/3. szám

Egy konfliktus „lezárásának” margójára

Mi vezetett az M-23 mozgalom bukásához

Szakmai Szemle, A katonai nemzetbiztonsági szolgálat kiadványa 2014/2. szám

Az „Ötök”, akik meghatározták a Kongói Demokratikus Köztársaság elmúlt 50 évét

Honvédségi Szemle 142. évfolyam 2014/3. szám

Az Amerikai Egyesült Államok Afrika politikája és az AFRICOM

Honvédségi Szemle 143.évfolyam 2015/4. szám

Az USA titkos katonai terjeszkedése az afrikai kontinensen

Szakmai Szemle Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat 2015/3. szám

Aktív fegyveres csoportok a Kongói Demokratikus Köztársaságban

Afrikai terrorista és szakadár szervezetek

A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi

Parancsnokság és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa 2015

ISBN 978-963-89948-4-4

Az EU külpolitikája és az afrikai demokratikus kormányzás összefüggései

Honvédségi Szemle 144. évfolyam 2016/2. szám

Az EU külpolitikája és az afrikai demokratikus kormányzás összefüggései

(átdolgozott) A hadtudomány és a XXI. század Tanulmánykötet 16. ISSN 2498-5228

Defining Regulators of the European Union’s African Policy and its Dilemmas

Defence Review Volume 144 Special Issue 2016/1.szám

Hungarian Participation in the European Union’s Congo Mission

Fejezet a The Dynamics of Conflicts in Africa in the Early 21th Century
Dialóg Campus 2018 tanulmánykötetben, NKE kiadvány

Az Európai Unió kongói missziója, EUSEC RD Congo,
Közel Afrikához

A válságkezelés és a stabilizáció lehetőségei és kihívásai a fekete kontinensen,
Dialóg Campus, Budapest 2017.

IRODALOMJEGYZÉK

Magyar szakirodalom

Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető Kongói Demokratikus Köztársaság http://www.kalasnyikov.hu/dokumentumok/orszagismerteto_kongo.pdf (Letöltve: 2021.07.12.)

Besenyő János – Gyarmati Ádám – Hetényi Soma Ambrus – Pető Gergő – Szijj Dóra – Resperger István: Országismertető Kongói Demokratikus Köztársaság, Seregszemle Kiadvány, 2010.

Besenyő János: Beszámoló a kongói EUSEC misszióról, Seregszemle 2009.

Besenyő János: Magyar békefenntartók Afrikában, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, Budapest, 2013 ISBN978-963-08-5497-9

Biedermann Zsuzsanna: Genocídium és destabilizáció az afrikai Nagy Tavak régióban – Ajánlások a megelőzésre, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/704/1/Biedermann_Zsuzsanna.pdf (Letöltés ideje: 2021. 07.11.)

Bokodi Ágnes: Az ENSZ-misszió tíz éve Kongóban, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/bokodi_Agnes_az_ensz_misszio_tiz_eve_kongoban.pdf (Letöltési idő:2021.06.21.)

Bede Rita: Afrika In: Diószegi István, Harsányi Iván, Krausz Tamás, Németh István: 20 századi egyetemes történet I. kötet 1890-1945 Korona Kiadó, Budapest, 1995.

Búr Gábor: A szubszaharai Afrika története 1914-1991, Kosszuth kiadó, Budapest 2011.

Czene Gréta- Szternák Györg: Az Európai Unió eszközrendszere az Afrikai kontinens válságkezelésére és a fejlesztésre vonatkozóan, In: Szakmai Szemle, 2011/4.

Fekete István: Nem volt totális kudarc Che Guevara kongói kalandja https://multkor.hu/20100607_nem_volt_totalis_kudarc_che_guevara_kongoi_kalandja (Letöltés ideje: 2021. 07.31.)

Gyuris Ferenc-Szabó Pál: Afrika: Fiatalos népesség, régi problémák, Nagy terület, közepes népességszám, szerény gazdaság, <http://www.geopolitika.hu/hu/hatter/afrika/> (Letöltési idő: 2021. 06.21.)

Hettyey András, Marsai Viktor: Afrika és a regionális biztonsági komplexumok elmélete. In: Háda Béla, Tóth Péter (szerk): Regionális biztonsági tanulmányok. Budapest Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.

Kóvári László: Az északi regionális biztonsági komplexum és az Északi-Sarkvidéki tanács. Felderítő Szemle, 2019, XVIII. évf. 1. sz.

Mihályi Balázs, Milliók élete árán harácsoltságon – A belga király kongói rémuralma, Történelemportal 2014/2.szám, <https://tortenelemportal.hu/2015/02/belga-kiraly-kongoi-remuralma/> (Letöltés ideje:2021.04.16.)

Rada Péter: Átalakuló biztonsági kihívások, A biztonság dimenziói. In: Rada Péter (szerk.) Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban, Budapest, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület/Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007.

Remek Éva: Európa és Afrika, In: Európai Tükör, 2010/2.

Sík Endre: Fekete Afrika története, Akadémiai Kiadó, Budapest 1973.

Sulyok Gábor: A humanitárius intervenció elmélete és gyakorlata, Gondolat Kiadó, Budapest, 2004.

Szabó Loránd: II. Lipót belga uralkodó és Kongó Szabad Állam (1885-1908) histográfiai áttekintés, www.afrikatanulmanyok.hu (Letöltés ideje:2021.06.13.)

Szabó Loránd: II. Lipót belga uralkodó és Kongó Szabad Állama (1885–1908): historiográfiai áttekintés http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/386_1.pdf (Letöltési idő: 2021.06.21.)

Szabó Lóránd: Kongó, Válságóc Kelet és Nyugat között, Zaire/KDK 1995-2005, www.afrikatanulmanyok.hu (Letöltési idő: 2021. 06.21.)

Palkovics Dóra: Az akkumulátorok hazája – a kongói kobaltbányászat kihívásai, <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/az-akkumulatorok-hazaja-a-kongoi-kobaltbanyaszat-kihivasai> (Letöltés ideje: 2021. 06.20.)

Vida Csaba: A regionális biztonsági komplexum elmélete és alkalmazása Közép-Európára. Hadtudomány XVII. évf. 1.sz. 2007, http://mhtt.eu/hadtudomany/2007/1/2007_1_5.html (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

Udvari Beáta: „Látványos eredménytelenség”: a Loméi Egyezmények hatásainak statisztikai vizsgálata. Lukovics M. - Udvari B. (szerk.) 2012: A TDK világa. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged

Marton Péter: Biztonsági komplexumok. Budapest Corvinus Egyetem, Budapest, 2019.

Csery Péter: A francia hadművelet <https://www.vg.hu/velemeney/2015/08/a-francia-hadmuvelet> (Letöltés ideje: 2021.06.03.)

Kiszely István: A föld népei,3. kötet Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 2005.

Szilágyi István: A geopolitika elmélete, Pallas Athéné Books, Budapest, 2018.

Rácz András, Róth András: Az Európai Unió katonai akciója a Kongói Demokratikus Köztársaságban: az EUFOR RD Congo, ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓKÖZPONT ELEMZÉSEK – 2006/2 <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2006-2-eu-kongoi-misszio-racz-roth.original.pdf>

(Letöltés ideje:2021.06. 03.)

Molnár Anna, Marsai Viktor, Wagner Péter(szerk): Nemzetközi biztonsági szervezetek Dialóg Campus Budapest 2019

Blahó András, Prandler Árpád (szerk.): Nemzetközi szervezetek és intézmények, Akadémiai kiadó 2016

Szávai Ferenc: Biztonsági rendszer születik. Nemzetek Szövetsége. Magyarország Európában, Európa a világban: Tanulmánykötet Gazdag Ferenc 70. születésnapjára. Budapest: Dialóg-Campus, 2016.

Külföldi szakirodalom

Aymeric Chauprade: Géopolitique, Constantes et changements dans l'histoire, Kiadja: Ellipses, ISBN 9782729831721

Bagayoko, N. (2001), "La politique américaine de sécurité en Afrique subsaharienne sous le président Clinton", Afrique contemporaine, n° 197

Baudoin Wikha Tshibinda: Les Forces Armées de la République Démocratique du Congo organisation, structure et base juridique www.hamann-legal.de (Letöltés ideje: 2021.05.27.)

Christophe BOLTANSKI: Minerais de sang, les esclaves du monde moderne, Éditions Rasset et Fasquelle 2012, Paris ISBN-13: 978-2070456468

Francois Misser, Marie France Cros: Le Congo (RDC) de A à Z, Broché 26 mai 2010. ISBN: 13978-2874950827 Editeur: André Versaille

Francois SOUDAN: De LUMUMBA à KABILA, Jeune Afrique HEBDOMADAIRE INTERNATIONAL INDÉPENDANT-50e ANNÉE-N°2580

Gauthier de Villiers: Histoire du politique au Congo-Kinshasa, Les concepts à l'épreuve ISBN: 978-2-8061-0262-1

Gauthiers de Villiers: La guerre dans les évolutions du Congo-Kinshasa, Afrique contemporaine 2005/3 (N2015) 47-70.o. www.cairn.info (Letöltés ideje: 2021.03.24.)

Hervé Couteau-Begarie: Traité de Stratégie, Kiadja: Economica, ISBN 2717860740

Jason Stearns, Les Banyamulenge: Insurrection et exclusion dans les montagnes du Sud-Kivu (Londres: Institu de la Vallée du Rift, 2013. <https://www.refworld.org/docid/5253c2e34.html> (Letöltés ideje:2021.06.21.)

Jason Stearns: Repenser la crise au Kivu: Mobilisation armée et logique du gouvernement de transition. Politique africaine 2013/1 (N 129)

J.D.FAGE, William TORDOFF: Afrika története, OSIRIS 2004. (Eredeti címe „History of Africa”, London, New York 2002 Routledge)

Pourtier Roland: Les camps du Kivu ou la question de l'éphémère, in Déplacés et réfugiés: la mobilité sous contrainte. Sous la direction V.Lassailly-Jacob, J.Y.Marchal, A. Quesnel, IRD édition, 1999.

Stewart Andrew SCOTT Laurent Nkunda et la rébellion du Kivu – Au coeur de la guerre congolaise, Editions Karthala ISBN: 978-2-8111-0087-2

Michel Marc, Vingtième Siècle. Revue d'histoire, Année 1996, Numéro 49: Van Bilsen: 1956. februárban jelent meg a „Un plan de trente ans pour l'émancipation de l'Afrique belge” című írása francia verzióban.

Études africaines, Sous la direction de Joel Baraka Akilimali et Trésor Mkunya Muhindo: L'État africain et la crise postcoloniale, Repenser 60 ans d'alternance institutionnelle et idéologique sans alternative socioéconomique ISBN: 978-2-343-23066-5 Editions Harmattan

Esref Akru: The United Nations, intra-state peacekeeping and normative change, Manchester University Press 2003 The UN in the Congo conflict: ONUC

Hans Romkema: Opportunités et contraintes relatives au désarmement et au rapatriement des groupes armés étrangers en République Démocratique du Congo, Cas des FDLR, FNL et ADF/NALU, Traduction-original en anglais fait-foi, Programme Multi-pays de démobilisation et réintégration (MDRP) Banque mondiale 1818 H Street, NW Washington, DC 20433 Etats-Unis Premier tirage: juin 2007

ENSZ dokumentumok

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2010/596, „Rapport final du Groupe d'expert sur la République Démocratique du Congo”. 29 novembre 2010.

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/73.

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738 62 o. <https://www.undocs.org/pdf?symbol=fr/S/2011/738> (Letöltés ideje: 2021. 06.21.)

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738 www.un.org (Letöltés ideje: 2021.06.30)

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/738, „Rapport final du Groupe d'expert sur la République Démocratique du Congo”, 2 décembre 2011.

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2011/768

Conseil de Sécurité des Nations Unies, S/2012/843 és a S/2011/738

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2012/843 www.un.org (Letöltés ideje: 2021.05.02.)

Conseil de sécurité des Nations Unies, S/2012/348/Add.1, „Additif au rapport d'étape du Groupe d'experts sur la République démocratique du Congo” 27 juin 2012, www.un.org (Letöltés ideje: 2021.05.02.)

Final report of the Group of Experts on the DRC submitted in accordance with paragraph 4 of Security Council resolution 2021 (2011) S/2012/843 <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1533/panel-of-experts/expert-reports> (Letöltés ideje:2021.06.14.)

Groupes et comités d'experts/Conseil de sécurité des Nations Unies www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

Groupes et comités d'experts/Conseil de sécurité des Nations Unies, 2013, www.un.org (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

Rapport Mapping de l'ONU: Jelentés a Kongói Demokratikus Köztársaság területén 1993-2003 között elkövetett legsúlyosabb emberiség és az emberi jogok ellen elkövetett cselekményekről. <https://www.genreenaction.net/Rapport-de-l-ONU-sur-le-genocide-commis-en-RDC.html> (Letöltés ideje: 2021.06. 21.)

Az Európai Unió dokumentumai

EUPOL-RDC: www.eeas.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

EUR-LEX: A Tanács 2005/355/KKBP együttes fellépése (2005. május 2.) a Kongói Demokratikus Köztársaság (KDK) biztonsági ágazatának reformja keretében az Európai Unió tanács- és segítségnyújtási missziójáról <https://eur-lex.europa.eu/legal> (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

EUR-LEX: A Tanács 2010/565/KKBP határozata (2010. szeptember 21.) a Kongói Demokratikus Köztársaság biztonsági ágazatának reformja keretében az Európai Unió tanács- és segítségnyújtási missziójáról (EUSEC RD Congo - EUROPEAN UNION MISSION TO PROVIDE ADVICE AND ASSISTANCE FOR SECURITY SECTOR REFORM IN THE DRC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010D0565> (Letöltés ideje: 2021. 06 20.)

EUR-LEX: EUSEC RD Congo - EUROPEAN UNION MISSION TO PROVIDE ADVICE AND ASSISTANCE FOR SECURITY SECTOR REFORM IN THE DRC), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32010D0565> (Letöltés ideje: 2021. 06 20.)

Európai Parlament: a Tanács és a Bizottság nyilatkozatait követően az eljárási szabályzat 110. cikkének (2) bekezdése alapján a Kongói Demokratikus Köztársaságban elkövetett erőszakos cselekményekről https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-7-2009-0200_HU.html?redirect (Letöltés ideje: 2021.07.21.)

European Mission /EUPOL-KINSHASA: www.eeas.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

EUSEC RD CONGO/Flickr: www.flickr.com (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

Eusec rd congo: www.eeas.europa.eu, Európai Unió - EKSZ (Európai Külügyi Szolgálat) | EUSEC RD KONGÓ (europa.eu) (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

Mission to provide advice and assistance for security sector reform (EUSEC) <https://euobserver.com/news/21437>(Letöltés ideje: 2021.06.12.)

Internetes források

"A la lumière de la Déclaration ... de Nairobi (Omn.Univ.Europ.) (French Edition) Paperback <https://www.amazon.com/processus-dint%C3%A9gration-pays-Grands-Lacs/dp/6131581533> (Letöltés ideje:2021.04.23.)

« Déclaration conjointe du Conseil et des représentants des gouvernements des États membres réunis au sein du Conseil, du Parlement européen et de la Commission sur la politique de développement de l'Union européenne » intitulée « Le consensus européen », Journal Officiel de l'UE, C 46, 26 février 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=OJ%3AC%3A2006%3A046%3ATOC> (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

« Position commune du Conseil du 18 février 2002 concernant les mesures restrictives à l'encontre du Zimbabwe » (2002/145/PESC), Journal officiel des Communautés européennes, Le 21 février 2002. http://www.transparency.org/regional_pages/africa_middle_east/sub_saharan_africa (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

11 aout 2011.- LOI ORGANIQUE portant organisation et fonctionnement des Forces armées www.droitcongolais.info (Letöltés ideje:2021.06.23.)

ABOUT THE COMMAND www.africom.mil/about-the-command (Letöltés ideje: 2021.04.07)

Accord de Lusaka: Tűzszüneti megállapodás, amit 1999. július 10-én írt alá a zambiai Lusakában Angola, a Kongói Demokratikus Köztársaság - RCD (Rassemblement congolaise pour la démocratie) www.congoline.com (Letöltés ideje: 2021.07.20)

Accord de paix entre le gouvernement et le Congrès national pour la défense du peuple (CNDP), www.peacemaker.un.org (Letöltés ideje: 2021.06.15.)

Accord global et inclusif, www.accord.org.za (Letöltve: 2021.04.25.)

Accord global et inclusif: The peace process in the DRC-ACCORD www.accord.org.za (Letöltés ideje: 2021.04.25.)

Accords Afrique Caribes et Pacifiques (ACP) countries: www.ec.europa.eu (Letöltés ideje: 2021. 07.12.)

ACP: Az ACP-országok (African, Caribbean and Pacific) az Európai Közösséggel, illetve annak utódjával, az Európai Unióval együttműködési megállapodást kötő harmadik világbeli országok csoportját jelentik. <http://www.acp.int/> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

Africa Partnership Station (APS): <https://www.dvidshub.net/feature/AfricaPartnershipStation> (Letöltés ideje: 2021.06.23)

African Growth and Opportunities Acts (AGOA): www.agoa.info (Letöltés ideje:2021.06.12.)

Afrikai Unió (AU): Union Africaine www.au.int (Letöltés ideje: 2021.04.21.)

Afrikai Unió: BURUNDI LE VERROUILLAGE LORSQUE L'ESPACE POLITIQUE SE RÉTRÉCIT <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Burundi%20-%20le%20verrouillage.pdf> (Letöltés ideje: 2021.07.01)

Alain Fogue Tedom: AFRICOM: Le commandement militaire américain pour l'Afrique, La revue géopolitique le 21 novembre 2011 www.diploweb.com (Letöltés ideje: 2021.06.22.)

Alain Fogue Tedom: AFRICOM: Le commandement militaire américain pour l'Afrique, La revue géopolitique le 21 novembre 2011 www.diploweb.com (Letöltés ideje: 2021.06.22.)

Alison J. K. Bailes: A SIPRI igazgatója 2002-2007 között. Ezt megelőzően Nagy-Britannia nagykövete volt Finnországban. 2007-2015 között az Izlandi Egyetemen politika tudományok professzora. Forrás www.sipri.org (Letöltés ideje: 2021.07.03.)

Amnesty International, „Democratic republic of Congo: Disarmement, Demobilization and reintegration (DDR) and reform of the Army” 2007. január 25. <https://www.amnesty.org/en/documents/AFR62/001/2007/en/> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

Amnesty International: Le processus de désarmement, démobilisation et réinsertion (DDR) et la réforme de l'armée, janvier 2007 www.amnesty.org (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

Andrew Cottey: Az University College Cork professzora, a nemzetközi kapcsolatok szakértője, www.ria.ie/andrew-cottey (Letöltés ideje:2021.07.03.)

ARCANUM/Keresztény bibliai lexikon: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztven-bibliai-lexikon-C97B2/s-sz-CA54E/szinkretizmus-CA69E/> (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

ARCANUM/Magyar Etimológiai szótár: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/p-F3534/pigmeus-F371C/> (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

Armed Groups and International Law: www.armedgroups-internationallaw.org (Letöltés ideje:2021.07.02.)

Assassinat de Laurent-Désiré Kabila: les vérités de Nono Lutula, ancien conseiller sécurité de „Mzee”. www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.07.23.)

Augustin Katumba Mwanke Profil Africa Confidential www.africa-confidential.com (Letöltés ideje:2021.04.12)

Belga Afrika politikai emancipációjának 30 éves terve www.persee.fr (Letöltés ideje:2021.06.23.)

Benoît Verhaegen: Les rébellions populaires au Congo en 1964 [article] www.persee.fr/doc/cea_0008-0055_1967_num_7_26_3100 (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

Bosco Ntaganda.the Congolese „Terminator”: <https://www.bbc.com/news/world-africa-17689131> (Letöltés ideje:2021.03.12.)

Bosco Ntaganda: Cour Pénale Internationale: Situation in the Democratic Republic of the Congo The Prosecutor v. Bosco Ntaganda ICC-01/04-02/06 ICC-PIDS-CIS-DRC-02-018/21_Eng. www.icc-cpi.int (Letöltés ideje: 2021.02.11.)

Centre d'Études Stratégiques sur l'Afrique/CESA: National Defense University 300 5th Avenue, Building 62 Fort McNair Washington, DC 20319-5066 www.base.afrique-gouvernance.net (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

Christian Schrike: L'Agenda de la paix du Secrétaire général B. Boutro-Ghali- Analyse et premières réactions www.persee.fr (Letöltés ideje: 2021.03.22.)

CIRGL: (Conférence internationale sur la région des Grands Lacs) A Nagy-tavak térségi nemzetközi konferencia www.icdrl.org (Letöltés ideje: 2021.04.03.)

CIRGL: Conférence international sur la région des Grands Lacs, www.icgrl.org (Letöltés ideje: 2021. 04.17.)

CJTF-HOA: www.africom.mil (Letöltés ideje: 2021.02.23.)

Constitution de la République Démocratique du Congo: www.unesco.org (Letöltés ideje: 2021.03.22.)

Cotonou-i Partneri Szerződés: <https://www.lonelyplanet.com/west-africa> (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

Culte en mémoire de L.D.Kabila: www.cheikfitanews.net (Letöltés ideje: 2021. 06.23.)

Daniel H. Levine: Protection of civilians from Non-Enemies, A Case Study of Monuc Support to KIMIA II in the DRC <https://edinburgh.universitypressscholarship.com/view/10.3366/edinburgh/9780748675890.001.0001/upso-9780748675890-chapter-8> (Letöltés: 2021. 05.25.)

DDRRR: Désarmement, Démobilisation, Rapatriement, Réinstallation, Réinsertion <https://monuc.unmissions.org> (Letöltés ideje: 2021.03.20.)

Dhi Mbita Mulenghe Mashini, Jean-Claude Mashini: Géographie et territorialité en RD Congo: réflexions sur une discipline en mutation, Academia - L'Harmattan, 2017 www.books.google.hu (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

DR Congo: Goma peace conference begins 7 Jan 2008, by MONUC www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.02.14.)

DR Congo: Goma peace conference begins, Forrás MONUC 2008.01.07. www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

DR Congo: Peacekeepers plan Operation Amani Leo with FARDC in North Kivu www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

Duarte Lopes - Filippo Pigafetta: A Kongó Királyság és a szomszédos területek leírása (Relacao do Reino de Congo e das terras circumvizinhas) Fordította: Rubint István <https://mek.oszk.hu/02200/02257/02257.pdf> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

ECCAS-Integrációk, Afrika-tanulmányok: <http://www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/eccas.html> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

En terme du bilan, le colonel Johan De Laere s'est dit content d'avoir contribué à la mise en place de la réforme des Forces armées de la RDC (RAFDC): www.ch-cn.facebook.com (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

Encyclopedie Universalis www.universalis.fr (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

Étienne Rusamira: La dynamique des conflits ethniques au Nord-Kivu: une réflexion prospective, www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2003-3-page-147.htm (Letöltés ideje: 2021. 07. 05.)

EU Mission to provide advice and assistance for security sector reform in the Democratic Republic of Congo (EUSEC DR CONGO) www.europarl.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

EU Missions in the Democratic Republic of the Congo: www.eur-lex.europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

Extractive Industries Transparency Initiative: <https://eiti.org> (Letöltés ideje: 2021.02.23.)

FDLR: Front Démocratique de Libération du Rwanda/ Demokratikus front Ruanda felszabadításáért, hutu szervezet. Democratic Front for the Liberation of Rwanda (FDLR) Narrative, www.start.umd.edu (Letöltés ideje: 2021.03.02.)

Francis Kpatindé: Assasinai de Laurent Désiré Kabila: le jour où un simple „kadogo” a tué le président, www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.01.20.)

Frank van Acker, Koen Vlassenrot: Les Mai Mai et les fonctiond de la violence milicienne dans l'est du Congo: www.cairn.info (Letöltés ideje: 2021.06.20)

Gazdag Ferenc (szerk.): Geopolitika és biztonság, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2006.

Général Patrick Cammaert et Fiona Blyth, „The UN Intervetion Brigade in the Democratic Republic of the Congo”, International peace Institute, New York/Vienne, 2013. július

Gérard Prunier: AFRICA'S WORLD WAR CONGO, THE RWANDAN GENOCIDE, AND THE MAKING OF A CONTINENTAL CATASTROPHE, OXFORD UNIVRESITY PRESS ISBN 978-0-19-537420-9, 978-0-19-975420-5

Global and Inclusive Agreement on Transition in the DR Congo, Inter-Congolese Dialogue, Politicalnegotiations ont he peace process and on transition in the DRC, 16 Dec 2002 www.reliefweb.int (Letöltés ideje: 2021.07.16.)

Google Arts&culture, <https://artsandculture.google.com> (Letöltés ideje: 2021.01.12.)

Grand Kivu: www.reefworld.org (Letöltés ideje: 2021. 02.13.)

Groupe de recherche et d'information sur la paix et la sécurité /GRIP www.grip.org (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

Guillain Ilanga: Le systeme bancaire congolais, www.memoireonline.com (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

Hilary Clinton: Les États-Unis d'Amérique réajuste leur politique africaine, par Le Potentiel (RDC) le 6 aout 2009 www.ufctogo.com (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

ICD: Fejlesztési Együttműködés Finanszírozási Eszköz (Instrument de financier de la coopération au développement) FR <http://eur-lex.europa.eu/legal->

content/FR/TXT/?uri=URISERV%3A114173

http://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_fr.htm (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

ICG, "how Kabila Lost His Way: The Performance of Laurent Désiré Kabila's Government" 1999. május 21. <https://www.refworld.org/docid/3ae6a6e58.html> (Letöltés ideje: 2021.07.21.)

IEDDH (FR): "Instrument européen pour la démocratie et les droits de l'homme." https://ec.europa.eu/europeaid/1%E2%80%99instrument-europ%C3%A9en-pour-la-d%C3%A9mocratie-et-les-droits-de-1%E2%80%99homme-ieddh-%C3%A9gaut-en-droits-partout-dans_fr (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

IOM: International Organization for Migration, 1951-ben került megalakításra. 173 ország a tagja a szervezetnek. <https://www.iom.int/> (Letöltés ideje: 2021.05.21.)

ISSSS: Az ENSZ stabilizációs stratégiája, amely STAREC (Stabilizációs és újjáépítési terv támogatására hoztak létre.) LA STRATÉGIE DE STABILISATION (ISSSS) monusco.unmissions.org, <https://monusco.unmissions.org/la-strat%C3%A9gie-de-stabilisation-1%E2%80%99issss> (Letöltés ideje: 2021. 05.21.)

J. J. Wondo: Le Plan de réforme révisé 2013–2025 des FARDC: Base pour la création d'une armée professionnelle <https://afridesk.org/le-plan-de-reforme-revise-2013-2025> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

Jason Stearns (Author), Anonymous (Author) <https://www.amazon.com/Mai-Mai-Yakutumba-Resistance-racketeering-South/dp/1907431268> (Letöltés ideje:2021.02,11,)

Jason Stearns: L'ancrage social des rébellions congolaises Approche historique de la mobilisation des groupes armés en République démocratique du Congo <https://www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2018-1-page-11.htm> (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

Jean-Jacques Wondo Omanuyndu: Les Armées au Congo-Kinshasa. De la Force publique aux FARDC. RD Congo: une armée irréformable, 2015.

Jean-Jacques Wondo Omanuyndu: Les Forces armées de la RD Congo: une armée irréformable? 2014.

Jean-Paul Michel tábornok: (francia) az EUSEC RDC misszió vezetője www.operationspaix.net (Letöltés ideje: 2021.06.21)

Jeffrey Gettleman, „An Interview with Kabila” The new York Times, 2009. április 03. <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/82146/1/RVI%20Usalama%20Project%2011%20The%20National%20Army.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 06.21.)

Jennifer G. Cooke: De Clinton á Obama, les États-Unis et l'Afrique. Dans politique Étrangere 2013/2. www.cairn.info (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

Jeune Afrique HEBDOMADAIRE INTERNATIONAL INDÉPENDANT-52e ANNÉE-HORS-SÉRIE N° 30

Joanne Richards, „Demobilization in the DRC. Armed Groups and the Role of Organizational Control, Armed actors” Small Arms Survey, Genève, 2013. április <https://www.files.ethz.ch/isn/163855/Demobilization%20in%20the%20DRC%20%20Armed>

[%20Groups%20and%20the%20Role%20of%20Organizational%20Control%20-%20SAS-AA-IB1-DDR-in-the-DRC.pdf](#) (Letöltés ideje:2021.07.12.)

John Kanyunyu and Joe Bavier: Congo rebel leader Nkunda arrested in Rwanda. www.reuters.com (Letöltés ideje: 2021.03.20.)

Joseph Kabila Kabange: www.globalsecurity.com (Letöltés ideje: 2021.06.21)

Joseph Kasavubu/President of Congo: www.britannica.com (Letöltés ideje:2021.05.05.)

Journal officiel de l'Union européenne: Décision EUSEC/1/2012 du Comité politique et de sécurité datée du 2 octobre 2012 relative à la nomination du chef de l'EUSEC RDCONGO (2012/543/PESC),

http://www.epa.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_036-066.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

Judith Verweijen, „Military Business and the Business of the Military in the Kivus” review of African Political Economy 40 (2013), <https://www.jstor.org/stable/42003305> (Letöltés ideje: 2021.06.21.)

Judith Verweijen, „The Ambiguity of Militarization: The Complex Interaction Between the Congolese Armed Forces and Civilians in the Kivu Provinces, Eastern DR Congo” (Utrecht: Thèse de doctorat de l'université d'Utrecht) https://www.researchgate.net/publication/303638882_The_Ambiguity_of_Militarization_The_complex_interaction_between_the_Congolese_armed_forces_and_civilians_in_the_Kivu_provinces_eastern_DR_Congo (Letöltés ideje: 2021.02.13.)

Kasa-Vubu president of Congo, BY The Editors of Encyclopaedia Britannica www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.02.13)

Keeping up with our leaders: Mobutu Sese Seko, www.tadibavazil.wordpress.com (Letöltés ideje: 2021.03.21)

Kibonge Munene: L'impact de la bancarisation des salaires des agents de l'état dans la diminution des dépenses publiques. Cas des forces armées congolaises, cas de la garnison de Bukavu de 2011 à 2013. www.memoireonline.com (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

Projet Kin-Elenda : quatre quartiers kinois bientôt bénéficiaires d'une enveloppe de la Banque mondiale, www.adiac-congo.com (Letöltés ideje: 2021.06.23)

Koen Vlassenroot et Timothy Raeymaekers, „New Political Order in the DR Congo? The transformation of Regulation” Afrika Focus 21. https://www.researchgate.net/publication/26569618_New_Political_Order_in_DRC (Letöltés ideje: 2021.05.12.)

Koen Vlassenroot: Land issues and Conflict in Eastern DRC (New York: Social Science Research Council, 2013) http://ssrc-cdn1.s3.amazonaws.com/crmuploads/new_publication_3/7B563A5594-2560-E211-8EAC-001CC477EC84%7D.pdf (Letöltés ideje:2021.04.24.)

Kongo Királyság: <https://mek.oszk.hu/02200/02257/02257.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

L'Accord de partenariat de Cotonou révisé le 25 juin 2005, http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/Cotonou_EN_2006_fr.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06.21.)

La Grande guerre africaine: Instabilité, violence et déclin de l'État en Afrique centrale (1996-2006) (Français) Broché – 11 octobre 2012 de Filip Reyntjens (Auteur), Pierre Lanotte (Traduction)

La RDC S'engage á punir les auteurs de violences sexuelles 28 septembre 2009, www.un.org (Letöltés ideje:2021.07.16.)

La Sécurité et la Coopération pour la République Démocratique du Congo et la Région. 2013. február 24-én 11 afrikai ország írta alá.

Lanana Gberie: La brigade d'intervention: Fin de la guerre en RDC? <https://www.un.org/africarenewal/fr/magazine/ao%C3%BBt-2013/la-brigade-d%E2%80%99intervention-fin-de-la-guerre-en-rdc> (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

Laurent- Désire Kabila (1997-2001) hivatali ideje, a meggyilkolásával zárul. Nathan Rivet: LAURENT-Désiré/ Kabila, Laurent Kabila (1939-2001) <https://www.blackpast.org/global-african-history/kabila-laurent-desire-kabila-laurent-1939-2001/> (Letöltés ideje: 2021. 07.12.)

Laurent Gakuba: Histoire du Rwanda - 19ème siècle: Règne sanglant de Kigeri IV Rwabugiri (1853-1895) www.amazon.fr (Letöltés ideje: 2021. 06. 23.)

Le Partenariat stratégique Afrique – UE. Une stratégie commune Afrique - UE, Lisbonne, 9 décembre 2007. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/07/st16/st16344.fr07.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

Le Plan de réforme révisé 2013-2025 www.afridesk.org (Letöltés ideje: 2021.06.22.)

Les barzas communautaires, un outil pour la planification de la région, www.justicepaix.be (Letöltés ideje:2021.04.12.)

Les pouvoirs coutumiers en RDC Institutionnalisation, politisation et résilience, www.ifri.org (Letöltés ideje: 2020.03.17.)

Linnete Bahatiand Driss El-Bay: Allied Democratic Forces: The Ugandan rebels working with IS in DR Congo, (2021) www.bbc.com.news (Letöltés ideje: 2021.06.30)

Lisszaboni Szerződés: A Lisszaboni Szerződés az Európai Unió (EU) szerkezetének és működésének szükséges reformját hivatott biztosítani. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3Aai0033> (Letöltés ideje: 2021. 02. 06.)

Lomei Egyezmények: Az ACP országok (African, Caribbean and Pacific Countries) - Afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni térség országai, a Loméi Egyezmény részesei. http://www.mimi.hu/eu/lomei_egyezmeny.html (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

MAEP: Értékelési mechanizmus (Mécanisme africain d'évaluation par les Pairs), www.nepad.org/fr/economicandcorporategovernance/m%C3%A9canisme-africain-d%E2%80%99evaluation-par-les-pairs-maep (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

Maiko national park: <https://www.britannica.com/place/Maiko-National-Park> (Letöltés ideje:2021.07.21.)

Map of the DRC with North et South Kivu provinces in red: www.researchgate.net (Letöltés ideje: 2021.07.23.)

Mapping Report 1993 and 2003, <https://www.mapping-report.org/en/1st-congo-war-attacks-against-tutsi-and-banyamulenge-civilians/> (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

Maria Eikson Baaz and Judith Verweijen: Between Integration and Disintegration: The erratic Trajectory of the Congolese Army
<https://www.ssrc.org/publications/view/between-integration-and-disintegration-the-erratic-trajectory/> (Letöltés ideje: 2021. 06.13.)

Marianne Stone: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. SECURITY DISCUSSION PAPERS SERIES 1, Spring, 9. 4-5. o. http://geest.msh-paris.fr/IMG/pdf/Security_for_Buzan.mp3.pdf (Letöltés ideje: 2021.03.25.)

Michael Maya: „Mobil Courts in the democratic Republic of Congo: Complementary in Action?” American Bar Association Rule of Law Initiative, 2012. június 26.
https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/mobile_courts_in_the_democratic_republic_of_congo_maya.pdf (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

Ministère de l'économie, des finances et de la relance, (France) Direction générale du trésor: L'économie de la RDC, <https://www.tresor.economie.gouv.fr> (Letöltés ideje: 2021. 03.22.)

Miriam Möller: MAJOR IMPEDIMENTS TO HUMAN SECURITY PROVIDENCE OF CURRENT EU MISSIONS IN THE DEMOCRATIC REPUBLIC OF THE CONGO, University of Cologne Department of International Politics and Foreign Policy, https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/7564/1/Moller_Miriam_ECAS_2013.pdf (Letöltés ideje: 2021.06.12.)

Mission des Nations Unies au Congo/MONUC) <https://peacekeeping.un.org> (Letöltés ideje: 2021 06.23.)

Missions de l'EU en République Démocratique du Congo: 2005/355/PESC www.eur-lex-europa.eu (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

Mo Ibrahim Foundation/Home www.moibrahimfoundation.org (Letöltés ideje: 2021. 07. 19.)

Mobutu Sese Seko: President of Zaire by The Editors of Encyclopaedia Britannica, www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.02.11.)

Mobutu Sese Seko: www.afrikatanulmanyok.hu/htmls/mobutu_sese_seko.html (Letöltés ideje: 2021. 07.15.)

MONUSCO: www.un.org (Letöltés ideje:2021.07.01)

Nellemann, C.; Henriksen, R., Pravettoni, R., Stewart, D., Kotsovou, M., Schlingemann, Shaw, M. et Reitano, T. (Eds). 2018. Atlas Mondial des Flux Illicites. Une étude menée par RHIPTO-INTERPOL-GI. RHIPTO – Centre norvégien d'analyses mondiales, INTERPOL et l'Initiative mondiale contre le crime organisé transnational. (www.rhipto, www.interpol.int)
<https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2018/09/Atlas-Illicit-Flows-FR-WEB.pdf> (Letöltés ideje: 2021.03.14.)

NEPAD: The New Partnership for Africa's Development (NEPAD) www.nepad.org/ (Letöltés ideje: 2021. 03. 18.)

Nyabingi (Nyhabingi): Titkos közép-afrikai bálványimádó közösség, aktív Kongóban is, Ritusaikat a jamaikai rászta ritusok szerint végzik, https://books.google.hu/books?id=Z2N5DwAAQBAJ&pg=PA214&lpg=PA214&dq=Nyhabingi+group&source=bl&ots=VYyNdsHkCl&sig=ACfU3U3YsUCRx4bE8R4H9JI0Ot_d5ZEGgSg&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKEwiCjp7ItsfyAhW8hf0HHVuhA_EQ6AF6BAgrEAM#v=onepage&q=Nyhabingi%20group&f=false (Letöltés ideje: 2020. 08. 15.)

OCDE: Gazdasági Fejlesztési és Együttműködési Szervezet www.oecd.org (Letöltve: 2021.04.03.)

Operation Enduring Freedom Trans-Sahara (OEF-TS): www.globalsecurity.org (Letöltés ideje: 2021.06.24.)

Országismertető: www.books.google.hu (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

Pabanel J. P.: La question de la mationalité au Kivu, Politique africaine 41 szám, 1991. március

Pamphile Sebahara, La coopération politique entre l'UE et les États ACP. Politiques et pratiques sous les 4 Conventions de Lomé (1975- 1998). Maastricht: ECDPM,« Document de réflexion n° 7 », 1999. www.archive.grip.org (Letöltés ideje: 2021.05.21)

Pásztor Szabolcs: Hogyan lett Mobutu a világ egyik leggazdagabb embere? 2016.november 18. www.afrikablog.hu (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

Patrice Lumumba | Biography, Facts, & Death | Britannica www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.06.21)

Paul Kagame | Biography, Education, & Facts | Britannica www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

Philippe Biyoya Makutu: A politika tudományok professzora a Kishasai és Lubumbashi egyetemen. www.jeuneafrique.com/139657/politique/rdc-philippe-biyoya-makutu-nos-partis-sont-constitu-s-pour-remplacer-les-colonisateurs/ (Letöltés ideje: 2021.05.25.)

Photograph of President Joseph Kasa-Vubu (1910-1969) of the Democratic Republic of the Congo. Dated 20th Century www.alamy.com (Letöltés ideje: 2021.02.21)

Pierre Englebert, „Incertitude, autonomie et parasitisme: les entités territoriales décentralisées et l'état en République démocratique du Congo” Politique Africaine 125 (2010) 169-188 o. <http://www.politique-africaine.com/numeros/pdf/intro/129005.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 06. 21.)

Pierre-Michel JOANA vezérőrnagy (francia) 2005. június és 2008. február között az EUSEC RD Congo misszió vezetője www.operationspaix.net (Letöltés ideje: 2021.07.12.)

Plan de la réforme de l'armée : Table ronde á Kinshasa du 25 et 26 février 2008, https://desc-wondo.org/wp-content/uploads/2013/05/Plan_Reforme_FARDC.pdf (Letöltés ideje: 2021.04.12.)

Processus www.caprice-co.hu (Letöltés ideje: 2021.07.12)

Profile: Jean-Pierre Bemba, DR Congo's ex-rebel and vice-president 2003-2006 www.bbc.com (Letöltés ideje: 2021.02.20.)

Profile: Sultani Makenga DR Congo's M23 leader, 07 Nov 2013. www.bbc.com (Letöltés ideje: 2021.04.22)

Projet agriculture et développement économique en périphérie du parc national des Virunga <https://cofed.cd/project/projet-agriculture-et-developpement-economique-en-peripherie-du-parc-national-des-virunga/> (Letöltés ideje:2021.07.23.)

Prosper Nzekani Zena: Lecons et limites du DDR en Afrique, Centre d'Études Stratégiques de l'Afrique, Bulletin de la sécurité africaine N24 <https://africacenter.org/fr/publication/lecons-et-limites-du-ddr-en-afrique> / (Letöltés ideje: 2021.03.21.)

Prosper Nzekani Zena: Lecons et limites du DDR en Afrique, Centre d'Études Stratégiques de l'Afrique, Bulletin de la sécurité africaine N24 <https://africacenter.org/fr/publication/lecons-et-limites-du-ddr-en-afrique/> (Letöltés ideje:2021.03.21.)

Que voulait Pierre Mulele: www.congoforum.be (Letöltés ideje: 2021.03.22.)

Qui est général Masunzu Pacifique, www.youtube.com (riportfilm) (Letöltés ideje: 2020.11.24.)

Rapports: www.peacekeeping.un.org (Letöltés ideje: 2021.05.13.)

Rashidi Kasereka: [www.africa-confidential.com/article-preview/id/529/Who_killed_Laurent_RCD: Le Rassemblement Congolais pour la Démocratie \(RCD\) www.hrw.org/legacy/french/reports/drc2001/rdcred-02.htm](http://www.africa-confidential.com/article-preview/id/529/Who_killed_Laurent_RCD:_Le_Rassemblement_Congolais_pour_la_Démocratie_(RCD)_www.hrw.org/legacy/french/reports/drc2001/rdcred-02.htm) (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

RD Congo: qui sont les fondateurs du „G7” qui s'opposent à Joseph kabila? www.jeuneafrique.com (Letöltés ideje: 2021.06.03.)

RDC: les défis de Joseph Kabila, www.afrik.com (Letöltés ideje: 2021.04.22.)

RDC: Loi de finances pour 2010 www.droit-afrique.com (Letöltés ideje: 2021.02.21.)

RDC: Qui est le Général Delphin Kahimbi, suspendi par Felix Tshisekedi? <https://www.politico.cd/la-rdc-a-la-une/2020/02/28/rdc-qui-est-le-general-delphin-kahimbi-suspendu-par-felix-tshisekedi.html/54848/> (Letöltés ideje: 2020.03.01.)

RDC: Un accord de paix signé à Pretoria, <https://savoirs.rfi.fr/fr/comprendre-enrichir/histoire/rdc-un-accord-de-paix-signe-a-pretoria> (Letöltés ideje: 2021 05.12.)

RefWorld: Kongói Demokratikus Köztársaság: Az Észak-Kivu és Dél-Kivu tartományokban, valamint Kinshasában élő banyamulenge vagy kongói tuszik kezelése (2010-2013. február) <https://www.refworld.org/docid/53424cb94.html> (Letöltés ideje: 2021. 05. 05.)

Religions traditionnelles- CORES: www.core.ac.uk (Letöltés ideje: 2021.01.12.)

Republique Démocratique du Congo (RDC) Anciennement Congo Belge et de 1971 á 1997 Zaire, www.larousse.fr (Letöltés ideje:2021.03.12.)

Republique Démocratique du Congo/ Amnesty International: Document public AFR62/007/2012 www.amnesty.org (Letöltés ideje:2021.06.12.)

Republique Démocratique du Congo/Protection civile et Oeprations d'Aide Humanitaire Européennes, www.ec.europa.eu (Letöltés ideje:2021.04.15.)

Robert J. Cumming: La politique américaine à l'égard de l'Afrique: continuité et changement, 1958-1988, Persée revues scientifique/Politique étrangère, N3, www.persee.fr (Letöltés ideje: 2021.03.12.)

Rwandan Patriot Front, www.britannica.com (Letöltés ideje: 2021.06.01.)

SÉNAT Question écrite 4-6377, www.senate.be/etoltés (Letöltés ideje: 2021.06.25.)

Shabunda: Dél-Kivu tartomány legnagyobb nyugati területe.

Simon Kimbangu african religious leader, <https://www.britannica.com/biography/Simon-Kimbangu>, (Letöltés ideje: 2021. 03. 22.)

Stabilization Strategy (ISSSS) www.monusco.unmissions.org (Letöltés ideje: 2021.06.02.)

Stephanie Wolters: The Gacaca Process <https://www.knowonderwijsprijs.nl/bestandenafbeeldingen/2020/yugoslavia-and-rwanda> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17.)

Sz. n.: Kongó építi a világ legnagyobb vízierőművét – Afrikhepri Fondation, <https://afrikherpi.org> (Letöltés ideje: 2021.01.12)

Sz.n.: La société Afrimex a enfreint des directives internationales, affirme le gouvernement britannique, www.globalwitness.org (Letöltés ideje: 2021.01.12)

Sz.n.: Le conflit, les déplacements, la terre et l'identité au Nord-Kivu,République Démocratique du Congo, opendocpdf.pdf, www.refworld.org (Letöltés ideje: 2021.02.15.)

The Democratic Republic of Congo: Taking a Stand on Security Sector Reform 2012. www.opensocietyfoundations.org (Letöltés ideje: 2021.06.13.)

The White House: Remarks by the President to the Ghanaian Parliament, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-ghanaian-parliament> (Letöltés ideje: 2021. 04.15.)

Tshitenge LUBABU, Muriel DEVEY, Christophe BOISBOUVIER, Francois SOUDAN, 5 HOMMES qui ont fait le Congo, Jeune Afrique HEBDOMADAIRE INTERNATIONAL INDÉPENDANT-50e ANNÉE-N°2580

Tudásbázis: <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/termeszettudomanyok/foldrajz/regionalis-foldrajz/afrika-foldrajza/afrika-politikai-foldrajza-es-gazdasaga> (Letöltés ideje: 2021.06.20.)

U.S. Army, Africa (USARAF), U.S. Naval Forces, Africa (NAVAF), U.S. Air Forces, Africa (AFAFRICA), U.S. Marine Corps Forces, Africa (MARFORAF), U.S. Special Operations Command, Africa (SOCAFRICA), Combined Joint Task Force - Horn of Africa (CJTF-HOA) ABOUT THE COMMAND www.africom.mil/about-the-command (Letöltés ideje: 2021.04.07)

Umoja wetu: Swahili nyelven „egyesülés” <https://www.radiookapi.net/sans-categorie> (Letöltés ideje:2021.06.20)

UN News: CHARACTER SKETCHES: MOBUTU AND TSHOMBE – Two Congolese Rogues by Brian Urquhart, <https://news.un.org/en/spotlight/character-sketches-joseph-mobutu-moise-tshombe-brian-urquhart> (Letöltés ideje: 2021. 07.13.)

United Nations Organization Stabilization Mission in the DR Congo: www.monusco.unmissions.org/en (Letöltés ideje: 2021. 07.17.)

United States Africa Command, www.africom.mil (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

United States Africa Command/AFRICOM www.africom.mil (Letöltés ideje: 2021.06.23.)

Végtelen történet-KatPol Blog: www.katpol.blog.hu (Letöltés ideje: 2021.07.30.)

Vlassenroot, Doom, 2001; Canda-Ciri, 1976. www.cairn.info/revue-afrique-contemporaine-2018-1-page-11.htm (Letöltés ideje: 2021. 06. 15.)

Vlassenroot, Sud-Kivu 33-37. o. <https://riftvalley.net/publication/south-kivu> (Letöltés ideje:2021.03.14.)

Who is Francois Olenga? www.congoresearchgroup.org (Letöltés ideje: 2021.04.23.)

World Population Prospect-United Nations 2019, <https://population.un.org> (Letöltés ideje: 2021. 03. 17)

Yoweri Museveni: www.britannica.com (Letöltés ideje:2021.06.03.)